ADAM öykü

MART
NİSAN
1998
15

ÖYKÜ

Evelyn ***Fakir Baykurt*** • Bir Konuk ***Ferit Edgü*** • Herkes Gibi Bir İnsan ***Oktay Akbal*** • Redondo, Söyleşi Dostu ***Miguel de Unamuno*** • Üç Resim ***Virginia Woolf*** • Küsük ***Nihat Ziyalan*** • Sevgi mi Desem? ***Ayfer Coşkun*** • Acı ***Nevra Bucak*** • Dört Öykü ***Tarık Günersel*** • Sırça Dağ ***Donald Barthelme*** • İsteksiz Erkek Arkadaşına ***Helen Simpson*** • Hotel des Voyageurs ***William Boyd*** • Yakıştırıver Bişey ***Leyla Ruhan Okyay*** • Ölüm ve Öncesi ***İnan Çetin*** • Aşure ***Müge İplikçi*** • Öfke ***Murat Ateş*** • Sisli Gezegen ***Ege Görgün*** • Savaşı Kim İstiyor ***Funda Aksüt*** • Sıcak Uykularda ***Ayşen Güner***

BU SAYININ KONUŞMASI

Adalet Ağaoğlu ile Dünden Bugüne

YAZILAR

KISA ÖYKÜ ÜSTÜNE ***V. S. Pritchett*** • KISA ÖYKÜNÜN TÜRLER SIRALANIMINDAKİ YÜKSELİŞİ ***Suzanne Ferguson*** • KISA ÖYKÜ ***M. H. Abrams*** • GÜNÜMÜZ TÜRK EDEBİYATINDA KISA ANLATI ***Timour Muhidine*** • DONALD BARTHELME... ***Türkân Araz*** • SÜRGÜN VE KRALLIK'TA ÖZNE-UZAM İLİŞKİLERİ ***Nedret Tanyolaç Öztokat*** • AYFER TUNÇ İLE ÖYKÜCÜLÜĞÜ ÜSTÜNE • FARUK DUMAN İLE KONUŞMA

BİR KİTAP BİR YAZI

Hayatı Savunma Biçimleri ***Nalan Barbarosoğlu*** • Taş Üstüne Gül Oyması ***Ali Cengizkan*** • Bir Yanım Bahar Bir Yanım Kış ***Nedret Tanyolaç Öztokat***

Kışa girerken
ADAM YAYINLARI

Memet Fuat anılarını yazdı: *Gölgede Kalan Yıllar.* 1920'lerden 1950'lere çocukluk, ilkgençlik, yazarlığa giriş anıları... Sevginin egemen olduğu bir dünya... Fotoğraflı, birinci ve üçüncü hamur kâğıda basılı • Araştıran, aydınlatan, yol gösteren yapıtlarıyla **Server Tanilli** de ADAM Yayınları'nda... iki yeni kitabıyla: *Yaratıcı Aklın Sentezi: FELSEFEYE GİRİŞ; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 19. Yüzyıl: İLERLEMENİN ÇELİŞMELERİ,* 5. cilt • Toplu yapıtları ADAM'da yayımlanan **Yaşar Kemal**'den bu kez bir çeviri: **Albert Vidalie**'den *Ayışığı Kuyumcuları.* Thilda Kemal'le birlikte çevirdikleri çok güzel bir roman • **Fakir Baykurt**'un dokuz büyük romanı da ADAM Yayınları arasındaki yerini aldı: *Kaplumbağalar; Yılanların Öcü; Amerikan Sargısı; Onuncu Köy; Tırpan; Yarım Ekmek; Kara Ahmet Destanı; Köygöçüren; Irazca'nın Dirliği...* köy romanından unutulmaz tatlar • **Aziz Nesin**'in ADAM Yayınları'ndaki bütün yapıtlarına yeni bir öykü kitabı eklendi. Kitapta hiç yayımlanmamış öyküler yer alıyor: *Gözünüz Aydın Efendim* • Toplu şiirleri ADAM'da yayımlanan **Salâh Birsel**'in son yayımladığı üç şiir kitabı: *Baş ve Ayak; Varduman; Sevdim Seni Ey İnsan* • Ülkemizde eğitim konusunun irdelendiği son günlerde ADAM, **Zehra İpşiroğlu**'nun yeni kitabı *Eğitim'de Yeni Arayışlar*'ı da yayınları arasında sunuyor • Toplu şiirleri ve denemeleri ADAM'da yayımlanan **Ataol Behramoğlu**'ndan iki deneme kitabı: *Mekanik Gözyaşları; Nâzım'a Bir Güz Çelengi* • Ve toplu şiirleri ADAM'da yayımlanan **Refik Durbaş**'tan bir şiir kitabı, *Düşler Şairi* ve bir deneme kitabı, *Yasemin ve Martı* • Fethi Naci'nin "... yazdığı her romanı merakla bekleyeceğim..." dediği **Kaan Arslanoğlu** ADAM Yayınları'nda. İlk yayımlanacak iki kitabı *Kişilikler; Devrimciler* • **Mabeyinci Pavlos**'un şiirlerinin yer aldığı *Altın Yağmur* Samih Rifat'ın güzel çevirisiyle ADAM'da • ADAM Yayınları Türk şiirinin büyük ustalarını en güzel ürünleri, şiir üstüne düşünceleri, yaşamlarıyla yansıtan bir diziye başladı: *Seçme Şiirler.* Kimler yok ki... Şimdilik on iki kitap: **Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Cahit Külebi, İlhan Berk, Salâh Birsel, Özdemir Asaf, Sabri Altınel, Edip Cansever, Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş.** Sevdiğiniz şairler en sevilen şiirleriyle artık cebinizde • Ve **Nâzım Hikmet**'in Piraye'ye yazdığı bütün mektupları. İki cilt. *Piraye'ye Mektuplar* yakında çıkıyor.

... ve 680 değerli kitap

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Yaşar Kemal

"Toroslardan dünyaya açılan
dev bir yazar..."

Yapıtları

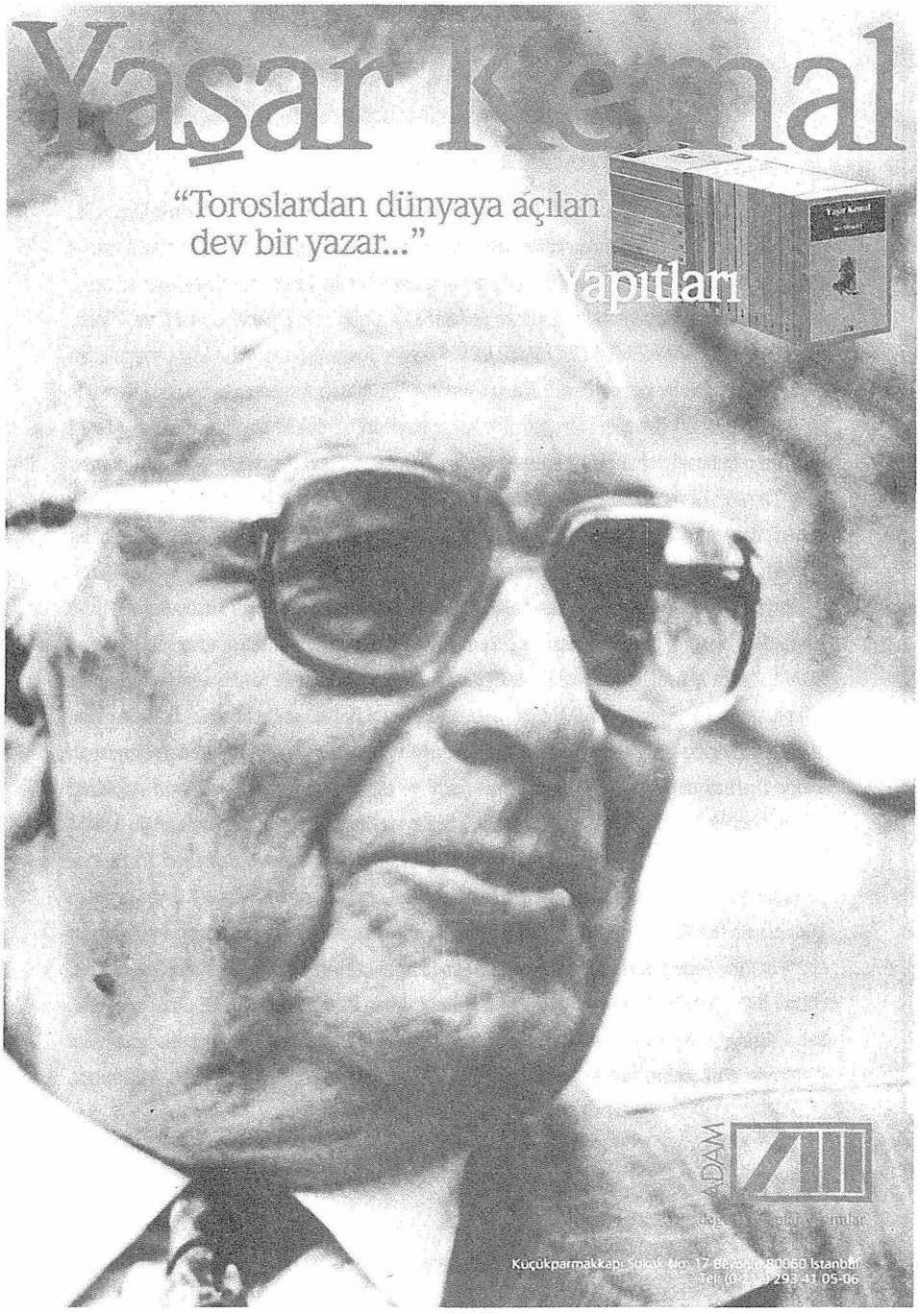

ADAM

Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0 212) 293 41 05-06

Adam Öykü
İki Aylık Öykü Dergisi
Sayı 15
Mart-Nisan 1998
ISSN 1300-7556

Anadolu Yayıncılık A.Ş. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
İnci Asena

Genel Yayın Yönetmeni :
Semih Gümüş

Kapak ve iç tasarım : Tülay Ulukılıç • **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükpazarmakkapı Sokak, No : 17, 80060 Beyoğlu-İstanbul, Tel : (0212) 293 41 05 Fax : (0212) 293 41 08 • e-mail : adam@ada.net.tr **Fiyatı :** 750.000 TL (KDV içinde) • **Abone Koşulları :** Yıllık (6 sayı) 4.000.000 TL - Altı Aylık (3 sayı) 2.000.000 TL - Yurtdışı Yıllık 60 DM • **Abone İçin Hesap No :** Anadolu Yayıncılık A.Ş. adına, 662720 numaralı posta çeki. • **İlan Koşulları :** Tam sayfa (siyah-beyaz) 80.000.000 TL; yarım sayfa 40.000.000 TL; çeyrek sayfa 20.000.000 TL • **Dizgi :** Anadolu Yayıncılık A.Ş. Dizgi Birimi • **İç Baskı :** Şefik Matbaası • **Kapak Baskı :** Ana Basım • **Genel Dağıtım :** Biryay A.Ş. •
Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın, geri verilmez.

ADAMÖYKÜ

ÖYKÜ

Evelyn ***Fakir Baykurt*** 5
Bir Konuk ***Ferit Edgü*** 10
Herkes Gibi Bir İnsan ***Oktay Akbal*** 25
Redondo, Söyleşi Dostu ***Miguel de Unamuno*** 28
Virginia Woolf ***Üç Resim*** 33
Küsük ***Nihat Ziyalan*** 58
Sevgi mi Desem? ***Ayfer Coşkun*** 63
Acı ***Nevra Bucak*** 68
Dört Öykü ***Tarık Günersel*** 75
Sırça Dağ ***Donald Barthelme*** 91
İsteksiz Erkek Arkadaşına ***Helen Simpson*** 98
Hotel des Voyageurs ***William Boyd*** 102
Yakıştırıver Bişey ***Leyla Ruhan Okyay*** 119
Ölüm ve Öncesi ***İnan Çetin*** 121
Aşure ***Müge İplikçi*** 126
Öfke ***Murat Ateş*** 129
Sisli Gezegen ***Ege Görgün*** 133
Savaşı Kim İstiyor ***Funda Aksüt*** 143
Sıcak Uykularda ***Ayşen Güner*** 149

BU SAYININ KONUŞMASI

Adalet Ağaoğlu ile Dünden Bugüne 13

YAZI

Kısa Öykü Üstüne ***V. S. Pritchett*** 37
Kısa Öykünün Türler Sıralanımındaki Yükselişi ***Suzanne Ferguson*** 40
Kısa Öykü ***M. H. Abrams*** 54
Günümüz Türk Edebiyatında Kısa Anlatı ***Timour Muhidine*** 82
Donald Barthelme... ***Türkân Araz*** 95
Sürgün ve Krallık'ta Özne-Uzam İlişkileri ***Nedret Tanyolaç Öztokat*** 107
Ayfer Tunç ile Öykücülüğü Üstüne 113
Faruk Duman ile Konuşma 153

BİR KİTAP BİR YAZI

Hayatı Savunma Biçimleri ***Nalan Barbarosoğlu*** 157
Taş Üstüne Gül Oyması ***Ali Cengizkan*** 158
Bir Yanım Bahar Bir Yanım Kış ***Nedret Tanyolaç Öztokat*** 160

Çeviriler : Yurdanur Salman, Ayşe Nihal Akbulut, Türkân Araz, Halil Gökhan, S. Gökçen Ezber, E. Çağlayan Nazlıca
Desenler : Tonguç Yaşar, Necati Abacı

ADAM

Memet Fuat

Gölgede Kalan Yıllar

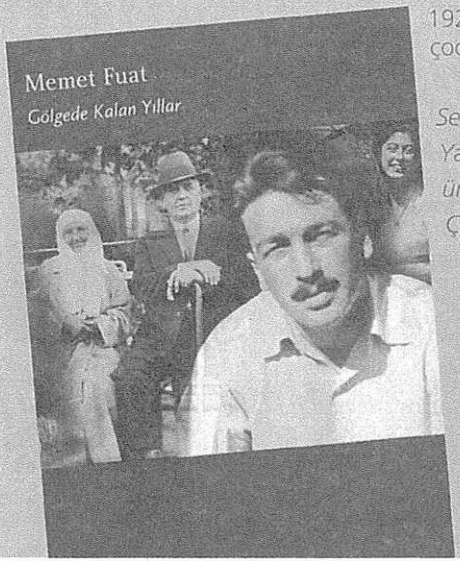

1920'lerden 1950'lere Memet Fuat'ın çocukluk, ilkgençlik, yazarlığa giriş anıları...

Sevginin egemen olduğu bir dünya... Yalnız Nâzım ile Piraye'nin çevresinden ünlü yazarlar, sanatçılar değil, Erenköylüler, Çamlıcalılar, duygu dolu güzel insanlar...

ADAM
değerli kitaplar yayınlar.

Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80050 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05-06

FAKİR BAYKURT

Evelyn

EVELYN'İN ana babası geç evlendi, çabuk boşandı. Mercator Çeşmesi'nin yanındaki belediyede kıyılan nikâha, bir bebek arabası içinde Evelyn de katıldı. O zaman iki yaşında, daha her şeyi anlamıyor. Sadece o günün öbürlerinden ayrı bir gün olduğunu bildi. Bazı insanların kadın, bazı insanların erkek olduğunun ayırdında. Evlerin durduğunu, otomobillerin yürüdüğünü de biliyor. Anne ile baba, televizyondaki insanlar gibi giyinmiş. Herkes onların elini sıkıyor. Çok çiçek var. Ayrıca anne elinde bir demet tutuyor.

Nikâh salonundan bebek arabasını sürerek çıktılar. O yıllar Almanya'da böyle olabiliyordu; insanlar nikâhlanmadan birlikte yaşar, yatar kalkar, kimileyin bebekler doğuverirdi. Bebek doğsa da, doğmasa da; bunlar geçinebilir mi, geçinemez mi? İki insan birbirini sınardı.

Demek bu da yetmiyor; ana baba boşandı.

Evelyn'gilin o zamanki evi Hayvanat Bahçesi'ne yakın, Lothar Sokak'taydı. Evik çabuk eve dönüp Evelyn'in altını temizledikten sonra Yunanlıların Hansa Sokak'taki Syrkaki doyumevinde nikâh yemeği yediler. Yemeğe Evelyn de geldi, ama sonra bu yemeği hiç anımsamadı.

Evelyn, ana babasının ne zaman boşandığını, neden boşandığını da anımsamaz. Kafasında belli belirsiz, sisler içinde bir resim var. Evin içinde çanaklar tabaklar uçuyor, annesi bağırıp babasının üstüne yürüyor, sonra onu kepçeyle, ekmek tahtasıyla dövüyor. Herhalde o işin gitmeyeceğini anlayıp ikisi birlikte mahkemeye başvurdu. Mahkeme König Caddesi'nde, şimdiki Karstadt'a yakındı. Oraya Evelyn'i götürmediler. Kendileri gidip imza attı.

Baba zaten Lothar Sokak'taki eve seyrek geliyordu. Boşanma imzasını atınca hiç gelmez oldu. Mahkeme kararına yazılmış : Haftada bir gelip Evelyn'i alabilir, gezdirebilir. Babası bu işi düzenli yapıyor. Çok önemli bir işi var da yapamayacaksa önceden haber veriyor. Annesi, tam babanın geleceği saate yakın Evelyn'i giydirip hazır ediyor.

Babanın otomobili var. Ama onunla gelmiyor. Evelyn'i elinden tutup götürüyor. Lothar Sokak'tan yürüyorlar. Kimi zaman karşıya geçip Königsberg'in tepesine çıkıyor, kimi zaman da Mülheim Caddesi'nden istasyona aşağı gidiyorlar. Martin Luther Alanı'na varınca baba, elinde kızının eli, zıplayarak koşmaya başlıyor. İstasyona uğramadan König Caddesi'nin curcunasına dalıyorlar.

Cadde çok, çok kalabalık oluyor. Duisburg'un büyük mağazalarından biri

olan Karstadt'ın ön, arka, yan kapıları arı kovanı gibi işliyor. Sığınağın önünden geçip başka mağazaların bulunduğu caddeye geçiyorlar. Vitrinlere bakarak, doyumevlerinde o gün ne yemekler bulunduğunu kapılara asılmış listelerden okuyarak dolaşıyorlar. Beride Şehir Tiyatrosu var. Kimi zaman çocuklar için de oyunlar olur. Önüne kadar varıp o gün de var mı, yok mu bakıyorlar.

Nereye gidecekler, günü nasıl geçirecekler, kararlaştırıp ona göre geziyorlar. Elbet mağazalara da giriyorlar. Ama Evelyn babasının huyunu çok iyi anlamıştı; bir giyimin, bir ayakkabının, bir eteğin önünde biraz duruverse, "Beğendin mi?" diye soruyor. "Beğendim!" derse, "Annene soralım, gelecek hafta sana alalım!" diyor. Anneye sormadan giysi almıyor. Madem sık sık anneye soralım diyorsun, öyleyse niçin ayrıldınız?

Bir gün sordu : "Baba benim adım Amerikanca mı?"

Güldü babası : "Amerikalı bir sevdiğim vardı. Çok bağlanmıştım ona. Heidelberg'te üniversiteden arkadaşımdı. Sonra koptu benden. Ama ben ondan kopamadım. Annenle arkadaş olduk. Evelyn'e olan sevgimi ona anlattım. Sen doğunca adını Evelyn koyduk. Benden önce annen istedi. Senin annenin gerçekte çok iyi yanları var, ama söyledim sana götüremedik..."

Güldü, göz kırptı babası. Bir şey sordu, o iki anlattı.

Evelyn ana babasının niçin ayrıldığını büyüdüğü zaman bile anlamadı. Böyle bir soruyu annesine soramaz. "Bu konular seni ilgilendirmez!" ya da "Sen daha bunları anlamazsın!" der. Baba da, "Olmadı Evelyn, götüremedik!" diye kısa keser. Oysa Evelyn bilmek ister, neden götüremediniz; anlat biraz!"

Öğle yemeklerinde balık mı, tavuk mu, yoksa biftek mi yiyecekler; karar verdikten sonra gezip tozmalarını ona göre sürdürürler. En iyi tavuk Wienerwald'te yenir. Ama Karstadt'tan sonraki köşede hem balık, hem isli tavuk var. Evelyn orayı da sever. En iyi biftek Sonnenwall'deki doyumevindedir. Sonnenwall'de başka bir doyumevinde midye de yiyebilirler.

Hangisi olursa olsun, bir doyumevine girdiler mi, baba kızının ceketini, mevsime göre kabanını alır asar. Evelyn oturmadan oturmaz. Sandalyesini altına sürer, sonra geçer kendi sandalyesine oturur. Garson hanım gelince de, "Lütfen önce Freulein'e bakın!" diye onu gösterir. Az çok önceden bir karar verdikleri halde, balıksa ne balığı yiyecekler, balık fırında mı, yağda mı pişecek, yoksa haşlanacak mı, yanında ne olacak, nasıl bir sosla yenecek, garson hanımın getirdiği listeye bakarak ince ince konuşup karar verirler. İçecekler de öyle. Tabii küçük kızlar alkollü içecek alamaz değil mi? Bunu Evelyn de bilir. Ama her sefer de Coca Cola olmaz. Örneğin limonlu madensuyu isteyebilir, limonu bardağın yanına kanat gibi takılmış, şöyle kabar kabar bir madensuyu gelebilir. Gerçekten, öyle gümüş kabarcıklar çıkara çıkara gelir madensuyu.

Evelyn ne isterse, çoğu kez babası da ondan ister. Evelyn kimi zaman fiyatlara bakarak içinden bir şeyler mırıldanır. Belki babacığın parası azdır. O zaman baba fiyatların yazıldığı diziyi kapatır, "Şimdi seçiniz Freulein!" der. Dondurmayı genellikle dışarda yerler. Doyumevlerinde dondurmalar pek pahalı olmaktan başka, sokakta yenilenden lezzetli de olmaz. Evelyn, "Üç kapım, dört kapım..." ne kadar isterse o kadar ısmarlar. "Kızım, çok yeme, dokunur!" filan demez babacığı.

Bir kez kendisi sordu : "Bu kadar çok, bana dokunmaz mı baba?"

NECATİ ABACI

"Yemeğin üstüne istediğin kadar ye, dokunmaz!"

Külahları alıp koca kalabalıkta yalaya yalaya Tiyatro'ya doğru giderler. Eski mahkemenin, cezaevinin ardındaki çimenlikten geçip tiyatronun merdivenine gelince, eğer dondurma bitmemişse, durup yalamayı sürdürürler. Babanın gelen geçen ayıplar, tanıdıklar görür, dedikodu olur diye bir kaygısı yoktur. Kızıyla gezerken sokakta koşar, sıçrar, dondurma yalayarak çocukla gerçekten çocuk olur babacığı.

Anneyle asla böyle olmaz. Anneyle dışarı çıkıp el ele yürümek, sıçramak, bir

yere girip yemek yemek, dondurma alıp sokakta yalamak, tiyatronun merdivenine kadar öylece gitmek, Tanrı korusun, olacak iş değildir. Balık yenecekse, anne mağazadan alır, pişirir kor sofraya. Nasıl pişecek, yanında ne olacak, anne kendi karar verir. Dondurmayı da mağazadan anne alır. Kiloluk paketler var, alır dolaba atar. Yemek bitince çıkarır keser : "Haydi ye!" der. "Ye de dışarda görgüsüz çocuklar gibi dondurma isteme!"

Hiç istemedi şimdiye kadar. Ama annesi böyle sıkı sıkı öğütlemezse, olur a, isteyiverir. O zaman ne yapar annesi? Koca Duisburg'a rezil olur. Ancak deliler sokaklarda dondurma yalayarak tiyatronun önüne kadar gider.

Annenin zihninde hazır kalıplar vardır, Evelyn'i o kalıplara uydurmak ister. Konuşturmaz, tartıştırmaz. Çocuk, büyükler ne derse onu yapmalıdır. "Muss!" der, yani -meli, -malı! demektir. Anne "muss!" dedi mi, dediğini yaptırır. Belki babayı da böyle kalıba sokmak istedi, adam kaçıp gitti. Herhalde dünyada çocukları istediği kalıba sokmak isteyen çok anne baba vardır. Babası gibi babalar da çoktur belki, ama Evelyn "Anneler daha çok!" diye düşünür.

Anne aynı zamanda çok temizdir. Evin içinde saçıntı sevmez. Giysilerde leke istemez. Sabah hemen çabuk hazırlanır, işine gider. Gitmeden Evelyn'i anaokuluna bırakır. Akşamüstü de eve getirir. İşinin yorucu olduğunu anlatır. Bağımsızlığı için çalışması gerektiğini söyler. Yaşamda bağımsızlık onun için çok değerlidir.

Bir gün babaya sordu : "Bağımsızlık değerli midir?"

"Elbet değerlidir, bağımsızlık yoksa insan köledir!"

İkisinin de görüşü aynı. Birlikte yaşamak için aynı görüşte olmak da yetmiyor demek. Bir çok huylarının bir olması gerekiyor. Yani ikisi de sokakta dondurma yalayarak tiyatroya kadar gitmeyi sevecek. Evelyn bunları sonraki yıllarda düşündü.

Baba şakalar yapar. Kimi zaman kendini salıverir. Bir gün Çin doyumevine gittiler. Bir ara baba tuvalete gidip geldi. Dönüşte pantolonun önünü kapatmayı unutmuş. Çekmemiş fermuvarı. Evelyn haber verdi. Adam kapattı, hiçbir şey yok gibi güldü. "Kadınların böyle bir unutkanlık yapması olursuz. Erkekler çok unutur. Okulda öğretmenimiz unutmuştu birinde. Arkadaşlar, 'Bay öğretmen, dükkânı kapatır mısınız?' diye uyardı..."

Evelyn, "Oraya dükkân mı denir?" diye sordu.

"Evet dükkân derler."

Evelyn sonra öğrendi, Almanya'da kadınların orasına da "dükkân" deniyor.

Annesi, yılda iki kez, babasıyla iki günlüğüne bir yere gitmesine izin verir. Bir kez ta Osnabrück yanlarında Masaldağı'na gittiler. Bir kez bir gruba katılıp Hollanda'nın Den Haag şehrine yakın Modurodam'a gittiler. Burda Hollanda içindeki büyük yapıtların küçük ölçüde yapıları var. Trenler oraya gidiyor, gemiler oraya yüzüyor. Eğlenceli bir yerdi. Bir kez de Tilburg şehri yakınındaki Cennet Parkı'na gittiler. Köln'e yakın Brühl'deki Düşler Ülkesi'ne gittiler. Grup gezileri ucuz olurmuş. Babası önceden arayıp böyle turlar bulur. Bir kez de Koblenz'e "Işık İçinde Ren" gecesini görmeye gittiler. Bindikleri otobüs sabah 6.30'da istasyonun önünden yürüdü. Ta gece yarısı bulunup geldiler. Ama çok hoş bir gezi oldu.

Durumu önceden haber verdiği için annesi, "Nereye gittiniz, neden bu kadar geç geldiniz?" diye sormuyor, kızmıyor. Babası söz verdi, üç ay sonra da, üç günlüğüne Paris'e gidip Eifel Kulesi'ne çıkacaklar. Orda otelde yatacaklar, müzeye girecekler. Babası söz verdi mi, ucuz pahalı demez, sözünü yerine getirir. Evelyn babasıyla her yeri gezebilir.

Bir yerden dönünce Evelyn, "Anne şuraya gittik, bunları gördük. Anne bunları şunları yedik!" diye anlatmak ister; ama o dinlemez. Anlatmaya başlasa da, "Yaa, öyle mi?" der. "Evet öyle..." Bu kadarda kalır, söz daha fazla yürümez. "Demek geziniz iyi gitti küçükhanım, şimdi yat uyu bakalım! Yarın biliyorsun okul var!" Okul olduğunu bilir ama anlatmak da ister.

Koblenz'de ne güzellikler oldu? Grupta yaşlı bir karı koca vardı; bu geziye evliliklerinin kırkıncı yılını kutlamak için katılmışlar. Herkes kesesinden değil, birbirlerine armağan etmiş bu geziyi. Öylece gezi ikisine de bedavaya gelmiş. Zaten birer armağan almayı düşünürlermiş. Madem alacaklar, gezi alıp armağan etmişler... Günboyu Evelyn onlara yirmi kez anlattı : "Bedavaya gelmedi, siz de bizim ödediğimiz kadar ödediniz!" Onlar da gün boyu inatlaştı : "Hayır efendim, armağan ettik!" Tam gülmelik insanlardı canım! Kadın Evelyn'e Viyana Bademi aldı, erkek de, hem Evelyn'e, hem babasına dondurma ısmarladı. Evde annesine bunların hiçbirini anlatmaya fırsat bulamadı.

Bulamasın! O da oyun arkadaşlarına, sınıf arkadaşlarına anlatır, anlatır, anlatır! Hiç kesmez, hiç alay etmez, imrenmeyle dinler hepsi. Arada, "Aah, bizim de ana babamız seninki gibi boşanmış olsa!" diye iç çekerler.

FERİT EDGÜ

Bir Konuk

YILLAR oluyor, gene böyle bir bahar günü, akşamüstü kapı çalınmış; kapıyı açtığımda, karşımda orta yaşlı, başörtülü bir kadınla karşılaşmıştım. Birbirimizi daha önce görmüş, konuşmuş, hatta, daha ötesi, bir hısım-akrabaymışız gibi, bana, kaptanın seferden dönüp dönmediğini sormuştu.
Kendisine yanıldığını, bu evde benden başka kimsenin oturmadığını söylediğimde ise, "Olsun, demişti, siz gene de kaptan geldiğinde, benim kendisini aradığımı söyleyin."
Adını vermeden bahçe kapısına doğru uzaklaşırken, sevdikleri bir insanı yitirdiklerinde, akıllarını da yitirip onları yaşatmaya çalışan insanlardan biriyle tanışmış olduğumu sezinlemiştim.

Zaman zaman, aynı kadınla, (dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme, üzerinde, kumaşı eprimiş, rengi solmuş bir manto, topukları aşınmış ayakkabılar) Boğaziçi'nin bu küçük köyünde karşılaştığım oluyordu.
Köyün yerlilerine sorduğumda onu tanıyan kimse çıkmadı. Evet, onlar da görüyorlardı zaman zaman ortaya çıkıp, sonra kayıplara karışan, kimseyi rahatsız etmeyen, kimseden bir şey istemeyen bu garip kadını.
Manav, kimi zaman gelip armut, muz, elma aldığını söylemişti. Bu meyvelerden bir tek alıyor ve borcunu sormadan, yıllar öncesinden kalma madeni bir para (kimi zaman tırtıklı bir kuruş, kimi zaman ortası delik bir yüz para) bırakıyormuş.
İnanmadığımı anlayınca, önündeki çekmeceyi açıp çıkardığı birkaç parayı avcuma tutuşturmuştu kahkahalarla :
"Bizim işimize yaramaz, bari size vereyim."

Güzle birlikte yazlıkçılar kente döndü. Bizler, gene kendi kendimize kaldık. Artık yeniden sabahları iskelenin yanındaki kahveye çıkıyor, güz güneşinde gazetemi okuyor, kahvemi yudumluyor, köylülerle söyleşiyordum.

Bir sabah, alışveriş için uğradığım manava, nicedir Hayalet Hanım'ı (böyle adlandırmıştı onu) göremediğimi söyledim.
"Evet, dedi, nicedir bana da uğradığı yok. Kim bilir, belki kaptanı gelmiştir."

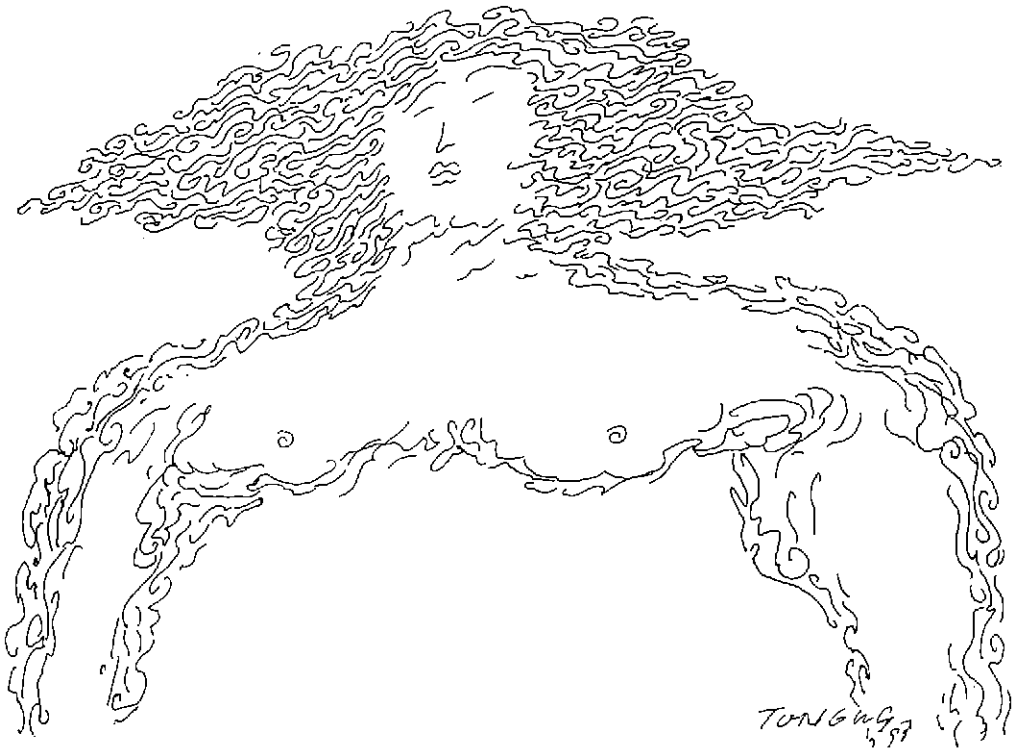

TONGUÇ YAŞAR

Gene bir kahkaha ile noktalanan bu konuşma hoşuma gitmemişti. Alışverişimi yapmadan çıktım.

Bir süre deniz kıyısında yürüdüm. Hava lodostu. Lodosun basıncıyla tansiyonum da, ya çıkmış ya da düşmüş olmalı ki, şakaklarım zonkluyor, başım dönüyordu. Eve dönmek istedim, ama o kısa yolu bile yürüyecek gücü bulamadım kendimde.
Kıyıdaki sıralardan birine oturup dinleneyim, dedim. Oturdum. Derin bir soluk aldım.
Karşı kıyılar kararmış, görünmez olmuştu. Sanki bir tayfun geliyordu. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu.
"Gelsin, dedim kendi kendime. Bir de tayfunu görelim bakalım."
Gözlerimi kapadım.
Açtığımda öğle olmuştu.
Baş ağrım da baş dönmem de geçmişti.
Kalktım, evimin yolunu tuttum.

O günün akşamı (bunu sanki bekliyordum) kapı çalındı. Yıllar öncesinden, unutmadığım o kapı çalışıydı. Hemen fırlayıp kapıyı açtım.
Yanılmamıştım. Gelen oydu.
Aylar öncesindeki gibi karşımdaydı.
Sırtında aynı manto. Başında aynı başörtüsü.

Bu kez göz göze geldik.
Bana aynı soruyu yineledi : "Kaptan acaba geldi mi?"
Ama ben bu kez, niçin bilmem, ona aynı yanıtı vermedim. "Evet, geldi" dedim.
Ve kapıyı ardına değin açıp içeriye davet ettim kendisini.
Bir an duraksadı. Kaçmakla girmek arasında bocaladığını gördüm. Bir karar ânı. Verdi ve içeriye doğru bir adım attı. Girer girmez gözlerindeki büyük şaşkınlığı okur gibi oldum.
"Lütfen girin, şimdi kaptanı çağırırım" dedim.
Bu şeytanca oyunu niçin oynuyordum, bilemiyorum.
Ayakkabılarını çıkardı, sırtında mantosu, beni izledi.
Kendisine yer gösterdim.
Koltuğun kıyısına ilişti, ürkek.
"Ne içersiniz?" dedim.
"Bir bardak su" diye kekeledi.
Suyunu getirdiğimde, bakışlarının, bir hayli korkulu, duvardaki hatlarda, resimlerde olduğunu gördüm.
Uzattığım bardaktan bir yudum su içti.
"Su çok soğuk" dedi. Bir an. Sonra : "Siz burasını çok değiştirmişsiniz" dedi.
Yanıtımı beklemeden, annemi sordu.
"Annem çok uzaklarda" dedim.
Yüzü birden değişti, gözleri ışıdı.
"Peki, kaptan, o nerde?"
"Yukarda uyuyor, dedim. Birazdan iner."
"Bırakın uyusun, dedi. Uyandırmayın. Sefer dönüşü yorgundur. Kendisine benim aradığımı söylersiniz."
Kalktı, kapıya doğru yürüdü. Sahanlıkta bıraktığı çamurlu ayakkabılarını geçirdi ayağına. Bana fırsat vermeden kapıyı açıp çıktı.
Bahçenin ışıkları yanmıyordu. Karanlıkta düşmemesi için kolundan tutayım dedim. Korkuyla çekti kolunu. "Ben yolu biliyorum."
Gerçekten de, zifiri karanlıkta yolunu çok iyi bilen bir hayvan gibi, sendelemeden, duraksamadan ilerledi.
Uzaktan, bahçe kapısının kapandığını duydum. ❁

"Öykü roman gibi sabır istemez. Fakat ben, roman yazarken olduğum gibi hikâye yazarken de adamakıllı sabırlıyım."

Fotoğraf: Semay Haznedaroğlu

Konuşan : Nalan Barbarosoğlu

Adalet Hanım, dünden bugüne Adalet Ağaoğlu öyküleri ve öykücülüğüne girmeden önce, sizden bugünkü öykü coğrafyamızın genel bir değerlendirmesini rica edeceğim... Belki o zaman ayrıntılar üzerinde konuşurken, kendimize sağlam bir platform oluşturmuş oluruz.

– Yaratıcı alanlar üstüne günübirlik bir genel değerlendirme bana çok güç gelir. Ama, günübirlik tanıklıklarımızın geleceğin hikâye araştırmacıları için bir önemi olabilir. Bu anlamda görünen bazı işaretlerden yola çıkarsam : 1960'lardan 1970 sonlarına kadar canlılığı olan, tartışmalar yaratan hikâyeciliğimiz, 1980 sonrası bir sessizliğe gömülmüştü. Bunda, hatta 1950'lerden beri değişik anlayışlarla yayımlanan, hikâyecilere yer ayıran dergilerin ortadan kalkışının da payı var tabii. Son on yıldır, başta şimdi sayfaları için bu söyleyişiyi yaptığımız "Adam Öykü" olmak üzere, genç öykü yazarlarına da, eskilere de 'öykü' çağrısında bulunan dergiler çıkmaya başladı. Yayınevlerinden bazıları ise, "ille roman," demiyor artık. Hikâye kitaplarını da oldukça sık yayımlıyorlar. Özellikle hikâye alanında hiyerarşik bir anlayışın olmaması güzel şey. Herhalde bunda değişik beklentilerin bir rolü var. Bu genç, gepegenç en yeni, daha yeni gibi tanımlamalar sanki hikâye kitaplarının satılmasına yan bir destek oluyor.

Yeni hikâye daha doğrusu 'öykü' yazarlarımız kendilerinden az öncekilere göre cinsiyet durumlarını pek fazla sorun edinmiyorlar. Erkekler, erkek ruhlarını dışa vururken de ülkeyi yıkkınlığından kurtarmak gibi misyoner bir tutum göstermiyorlar. Epey üretkenler, sıkça yazıyorlar ama, ne neye karşı olduklarını, ne de neyi savunduklarını, 'öykü yazmak' üstüne uçuculuklardan öte bir tasalarının olup olmadıını anlayamıyorsunuz. Herhalde '80 sonrası öy-

Nallıhan İlkokulu, 1936-37

kü yazarlarının oluşum yollarının da bunda payı var. Fakat ne bileyim işte değilmi ki "öykü yazacağım" diye masaya oturuluyor; bu adımı atarken edebiyatımızın hikâyesi ile bir hesaplaşmalarının olduğunu varsayabiliriz; bu hesaplaşma sonucu, bazı soruların kendilerinden yanıt beklediğini hissetmiş bulunmaları gerek. Oysa, ne geçmişe, ne geleceğe doğru böyle kaygılar seçemiyorum. Bana öyle geliyor. Genellemeksizin. Ayrık otlar, her zamanki gibi şimdi de var. Hulki Aktunç'la yapılan söyleşide o, "Bir Sabahattin Ali'ciler bir de Sait Faik'çiler vardı eskiden, iki taraf da kendi hikâyesini bu ölçeklerle kurmak isterdi" benzeri açık, bence çok doğru bir belirleme yapıyordu. Değindiğim gibi, bugün verimli sevindirici yeni bir 'öykücülüğümüz' var, ama hikâye anlatısında, ruhunda nerde, niye ayrılıyor ya da birleşiyorlar belli değil. Hikâye anlatmanın yolları üstüne her biri için ayrı ayrı durulursa, birer fikir edinilebilir belki. Yenisi olsun, yenisi gelsin, hemen tüketilip bitsin anlayışı kalıcı bir hikâyeci kimliğinin, kişiliğinin ortaya çıkmasını sağlamaz herhalde. Sevindirici çokluk epeyce de tüketim ekonomisinin beklentilerine denk düşmüyor mu? Ama, bu durum sonucu eski hikâyecilerimiz artık akla gelmeye başlamıştır. Çoktandır sandıklarda unutulup gitmiş olanlar, lavanta kokularıyla çıkarılıyorlar ortaya; biz geçkinlerde bile yetişmelerimizde rolü bulunan 'eskilerin' özel eşyalarına özlemle sarılma duygusunu canlandırıyorlar.

Münih, Ekim 1953

Romanlarınızı, anlatınızı, oyunlarınızı parantez içine alırsak, Adalet Ağaoğlu öyküleri olmasaydı, öykücülüğümüzdeki boşluğu nasıl tanımlardınız?

– Yazın türlerinden birinden eksik kalmak, yazarlıkta özel bir boşluk yaratmaz. Bana sorduğunuza göre, bu tanımı ancak şöyle yapabilirim : Hikâyeciliğimiz yaşlı bir yazarın hikâyelerinden yoksun kalırdı. Şiirde, oyun yazarlığında, hatta romanda, ilerki yaştaki yazarlarımızın da yapıtları var, sürüyor, fakat hikâye yazmıyorlar. Sağ olsun Salim Amca (Salim Şengil) ki, çıkardığı "Seçilmiş Hikâyeler", "Dost" dergileriyle bizleri hikâyeye dost kılmıştır, zaman zaman yine hikâye yazıyor, ne iyi. Umarım Sayın Peride Celal ve Zeyyat Selimoğlu, dipdiri hikâyelerini hep sürdürürler. Bir tanım kolaylığı olarak dilimize yer etti, 'Köy enstitüleri çıkışlı' yazarlardan da hikâye yazmakta ısrar edebilenler var. Yine de insan, 1899'da doğup da 1986'da ölene kadar, hikâye yazmayı hiç bırakmamış Borges'lerimiz olsun istiyor. Karanlığında, karanlığın gölgesini arayan Borges. Asıl o, herhalde 'en genç', 'en yeni' olandı. Çünkü, şimdiki gepegenç 'öykücülerimizden' bazıları ona benzemeye çalışıyorlar. (Öyle mi, değil mi, karşılaştırmalı incelemeler gerek bunun için.)

Şimdiki bu genel değerlendirmelerin içine girmeyecek başka, farklı genç

Bahçelievler, Nisan 1955

hikâyecilerimiz de var tabii. Bir klinikte, çok ağır koşullarda yatarken, "Adam Öykü"de "Tahta Kuşlar" adında bir hikâye okudum. Yazarı Aslı Erdoğan. İnsanın yalnızlığından, iletişimsizlikten bu kadar çok söz açılan günümüzde, Aslı Erdoğan'ın hikâyesiyle aramda sıkı bir bağ kuruldu. Şöyle demiştim yatağımda: "Bu olguyu ben bu kadar güzel yazamazdım!" Yazamam. Bu ormanları şu toprağı, gökyüzünün alacalarını, takma adlı hasta kadınların hal ve tavırlarını, zamanın, mekânın ve doğanın birbiriyle uyumunu bu kadar iyi sağlayamam. Elbet benim suçum, Aslı Erdoğan'ın adını hiç duymamıştım. Kim bilir, ileri yaşta, güç koşullarda elyazması bir hikâyemi bitirebilme gücünü bana "Tahta Kuşlar" vermiştir.

Şimdi de, kendi yazarlığınız açısından aynı konuya bakalım... Öyküleriniz olmasaydı, yazarlığınızdaki boşluğu nasıl tanımlarsınız?

– Edebiyatımızın hikâyesine olan borcumu romanlarımda bol bol ödedim, demezdim tabii. Romana oyun yazarlığımı nerdeyse bırakma pahasına başlamıştım. Çok mercekli kısa sürede, bir ânda her şeyi kendine sorun eden romanı mutlak yazmalıydım; ancak çok kişiyle bir arada ortaya çıkarılan sahne oyununda bu özgürlüğü kullanamazdım. Romanla hesaplaşmamı nereye vardırabileceğimi görebilmek itisiyle yazmıştım ilk romanımı. Hikâye'deki arayışlarımda da, o sıralarda ortada beni şiddetle dürten bir şeyler vardı. (O dönemler, her yerde Toplumsal Gerçekçilik'den, Gramsci'den söz ediliyor, tartışılıyordu, ama ürünlerini göremiyorduk...) Kendimi yoklamasaydım hikâyeciliğimizde ne eksik kalırdı, ne fazla olurdu bilemiyorum ama, ben, kendimde eksik kalırdım.

Böylece, öykülerinizin yaşamınızdaki ve yazarlığınızdaki "sizin için" yerine geliyoruz... Başlangıca dönsek... Öykü nasıl girdi yaşamınıza?.. Anımsıyor musunuz?.. İlk öykünüz nasıl yazıldı?

– Bakın bu iyi işte! Doğrusu, söyle-

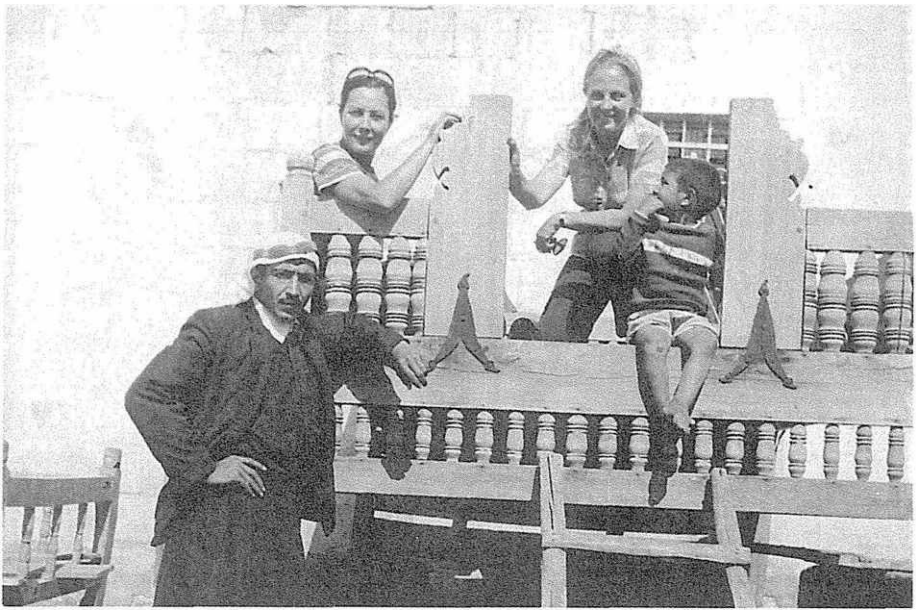

Zehra Ağralı ile tahta salda, Urfa-Harran, 1970

şimizin başından beri şunu açıklamak için yanıp tutuşuyordum : Bütün romancılar işe önce hikâye ile başlar, sonra romana geçerler gibisinden bir düşünce vardır. Aslında bu yargı genel anlamda doğrudur. Fakat ben, pek çok zaman, böyle genel görünümleri bozan biri oldum. Edebiyat dünyamızın oyun bozan çocuğuyum sanki. Hele şu, hikâyeden romana geçiş meselesinde tam bir oyunbozucuyum diyebilirim. 1953'te ilk sahne oyunum oynanmadan önce de, 1973'te ilk romanım yayımlanıncaya kadar da hiçbir yerde basılı tek hikâyem çıkmış değil. Yayımlansın diye hiçbir dergiye göndermedim. Oysa "Mavi"den başlayalım, "Seçilmiş Hikâyeler", "Dost", "Varlık", "Papirüs", "Yeni Ufuklar", "Yeni Dergi" gibi 'yeni umutların' hikâyelerini yayımlamaya açık dergilerin de hemen hemen sürekli-okuruydum. Nedenini bilemiyorum, bir defacık olsun bu güzel dergilerde benim de bir hikâyem yayımlansa, diye bir hevese hiç yakalanmadım. Üniversite yıllarımda, sahibi de fakültemizde olan "Kaynak" dergisi, yazdığım, bana göre pek çocuksu şiirlerimi yayımlamak istemiştir fakat ben buna da bir yakınlık duymadım. Peki, 'öykü' nasıl girdi yazarlık hayatıma? Ne zaman, nasıl başladım?.. 1945 - 50 yılları arasında "Ulus" gazetesinin akşam eki benden sanat, kültür sayfasında yazmamı, bu arada yabancı magazin dergilerinden küçük küçük çeviriler yapmamı istemişti. (Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyordum, bir yandan da Baudelaire'le, Verlaine'le, Hugo ve Balzac Merimée, Maupassant'la yüz yüze geliyordum. Ortalarda Sartre'lar, Camus'ler hele yeni romancılar, hikâyeciler hiç yoktu tabii, fakat çevremde varoluşçuluk diye bir akımdan söz edilmeye başlanmıştı. Zaten benden daha küçük yazarlar, küçük kardeşim Güner Sümer de içlerinde olmak üzere ekzistansiyalizmin yoluna düşmek üzereydiler.) O sıralar Ankara'da tiyatro sanatı çok önemliydi, el üstünde tutuluyordu; elinde Nâzım Hikmet şiiri, Sabahattin Ali hikâyesi bulunduranlar ise dosdoğru, hocalarının peşi sıra gözaltına alınıyor içerilere gönderiliyorlardı. Bu ortamda herkes Kü-

Orhan Peker, Ahmet Oktay, baş köşede iri ve kızıla boyalı kartondan at başı, İlhan Berk, en köşede Adalet Ağaoğlu, 1985

çük Tiyatro'da sahneye konulacak yeni oyunu sabırsızlıkla beklerdi (ki orada da Değerli Oktay Rifat'ın "Kadınlar Arasında" adlı oyununa el konulmuştur). Benim de tiyatroya oyun yazarlığına hastalık derecesinde tutkum vardı. Durmadan oyun okurdum. Örnekse Çehov'u, Gogol'ü bu yoldan bilirdim de, Virginia Woolf'un adını bile işitmiş değildim. Fakat, örnekse Gogol'ün hikâye ile oyun arası bir yeri olan "Bir Delinin Hatıra Defteri" ile "Palto"sunu çok iyi bilirdim. "Ulus"un ekinde benden tiyatro üstüne de yazmam istendi. Ben de cahilin cesaretiyle yazmaya başlamıştım. Her genç gibi her işte bir kusur bulmaya eğilimliydim. Özellikle ortalıkta bir dalkavukluk kokusu aldıysam... Arada "çok kötü oynadı" diye eleştirdiğim pek usta oyuncular da oluyordu. Onlar da bana, "Gitsin önce okulunu bitirsin, yoksa biz onu döveceğiz," diye haberler gönderiyorlardı. Aksi gibi, çocukluğumdan beri, kendimle alay eden biraz muzip bir yanım vardır. Bu haberler üstüne ben de tuttum gazetede yazdığım sayfadaki minicik köşeme, biri bir sağırı, öteki bir körü anlatmak isteyen iki hikâyecik verdim. Hemen yayımladılar, bu da hikâye üstüne kendimden kuşkumu büsbütün artırdı. Bu hikâyelerin adlarını bile çoktan unuttum. Zaten, yayımlandıklarında niye böyle bir şey yaptığımı unutabilmek için çok ağır çabalar harcamıştım. Yayımlanmalarından önce bu kadar kötü olduklarını bilememiştim açıkçası. Kim bilir, belki de bu yüzden hikâye yazmak, yazdımsa da hiçbir yerde yayımlatmak istememişimdir. Halbuki ilk oyunum oynandıktan sonra artık bütün dünya benden haberli sanmıştım, bu nedenle de verdikleri 1000 lira ile başta Paris olmak üzere dünyayı keşfe bile çıkmıştım (1953). O zamanlar 1000 lira ne paraymış ya! Bununla Münih'in savaş sonrası yıkıntılarını gördüm, İsviçre'yi gördüm, Hamburg'un eğlence sokağını da gördüm ve tabii babama bildirmeden Paris'e geçtim. Tek kişiyi tanımıyorum orada, yayan yapıldak kitapçılara girip çıkıyordum. Bu zamanlara kadar Ankara'da, evimizde ben, erkek kardeşlerimle

birlikte M. Ş. Esendal'ı okurdum. Hikâyeler üzerine tartışırdık, kavgalar bile ederdik. Sabahattin Ali hikâyelerini farklı bir iklime göçmüşüm gibi tatmıştım. M. Ş. Esendal'dan bende küçük memurlara karşı bir acımayla onlara güvensizlik karışımı, tedirgin bir duygu kaldıysa, Sabahattin Ali'nin, belirttiğim üzre, ancak 1950'lerde okuyabildiğim *Yeni Dünya* hikâyelerinden de önüme devletle halk (köylüler) ilişkisi üstüne sorgulatıcı bir pencere açılmıştı. Yeni dünya, asfalt yol, halkı, köylüyü yücelten söylevler demekse ikisi arasındaki gerilim nerden çıkıyor olabilirdi? Oysa, daha önceleri Ömer Seyfettin'den, bir firma adı benzeri 'Türklük' karşısında beni hazır ola çağıran bir hava, bir tavır sezmiştim. Ömer Seyfettin'in izleklerini de onun subaylık konumuna bağlayamamışım, bunları kendi hayatının bir yansıması olarak yorumlayamamışımdır. Bütün bu türden algılamalarda en büyük rol olaylarda idi tabii. Hikâye yazmanın, 'anlatmanın' konuyla ilgili nasıl bir anlatım yolu bulunursa iyi olabileceği üstüne de hiç düşünmemiştim. Konu iyi anlatılıyorsa, tiyatro oyunları yanım nedeniyle, diyaloglarda çizilen tiplere göre iyi seçilmişse o hikâye iyi idi. Artık şimdi, nihayet, Sait Faik'in beni sırtımdan, bana hemen hemen bir koruyuculuk duygusu vererek usulca hikâye yazmaya doğru ittiğini söyleyebilirim. Romana tek hikâye yazmadan başladım. Hikâyeye de, roman gibi, oyun yazarlığından geçtim, dedim ama, bunun bir başka yüzü de var. Fakülteyi bitirdikten sonra Ankara Radyosu'nda çalışıyordum. Burada sözlü yayınlardan sorumlu bulunduğum dönemler oldu. Yayınlarda, resmi günler üstüne yerleri, ruhları belli konuşmalar dışında, farklı bir şeyler yapmak istiyordum. Çekine çekine, metinlerini kendimin yazdığı bir programa başladım. Başkalarından bekleyemezdim, çünkü her sabah aynı saatte yayına girecekti bu metinler (hikâyeler)... Ortalarda bant falan da yoktu, önceden çekemezdim. Her yayın ille canlı olacaktı. Yapmayı çok istediğim bu yayını kendim üstlendim. Uyumaz, yine yazardım, yani yetiştirirdim. Programın adı : Hayat Güzeldir. Hayat her şeye rağmen güzeldir!.. İşte bunlar benim sesli yayımlanan ilk hikâyelerim.

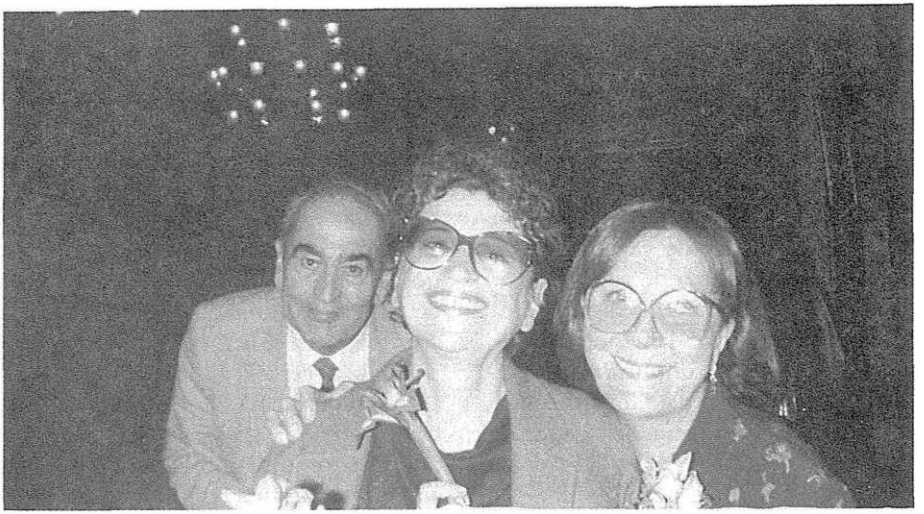

Selçuk Baran ve Halim Ağaoğlu ile Pera Palas'ta, Tomris Uyar'ın Sait Faik Hikâye Armağanı ödül töreninde, 1980

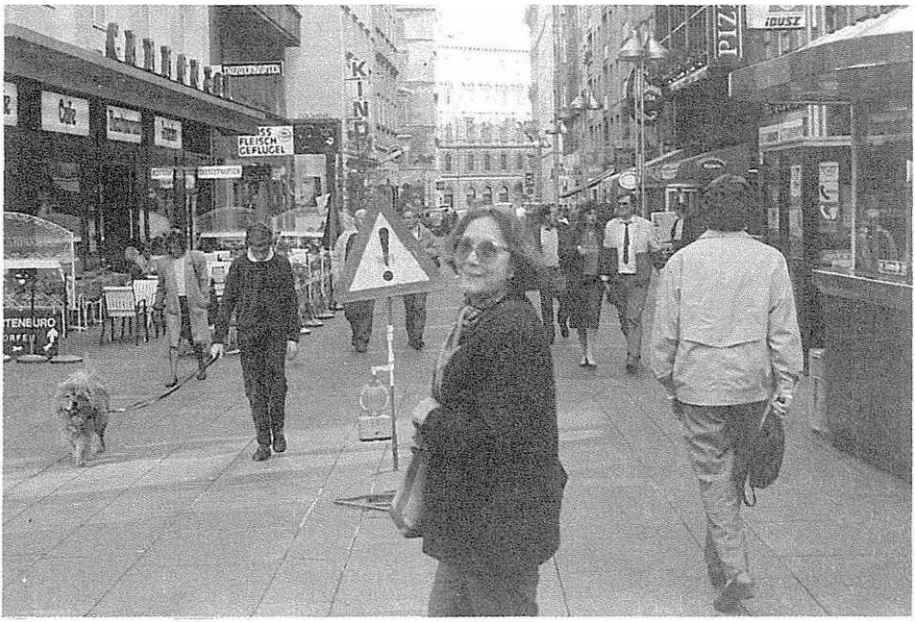

Viyana'da, "Kâmil Kaya"nın izinde, 1989

Basbayağı 'rating' yapmıştım. Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Kerim Afşar'la buluştuk. Ona, "Beni boşvereyim de, gel sen akşamları, çok sevdiğin Saif Faik hikâyelerini oku," dedim. Keyiften uçtu. Çok da güzel okuyordu. Böylece ruhum, oyun yazarlığından başka bir türe, hikâyeye kaymaya başladı. Radyodan Sait Faik'lerimizi yayımladıkça – ki, bu sıralarda program müdürü olan sevgili Mahmut Öngören de bana destek veriyordu, bürokrasinin içinde onunla gizli bir dayanışma yaşıyorduk açıkçası – bende usul usul hikâye yazma isteği uyanmaya başladı. Bunlardan ilkinin adı, "Sıkıntı" idi. Salim Şengil okudu, "Seçilmiş Hikayeler"de yayımlamak istedi, ama ben, bu sefer de yine Sait Faik yüzünden, çekindim. Salim Amca, "Dizgiye veriyorum," demesine rağmen, ondan bu hikâyeleri unutmasını rica ettim. Sözünü tuttu o da. Görüyorsunuz, hikâyeye başlama sürecim ne kadar uzun benim. Romandan da ne kadar çok zaman sonra.

İlk öykü kitabınıza gelelim isterseniz, Yüksek Gerilim'e... Yüksek Gerilim, anlatım olarak da, gerilimi okuyucuya söz dizimi ve biçimiyle öykü boyunca yaşatıyor, okuyucu da ya Hasan gibi kömür kesiliyor öykünün sonunda, ya da Kadir Çiçek gibi kalakalıyor... Bu sinematografik gerilim, dramatik yapı kendiliğinden mi oluştu yoksa özel bir arayışa girmiş miydiniz?.. Yüksek Gerilim'in öyküsünü bize anlatır mısınız?.. Çünkü, o öyküden kolay kolay kurtulamadığınızı görüyoruz... Sessizliğin İlk Sesi kitabınızda da "Bi Sevmekten... Bi Ölümden..." olarak sürüyor. Ve sanki daha da sürecekmiş gibi bir duyguya kapılıyor insan...

– Bir hikâye yazma eğilimim 1970 başlarında doğdu. Sayısı çok az olan genç yazar tanışların arasında, Sabahattin Ali çizgisini sürdürmeye çalışan bazı dergilerde 1960'ların 'yeni hikâyeciler'ine karşı bir tartışma sürüyordu. Toplumsal gerçekçilik. Toplumsal gerçekçi öykü, roman. Dönemin etkisi, hep halkı, toplumu uyaracak, onu etkileyecek, ona özgürlüğünü kazandıracak bir anlatım yolunun bulunmasından söz açılıyordu. Kuşkusuz ben de toplum gerçeklerinden, bunları dile getirmekten

yana olan biriydim. Toplumsal gerçekçilik çok hararetle tartışılıyor, ortaya kuramsal metinler konuyor, ikinci hikâye kitabım *Sessizliğin İlk Sesi*'ndeki "Eskiden Bir Sabah" adlı hikâyemin başına Gramsci'den alıntıladığım "Gerçek her zaman devrimcidir" sözüne sanki birer göndermeymiş gibi yazılar yazılıp çiziliyordu. Beni rahatsız eden, ortada bu anlayışa uygun ürünlerin görünmeyişi oldu. Sonra, iş, anlayışa bir konu, bir ezen, bir ezilen bulmakla bitmiyordu ki. Anlayışın bir de kendine özgü bir dil ve anlatım sorunu olmalıydı. İşte *Yüksek Gerilim* hikâyelerine bu dürtüyle başladım. Çeşitli izleklere, durumlara çeşitli anlatım yolları arayacaktım. Bunu denemek hikâyede, romana göre, daha yakın yoldur, diye düşünmüştüm. Dikkat edilirse, bu kitaptaki hikâyelerin biçimi, kurgusu birbirine benzemez. (Bir çocuğun anlatımı, iki çocuğun dünyası yoluyla anlatmayı denediğim "Yasemin İşçileri" hikâyemde hiç başarılı olmamıştır kendimi denemem mesela.)

"Yüksek Gerilim", kitabın ilk öyküsü ise, kendiliğinden böyle, tam istediğim gibi oldu. Oysa, olay da, olgu da, mekân da benim yaşamımdan uzaktadır. Hayatımın kırk beş yılını birlikte geçirdiğim Halim, inşaat mühendisidir. Sık sık Anadolu şantiyelerinde çalışırdı. Her birine ben de bir kere giderdim, fakat işçilik, inşaat üstüne bir şey yazabileceğimi hiç düşünmezdim. Bir seferinde yeni döşenmiş kanalet hattını ve üstündeki yüksek gerilim kulesini gösterdi bana, "Bu elektrik kulesinde bir işçi kömür olup kalmış," dedi, geçip gittik. Fakat durum içime kötü işlemişti. İlk hikâye kitabının üstünde çalışmaya başlamam bundan üç dört yıl sonra oluyor. Şantiyelerin birinden döndüğü günlerden bir gün Halim'e *Yüksek Gerilim*'i okudum. Şaşırıp kaldı. Sadece sonucunu bildiği bu durumu nasıl böyle dallanıp budaklandırarak bütünlediğim kendisine inanılır gibi gelmemişti. Böylece, kitabın, tasarladığım öteki hikâyelerine devam ettim.

Yüksek Gerilim'in dokuz hikâye deneyi ile bitmeyeceğini biliyordum. Gerilimler hiç bitmiyor zaten, bu da bizden hikâyelerini 'anlatmamızı' bekliyor. O ilk hikâyemin bir süreğinin olacağını, "Bi Sevmekten... Bi Ölümden..."in kendini yeni bir dille yazdıracağını biliyordum.

Bütün öykü kitaplarınızda, anlattığınız kişileri tanıyoruz, biliyoruz onları ama bir yandan da Türkiye'nin sosyal tarihini yazıyorsunuz sanki... 12 Mart sarsıntıları, el sanatlarının yok oluşu, değişen mimari yapı, içi boşalan değerler, görüntüsel kentleşme, kabalık... Aslında her öykünüzün üstünde teker teker konuşacak o kadar çok konu var ki... Bilinçli bir seçim mi bu?.. Yoksa, öyküleriniz kendilerini öyle mi yazdılar?..

– Biz üç asker darbesi boyutlarının korkusu içinde yazmışızdır. Topluma, toplum tarihine tanıklık etmek, bunlara görerek bakmak iyidir ama, eğilim edebiyatı, yazınsallığın beklentilerini ortadan kaldırmamalı. Ben böyle bir bilinçle yazdığımı biliyorum. Bildiğim yollar tasarıma uygun gelmiyorsa yenilerini aramaktan çekinmiyorum; hele bulduğuma inanırsam bundan çok zevk alıyorum. Damağımda lezzetini duymadığım bir şeyi yazamıyorum zaten.

Son öykü kitabınız, '90'lı yıllarda yazdığınız öyküleri toplayan Hayatı Savunma Biçimleri, diğer üç öykü kitabınızdan anlatım biçimi olarak çok farklı... Okuyucudan, daha çok okuma emeği istiyor sanki... Bu noktaya nasıl geldiniz?.. Bu bağlamda öykü yazarlığınızın gelişimi hakkında neler söylersiniz bize?

– Yazar, seçtiği bazı yolların tıkandığını hissedebilir. Bunu, nasıl olsa öyle yapabileceğini bilmek artık çıkışsızlıktır. Bu bir. İkincisi, 'öykü' ile 'hikâye' arasında bir fark görüyorum. Her zaman

Salâh Birsel, Hulki Aktunç, Jale Birsel, Semra Aktunç ile Büyükdere'de, 1990

gördüm aradaki bu farkı. 'Öykü' sözcüğü sanki hiç çağrışımsız bir sözcük. Öyle ki, yazılan hikâyelerin büyük bir bölümü, 'öykü'lüklerinden dolayı bir kabın içindeler, birbiriyle dayanışır gibiler. Hikâye anlatmak ise bize daha başka şeyler çağrıştırıyor. Hikâye yazmanın sırlarını ele vermek gibi. Anlatıcının sık sık ayak değiştirebilmesi, iç yüzünün görünür olması gibi. Romanın kendi serüvenini de bir roman gibi yazdım. Taa 1980'de, *Yazsonu* romanımda yaptım bunu. Hikâyenin de kendi serüvenini hikâye etmeliyiz, diye düşünüyordum. Bu da bir olay, bir olgu, bir yüz, bir coğrafya çünkü. Semih Gümüş, öyküde en çok diyaloğu istediğini, bunu seçtiğini söylüyordu. 'Öykü' herhalde öykülüğünden ötürü (buna bir kuşağın tahtı mı demeli, ne demeli?) diyaloğun önemine pek yüz vermiyor. Sanırım, bu ve benzeri hesaplaşmalarla yazdığım *Hayatı Savunma Biçimleri*, diyaloglar kadar monologlara da oldukça göz kırpıyor. Hikâye anlatmada edimsel bir süreklilik, cezbedici, içinde yaşadığımız şu imaj üretme zamanında, yazanın imaj üretkenliğine de bir çengel atmak gerekiyordu. Kitabı, bu ve benzeri tartılarla yazmaya başlamıştım. Hem de taa 1983'lerde... Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Seçmeler*'im de bu dosyadan. Son bölümler kısmında tadımlık olarak bir hikâye de yer alıyordu. Ama geçirdiğim bir düzine ameliyat sırasında bunu kitabayeniden koymayı unutmuşum. O nedenle *Hayatı Savunma Biçimleri*'ne ben 'topal kitabım' diyorum.

Hadi Gidelim adlı kitabınızdaki "Savun Sevdam, Sen Savun" adlı öykünüz, "Her şey çok çabuk eskiyor. Pabuçlar, perdeler, yapılar, sokaklar, duvarlar, sevgiler. Hepsi çarçabuk tüketiliyor," diye başlıyor. Ama sizin öyküleriniz eskimiyor. Ne anlatırsanız anlatın, ki, duvarları, ağaçları, otları bile kişileştirebiliyorsunuz, tazeleğini ve yeniliğini bir biçimde koruyor... Bunun nedeni ne sizce?..

– Bunun yanıtını incelemecilere bırakabilecek kadar konuştum sanıyorum.

Hadi Gidelim'den aldığınız iyi izlenimleri işitmek hoş bir şey benim için. 12 Eylül sonrasının ataleti içine doğmuş böyle bir hikâye kitabım olduğunu bilen kimse yok, diyordum ben oysa.

Nasıl anlatılabilir çok iyi bilmiyorum ama, öykülerinizin hemen hemen hepsi, okunduktan sonra insanın boğazında bir yumru bırakıyor, yutkunma zorluğu çekiyor sanki insan... Bir burukluk, "hay allah, şimdi ne yapsam" türünden bir yetmezlik duygusu... Bu atmosferi nasıl yarattığınızı hiç düşündünüz mü?.. Öykülerinizin atmosferini bir de sizden dinlesek...

– Belki de her kitabın, her hikâyenin anlatım dilini, biçimini, kurgusunu ararken kendime çektirdiğim cefadan oluyor bu! İnanın ben de yazarken "hay allah, şimdi ne yapsam" türünden bir kendime yetmezlik duygusu yaşıyorum. *Hayatı Savunma Biçimleri*'nin özellikle bazı hikâyelerine bu yetmezlik duygusu büsbütün hâkim oldu. Bu, biyolojik bir yetmezlik durumunun çalışmaya eklenmesinden de ileri gelebilir. Ne yapsam okuru ferahlatırım, ne etsem erişemeyeceği yerlere doğru onu sıkım sıkım sıkarım diye bir şeyler ne içimden, ne aklımdan geçer. Benim bütün derdim kendimle yazmak istediğim şey arasında.

Hikâyelerimde sözünü ettiğiniz havayı, yazdıkça dirilmeye başlayan hikâyenin kendisi ayarlıyor. Bana, "burda gerilimi kötüye kullanmaya baş-

Server Tanilli ile Bad Nanheim kliniğinde buluşma, 1997

ladın," diyor örnekse, ben de onun bu sırrını açıklıyorum : Anlatanın yanında bir de anlatanı anlatan, kulağına bir şeyler fısıldayan biri daha bulunmaktadır çünkü.

Sağlık sorunlarınızdan ötürü, soruları uzatıp sizi çok fazla yormak istemiyorum... Ama sormadan edemeyeceğim, düşüncelerinizi öğrenmek istediğim birkaç konu daha var... "Öykücü" kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?

– 'Öykü' roman gibi sabır istemez. Fakat ben, roman yazarken olduğum gibi hikâye yazarken de adamakıllı sabırlıyım. Tabii araya başka uzun, kahırlı çalışmalar, olgular da giriyor, ama 1983'te dosyası açılmış bir hikâye kitabını, "Kendinde farklı bir şey yapmayacaksan, hiç yapma!" diye diye nerdeyse on beş yıl bekletmek ne demek? Her kitabı kendime tekrarlamamak için yazdığımı söyleyebilirim.

Bu anlamda, sizin için, "İşte bu," diye gösterebileceğiniz dünya ve Türkiye öykülerinden örnekler var mı?

– O kadar çok ki. Hele, yurt dışından Çehov varken! Yine de tuhaf, Orhan Kemal der demez, benim aklıma hep "Bir Kadın" diye bir öykü gelirdi. "Bir Kadın"dan herkese söz etmek isterdim. Meğer öykünün adı "Bir Kadın" olmayıp "Yolda" imiş. Üstelik Orhan Kemal'in değil, Yaşar Kemal'in imiş. Bunu "Adam Öykü"nün ilk sayısında Semih Gümüş'ün "İnsancıl Bir Öykü" başlıklı incelemesinden öğrendim ve tam anlamıyla yere düşmüş karpuz gibi oldum. Bir yandan da pek sevindim, çünkü edebiyat incelemecilerimizden bir yazarımızın da dikkatini "yazınsal düzeyiyle olduğu kadar, insana dönük yanıyla da" çekmişti bu hikâye. Kim bilir, 'toplumsal gerçekçi edebiyatta' eksikliğini duyduğum yanı tamamlıyordu bu hikâye. Aynı şeyi Çehov'un "Köpekli Kadın"ı için de söyleyebilirim. Başta değindim, "Tahta Kuşlar" bana, şu en yakın zamanda, "İşte bu!" dedirtmiştir. Artık sayıp dökmeyeyim, çünkü birçok iyi hikâyecimize haksızlık etmiş olabilirim.

Genel olarak bugünkü öykü dünyamızı nasıl değerlendiriyorsunuz?.. Geçmişle bugünü karşılaştırırsak neler söylersiniz?.. Buna bağlı olarak, öykü dünyamızın geleceği konusunda neler söyleyebilirsiniz?

– Geçmişte hayat yavaştı, sessizdi, hikâyeler de yavaşlığın yardım etmesiyle anılarla yüklüydü. Şimdi ise hayat çabuk, gürültülü, çöp ve ses kirliliğiyle, Susurluk falan gibi devlet-dümen işleriyle dolu, onun için yazılanlar da acele, köşeyi çabuk 'alma' gibi hızlı, karışık. Derinlerini kavrayamadan bu kaotik durum üstüne kesin bir şeyler söylemem mümkün değil. Zaman zaman 'yavaşlık'a özlem duymamız bundandır belki. Geleceğin öyküsü, belki de artık insanın kendi bedeniyle ilgili bir bilimkurgusal şey olur. 'Öykücü' bedenini olduğu kadar, yazacağını da bilime, teknolojiye ısmarlar belki. ❁

OKTAY AKBAL

Herkes Gibi Bir İnsan

SABAH. Yatak beni bırakmıyor. Yorganı burnuma kadar çekmiş ordan oraya uçan sineği gözlerimle izliyorum. "Şimdi ampule konacak, şimdi pencereye gidecek." Sinek gelip burnuma konmaz mı? Sonra gitti defterin üstüne çıktı.

İnsan garip yaratık, insanla böcekleri birbirinden ayıran bir fark var mı? Sineğin nerden gelip nereye gideceğini hesaplamak insana vergi mi? Ya sinek bizim için ne düşünüyor acaba?

Dün de erkenden kalkıp bir yerlere gitmek istemiştim. Bugün de... Dün de belki bu sineğin uçuşunu izlemiştim, bugün de. Öyleyse, dünle bugünü ayıran sınır nerde? Niye ona dün, buna bugün adını veriyoruz? Yarın, öbür gün, bir ay sonra, bir yıl, on yıl sonrası içinden yaşadığım şu andan ne kadar farklı olabilecek? Geleceğin neler getireceğini önceden bilmek yeni yeni bilmeceleri çözmek isterdim.

Sinek, geceyarısı masanın üstünde bıraktığım fındık parçacıklarını ısırmakta, bense başucumdaki not defterimin yapraklarını karıştırmaktayım. Geçmiş günlerde yazdıklarım. Bomboş iki sayfa. Bir şeyler çiziktirdim o iki günü anımsamış gibi!

Kalkıp giyinmeli, Sevdiğim bir aşk şiirinin hecelerini saya saya mırıldandım. Değişik biçimlerde söyledim şiiri, bambaşka anlamlar çıkararak.

Annem bir bardak çay iki bisküvi getirdi. Elinde de bir mektup.

"Postacı attı, Eskişehir'den."

Çaydan önce mektubu içercesine okudum. Bir dostan gelen iki satır yakınlık kişiyi kısa sürede de olsa mutlu kılıyor. Kemal de üzüntü ve yalnızlık alevleri içinde... Ben de öyleyim, ama onunkiler gerçeklerden kaynaklanıyor, bense onları kendim yaratıyorum. Hemen yanıtlamalıyım. Sonra vazgeçtim.

KARŞIKİ kızın penceresine baktım. Oradaydı. Okulu asmış demek. Beni görünce güldü, sağ elini siyah saçlarına götürdü, parmaklarıyla bukleleri dağıttı. Gözlerinden bu yana oklar düşüyordu. Bu, bir işaret mi dedim. Adını bile bilmediğim komşu kızının pencereden sarkan dolgun vücudu, iri göğüsleri açlığımı canlandırdı. En yakın zamanda onu bulmalıyım, konuşmalıyım. Ben de herkes gibiyim. Aşka, sevişmeye, ilgiye susamış biri.

Yine de penceresinin önünden geçerken başımı o yana çevirmekten çekindim. Ağır adımlarla köşeye vardım, sonra sanki evde bir şey unutmuşum gibi geri

Fotoğraf : Lütfi Özkök

geldim. Dayanamayıp penceresine baktım. Bir an bakışlarınız karşılaştı, birbirimize çok şeyler anlatıyor gibiydik. Sonra eve girmekten vazgeçip caddeye doğru yürüdüm. Bakkalın önünde durarak bekledim. İçmediğim halde bir Yenice aldım, birini dudaklarıma sıkıştırdım. Yolu gözlemeye koyuldum. İşte, işte geliyor! Ona doğru yürüdüm. Birkaç adım daha...

Yan yana idik. Bir söz söylemede anlaşmış gibiydik.

Şu cümle ile her şey belirlendi :

"Sizden bana çok bahsettiler."

Acaba kimler? Sormadım. Biraz yol boyunca yürürük, ordan burdan, okuldan, derslerden konuşarak... Gerçekte söylemek istediklerimi saklayarak... Beş on dakikada onu avcumun içine almıştım. Öğleden sonra buluşma sözü vererek ayrıldık. Seke seke geriye döndü.

Öğleyin eve gitmedim. Kahvede saatleri saydım. Tavla, pişpirik oynayanları seyrederek vakti öldürdüm. Her zaman sinirime dokunan cızırtılı radyo bile hoşuma gitti. Feci biçimde âşık olan bir arkadaşın yüreğindeki duyguları onun adına bir mektupta dile getirdim. Öyle dalmışım ki az daha imzayı atıyordum. Arkadaşım gülerek.

"Bari imza ile sevgilim benim olsun," dedi.

Öğle saati geçiyordu. İkide Beyazıt meydanında buldum kendimi... Acaba gelmeyecek mi? Adı da neydi ki? Bir bir bütün kadın adlarını düşündüm. Sonunda beylik bir ad dilime takıldı : Suna. Belki de Necip Celal'in tangosundan...

Sağa sola bakınırken, siyah saçlar ince vücut görünüverdi. Bakıştık, gülüştük. Fazla söze gerek yoktu. Onun niye geldiği, benim niye beklediğim ikimizce de biliniyordu. Yan yana yürürken çevremdekilere anlamlı anlamlı bakıyor, onların da bakışlarından bayağı seviniyor, bir çeşit gurur duyuyordum.

Çünkü şu anda ben de herkesten farksızdım. Dünyayı dolduran iki milyar insandan biri... Her gün selamlaşmadan yanımdan gelip geçen insanlardan biri... Artık ben de herkes gibi bir insandım.

Azak sinemasının karanlığı bizi kucakladı, Suna yastığa dayanır gibi kendini bıraktı. Yavaş yavaş buralara neden geldiğimiz daha belli oluyordu. Ellerim vücudunda dolaşırken kısa sesler çıkardığını duyuyordum. Sinema bir şair cebi kadar tenhaydı. Beyaz perdede ara sıra bir aydınlanma olduğunda ya da film koptuğunda bizim gibi sinemaya gelenlerin amaçları ortaya çıkıyordu. Geri sıralarda bizim gibi iki çift fısıl fısıl söyleşiyorlardı. Ön sıralarda dersten kaçmış kabak kafalı yumurcaklar ikide bir bizlere gülerek bakıyorlardı. Suna arada ellerini avucuna alıyor, garip garip bakıyordu karanlıkta... Böyle sinema saatlerine alışık biri miydi? Yoksa ilk kez mi bir gençle böyle bir serüvene kalkışıyordu.

Dakikalar her zamanki gibi büyük bir hızla geçti. Perdedeki hafiye kızı atına attı dağlara doğru götürdü. Suna kendini iyice kollarıma bırakmıştı. Ne istesem olacaktı, belki de onun istediği olacaktı! Bir bağlanma, bir geriye dönememe, özgürlüğü yitirme!..

Bir başkaldırı duydum içimde. Belki de kendimden, Suna'dan bir tiksinti... Yaşamak perdedeki film kadar, yanımdaki kız kadar, anlamsız göründü. Sonra da unuttuğunu sandığım duygular canlandı. Hisya, sanki arkamdaki koltukta beni izliyordu. Yanındaki kızlara eliyle gösterip gülüyor, eğleniyor. Başımı geri çevirdim, bir kadın var, saçları onunki gibi, ama neyse ki o değil, bir başkası!

Artık dayanamıyordum. Hemen kaçmak, içimdeki, çevremdeki pislikten arınmak...

"Ben şimdi geleceğim," dedim.

Suna'nın ateş gibi ellerinden zor kurtuldum. Bir anda kendimi Gedikpaşa yokuşunda buldum. Az önceki sahneleri yaşamamıştım. Yeniden Beyazıt meydanındaki o bildik akşam saatlerine dönmüştüm. Akşamın boşluğu Laleli göklerinden iniyor eskimeyen anılar bir bir diriliyordu. Eğri büğrü sokaklara saptım, sonra caddeye döndüm. İnsanlar ağaçlı yolda gelişigüzel dolaşıyor, delikanlılar kısa etekli, bereli kızlara ucuz sözlerle takılıyorlardı.

Bütün çabalamam boşunaydı. Hiçbir zaman şu sokakları dolduran insan kalabalığından bir parça olamayacaktım. Her adım bana herkes gibi bir insan olmadığımı, olamayacağımı anımsatıyordu. ❁

1943

MIGUEL DE UNAMUNO

Redondo, Söyleşi Dostu*

Söyleşi yurttaşlarıma

REDONDO yurdundan, başka deyişle, uzun gençlik yılları boyunca dolu dolu yaşadım diyebileceği en güzel saatlerini geçirdiği söyleşi toplantılarından ayrı düşeli yirmi yıldan çok olmuştu. Çünkü Redondo için yurdu, ne ulusu, ne yaşadığı bölge ya da yöre, ne de doğup büyüdüğü, yaşamını geçirdiği kentti. Redondo için yurdu, söyleşi toplantılarının sürdürüldüğü Birlik kahvesine girildiğinde sol dipte kalan köşe koltuğunun önündeki, yirmi yıldan uzun bir süre dostlarıyla her gün çevresinde toplaşıp tanrısal ve insanca ve ne var ne yok daha birçok konuyu gözden geçirip eleştirdikleri birkaç beyaz mermer masaydı.

Kırk dördüne girdiğinde Redondo'nun başına gelenler geldi, para işlerine bakan kişi parasını batırdı ve Redondo çalışmak zorunda kaldı. Bu yüzden Amerika'ya, geniş bir toprak sahibi bir amcanın yanına gitmesi gerekti. Amerika'ya, içinde yurt hasretiyle, gönlü Birlik kahvesindeki köşede sürdürülen söyleşi toplantılarına özlemle dolu, bir gün elbet dönme umuduyla iç çekerek, nerdeyse gözyaşı dökerek gitti. Söyleşi dostlarıyla vedalaşmaktan kaçındı ve Amerika'ya ayak basar basmaz da onlarla iletişimi toptan kesti. Artık onları işitemediğine, göremediğine, onlarla yaşamını paylaşamadığına göre yazgılarını da bilmek istemiyordu. Yurduyla postayı keserken, aklında onunla bir gün yeniden buluşmak ve az çok değişse de hep aynı bulma düşüncesiyle oyalanıyordu. Belleğinden yurttaşlarını, başka deyişle, söyleşi dostlarını geçirirken de, 'Kim bilir Romualdo'nun son fıkrası ne?', 'Ya Patriarca'nın yeni düşü ne acaba?', 'Henestrosa'nın doğum gününde Ortiz hangi eğlenceli şiiri okudu kim bilir?', 'Ya Manolito, eskiden uydurduklarını solda sıfır bırakan ne kuyruklu bir yalan uydurmuş olmalı', diyor, ötekilerin de neler yaptığını düşünüyordu.

Amerika'daki yaşamını artık onun katılamadığı bu söyleşi toplantılarını düşünerek, özlemle iç çekerek geçiriyor ve içindeki isteği bu toplantıların yazgısına ilişkin her türlü bilgiden kendini isteyerek yoksun bırakarak besliyordu. Böylece yıllar yılları kovaladı, amcası onun yakasını bırakmıyordu. Sessizce, içten içe kimseye sezdirmeden iç çekiyordu. Oralarda kendine yeni bir yurt edinemedi, başka deyişle, eskisinin yerini tutacak bir söyleşi toplantısı bulamadı. Böylece amcasının ölümüne değin yıllar geçti. Ona malvarlığının büyük bir bölümünü bırakarak, üstelik bu yirmi yıl içinde bir kez bile yurduna dönmesine izin vermediğinden, daha da değerlisi, yurduna geri dönme özgürlüğünü bırakarak bu dünyadan ayrılmıştı amcası. Sonunda, Redondo kendini ansızın özgürlüğüne

NECATİ ABACI

kavuşmuş buldu, tüm malvarlığını satıp savdı ve kaygılarla dolu, doğduğu topraklara, anayurduna döndü.

Yirmi yıldan sonra ta derinden sarsıntılarla vardı bir zamanlar yurdunun olduğu o yere, Birlik kahvesinin girişten bakıldığında solda dipte kalan köşesine. Kahveye girerken yüreği göğsünde atıyor, dizlerinin bağı çözülüyordu. Oradaki çocukların yerine ya başkaları gelmiş ya da çok değişmişlerdi; ne Redondo onları tanıdı ne de onlar Redondo'yu. Kahvenin sorumlusu de değişmişti. Köşedeki söyleşi toplantısına yaklaştı. Görünürde ne şakalarıyla Romualdo, ne Patriarca,

ne Henestrosa, ne neşeli şiirlerin ozanı Ortiz, ne dalavereci Manolito, ne Don Moisés, ne de..! evet ne de kendi devrinden tek bir kişi. Hep başkaları, yeni yüzler, hepsi de kendinden çok gençti; hiçbiri bildik değildi! Yurdu sanki yerin dibine batmış ya da başka bir dünyaya göçmüştü. Kendini yalnız, onmaz biçimde yapayalnız, yersiz yurtsuz buluyor, doğup doğacağına pişmanlık duyuyordu. Yirmi yıldan uzun süre yerinden yurdundan uzakta, sürgünde bunun için mi düşler kurmuştu, bunun için mi umutlara kapılmış iç çekmiş durmuştu! Altmış sekiz yaşının olanca ağırlığını sırtında duyumsayarak, birden kendini çok yaşlanmış bularak eve, o soğuk kira evine döndü. İlk kez ileriye, geleceğe baktı ve yaşamında ne denli az zamanı kaldığını görerek yüreğini buzdan bir elin sıktığını duyumsadı. Üstelik de ne yaşam! O günün gecesi Redondo için uykusuz geçirilen bir gece oldu; Zeytinlik Dağı ile Kudüs arasındaki Kedron vadisinde kıyamet günü esecek yelin ıslıklarını duyumsadığı trajik bir gece.

Ama iki gün sonra kolu kanadı kırık, boynu bükük, poyrazın ağaçtan koparıp sürüklediği sarı sonbahar yaprağının gölgesi gibi, Birlik kahvesindeki köşeye yanaşıp bir zamanlar kendi yurdu olan yerdeki mermer masaların üçüncüsüne oturdu. Ve bu yeni adamların, bu her yanı sarıp kuşatan yayılmacı barbarların konuşmalarına kulak kabarttı. Hemen hepsi gençti; en yaşlısı olsa olsa ellisini biraz geçkindi.

Birden içlerinden biri haykırdı : 'Bu bana koca Don Romualdo'nun şakalarından birini anımsatıyor.' Bunu duyar duymaz Redondo, içinden yükselen bir gizli güçle, ayağa kalktı, o bir öbek insana yaklaştı ve,

– Baylar, bu yabancının terbiyesizliğini bağışlayın ama sizlerin şakacı Don Romualdo'nun adına değindiğinizi duydum. Sözünü ettiğiniz kişi, benim en iyi çocukluk arkadaşım Don Romualdo Zabala mı bilmek iserim, dedi.

– Ta kendisi, diye yanıtladılar onu.

– Neler oldu ona?

Miguel de Unamuno (1864-1936) 20. yüzyıl İspanyol yazınının en önemli adlarındandır. Bilbao doğumlu yazar, eğitim gördüğü ve daha sonra öğretim üyesi ve rektörlük görevlerini sürdürdüğü Salamanca Üniversitesi'ni ve bu kenti ikinci yurdu sayar. Daha sonra diktatörlük döneminde buradan Fuerteventura adasına, oradan da 1930'a değin kalacağı Fransa'ya kaçar. İspanya'ya döndüğünde yeniden rektörlüğe atanır. 31 Aralık 1936'dan ölene değin bu görevi sürdürür. İspanyol yazın tarihinin belirleyici akımlarından '98 Kuşağı yazınerlerinin en güçlü kişisidir. Yapıtlarında yoğun bir düşsellik görülür. İnsan kişiliğinin en derin gizlerini çözmeye çalışan Unamuno, ölümsüzlük sorununu da ele alır. İnsan bedeninin yeryüzündeki yaşamı sona erdiğinde tininin ya da en derindeki varlığının ve duyuncunun yaşayakalıp kalmadığını irdeler. Duygularla anlık, yürekle beyin arasındaki çekişmeyi açıklamaya çabalar. Toplumsal sorunlatla da yakından ilgilenen yazar, İspanya'nın kurtuluşunun artık ölmüş olan 'tarihinde' değil, 'iç-tarihinde', yani 'hep karanlıkta kalmış gündelik yaşamı olanca güçlüğe göğüs gererek sürdürmeye çabalayan, ama tarihe geçmemiş milyonlarca kişinin sessiz tarihinde' olduğunu öne sürer. Avrupa'nın simgelediği gelişme ve bilimsellikle İspanya'nın inancının ve geleneğinin birleştirilmesi gerektiğini düşünür; *us* ile *inancın* bileşiminden yanadır. Deneme, roman, oyun ve şiir türünde yapıtlar vermiştir.

– Dört yıl oluyor öldü.
– Eğlenceli şiirler ozanı Ortiz'i tanıdınız mı?
– Tanımaz mıyız, bu söyleşi toplantılarının bir üyesi olduğuna göre.
– Peki ona ne oldu?
– O da öldü.
– Peki Patriarca?
– Çekip gitti ve bir daha ona ilişkin bir şey duymadık.
– Ya Henestrosa?
– Öldü.
– Ya Don Moisés?
– Artık evinden kapı dışarı çıkmıyor; felçli!
– Ya dalavereci Manolito?
– O da öldü.
– Öldü... göçtü gitti... çekip gitti, hiçbir şey duymadık... evde felçli... ve ben hâlâ yaşıyorum... Tanrım!.. Tanım!.. dedi ve ağlayarak aralarına oturdu.

Yenilerden, yayılmacılardan birinin sorusuyla bozulan trajik bir sessizlik oldu.

– Peki efendim, ya siz..?
– Ben Redondo'yum...
– Redondo ha! – nerdeyse hep bir ağızdan haykırdılar – Parasını yitirip Amerika'ya giden mi? Redondo, şu hiç haber alamadığımız Redondo mu? Bu topluluğa yurdum diyen Redondo! Şölenlerin neşesi Redondo mu? Yemekler pişiren, gitar çalan, yakası açılmadık öykülerin ustası Redondo mu?

Acınacak durumdaki Redondo başını kaldırdı, çevresine bir göz gezdirdi, gözleri ışıdı, yurdunun yeniden doğmakta olduğunu sezinledi, yine gözünde gözyaşlarıyla ama bu kez bambaşka gözyaşlarıyla haykırdı,

– Evet, ta kendisi, Redondo'nun ta kendisi!

Çevresini sardılar, alkışlara boğdular, yurtlarının başı, babası sanını verdiler, bitkin yüreğine bu genç canların damarlarındaki kanın itkisinin yürüdüğünü duyumsadı. Öte yandan bu yaşlı adam da ona sarıp ele geçirenleri kuşatıp bürümüştü.

Toplantılara katılmaya başladı, kendini eskisi gibi olduğuna, hiç değişmediğine, toplantılarda bu bir öbek insanı ilk bir araya getiren kurucuların tinlerinin anılarla birlikte yaşadığına inandırdı. Ve Redondo bu yurdun tarihsel duyuncu, bilinci oldu. 'Bu bana bizim Romualdo'nun bir şakasını anımsatıyor,' dediğinde hep bir ağızdan yüreklendiriyorlardı onu, 'Haydi, haydi!'. Ya da 'Ortiz bir gün her zamanki ince gülmece duygusuyla demişti ki...' Ya da 'Uyduruk deyince, Manolito'yla boy ölçüşemez kimse,' diyorlardı. Ve her şey kusursuzdu.

Yenileri tanımaya ve sevmeye başladı. Ve dağarcığındaki açık saçık öyküleri toparladığında yenilendiğini duyumsadı, ilk verilen şölende yemekler pişirdi ve yetmiş dokuz yaşına bakmadan gitar çaldı, şarkı söyledi. Söylediği şarkı sonsuz yurdu içindi, artık sonsuza değin sürmek üzere yenilenmiş yurdu için.

Redondo yenilerden birine, torunu yaşındaki Ramonete'ye özel bir yakınlık duyuyordu. Yanı başına oturuyor, dizine hafif hafif vuruyor, şakalarını kutluyordu. Ona hep, 'Sen, Ramonete yurdun en baş süsüsün!' derdi. Herkesle senli

benliydi, hiçbirine 'siz' demezdi. Redondo'nun cebi zaten tüm yurttaşlarına, tüm söyleşi dostlarına açık olduğundan, Ramonete her sıkıştığında yardımına koşardı.

Söyleşi toplantılarına çevreden yeni bir genç adam katılmaya başlamıştı, eskilerden birinin yeğeniydi. Hoşsohbet bir delikanlıydı, kimi kez boşboğazlık ettiği oluyordu, ama iyi ve soylu biriydi, ne var ki, yaşlı Redondo bu yeni katılımdan hoşlanmamıştı. Yurt kapanmalıydı ona. Arkasından Oyunbozan adını takmıştı ona. Hoşnutsuzluğunu yüzüne karşı da gizlemiyordu; öteki de, tersine yaşlı Redondo'nun yaşına başına saygıda kusur etmiyordu.

Bir gün Ramonete toplantıya gelmedi ve Redondo birini yitirmiş gibi huzursuz nerede olduğunu sordu. Hastalandığını, iki gün önce öldüğünü söylediler. Redondo ağladı, torununun ardından ağlar gibi gözyaşı döktü. Oyunbozan'ı yanı başına çağırdı, dizinin dibine oturttu,

– Bak, Pepe, sen bu toplantılara, bu yurda ilk katıldığında sana Oyunbozan adını taktım. Senin buraya girmen bana huzur bozucu gibi geldi, uyumu bozan bir şey gibi sanki. Acınası Ramonete'nin yerini tutmak için geldiğini anlamadım, çünkü insan bir daha doğmamak üzere ölmeden önce birçok kez gelip gitmek zorundadır; kişi başka birilerinin bıraktığı boşluğu doldurmak için gelmez, onları sürüp atmak için gelir. Benim de yerimi dolduracak kişi çoktan doğmuştur ve bir süredir de yaşamaktadır. Gel buraya, yanıma otur, seninle ikimiz bu yurdun başlangıcı ve sonuyuz.

Herkes Redondo'yu alkışladı.

Bir gün, yılda üç dört kez yaptıkları gibi ortak bir yemek, onların deyimiyle bir dostlar sofrası hazırladılar. En iyi yaptığı özel yemeklerden birini hazırlayan Redondo en baştaydı. Eğlenti özellikle çok canlıydı, Romualdo'nun şakaları anlatılıyor, Ortiz'in eğlenceli şiirleri okunuyor, Manolito'nun dalavereleri anlatılıyor, Ramonete'den bir anı aktarılıyordu. Sonunda, uykuya yenilmiş görünen – pek sık görülmeyen bir şeydi bu – Redondo'yu uyandırmaya gittiklerinde öldüğünü ayrımsadılar. Anayurdunda, bu yurda özgü bir eğlentide ölmüştü.

Redondo'nun bütün parası söyleşi toplantılarına aktarıldı, her yıl belli sayıda şölen düzenlenmesi koşuluyla katılanlara paylaştırıldı. Kendi elleriyle yazdığı vasiyetnamesini, o son derece ilginç belgeyi şöyle bitiriyordu, 'Yaşamımı sürdürmeme olanak sağlayanlara hoşça kalın der, onları göklerdeki yurda çağırırım; Şükran kahvesine girildiğinde sol köşeye beklerim onları.' ❁

İspanyolcadan çeviren : Ayşe Nihal Akbulut

*Redondo, el contertulio : 'Tertulia' sözcüğü İspanya'da sanat ve yazın çevrelerinde yaygın olarak sürdürülen bir geleneğin adıdır. 'Tertulia' ya da söyleşi toplantıları benzer görüşten bir öbek sanatçı ya da yazınerinin kendi aralarında düzenli olarak sürdürdükleri söyleşi, gösteri, yemek, müzik vb. etkinliklerin tümüne verilen addır. 'Contertulio' ise bu toplantılara katılan kişidir.

VIRGINIA WOOLF

Üç Resim

Birinci Resim

Yaşamımızda hiç resim görmemiş olmamız olanaksızdır, örneğin benim babam bir demirci, sizinki de ülkenin soylularından olsaydı, birbirimizi gördüğümüzde bile bir resme bakmış gibi olurduk. Ne kadar doğal sözler edersek edelim, parçası olduğumuz resmin çerçevelerinden dışarı çıkamayız. Yoldan geçerken beni, elimde bir at nalı, demirci dükkânının kapısına yaslanmış olarak gördüğünüzde, "Ne kadar güzel bir görünüm!" diye düşünebilirsiniz. Ben de sizi rahat arabanızda yolculuk ederken ve halkı selamlamak üzere olduğunuz bir anda görsem, eski ve görkemli İngiliz aristokrasisinin yaşamını betimleyen bir resmi anımsayabilirim! Kuşkusuz ikimiz de yanlış yargılara varırız, ama bu kaçınılmazdır.

İşte şimdi de yolun dönemecinde yürürken böyle bir resme rastladım. "Denizcinin Dönüşü" ya da buna benzer bir ad verilebilirdi bu resme. Arkasında torbası genç ve yakışıklı bir denizci; elini onun koluna dolamış genç bir kız; çevrede toplanan komşular; bir köy evinin rengârenk çiçeklerle bezenmiş pırıltılı bahçesi; oradan geçerken bu resmin altında denizcinin Çin'den yeni döndüğünü okursunuz. Evin oturma odasında denizciyi bekleyen düzenli bir insan kalabalığı vardır. Denizci, kısa bir zaman sonra ilk çocuklarını doğuracak olan eşine bir armağan çıkarır torbasından. Bu resme baktığınızda her şeyin olabildiğince iyi ve yolunda olduğunu hissedersiniz. Bu mutluluk tablosunda insanı hoşnut eden ve doyuran bir şeyler vardı; yaşam olduğundan daha hoş ve kıskanılacak görünüyordu bu resimde.

Bunları düşünerek ve resmi olabildiğince özümsemeye çalışarak onların önünden geçtim. Genç kadının elbisesinin ve gözlerinin renginin ayırdına varıp, saman sarısı kedinin sinsice kapının önünde yürüdüğünü gördüm.

Resim gözlerimin önünden gitmiyordu; birçok şeyi olduğundan daha güzel, cana yakın ve basit gösteriyordu bana, kimi şeyler doğru, kimi şeyler yanlış, kimileri de aptalca görünüyordu. Bazı şeyler de yepyeni anlamlar kazanıyordu. O gün ve ondan sonraki gün, tuhaf anlarda o resmi anımsadım, sevecen bir kıçkançlıkla mutlu denizci ve eşini düşündüm, şu anda ne yaptıklarını, birbirleriyle ne konuştuklarını merak ettim. Düş gücüm bu ilk gördüğü resimden esinlenerek başka resimler koydu ortaya; denizci yakacak odun kesiyor, kuyudan su çekiyor-

du; eşiyle birlikte Çin'den söz ediyorlardı, genç kadın kocasının armağanını, evine gelenlerin göreceği bir yer olan şöminenin üzerine yerleştirdi özenle, genç kadın doğacak bebeği için giysiler dikiyordu. Evlerinin tüm kapı ve pencereleri bahçeye açılıyordu ve oradan oraya uçuşan kuşlar ve vızıldayan arılar her yerdeydi. Rogers ise – genç denizcinin adıydı bu – uzun Çin yolculuğundan sonra tüm bunların tadını çıkarıyordu. Ayaklarını bahçeye uzatmış, piposunu tüttürüyordu.

İkinci Resim

Gecenin ortasında tüm köy keskin bir çığlıkla yankılandı. Bunu izleyen itişme çekişme seslerinden sonra ortalık ölümcül bir sessizliğe büründü. Pencereden görülebilen, yalnızca, yolun karşı tarafındaki leylak ağacının ağır bir hantalca salınan dalıydı. Sıcak ve esintisiz bir geceydi. Gökyüzünde ay yoktu. Çığlıkla birlikte her şey bir uğursuzluğa gömülmüştü. Kimin çığlığıydı bu? Nedeni neydi? Erkek kadın tüm insanların sahip olduğu temel bir duygunun doruk noktasında atılmış bir kadın çığlığıydı bu; son derece anlamsızdı. Bu çığlık; insan doğasının bir haksızlığa, anlatılmaz bir dehşete haykırışıydı sanki. Ölümcül bir sessizlik kaplamıştı ortalığı. Yıldızlar hiç titreşmeden ışıldıyorlardı gökyüzünde. Yeryüzünü saran tarlalar dingindi. Ağaçlarda hiçbir devinim yoktu. Bunun yanında her şey suçlu ve uğursuz görünüyordu. Bir şey yapılması gerekliydi sanki. Hareketli bir ışığın oradan oraya savruluşu bekleniyor gibiydi. Yolun yukarısından koşarak birisi gelmeliydi. Köydeki evlerin ışıkları yanmalıydı. Daha sonra, yatışmış, erkek mi kadın mı olduğu belirgin olmayan ve daha anlamsız bir çığlık duyulurdu belki de. Ama hiçbir evin ışığı yanmadı. Yoldan kimse geçmedi. İkinci bir çığlık duyulmadı. İlki çoktan gömülmüştü ve ortalığı ölümcül bir sessizlik kaplamıştı.

Karanlıkta kulak kesilmiş dinliyordum. Yalnızca bir sesti ve ortalıkta onunla ilgi kurulabilecek hiçbir şey yoktu. Onu akla yatkın kılacak ve anlamlandırabilecek başka hiçbir resim de. Ama, gecenin bitmesine yakın, belli belirsiz bir insan silueti göründü. Umutsuzca kollarını havaya kaldırıp açmış, boğucu bir haksızlığa karşı çıkar gibiydi.

Üçüncü Resim

Hava, güzelliğini yitirmedi. Geceki çığlık olmasaydı, yeryüzünün bir limana sığındığı, yaşamın rüzgârla birlikte durduğu ve sessiz bir körfez bulup orada demir atarak, dingin sularda hareketsizce beklediği sanılırdı. Ama ses direndi. Nereye giderseniz gidin, isterseniz tepelerde uzun bir yürüyüşe çıkın, çevredeki huzuru ve dinginliği gerçek dışı kılan ve derinlerden gelen kaygı verici bir unsur vardı. Tepenin bir tarafında koyun sürüleri otluyordu; gittikçe daralan vadi, dümdüz akan şelaleler gibiydi. Çevrede tek tük çiftlik evleri vardı. Bahçede bir köpek yavrusu yuvarlanıyordu. Çalıların üzerinde uçuşan kelebekler vardı. Her şey olabildiğince sessiz ve güven vericiydi. Yine de, geceki çığlık tüm bunları ele geçir-

Virginia Woolf, ilkgençlik günlerinde.

mişti sanki; bu güzellikler gece suç ortağı olmuşlardı ve sessiz kalıp güzel görünmeye devam etmeyi kabul etmelerine karşın, bu sessizlikleri her an bozulabilirdi. Bu güzellikler ve güven duygusu o kadar yüzeyseldi ki...

Daha sonra, sizi bu karamsarlık duygusundan kurtaran, denizcinin eve dönüş resmi gelir akla. Ona baktıkça önceden görülmemiş birçok küçük yeni detayın ayırdına varılır – genç kızın elbisesinin mavi rengi, sarı çiçekler açmış ağacın saldığı gölge. Erkek sırtında bohçası, kadın da eliyle hafifçe onun koluna dokunmuş bir biçimde evlerinin kapısının önünde öylece duruyorlardı. Kadının etrafında bir de saman sarısı bir kedi dolaşıyordu sinsice. Resmin her ayrıntısını böyle gözden geçirirken, bu sessiz, dingin ve güzel ortamın derinliklerinde, kötü ve tehlikeli bir şeylerin gizlenme olasığının yüksek olduğuna, kendinizi gitgide alıştırıyordunuz. Otlayan koyunlar, vadinin dalgalanmaları, çiftlik evi, köpek yavrusu, dans eden kelebekler aslında hep bu gerçeğin bir parçasıydılar. Kafanız, denizci ve eşiyle dolu bir durumda eve dönerken, bu huzursuzluğun ve korkunç çığlığın üzeri örtülene kadar, birbiri ardına durmadan mutluluk resimleri düşlüyordu. Ta ki, bu huzursuzluk havası ve o korkunç çığlık ezilip, onların baskısıyla yaşamdan silinene dek...

İşte sonunda köy görünmüştü ve içinden geçilmesi gereken kilise avlusu. Dinginliğiyle, gölgeler salan porsukağaçlarıyla, aşınmış ve adsız mezar taşlarıyla kendini belli eden avluya girildiğinde, her zamanki düşünceler gelir akla. Burada ölümün neşeli olduğu hissedilir. Gerçekten, şu resme bir bakın! Adamın biri bir mezar kazıyor, çocuklar da o çalışırken onun etrafında piknik yapıyorlardı. Kürekler dolusu sarı toprak havaya fırlarken, çocuklar da yere yayılmış, reçelli ekmek yiyorlar, büyük kaplardan süt içiyorlardı. Açık tenli ve şişman bir kadın olan mezar kazıcısının eşi, bir mezar taşına yaslanmış, önlüğünü açık mezarın yanına sererek üzerine yiyecekleri koymuştu. Sofradaki bazı tabak çanaklara toprak sıçramıştı. Kim gömülecek, diye sordum. Yaşlı Bay Dodson en sonunda ölmüş müydü? "Ah! Hayır. Genç denizci Rogers'ın mezarı bu," diye yanıtladı kadın bana bakarak. "İki gece önce bilinmeyen bir hastalıktan öldü. Karısını duymadın mı? Sokağa fırlayıp bir çığlık atmıştı... Tommy, dikkat etsene, her tarafını toprak ettin!"

Ne resimdi ama!

İngilizceden çeviren : S. Gökçen Ezber

KISA ÖYKÜ ÜSTÜNE

V. S. PRITCHETT

Kısa öykü, yazın türleri arasında ikincil kalsa bile, doğasındaki yoğunluğun sonucu olarak, akılda iz bırakan bir türdür her zaman.

NEW STATESMAN için yazdığım ilk günlerde, yazın editörü David Garnett'ti; onunla roman yazmak üzerine yaptığımız konuşmalardan birinde, yazmakta olduğu romanın arkasını getiremeyen bir yazarın hemen ortaya yeni bir sorun sürmesi gerektiğini söylemişti. Ama bu yöntemin bana faydası olmadı; çünkü yazarken zaten bin bir türlü güçlükle boğuşuyorum; üstelik, dikkatimi dağıtmayı başaracak her şeyden beynimi arındırdıktan sonra yazmaya devam edebiliyorum ancak. Sabırsız bir karakterim var, yazdığım her sayfaya karşılık yarım düzinesini yırtıp atmış oluyorum; sonunda yırtılmaktan kurtulmayı başarabilenler ise silintiler ve çiziktirmelerle bezenmiş oluyor hep. Bir zamanlar, epey uzun süren bir dönem boyunca, her yürüyüşe çıktığımda kendi kendime konuşmayı alışkanlık haline getirmiştim ve kendimi, saplantı içinde hep şu kelimeyi tekrarlarken buluyordum : Son. Hayır, bu sonun bir öykünün ya da makalenin sonu olması gerekmiyordu; bir karmaşanın, bir fikrin ya da bir cümlenin sonu da olabilirdi pekâlâ. İmgeler konusundaki zayıflığımın sebebi şairlerin özetleme dürtülerine kapılmış olmamdı. Sonunda, kısa nefesler alan bir yazar olduğumu kabullenmek zorunda kaldım; bu kabullenişin ardından, öykü ve makale türlerinin benim için en uygun türler olduğunu gördüm; üstelik gazetecilik eğitimim de bu türlerde başarılı olmamı hepten kolaylaştıracaktı.

Kısa öykü, yazın türleri arasında ikincil kalsa bile, doğasındaki yoğunluğun sonucu olarak, akılda iz bırakan bir türdür her zaman. Bir kere, kısıtlı bir yere epey şey sığdırmanın verdiği zevk vardır. Bu türün belirleyici olma ve kesin sonuca götürme özelliği, özünde şiirsel olan bir dürtünün yoğunlaşmasına sebep olur. Kısa öykü ustaları arasında iyi romancı olanlar çok nadirdir; zaten, kısa öykü dağınıklığa karşı yapılan bir protestodur aslında. Tolstoy ve Turgenyev istisna; ama Maupassant'ın dikkate değer sadece bir tek romanı var : *Une Vie* (1883; *Bir Hayat*). Çehov ise roman yazmamıştır bile. D. H. Lawrence'a gelince, bana kalırsa onun öyküleri romanlarından daha etkileyicidir. Bu isimlerin özgün bir çağdaşı olan Jorge Louis Borges de, büyük romanları fazla gevşek bulduğunu söyler; o,

Poe'nun sanat yapıtlarının bir bakışta göz önünde şekillenmesi dileğine katılır : biçim maceralara atılma isteğini kamçılamalıdır. Kısa öykü, güçlüklerle boğuşmaktan hoşlananlar ve yirmi sayfalık bir yazı ortaya çıkarmak için yüz elli sayfa yazmayı göze alanlar için bire birdir. İspanya Savaşı sırasında, bir endüstri kasabasında düzenlenen protesto mitingine katılmak zorunda kaldığımda, konuşmacılardan bir kadın benim çok ilgimi çekmişti. Onun hakkında iki sayfa yazdım, ama sonra bıraktım. Daha sonra, yıldan yıla, doğmasını engellemiş olduğum bu yazıyı inceledim : hiçbir sorun yoktu içinde, ve tabii hiçbir ilerleme de yoktu. Ama, tam yirmi sene sonra, birden beynimde bir şimşek çaktı : Konuşma yapan birinin tüm vücudu ve hatta hayatıyla seyircinin karşısında savunmasız kaldığını düşündüm, bu çok korkutucu bir duyguydu. O halde, halkın karşısında konuşma yapmakta olan bir kadının, bambaşka şeyler anlatırken bir yandan da içsesinin anlattığı kendi özel hayatını dinlemesini konu alan bir öykü yazabilirdim. Ne var ki bunu yapmak çok zor oldu, çabalarken işin ustalığını da öğrendim. Ama ne yazık ki bugünlerde kimse ustalığa pek değer vermiyor, çünkü yazarların fazla kontrollü oldukları hissediliyor. Yine de, doğrusunu isterseniz, bir yazar gizlemeye çalışsa bile her zaman kontrollü olmak zorundadır. Ve tabii bir de, öyküyü kontrol etmiyor gibi gözükürken aslında avucunun içine almış olmanın verdiği inanılmaz zevk söz konusudur.

Tam altı cilt tutan kısa öykülerimin yanında, kitaba hiç girmemiş olan epey öyküm de var. Bütün yazarlarda olduğu gibi, ben de tamamlanmamış ya da kötü yazılmış olan öykü hurdalarıyla çevrilmiş durumdayım; öykülerimi, sahte, gerçek ya da eksik bir dizi inci kolyeye benzetebilirim. Yazmanın alışkanlık gerektirdiğine inanıyorum; yazı yazmayı unuttuğumu düşündüğüm ölü bir dönemimde, Maupassant, Henry James, Maugham ve Çehov gibi yazarların hiç yüksünmeden yaptıkları bir yazma alıştırmasını ben de yapmaya başladım. Bu alıştırmada, incilerle bir kolye dizmeye çalışacaktım. Öylesine umutsuzdum ki, "Pencereden geçen ilk insan hakkında yazacağım," dedim kendi kendime. Ne yazık ki, pencerede gördüğüm ilk kişi bir pencere temizleyicisiydi. (Bu iş hakkında pek bir şey bilmiyordum.) Yine de yazdım ve sonuçta, yaratıcı düş gücüne yönelik sadece iki dikkate değer noktayı kavramış oldum : Birincisi, yazdığım öyküde (ki sonunu ben de beğenmemiştim; daha açık uçlu olmalıydı) kendi yarattığım pırıltılı ayrıntıların sayısı epey azdı; daha önce ne cam temizlemiş ne de inci çalmış olmama rağmen öyküm bütün hayatım boyunca gördüğüm, duyduğum ve tecrübe ettiğim şeylerden aldığım parçalarla oluşturduğum bir mozaikti daha çok. İkinci nokta ise (ki işte tam da bu noktada yazma dürtüsü hissedilir, ama istenmez), çocuklukla kurulan bağ idi. İyi yazmak isteyen biri, insan yaşamının o doğurgan dönemiyle bağlarını asla koparmamalı. Ben de bu öyküde, annemin bahçıvanlık ve arabacılık yapan dedemle ilgili söylediği sözleri anımsadım. Dedemin işvereninin karısının bir sabah söylediği sözler, çocukken annemin aklına kazınmıştı : "Çekmeceleri kilitleyin, bugün pencere temizleyicisi gelecek." Gerçi ben öykümde dedemden söz etmedim, ama hırsızlıkla ilgili o evrensel söylenceler onun sayesinde birbiri ardına aklıma hücum etti.

***

RESSAMLAR ve yazarlar nasıl oluyor da hem hayatlarını kazanırlarken hem de bağımsız olmayı başarabiliyorlardı? Benim büyüklerim D. H. Lawrence, Katherine Mansfield, Aldous Huxley nasıl yaşamışlardı? İçinde bulunduğum şartlar gittikçe umutsuzlaşıyordu, artık böyle yaprak gibi sürüklenmeye devam edemezdim. Neyse ki tam bu sırada şansım yine yaver gitti : Dublin'deki ikinci el arabamı £60'a satmayı başardım. Karım ve ben parayı ikiye böldük; bu, bizim ana sermayemizdi.

Yapacak en iyi şey özgün bir seyahat kitabı yazmaktı. D. H. Lawrence'ın *Sea and Sardinia* adlı kitabını beni biraz da umutsuzluğa düşüren bir hayranlıkla henüz okumuştum – evet, umutsuzluğa düşmüştüm, çünkü o konusunun çok "içindeydi", oysa ben kolayca kırılabilen, soğuk biriydim ve üstelik yazdığım konunun tamamen "dışında"ydım. Karakterimin ve özellikle de duygularımın hangi zayıf noktası yüzünden böylesine içime kapanmıştım? Ama, benim de uygulayabileceğim bir yöntem vardı : kişiselleştirilmiş, kısa, özlü ve yoğun yazılar yazmak. Haritalar aldım ve İspanya'nın güneyindeki bir noktadan kuzeye doğru yürümeye ve yürüyüşümden başka hiçbir şeyi yazmamaya karar verdim. Parasızlık yüzünden – dönüşüm için de biraz ayırmak zorundaydım – yolculuğumu kısaltmak zorunda kaldım. Ucuz olur diye Lizbon'a kadar gemiyle gitmeye, sonra, kendisi çok fazla tanınmadığı halde yer yer yoksulluğuyla ünlü olan bir bölgeden geçerek Badajoz'dan Vigo'ya yürümeye karar verdim. Bu rota aynı zamanda Wellington'un ordularının izlediği rotaydı – gerçi ben rotanın bu tarihi özelliğiyle ilgilenmiyordum ya, neyse. Nihayet, Tristram Shandy'yi de yanıma alarak ve yol üzerindeki Katolik kitapçılarında bulduğum, E. Phillips Oppenheim'in gerilim romanlarıyla kendime takviye yaparak, İspanya'yı yayan katetmeye başladım. ❁

İngilizceden çeviren : Almıla Özdek

KISA ÖYKÜNÜN TÜRLER SIRALANIMINDAKİ YÜKSELİŞİ

SUZANNE FERGUSON

Kısa öykünün saygınlığını etkileyen bir başka sorun da onun "boyut" eksikliğidir : lirik şiir gibi o da, uzun bir yapıtla karşılaştırıldığında daha önemsiz görülmektedir. Kısa bir sanat yapıtının, uzun bir sanat yapıtı kadar görkemli olmadığı açıktır. Daha az zaman alır ve daha az yer kaplar; "kaybetmek" daha kolaydır.

KISA öykünün geçmişiyle ilgili bazı tartışmalar, belki de, sorunu yalnızca bir türün biçimsel gelişimi olarak algılamadan, kısa öykünün nasıl ve ne zaman saygın bir tür olarak kabul edildiği üzerinde durulduğunda bir sonuca vardırılabilir. İnsan topluluklarında olduğu gibi, yazınsal tür topluluklarında da, zaman içinde sınıfların kendilerini yeniden düzenledikleri, yeni üyelerin alınıp eskilerinin çöpe atıldığı bir sosyal dizge vardır. Bu sosyal dizgenin de soyluerki, orta sınıfları ve emekçileri bulunur. İnsanlar gibi türler de saygınlık kazanmak için bir savaşım verirler; yüksek sınıfların görgüsünü benimser ya da onlardan biriyle evlenirler ve üyesi olmayı arzuladıkları sınıfın eşiğinde hiç durmadan inatla çalışırlar. Düştüklerinde, ya da en basiti geçmişte kalıp demode olduklarında ise, bulundukları sınıftan atılırlar. Türlerin bu yükselişinde ve düşüşünde birey olarak yazarların ve yapıtlarının güçleri ve dehaları kadar, var oldukları kuşatıcı insan toplumundaki değişikliklerin de etkisi vardır.

Türler evrenini "tanrılar" yönetir : yazınsal türleri ve diğer sanatları ekinsel anlamlar ortaya koymak, kültürün sınıf dizgesini korumak ve kendi güçleri ile saygınlıklarını yansıtmak için kullanan toplumdaki güçlüler. Toplumdaki bu güçlü kişiler, yazının, kendilerini ve kendi düzenlerini, yalnızca kendilerinin anlayabileceği bir biçimde düzgülemesini ve yabancılara kapalı olmasını isterler. Batı Avrupa ekinlerinin geçmişi boyunca (ve bildiğimiz daha birçok ekinde) güçlü olanlar, varlıklarını ve saygınlıklarını, kendi üstünlüklerini ve beğenilerini yansıtabilecekleri bir sanatsal yaklaşım geliştirmek için kullanmışlardır. Sanatçılar da bundan yakınmalarına karşın, ince zekâlarını kullanarak, kendi içtepileri doğrultusunda sanat yapma eğilimlerini, yaşamın gereksinimleri ile bağdaştırarak bu dizge içinde varlıklarını korumayı başarmışlardır.

Varlıklı kesim, genel olarak bakıldığında, yöntemsel açıdan karmaşık ve biçimsel açıdan zor olması nedeniyle kavranılması için belli bir uzmanlığı gerekli kılan bir sanat türü geliştirmişken; aşağı sınıfların "popüler" olarak nitelendirebileceğimiz kendi türleri bulunur. Bunlar biçimsel olarak genellikle daha basittir

ve eğlence, bazen de yüksek sınıflara nasıl girileceği konusunda bilgi verme amaçlıdırlar. Onların türleri birçok önemli yönden, konusal ve yapısal açıdan olduğu gibi, varlıklı kesimin türlerine benzer. Fakat bu popüler sanat yapıtlarının aynı zamanda önemli bir ayrımı da vardır : hem yaratıcıları, hem de okuyucuları bunlara "tüketilebilir" gözüyle bakar. Anlık bir tat için tasarlandıklarından, uzun bir süre haz ve aydınlatma sağlamaları beklenmez bunlardan. Geçmişte olduğu gibi bugün de anlatı sanatı açısından öyküler – kısa ve uzun – genellikle saygın kurmaca kadar kalıcı olmayacak bir biçimde yayımlanmaktadır. Bir yapıtın fiziksel olarak korunması, genellikle, onun kendi zamanındaki saygınlığının en basit göstergesidir.

Yazılı ekinlerin olduğu gibi, sözlü ekinlerin de bir türler sıralanımı vardır; geçmişlerini ve söylencelerini anlatmak için "yüksek" biçemler, aileleri ve komşuları ile ilgili öyküler anlatmak için "alt" biçemler. "Yüksek" biçemli yapıtlar kuşaktan kuşağa geçme eğilimindelerken, "alt" biçemli anlatıların çoğu sürekli yenilenirler. *Yüksek* ve *alt* sözcüklerini kullanmamdan herhangi bir bireysel yapıtın değerine gönderme yaptığım düşünülmemeli. Olağanüstü güzellikte "alt" biçemli sözlü anlatılar olduğu gibi, saygın kapsamına giren, fakat çok kötü olan yazılı eserler de vardır; tıpkı insan topluluklarında aşağılık soyluların ve alçak lordların bulunması gibi. Burada önemli olan, bir türün belirli niteliklerinin sınıf ayrımıyla ilgili olması ve türün, bulunduğu kültürdeki "yüksek" toplumsal sınıfların oluşturduğu yapılarla tanımlanmaları sonucu, "yükselip" "düşebilmeleri"dir. Bundan başka, seçkin kesimin beğenisini kazanan bir tür aynı zamanda orta ve alt sınıfların da saygısını kazanmışsa – Rönesans İngiltere'sindeki drama, on dokuzuncu yüzyıl İtalya'sındaki opera, Batı'da son iki yüzyıl içinde gelişen roman – bu türün temel niteliklerinin, içinde bulunduğu çağın ruhsal yapısının derinliklerine inen bir temsilci olarak algılandığını öngören savımız kendiliğinden doğrulanır.

Estetikteki "yüksek" ve "düşük" sıralaması, toplumdaki "yüksek" ve "düşük" sıralamasına benzese de onunla eşanlamlı değildir. Zenginlik ve güç büyük ölçüde "yüksek" ekini tanımlar, fakat ilkçağlardan bu yana, politik açıdan sözü geçen sınıflar, söz söyleme sanatının (hangi tür ya da ölçüt içinde olursa olsun) mükemmellik için kendi kurallarını içerdiğini savunmuşlardır. "Yüksek" sanatı kendi koşulları çerçevesinde (sanatçı ve aydın topluluklarının ortaya koyduğu koşullar) değerlendirebilme ve beğenme yetisi, toplumda gerçek soyluluğun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Shelley'in şairleri "tanınmayan milletvekilleri" olarak tanımlayan imgesi dikkate değer bir gerçeği iletmektedir.

Saygın sanat ve ekindeki saygın unsurlar arasındaki ilişkileri tam anlamıyla belgeleme süreci, uzun bir zaman, ve kapsamlı, titiz bir tarihsel araştırma gerektirir. Ne var ki ben, kendi tartışmamın kapsamı içinde, İngiltere'de özellikle on dokuzuncu yüzyılda, kısa kurmacaya ne olduğunu anlamamızı kolaylaştıracak bir bakış açısı ortaya koymak istiyorum. Yazının saray ve kilise etkisi altında olduğu, sınırlı sayıda eğitilmiş insanın bulunduğu ve kitap üretiminin pahalıya patladığı zamanlardaki saygınlık ve güç arasındaki ilişkileri ayırt etmek günümüze oranla daha kolaydır. Günümüzün demokratik ekinlerinde, oldukça varlıklı, iyi eğitilmiş ve "yüksek" sanat beğenisini edinmiş orta sınıflar, yazın alanında etkin ol-

dukları gibi bunu oldukça ucuza mal etmektedirler. Saygın kurmacayı daha büyük bir sınıf belirlediğinde, yapıtların değerini belirlemede onların korunması kadar yayımlanması da önemli bir etmen durumunu alır.

Sonuç olarak uygulayımbilimler türlerin saygınlığını etkilerler : operanın ilk dönemlerinde sahne düzenekleri önemli bir gereksinimdi, çağdaş senfoni orkestralarının ince zevklerimizi okşayan çalgıları, kabul görmek için bir senfoni ya da senfonik bir şiir için var olmak zorundadırlar, ve romanlar da saygınlık elde edecek biçimde basılıp yayımlanırlar. Kısa öykünün, romanı ortaya çıkaran uygulayımbilimler tarafından yerine getirilmemiş daha birkaç gereksinimi var gibidir, fakat bu türün ekonomik yönü daha karmaşıktır. Kısa şiirler gibi kısa öyküler de yayımlanmalarının kazançla sonuçlanması için yanlarında başka bir şeyle basılmalıdırlar. Beraber basıldıkları metin ne olursa olsun – başka öyküler ya da değişik bir türde yazılmış metinler – hepsi de, onların okuyucular tarafından ayrı bir sanat türü olarak algılanmalarını engellerler.

Boccaccio ve Chaucer bize yalnızca Ortaçağlardaki yüksek sınıfın beğenisini kazanmış kısa öykü türlerinden oluşan, muhteşem seçkiler bırakmakla kalmamış, aynı zamanda bu seçkilerin çerçevesi içine, bireysel öykülerin göreceli saygınlıklarını anlayabileceğimiz gizyazı niteliğini taşıyan metinler de eklemişlerdir. Anlatıcılarını olduğu kadar karakterlerini de bildiğimizden, romansların, koşuk biçiminde yazılmış kısa öykülerden daha saygın olmaları gibi.

Kısa öykünün saygınlığını etkileyen bir başka sorun da onun "boyut" eksikliğidir : lirik şiir gibi o da, uzun bir yapıtla karşılaştırıldığında daha önemsiz görülmektedir. Kısa bir sanat yapıtının, uzun bir sanat yapıtı kadar görkemli olmadığı açıktır. Daha az zaman alır ve daha az yer kaplar; "kaybetmek" daha kolaydır. Önemli tarihsel ve söylencesel konular tek bir öyküde yersiz durabilir, fakat öyküler elbette ki daha uzun bir yapıtta birbirlerinin etkisini güçlendirecek biçimde ardı ardına sıralanabilir.

Ne var ki türlerin saygınlığını düşündüğümüzde, yapıtı ortaya koyma yöntemleri, uzunluk ve konu gibi basit sorunların ötesinde, iki etken ortaya çıkar; güzelduyusal karmaşıklık ile incelik ve göreceli zaman öğesi. Sonuncu etken bir toplumun yoltöresi ile ilgilidir. O toplumdaki yüksek ve orta sınıfların belli bir zamanda ve yerde neyi ilginç buldukları, topluluk olarak ne ile ilgilendikleri ve sanattan düşüncelerini ve duygularını nasıl etkilemesini bekledikleri, hep göreceli zaman öğesi içinde ele alınır. Çoğu tarihsel ve eleştirel araştırmalar, kısa öykünün "çağdaşlaştığı" ve her nasılsa "daha iyi" olduğu dönüm noktasını bulmaya çalıştıklarından, bu etkenlerden ilki ile ilgilenirler.

Geçmiş dönemlerin bazı kısa öykü tarihçileriyle paralel olarak ben de, kısa

öykünün sanatsal bir tür olduğu kanısındayım. Edgar Hill Duncan, 1974 yılında yapılan *Kısa Kurmaca Üzerine Çalışma* adlı, ortaçağın kısa kurmacasını inceleyen bir araştırmada, "sanatsal becerinin yazarlar tarafından bilinçli kullanımını kanıtlayan bolca göstergenin olduğunu" belirtmiş ve "bunların geç ortaçağ döneminde yazılmış biçem kılavuzlarının (the artes poetriae) aşıladığı öğretilerle özdeş olduğu" sonucuna varmıştır. Aynı yayının daha önceki bir sayısında ise, Rönesans dönemi kısa öyküsü üzerine yazan Margaret Schlauch, bu tür çağdaş yöntemlerin on altıncı yüzyıl yazarlarına yabancı olmadığını anımsamamızın bizim için yararlı olacağını" belirtmiştir. "Erek ve ortam değişti... fakat uygulanan yöntemler bu konuda bilgisiz olan bazı çağdaşlarımızın düşündüğü kadar yeni değil."

Yöntemler gelişir ve değişir, sanatsal açıdan bazen geçerlidirler, bazen de geçerliklerini yitirirler ve çağdaş kısa öykü açıkça eski kısa kurmacadan farklıdır. Fakat bunun nedeni, biçim açısından değişikliğe uğramış olmasından çok, gerek konu, gerek biçem açısından günümüz beğenisine seslenmesidir. En çok değişen nokta ise kısa öykünün bir tür olarak algılanma biçimidir. Kısa öyküyü eskisinden daha saygın kılan nedir? Neden bazı önemli yazarlar en büyük yapıtlarını bu türde veriyor? Neden ekinsel arabulucular – uzman eleştirmenler, yazın profesörleri – kısa öyküye önemli bir sanatsal konum olarak özel ilgi gösteriyorlar?

Bütün Batı ekinleri kısa öyküler yazmış, fakat bunlar dinsel olanlar ayrı tutulduğunda, on dördüncü yüzyıl dışında günümüz öncesi hiçbir dönemde saygınlık görmemiştir. Antik çağlarda kısa öyküler, onlardan ayrı olmamakla birlikte, daha uzun ve saygın yapıtların bir parçası olarak karşımıza çıkar. Diğerlerine göre daha az saygın olan bir düzyazıyla yazılmış taşlama yapıtların içinde birkaç tane "ayrılabilir" öyküye rastlanır : Petronius'un *Satyricon*'unda bulunan "Efes'in Dulu" ve Apelius'un "Altın Eşek"indeki "Eros Psyche" gibi. Ortaçağların ilk dönemlerinden başlayarak öyküler dinsel yapıtlarda öğrenek verici anlatılar olarak kullanılmıştır. Ortaçağların sonuna doğru kısa öykünün bir anlık ekinsel bir güce kavuşup sonra zayıflamasının nedenini, yalnızca varsayımlar çerçevesinde irdeleyebiliriz. Bu yükselişi, Boccaccio'nun, bazı romans yazarlarının ya da Chaucer'ın üstünlüğüne, hatta bu yazarların varlıklı ve güçlü kimselerle kurdukları dostluklara bağlamak basittir. Bu öykülerin bağımsız yapıtlar olarak değil, seçkiler içinde varlıklarını korudukları açık bir gerçektir. *Canterbury Hikâyeleri* öykü türlerinin bir özeti niteliğindedir ve *Dublinliler*'de olduğu gibi ortak konular içeren bir anlatı topluluğudur. Yapıtın bütünü ise – elbette ki çerçevesi ile beraber – parçalarından daha önemlidir. Boccaccio ve Chaucer bize yalnızca Ortaçağlardaki yüksek sınıfın beğenisini kazanmış kısa öykü türlerinden oluşan, muhteşem seçkiler bırakmakla kalmamış, aynı zamanda bu seçkilerin çerçevesi içine, bireysel öykülerin göreceli saygınlıklarını anlayabileceğimiz gizyazı niteliğini taşıyan metinler de eklemişlerdir. Anlatıcılarını olduğu kadar karakterlerini de bildiğimizden, romansların, koşuk biçiminde yazılmış kısa öykülerden daha saygın olmaları gibi.

Belki de on dördüncü yüzyıl İngilteresi ile geç on dokuzuncu yüzyıl İngilteresindeki dünya görüşü arasında, her iki dönemin kısa öyküye verdiği saygınlığı açıklayacak benzerlikler bulunabilir : türler arasındaki ince ayrımı ortaya koyan sınıf sistemindeki değişkenlik, kısa kurmacanın biçim ve içerik olarak çok kolay sınırlandığı sosyal sınıflar, gerçekliğe ve düşünselliğe duyulan eşzamanlı istek,

tutkunun mantıksallaştırılması, düşünceleri düzenleme uğraşları – kısa öykü bunların tümünü kendinde barındırmaktadır. Sanırım, İngiltere'de olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerinde de – Amerika'da on dokuzuncu yüzyılın başında ve aynı yüzyılın orta ve son dönemlerinde Rusya'da görülen – kısa öykünün yükselişi buna benzer koşullara bağlanabilir.

Görünürdeki bir diğer önemli ayrım da ortaçağda yazılmış ve saygınlık kazanmış kısa öykülerin hepsi olmasa bile çoğunun koşuk biçiminde olması ve dolayısıyla kısa öyküden çok şiir havası taşımalarıdır : sözlü geleneğin baladları ile aynı düzlemde gelişen sarayla ilgili romanslar ve şarkılar gibi. Düzyazı ise dinsel konuşmalarda ve Chaucer'ın öyküleri gibi aydın kesime fazla seslenmeyen anlatılarda karşımıza çıkar. Chaucer'ın "Denizcinin Öyküsü", yapı ve duygu açısından, aradaki yüzyıllarda yazılmış koşuk anlatılara, Çehov'un düzyazı ile yazılmış öykülerine daha çok benzer. Düzyazının saygın bir yazınsal ölçüt olarak benimsenmesi aşama aşama gerçekleşti, düzyazı biçiminde yazılmış romanslar, küçük eleştirel denemeler ve sonra da romanlar. Günümüzde bile koşuğun, eskiye duyulan bir özlem içinde karşımıza çıkan bir üstünlüğü vardır : koşuk biçiminde yazılmış dramalar kendiliğinden, düzyazı biçiminde yazılmış dramalardan daha fazla saygınlık görmekteler, ve belki tarihçilerin hatasıdır, ama saraylarda ulusallaştırılarak onurlandırılan yazarların hepsi şair olagelmiştir.

On beşinci ve on yedinci yüzyıl arası dönemde kısa öykü İngiltere'de geri planda kalmış, Güller Savaşı'nın ve onu izleyen hanedanlar arası egemenliği ele geçirme yarışlarının karmaşası içinde kaybolmuştur. Aynı dönemde epik ve trajedi gibi geçmişin saygın türleri, büyük hanedanların yükselişini ve İngiltere ile kıta Avrupasındaki beysoyluları kutlamak için, gün ışığına çıkar. Bu dönemden elimize kısa öyküler geçmiştir, fakat bunlar çoğunlukla "saygın" kavramından uzaktılar ve "saygın" kurmaca kapsamına bir öğüt ya da ders veren uzun romanslar giriyordu.

On sekizinci yüzyıl İngilteresinde, on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi, hem gazetelerde hem de kitap biçiminde, tüm sınıflara seslenen kısa öyküler yayımlanıyordu. Doğuyu anlatan masallar, öğüt veren törel öyküler ve duygusal masallar hep aydınların beğenilerine sesleniyor fakat sanatsal anlamda saygınlık kazanmayı çok seyrek hak ediyorlardı. Bunlar tüketilebilirdi ve yazınsal "sanat" hâlâ şiir ile bağdaştırılıyordu. Şiirin yerini yavaş yavaş roman alacaktı.

Yazınsal sanatın izleyicisi, on sekizinci yüzyılda artınca ve roman dönemin en saygın türü konumuna gelince kısa öykü de onun izinde yol aldı. Ian Watt'ın temel roman türlerini tanımladığı sağlam bölümlemesi – alaycı epik, yoğun olay kurgusu olan ve biçemlenmiş Henry Fielding romanı ve orta sınıf ile psikolojik açıdan gerçekçi ve sade bir dille yazılmış Samuel Richardson romanı – on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların seçkin türü olan romanın kaplamak zorunda olduğu türlerarası alanın bir taslağını çizmektedir. Roman orta sınıf okurlarını – yüksek sınıftan başlayıp aşağı doğru tüccar sınıflara ve zanaatçılara doğru – destansı kahramanlarla iç içe yaşatmak ve aynı zamanda da gerçekçi olacak bir biçim ve biçem geliştirmek zorundadır. Eski zamanlardaki güçlüler gibi, demokratik toplumların seçkin sınıfları saygınlıklarının sanatta yansıtılmasını istemiştir ve roman, içinde barındırdığı ayrıntı zenginliği, ağır ve özgür gelişimi ile ruhsal çö-

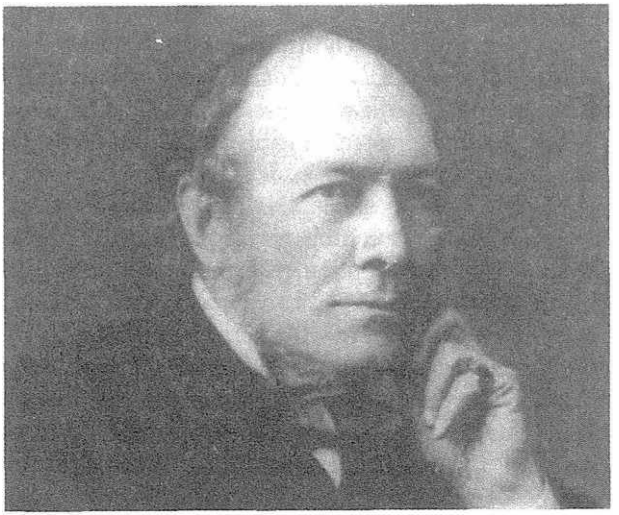
Robert-Louis Stevenson (1850-1894)

zümlemelere tanıdığı olanaklarıyla, bu sınıfların kendileri için seçtikleri tür olmuştur. Bunun nedeni de daha önce hiçbir seçkin sınıfın ona sahip çıkamamasıydı.

Tefrika biçiminde yayıncılık gerçeği ve İngiliz orta sınıflarında bölüm bölüm yayımlanan bu romanlara duyulan ilgi, kaçınılmaz olarak kısa öykünün ilerlemesini durdurdu. Okuyucuyu tutan ve büyük bir olasılıkla birer hafta arayla çıkan bu tefrika romanlara ek olarak, dergilerde birçok kısa öykü yayımlanmaktaydı. Fakat bu kısa öykü seçkilerinin yayımcılık işleyimi tarafından "çocuk" yazını olarak kabul edilmesi bile on dokuzuncu yüzyılın ortalarından önce olmadı. *The Bookseller* adlı, ilki 1858'de yayımlanan *Books in Print*'e eşdeğer olan, ticari bir dergi, 1860 yılında romanları ve öyküleri ("masallar") çocuk yazını adı altında derlemişti. 1865'e geldiğimizde ise romanlar ayrılmış, öyküler de "çocuksu ve gençlere özgü kurmaca" kapsamına alınmıştır. Fakat 1870 yılında kısa kurmacanın, romanlarla aynı düzeyde değerlendirildiğini görürüz.

On dokuzuncu yüzyıl İngiliz kısa öyküleri romanlardan daha değişik biçimlerde yazılıyordu. Ortaçağlardan o günlere birçok farklı tür kalmış ve bunlar dönemin dergilerinde yeniden gündeme gelmiştir. Destanların bir tür uyarlaması olan ve ortaçağın şövalyeleri anlatan romansları, on dokuzuncu yüzyılda karşılayan tür serüven öyküleriydi. Bu öyküler yüksek sınıfların romanslarıydı ve zamanın "silver fork" (gümüş çatal) olarak adlandırılan "sosyetik" kurmaca kapsamına girmekteydi. Fakat serüven öyküleri giderek gençlere özgü kurmaca ile bağdaştırıldı ve alt sınıflara seslenen tüketilebilir bir tür durumuna geldi. Sonuçta, Robert Louis Stevenson gibi dili iyi kullanan bir yazar, çağdaşlarından daha az yetenekli olanlar arasında azımsanmıştır. Bunun tek nedeni de yapıtlarındaki başkahramanların genç olması değil, seçtiği konuların, çağdaş romanı tanımlayan kent içi ulusal ve sosyal gerçeklerden öte, yabancıl ve tarihsel ortamlarda geçen serüvenler olmasıydı. Yine buna benzer bir biçimde, erken döneme ait romanlarla bağdaştırılan doğaüstü öğeler, doğaüstü niteliklerinden öte kötü bir amacı ya da sinsi bir hileyi vurgulayacak bir biçimde, Gotik romansa ve gerçekçi roman ile kısa öykünün yanında azımsanarak alt sınıflara seslendiği düşünülen hayalet ve korku öykülerine aktarılmıştır.

Eğer serüven ve doğaüstü öğeler uygun görülmeyen bir biçimde kullanılmışsa elde edilen ürünün, yeni fakat zayıf bir tür değil de romans olduğunu savunmak

olanaksızlaşır. Ne var ki ortaçağın şövalyelik romansları, sosyal ilişkilerin temeli olarak aşk ve evlilik üzerinde yoğunlaşmış ve aşk olgusunu bireysellikten öte işlemişlerdir. Kökeni "romen dilleri"ne ve "Roma'yı ilgilendiren sorunlar"a kadar götürülebilen *romans* terimi, konusunun politik ve sosyal dallarını da içinde barındırır. On dokuzuncu yüzyıl eleştirisi, romansın öznellik ve idealistlik gibi biçimsel olamayan nitelikleri üzerinde yoğunlaşıp türün doğasını bulanıklaştırmış ve bunları gerçekçiliği engelleyici unsurlar olarak değerlendirmiştir. Özellikle Amerika'da, bu, romans ve roman arasında türsel bir karşıtlık olarak görülmüştür. Aşkın utkusu olarak özetleyebileceğimiz romansın temel konusu, sosyal bir zincir içinde başarısını sürdürmüş ve İngiltere'de olduğu gibi Avrupa'nın geri kalan her yerinde romanın da temelini oluşturmuştur.

Kentsel ve ulusal romans, yükselen orta sınıfların ereklerine, tarihi ve yabancıl serüvenlerden daha iyi uymaktadır. Hem uzun hem kısa olan ulusal romansların konuları ve ortamları, aşk ile birlikte, çağlarının belirlediği uygun ve uygunsuz davranışların sergilendiği durumları yansıtmışlardır. Bu öyküler genellikle sosyal arayışları ve aşkı betimlemiş ve bu olguları, bireyleri ve bireylerin çevresini etkileyen törel sorumlarla düşünceleri iletebilecekleri bir kanal olarak kullanmışlardır. Başkahramanlar toplumun ülkülerini simgelemiş, önemsiz ya da olumsuz karakterler de bu ülkülerin ya gülünçlemesini yapmışlar ya da onlara saldırmışlardır. On dokuzuncu yüzyıl romanına paralel olarak, Mrs (Catherine Mary) Gore gibi kısa kurmaca yazarlarının yapıtlarında evlilik ve sosyal devingenlik (genellikle evlilik yoluyla) konuları ortaktır. Mrs Gore gibi üretken bir yazarın ortaya koyduğu yetmiş yapıtın bir düzineden fazlası kısa kurmaca kapsamına girmektedir.

Bu dönem boyunca hem kısa öykü hem de roman açıkça "tüketilebilir" gözüyle değerlendiriliyor ve yazınsal türler zincirinde şiirin – özellikle uzun olanlarının – yanında değersiz görülüyordu. Güzelduyusal yayılgının bir ucunda – Jane Austen'in romanları – sanatsal bir sona çokça değer veriliyor ve büyük ölçüde idealize edilmiş bir toplumdan çok, tipik, "gerçekçi" bir toplumun simgelenmesi amaçlanıyordu. Güzelduyusal nitelikleri daha az olan yapıtlarda – çoğu kısa kurmacada olduğu gibi – daha öğretici bir bakış açısı gözlenir. Çocukluktan başlayarak, davranış açısından doğru ve yanlış olanın vurgulanması, Maria Edgeworth'un uzun ve kısa kurmacasının ana ereğiydi; güzelduyusal etmenlerse yapıtlarında yalnızca toplumsal gerçeklerin üzerini kaplayan şeker tabakasını oluşturuyordu. Güzelduyusal ve öğretici unsurlar arasında kurulmuş daha sağlam bir diğer denge de, Mrs (Elizabeth Cleghorn) Gaskell'in kurmacasını tanımlar. Bu ve diğer yazarların öyküleri hem seçkilerde hem de dergilerde yayımlanmış, ve gerek bireysel yazarlarca, gerek armağan kitapları için süreli yayınlarda çıkan öyküleri arayan editörlerce, ayrı kitap biçiminde öykü seçkileri basılmıştır. "Bentley's Miscellany" ve daha saygın olan "Blackwood's Edinburgh Magazine" gibi yayınlar, çeşitli türdeki öyküleri derlerken son derece seçici davranmışlardır. Örneğin "Bentley", "Blackwood"a göre, daha gülünç ve serüven öykülere yönelmiştir. Bu yayınlar ayrıca, İngiltere'de o çağda oluşan kısa kurmaca beğenisini – duygusal, eğlenceli ve yabancıl – belirlememize yardımcı olmaktadırlar. İçlerinden yalnızca birkaç öykü, Poe ve Hawthorne'un Amerika'da eriştiği psikolojik ve sosyal katmanları yansıtmaktadır.

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında romans biçimi kısa öykü saygın bir türdü, fakat bir romansın öğretici yanı ne kadar açıksa ona o kadar az değer verilirdi. (Öğretiselliği, okuyucuya sunulan sözügeçer yönergeler ve gerçekçi betimlemenin, açıkça biçemlenmişe karşı gösterdiği – genelde "cansız" olarak nitelenen – özveri doğrultusunda değerlendiriyorum.) Başlıklar genellikle, öykülerin öğretici işlevlerini açığa vururlar. "Borç Yok, Tehlike Yok" ("Out of Debt, Out of Danger"), "En Sonunda Adalet" ("Right at Last"), "El ve Yürek" ("Hand and Heart"), ve "Boş Bir Özveri" ("A Vain Self-Sacrifice") gibi başlıklar Edgeworth, Gaskelll ve Gore'un yapıtlarından birkaç örnek olarak alınabilir. Çağdaş anlayışa daha da tuhaf gelecek bir unsur da, "Household Words" gibi yayınlarda sık sık yayımlanan, sağlık önlemleri, evde günlük işlerin yönetimi ve hatta yangın ve yaşam sigortası yaptırırken dikkat edilmesi gerekenler gibi konularda öneriler getiren öğretici öykülerin varlığıdır. Romansın en öğretici biçimleri genç ve çalışan okuyuculara sesleniyordu. Bu öyküler "yabancılara" (çocuklara) toplumsal katmanlara nasıl gireceklerini ve kendilerini sosyal dizge içindeki yerlerine (salon hizmetçiliği) nasıl alıştıracaklarını öğretmeyi amaçlıyordu. Öykülerin biçemleri okuyuculara göre uyarlanmıştı : koruyucu, belki basitleştirilmiş, ama erek kitleye, okuyucu ve yazar arasındaki ayrımı duyumsatacak kadar da ağır.

Daha az öğretici olan, ama daha fazla "simgesel" ve "güzelduyusal" romanslar, çoktan "içeride" olanlar için eğlence ve haz amacı güder ve olabildiğince o çağın beğenisine paralel bir konu ve biçem içerirlerdi. Bu kentsel, ulusal, sözde öğretici romanslar, ayrıntıları ve karakterleri romanınkilere paralel olarak güncelleştirilse de, yirminci yüzyıldaki önemli öykücülüğün önemli ve gerekli bir bölümünü oluşturuyordu. Frank O'Connor'ın *The Lonely Voice*'in 1983 cildindeki çağdaş romanı tanımlayan inandırıcı savına göre, kısa öykü toplumun varoşlarındaki marjinal figürlerle ilgilidir. Amerika'daki, yozlaşmış sosyal oyunu oynamak istemediğinden ya da oynayamadığından dolayı toplumdan dışlanmış yalnız kahraman geleneği, daha önceki dönemlerde bile romanı ve öyküyü etkilemiş ve daha önce sözünü ettiğimiz, roman ve romans arasındaki eleştirel ayrıma ortam yaratmıştır.

Ortaçağlardan günümüze gelmiş bir diğer kısa kurmaca türü de, on dokuzuncu yüzyıl İngilteresinde de beğeni toplayan komik öykülerdi. Viktorya dö-

Ortaçağlardan günümüze gelmiş bir diğer kısa kurmaca türü de, on dokuzuncu yüzyıl İngilteresinde de beğeni toplayan komik öykülerdi. Viktorya dönemine ayak uydurarcasına, bu öyküler, açık cinsel göndermelerden ve daha önceki zamanlarda gülünç yazılarda bol olarak görülen gülmeceden yoksundu, fakat kendilerinden önce gelenler kadar toplumda yükselmek isteyen kişileri, ikiyüzlüleri, cimrileri, kendini beğenmişleri, otoriter anababaları ve züppeleri olabildiğince yermekten de geri kalmıyorlardı.

nemine ayak uydururcasına, bu öyküler, açık cinsel göndermelerden ve daha önceki zamanlarda gülünç yazılarda bol olarak görülen gülmeceden yoksundu, fakat kendilerinden önce gelenler kadar toplumda yükselmek isteyen kişileri, ikiyüzlüleri, cimrileri, kendini beğenmişleri, otoriter anababaları ve züppeleri olabildiğince yermekten de geri kalmıyorlardı. Genellikle tersinden algılanan ya da gülünç olan toplumsal öykülerdeki, genellikle İrlanda'da yazılanlar, yurtlarından yıllarca ayrı kalıp bundan soytarılık yaparak yararlanan dışlanmış insanlardan söz eder. Gülünç öykülerin, av öyküleri, balık tutma öyküleri, ordudaki şakaları anlatan öyküler gibi alt-türleri, bu yüzyıl boyunca olabildiğince gelişmiştir. R. S. Surtee'nin, sonradan görmelere ("beyefendi" olan manav gibi) yönelttiği taşlamalarla, beceriksiz avcıların başlarına gelenleri yansıtan anlamsız söz yığınlarını birleştirdiği öyküleri, on dokuzuncu yüzyılda yazılmış gülünç öykülerin tipik örneklerini oluşturur. Somerville ve Ross'un, Amerikan halk televizyonunda şimdiye dek iki seri halinde oyunlaştırılmış olan ve hâlâ İrlandalı sıradan insanları (çoklukla kadınları) yeren *The Irish E.M.* (1899 ve sonrası), gülünç avcılık öykülerinin yirminci yüzyılın başındaki yorumudur. Canlılığı ve çekici biçemiyle, yapıt hâlâ hiç bıkılmamışçasına tekrar tekrar okunduğu bir okuyucu kitlesine sahip. (Bu yazarlar aynı zamanda, İrlandalı kadınların yaşamını katı ve çapraşık bir biçimde eleştirdikleri *The Real Charlotte* adlı yapıtı ortaya koydular. Bu çalışma günümüzde, feminist düşünce sisteminin temeli açısından önemli bir belge olarak değerlendirilmektedir, fakat şu anda bunun konumuzla ilgisi yok.)

Genellikle karnaval ve toplumsal eleştiri ile bağdaştırılan komik öykü hiçbir zaman diğer öykü türlerinin gördüğü saygınlığı kazanmamıştır. Bir Saki'nin, P.G. Woodhouse'un, ya da Kipling'in büyük yetenekleri ve ince anlatımlarına karşın, komik öyküler hiçbir zaman saygın türler arasında boy gösterememişler ve eskil zamanlardan bu yana alt sınıflardaki insanların kendini beğenmişliklerini betimlemişler ya da üst sınıftakilerin yapmacıklığını yermişlerdir. Öykünün komik türleri de çok ender olarak deneysel eğilimleri sergilemişler (en azından absürd'ün gelişimine kadar) ve uzunca bir zaman kalıcılıklarını korumuşlardır. Bu öyküler yüksek sınıfların toplumsal formalitelerinin ve her dönemin ağzının gülünçlemesini yaparlar, fakat biçimsel olarak, bir ya da daha fazla karakterin kendi kendilerini aldatmaları karşılığında cezalandırılmasını konu alan fıkraması şakaları çerçeve olarak alırlar. Woodhouse'da, Kipling'de (diğerleri arasında) gördüğümüz oldukça ayrıntılı, günlük şakalar ya da fıkralardan oluşan bu öyküler, temellerinde önemli bir konu yattığı sürece saygınlık kazanabilirler. Kipling, öykülerindeki karmaşıklıklar daha önemli (genellikle doğaüstü) konular içerdikçe ve biçimsel çapraşıklıklar gösterdikçe, komik bir öykü yazarı olarak popülaritesini yitirdi. Bunun yanında ölümünden birkaç on yıl sonra da seçkin bir konumda değerlendirildi, en azından belli bir eleştirmen çevresinde.

On dokuzuncu yüzyıl İngiliz öykülerinin üçüncü bir türünün de uzun bir geçmişi var; hayalet ya da korku öyküleri, şimdilerde, örneğin Valerie Shaw tarafından, "duygu öyküleri" denen öyküler. Komik öyküler gibi hayalet öyküleri de bir alt-tür olarak pek fazla saygınlık görmemekte ve insan doğasının toplumsal yanını yadsırcasına karanlık duygularımıza ve psikolojimize seslenmektedirler. Bununla bir karşıtlam oluşturucasına, bu öykülerin anlatılmaları (ya da okun-

maları) geçmişte ve günümüzde, tıpkı bir kamp ateşinin çevresinde olduğu gibi, bir topluluk içinde gerçekleştirilmiştir. Doğaüstü ile ilgili olan ve okuyucuda fiziksel ya da psikolojik bir *frisson* (gerilim) yaratmayı amaçlayan hayalet öyküleri, on dokuzuncu yüzyılın tamamı boyunca popülerdi ve seçkilerde belli bir çerçevesi olan anlatılar olarak oldukça fazla yer aldılar. Geceleri ya da yılbaşı zamanı eğlenceli zaman geçirmek için bu öyküleri, dadılar "şöminenin çevresinde" çocuklara ya da kulüplerdeki beyler birbirlerine anlatırlardı. Bayan Gaskell, Wilkie Collins ve Dickens bu uygulamayı simgelerler. "The Turn of the Screw" adlı bir eğitmenin korkutucu öyküsünde Henry James, geleneklere sıkı sıkı bağlılıktan çok daha az çağdaştır. Hayalet öykülerinin popülaritesi evrensel ve zamansızmış gibi gözüküyor. Ne var ki türün bir üst biçimi olarak – okuyucuda bir *frisson* yaratma söz konusu oldukça – yayılgının sonundaki tüketilebilir eğlenceyi doldurmak için sinemadaki filmler ortaya çıkmıştır. Hayalet öyküleri, "etinizi ürperten" (Dickens'in *Fat Boy*'da dediği gibi) görüntüler ve olaylar yaratmak için sözcüklerin göz ardı edilemez gücünü kullanır. Gerçek kurmacanın örgüsüne benzer bir biçimde, bu hayalet öyküleri bağlamlarında düşsel dünyalardan çok (H. G. Wells'de olduğu gibi), bilinçüstü ve bilinçaltının korkularını, suçlarını ve kuşkularını irdelerler. Ürkütücü olanı gülünçleme geleneğini tersine çeviren bu öyküler buna büyük önem verirler ve bu nedenle – belki de – onu arındırırlar.

Benim görüşüme göre on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarındaki en iyi İngiliz hayalet öyküleri yazarları – Sheridan Le Fanu, Wilkie Collins, M. R. James ve Kipling – yirminci yüzyılın kısa öykücülüğünün saygınlaştırılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Dış olayların gerçekleştiği gerçekçi kurguyu betimlemede kullanılan yöntemler, kurgunun simgesel karakteri ve başkahramanın ruhsal ilişkisi; yirminci yüzyıl kısa öykücülüğünün kurgu ve konu açısından uğradığı önemli gelişmelerdir. Conrad'ın bir durumu "duymamızı, hissetmemizi ve hepsinden önemlisi onu görmemizi", kendinizi bir başkasının yerine koyup – femonenolojik olarak – duyumsamalar elde etmemizi sağlama çabası, yirminci yüzyılın diğer kısa öykü türlerinden daha çok, bu hayalet öykülerinde uygulanmıştır.

Yeniden canlanıp gelişen eski türlere ek olarak, on dokuzuncu yüzyılda temel olarak iki kısa kurmaca türü ortaya çıktı; yerel-renk öyküsü ve dedektif öyküsü. Fakat bunların bile geçmişte bazı öncelleri vardı. Başlangıçta ikisi de her çeşit orta sınıf okuyucusuna seslenen popüler türlerdi. Yerel-renk öyküsü, günümüz televizyon belgesellerine benzeyen, okuyuculara farklı ekinleri öğretme amacını güden öğretici öyküler olarak başladı. Bunların olay örgüsü kısa, fakat yerel töreleri ve manzaraları anlatan bölümleri oldukça uzundu. Olay örgüleri genellikle geleneksel romans biçiminde olduğundan, yerel-renk öykülerinin ayrı bir tür olarak görülmesine gerek yoktur. Bunlar daha çok, erken dönemlerdeki gezi yazınında öncelleri bulunan, romansın bir çeşitlemesidir.

1820'lerden başlayarak, Mary Russel Mitford, *Our Village*'da İngiltere için küçük kırsal bir İngiliz yerleşim biriminde geçen öykülerinde ve taslaklarında, yerel-renk öyküsünü kurdu. Otuzlu ve kırklı yıllarda da Mrs. Gaskell bu alanda, hem kentsel Manchester ve daha çok kırsal ortamlarda geçen sayısız yerel-renk örneği vermiştir. Onların öyküleri; önceki dönemlerde yazılmış, yerel, küçük

grup manzaraları, bölgesel anlatıları ve genellikle orta ve alt sınıflara ait kahramanları anlatan öykülerden ayrılır. J. M. Wilson'un ve diğerlerinin *Wilson's Tales of the Borders of Scotland*'daki seçkileri yüzyılın ortalarında ve daha sonraları oldukça popülerdi. Bunlar, "sığırların güdülmesi, aşk, cinayet, sınır savaşları ve daha başka, hepsi sıradışı bir özellik taşıyan, heyecan verici olaylar" ile ilgiliydi. 1859'da Bookseller'daki bu tanımlamanın da öne sürdüğü gibi, bu öykülerin, tipik bir yerel-renk öyküsünün aklımıza getirdiklerinden farklı olarak, serüven özellikleri daha ağır basıyordu. İrlanda'da yazılan komik öyküler dışında, otuzlu yıllar sonrası, ("The O'Hara Family" takma adıyla yazan) John ve Michael Banim, William Carleton, Anna Fielding Hall ve daha birçokları, yerel rengi kullanan romanslar yazdı. Seçkilere yazılan önsözler bu öykülerin yok olma sınırına gelmiş gelenek ve yaşama biçimlerini kâğıda geçirme gibi özel nedenlerle yazıldıklarını ortaya koyar.

Mrs Gore tarafından *Hungarian Tales* (1829), *Polish Tales* (1833) gibi seçkilerde çekici, olayların Britanya'da geçtiği, daha yabancıl fakat yine de genellikle ulusal temelli olan yerel renkler yazıldı. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, özellikle Rusça'dan yapılan uluslararası öykülerin çevirisi (örneğin Turgenyev, "Household Words"te yayımlandı) İngiliz okurları arasında büyük beğeni topladı, tıpkı gezi öyküleri ve Amerikan yerel rengi gibi. Uluslararası yerel-renklere olan ilgi, okuyucuda artan bir beğeninin, merakın ve kozmopolitliğin göstergesidir. Bu aynı zamanda, deneysel detaylara duyulan olgusal inancı simgeler. Bir öyküde temsil edilen insanlar, evrensel insan nitelikleriyle, fakat çoğu zaman "tuhaf" ve bu yüzden ilginç olduklarından, aynı zamanda yargılanırlar da.

Poe'nun, Doyle'un ve onların izinde gidenlerin yapıtlarındaki dedektif öyküleri, korku öykülerine sıkı sıkıya bağlıdır, fakat korku öğesini, görünürdeki esrarın yalnızca insan kötülüğü olduğunu göstererek bir mantığa bağlarlar ve onu evcilleştirirler. Burada da, temel odak olan yer, zaman ve duygu öğeleri önemlidir, fakat yazarın gizlemek zorunda olduğu okuyucunun aldanışı ve onun gerçek "öyküyü" yaratmadaki işlevi, türü daha önceki dönemlerde yazılmış duygusal kurmacadan ayıran nitelikleridir. Dedektif öykülerinin kurgu yolları; ipuçları, boşlukları, gizlemeleri ve olayın sonunda bir sonuca ulaşması, Joyce'un "The Sisters"ında ve "A Painful Case"inde psikolojik bir suçun parçalarının okur ve "suçlu dedektif" konumundaki anlatıcı tarafından bir araya getirildiği öyküleri gibi, bazı modern öykülere de yansımıştır.

Dedektif öyküsü, okuyucu ve yazar arasında, olay örgüsündeki anlamı oluşturmada, açıkça okuyucunun aktif katılımını gerekli kılan yeni bir sözleşme oluşturarak, yoğunlaşma ve atma yoluyla "uzun bir öyküyü kısaltma"nın yolunu açmıştır. Saygınlık kazanmış çağdaş öykülerde anlatının sonuna doğru bir anlık aydınlanma yaratma eğilimi, oluşumundan önceki yıllarda, orta derecede saygın dedektif öykülerinin kazandığı büyük popüler başarıya bağlıdır. Hatta okunmalarının nedeni bile buna bağlanabilir. Anlatının sonuna doğru olayların bir açıklığa kavuşması, geleneksel doruk noktasından farklı olarak, apayrı karakterlerin deneyimlerini anlaşılır bir düzleme oturtur.

Diğerleriyle karşılaştırıldığında daha az saygın olan bu iki tür de, türlerin üst sınıfına yaptıkları saldırılarla İngiliz kısa öyküsünün gelişimine katkıda bulun-

muşlardır. Ayrıntılı bölgesel ortamı ön plana alan yerel-rengin de; gerçekçi, doğal ve toplumsal kurguları (sonuç olarak "atmosferi") vurgulaması ve olay örgüsünün önemini azaltması ile bu süreçte katkısı bulunmuştur. Dedektif öyküsünün, olay ve zamanın varsayımlar yoluyla olay örgüsüne katıştırılması ve olay örgüsündeki, yazılı olmamasına karşın okur tarafından mantıksal çıkarımlar yoluyla anlaşılan belli öğelerin dışarıda tutulması geleneğinde önemli izleri vardır. Her ikisinde de, olay ve zamanın önemi, genellikle, yalnızca yerin değil, aynı zamanda karakterler ve duygularla ilgili düşüncelerin iletildiği çağdaş kısa öyküyü etkilemiş gözükmektedir. Çağdaş öykülerdeki bu özellik, belli bir unsurun üzerinde oldukça yoğunlaşıp, bazılarının belirsiz ve işlenmemiş bırakılmasıyla sağlanır. İşte okuyucunun özel okuma yöntemlerini gerekli kılan bu belirsizlik, kısa öykünün "çekiciliğinde" hem yazar hem okur için gerekli bir özellik haline gelmiştir.

Yüzyılın son yirmi yılında ortaya çıkan güzelduyusal öykü, İngiliz kısa öyküsünün çağdaş beğeniye ayak uydurması için yeniden biçimlenme sürecinde son fırça vuruşlarını koymuştur. Romansın bir diğer çeşitlemesi olan bu tür, saygınlık kazanmak için açıktan açığa bir girişim yaparak "güzel yazma"nın yanında, betimleyici yöntemleri, ve dedektif öykülerine bağlı olarak psikolojik gerilimin giderek artırılması ile anlamın gizlenmesi unsurlarını kullanmıştır. Ürkütücü konuları yanında kendi yapmacıklı dil kullanımıyla ilgilenmesi ve uğraşması ona "güzelduyusal" yanında "çökmüş" sıfatını da kazandırmıştır. Yazarlar ve eleştirmenler, daha yoğun, denetim altında olduğu ve son olarak, yaşamı daha iyi yansıttığı için, kısa öykünün romandan daha saygın bir tür olduğunu savunmaya başlamışlardır.

"Yellow Book" ve "Savoy" gibi parlak sanat dergilerinin yazarları gibi birçok güzelduyusalcı yazar, düzyazıya olduğu gibi şiire de yönelmiştir. Ernest Dowson ve hatta zaman zaman Yeats bile, genellikle şiirsel bir biçem oluşturmada etkin yollar olarak algıladığımız söz sanatlarını, eğretilemeleri, süslü betimlemeleri, oldukça biçemsel ritimleri ve işitsel mecazları kullanarak öyküler yazmışlardır. Bu kesin olarak sınırları çizilip tanımlanmamış topluluk içinde, Frederic Wedmore, Hubert Crackanthorpe, Ella D'Arcy ve George Egerton gibi yazarlar, şiirsel düzyazıya ek olarak, psikolojik açıdan karışık olay örgüleri olan oldukça eksik biçimler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Rus yazarlardan, özellikle Turgenyev'den etkilenen George Moore'un *The Untilled Field* adlı derlemesindeki (1901'de Gael lehçesinde, 1902'de İngilizce) izlenimcilikle özdeşleştirilebilecek ve yerel-renk çerçevesi içinde yazdığı öyküleri, *Dublinliler*'e esin kaynağı olmuş ya da onu etkilemiştir. Flaubert biçemiyle yazan Henry James, Conrad ve Ford Madox Ford gibi romancı-eleştirmenlerce yüreklendirilen kısa öyküdeki güzelduyusal sanatçılık bilinci, bir sonraki kuşağın Joyce, Mansfield, Lawrence, Kipling ve daha sonra Elizabeth Bowen'in kuşağından A. E. Coppard, V. S. Pritchett ve Sean O'Faolain gibi, İngiltere için çağdaş, saygın kısa öyküyü "bulan" kısa öykü yazarlarını etkilemiştir. Daha sonra James, *Yellow Book* da, XV. sayıdaki yapıtlarının New York'taki baskıları üzerine yazdığı önsözde bunun "içine girilen bin yılda kısa öykünün kapılarını açtığını" belirtmiştir. Wells de, *The Country of the Blind* (1911) adlı kısa öykü derlemesinin önsözünde buna paralel olarak doksanlı yıllardan o yana kısa öykü yazarlarını "bir çantadan alınmış bir avuç dolusu çeşitli

mücevher" gibi listelemiştir.

Herhangi bir diğer nitelikten çok, saygın bir değer olarak, sanatlı anlatımın kendisi, kısa öyküyü on dokuzuncu yüzyıl boyunca bulunduğu orta halli statüsünden dışarı çıkarmıştır. Kısa öykünün gizemi ve yalnızca çağdaş sanatın üyelerinin çözümleyebileceği bir türsel ve biçimsel dizgede yazılması bu başarının bir parçasıydı. Saygın roman türü bir süre için sanatsal vurgu yanında yazınsal izlenimcilik yöntemlerini de – dağılma, boşluk bırakma, zaman kaymaları, sıradışı bakış açılarının kullanımı, biçimsel temellendirme – kullanmasına karşın, uzunluğu, daha bütün ve sonuç olarak geleneksel bir gelişime izin vermiştir. Romanı, izlenimci kısa öyküden ayıran temel farkın, imgelemdeki, biçimdeki ya da yöntemdeki zaten olması gereken farklardan çok, izlenimci romanın uzunluğu olduğunu ileri sürdüm. Kısa öyküdeki türsel ve biçemsel öğelerin karmaşıklığı, güzelduyusal ölçütler açısından belli bir ayrımı oluşturmuştur. Bu ayrım, kısa öykü okuyucusuna, daha uzun ve deneysel olan, sıcak ve duygusal romanın tersine, öyküdeki anlamın çözümlenmesi için zihinsel bir çaba gerektiğini açıkça göstermiştir.

Bunun ötesinde, yirminci yüzyılın başlarında var olan sınıf sistemindeki törel belirsizlikler, Ezra Pound ve Ford Madox Ford gibi söz sanatı bağlamında güçlü olan "post-estetik" eleştirmen ve yazarlara, sanatta çağdaş bir aristokrasi oluşturmak için kulis yapma olanağını vermiştir. Bu yaklaşım, kısa öyküyle doğrudan bir ilgisi olmasa da, ondan çağdaş bir tür olarak yararlanmıştır. Bu görüş çerçevesinde sanatçılar ve aydınlar, politik ya da ekonomik açıdan güçlü olanların yanında, sanatlarının gizli ve arıtılmış diliyle, daha üstün bir imgelemin yöneticisi konumundadırlar. Sanatın dışavurumunda kullanılan bu ölçütler o kadar anlaşılmaz, olağandışı (ve genellikle orta sınıfın beğenisine kasıtlı olarak aykırı itici, ve yabancı) öğelerden oluşuyordu ki, genel izleyici kitlesi bazen sergilere ve gösterilere, günümüzde bize tuhaf gelen bir biçimde, gerek sözle gerek fiziksel olarak saldırma eğilimi gösterdikleri kötü taşkınlıklara itiliyordu. Müzik, resim ya da heykelciliğe oranla halkla doğrudan ilişkisi daha zayıf olan kısa öykü bu tür gösterilerden kurtuldu. (Belki de Joyce'un *Dublinliler*'inin ilk basımı olacak madeni levhalarla basma harflerin parçalanması değil de, bir basımcının onun biçimden çok içeriğine karşı çıkışı değerlendirilmeli.) Alt sınıflar tarafından kabul görmeme yüksek modernist sanatın mihenk taşı oldu ve popüler olmak için, Dickens'in ve ilk yıllarında Kipling'in olduğu gibi, başkaldırıyı davet etmek gibi bir şeydi. Öbür modernist sanat biçimlerinin yanında, kısa öykünün öneminin anlaşılması bir uzmanlık alanı halini aldı.

Fakat biçimsel değişikliklerin ötesinde, yalnızca kısa öykünün on dokuzuncu yüzyıldan çok yirminci yüzyılın davranışlarının taklidi olmasından kaynaklanan değişikliklerin – konuşma ve günlük yaşama ait ayrıntılar – ötesinde, kısa öykünün modernist bir tür olarak gelişimi, çağdaş ve saygın okurun dağılmayı dünyanın doğru bir modeli olarak kabul etmesiyle oldu. Bu yaklaşımın temelinde Romantik döneme ve Viktorya çağına ait romanların olay örgülerini niteleyen "oluş" olgusu üzerine odaklanmadan çok, "varlık" üzerine – Woolf'un "varoluş anları" gibi – bir odaklanma vardır. Eski kuşakların küçümsediği kısalık, kısa öykünün betimsel yetkinliğini ortaya koyan bir nişandı artık. Kısa bir dönem

için, İngiliz yazınında, kısa öykü yalnızca üstün bir tür haline gelmedi, fakat aynı zamanda çağın özünü yansıttığı söylenebilecek, tıpkı on altıncı yüzyılda dramanın yaptığı gibi, bir tür oldu.

Böylece şiirle, dramayla ve onun yardımcı düzyazı akrabası olan romanla evlenip ısrarla saygın türler çevresine yükselmek isteyen kısa öykü, orta ve alt sınıf yakınlarına yüksek sınıftan bir mirasçı bırakarak kendi "sosyal" başarısına ulaştı. Bu durumuyla, daha yeni, kolay ulaşılabilir ve daha heyecan verici popüler bir araçla, televizyonla tehdit edilen "sıradan" okuyucular arasında bile iyi bir yol tuttu. Modernizmin zayıflaması ve yaratıcı yazının akademik bir disiplin olarak yükselişi, kısa öyküyü çoklukla bir romana hazırlanan genç bir yazarın yazdığı tür konumuna yerleştirmiştir. Tüm bunlara karşın bazı yazarlar yalnızca kısa öyküyle temellendirilmiş bir ün kazanabiliyor ve kısa öykü, saygın bir tür olarak yerini korumaya devam ediyor. Kısa öykünün bu derecelendirilmesine yol açan temel unsurlardan biri, Amerika'da üniversite dersliklerinde hâlâ geçerliliğini sürdüren Yeni Eleştiri ilkeleridir. Bu bağlamda ders kitaplarında geniş bir biçimde seçkileştirilen kısa öyküler durmadan çözümlenmekte ve her yıl milyonlarca öğrenciye örnek bir yazınsal tür olduğu öğretilmektedir. Kısa öykünün yeni bir kuralı ortaya çıktı ve izleri kendisinden sonra gelen eğitsel seçkilerin baskılarına yazıldı. Türün yükselişindeki son basamak, elbette ki, kendi bilimsel yayınlarında, eleştirel kitaplarda ve profesyonel toplantılarda yapılan kuramsal incelemelere temel konu olmasıdır.

İngilizceden çeviren : S. Gökçen Ezber

KISA ÖYKÜ

M. H. ABRAMS

Yazar, öyküye çoğu zaman, doruğa yakın ya da doruktan hemen önceki bir noktadan başlar; ortam'ın önceden sergilenmesini de, ayrıntıların verilmesini de en aza indirir; karmaşık düğümleri az tutar ve düğümü çabucak – bazen iki üç tümceyle – çözüverir.

KISA ÖYKÜ, bir kısa düzyazı kurmaca yapıttır; *roman*'ın bileşen öğelerini, türlerini, çeşitli anlatı tekniklerini çözümlemekte kullanılan terimlerin çoğu kısa öyküye de uygulanabilir. Kısa öykü, *fıkra*'dan – tek bir olayın ince işlenmemiş anlatısından – şu bakımdan farklılık gösterir : Kısa öykü, roman gibi, eylemi, düşünceyi, kişiler arasındaki etkileşimleri sanatlı bir kurgusal örüntü biçiminde düzenler. Gene, romanda olduğu gibi, kurgu biçimi gülünç, acıklı ya da alaylı olabilir; öykü, olası pek çok *görüş açısı*'ndan sunulabilir; düşlem, gerçekçilik ya da doğalcılık tarzlarından birinde yazılmış olabilir.

Masal'da ya da "olay öyküsü"nde ilgi, olayların akışına ve sonucuna odaklanmıştır; Edgar Allan Poe'nun "The Gold Bug" öyküsünde (1843; "Altın Böcek") ve diğer dedektiflik masallarında, O. Henry'nin (1862-1910) pek çok öyküsünde, çok okunan dergilerdeki sıradan ama iyi kurgulanmış kovboy ve serüven öykülerinde olduğu gibi. Oysa, "kişilik öyküleri", kahramanın zihinsel durumuna ve güdülenmesine ya da ruhsal ve ahlaksal niteliklerine odaklanır. Bu türün Rus kökenli ustası olan Anton Çehov'un (1860-1904) yazdığı kişilik öykülerinden bazılarında görüldüğü gibi, iki kişi arasında bir karşılaşmadan ve konuşmadan öte bir şey bulunmaz. Ernest Hemingway'in klasikleşmiş "A Clean, Well-Lighted Place"i ("Temiz, İyi Aydınlatılmış Bir Yer"), her gün kafayı çekip kapanıncaya kadar kafeden ayrılmayan yaşlı bir adam hakkında, iki garson arasında geçen kısa bir konuşmadan, ardından da, garsonlardan birinin kısaca verilen düşüncelerinden oluşur. Bazı öykülerde, dıştaki eyleme gösterilen ilgiyle kişiye gösterilen ilgi arasında bir denge vardır. Hemingway'in "The Short Happy Life of Francis Mecomber" ("Francis Mecomber'ın Kısa Mutlu Yaşamı"), üst üste yığılmış olaylarıyla

Oysa, "kişilik öyküleri", kahramanın zihinsel durumuna ve güdülenmesine ya da ruhsal ve ahlaksal niteliklerine odaklanır. Bu türün Rus kökenli ustası olan Anton Çehov'un (1860-1904) yazdığı kişilik öykülerinden bazılarında görüldüğü gibi, iki kişi arasında bir karşılaşmadan ve konuşmadan öte bir şey bulunmaz.

heyecan yüklü bir serüven masalı ölçüsünde vahşidir; ama eylem ve karşılıklı konuşmanın kendine özgü her bir ayrıntısı, üç kahramanın üçünün de ahlaksal niteliklerini, bir dizi şaşırtıcı *geriye dönüşler*'le sınamak ve açığa çıkarmak üzere hesaplanmıştır.

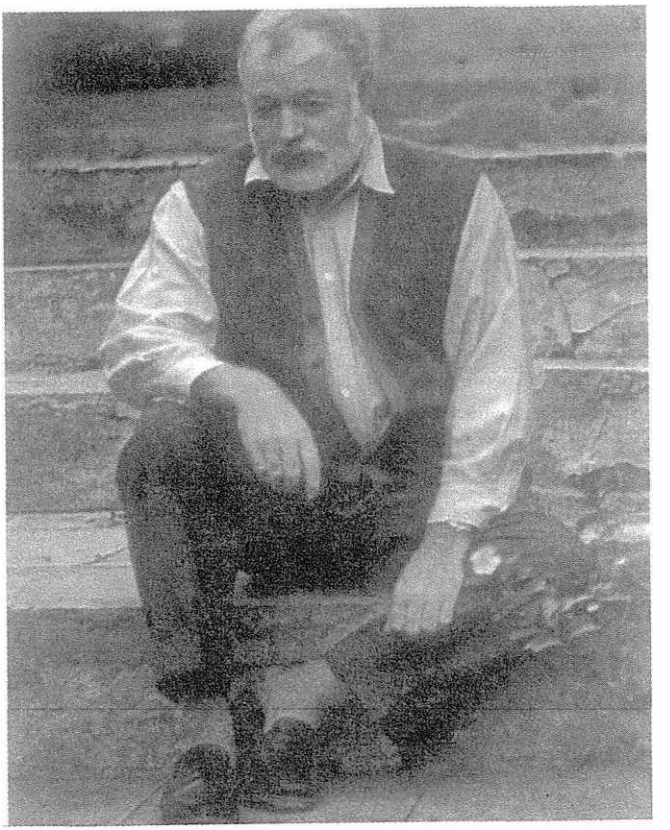

Ernest Hemingway'in klasikleşmiş "A Clean, Well-Lighted Place"i ("Temiz, İyi Aydınlatılmış Bir Yer"), her gün kafayı çekip kapanıncaya kadar kafeden ayrılmayan yaşlı bir adam hakkında, iki garson arasında geçen kısa bir konuşmadan, ardından da, garsonlardan birinin kısaca verilen düşüncelerinden oluşur.

Bununla birlikte kısa öykü, Aristoteles'in "çap" dediği boyut açısından farklılık gösterir; getirilen bu uzunluk sınırlaması, hem yaratılabilecek etkiler, hem de bu etkilere ulaşmak için gereken öğelerin seçilmesi, işlenmesi ve yönetilmesi açısından bazı farklılıklar yaratır. Bazen, temel bir yazın türü olarak kısa öykünün yaratıcısı sayılan E. A. Poe, kısa öykünün ilk eleştirel kuramcısıydı. Poe, "düzyazı masal" dediği şeyi, bir oturuşta yarım saat ile iki saat arasında okunabilecek, bütün ayrıntıların katkıda bulunduğu, "kendine özgü biricik ya da tek" bir etkiyle sınırlanmış bir anlatı olarak tanımlamıştı (Poe'nun, Nathaniel Nawthorne'un *Twice Told Tales* – İki Kez Anlatılmış Masallar – kitabı için yazdığı tanıtma yazısı, 1842). Poe'nun yorumu, pek çok kısa öykü için geçerlidir; bu türün sıkı dokunmuşluk özelliğinin her zaman bir ölçüde dayattığı tutumluluğu gösterir. Genelde, kısa öykü yazarının çok sınırlı sayıda kişi sunduğunu, kişilerin özelliklerini uzun uzadıya çözümlemeye, tutarlı bir biçimde geliştirmeye yer ayıramayacağını, roman ölçüsünde yoğun ve ayrıntılı bir çevre oluşturmaya girişemeyeceğini söyleyebiliriz. Yazar, öyküye çoğu zaman, doruğa yakın ya da doruktan hemen önceki bir noktadan başlar; *ortam*'ın önceden sergilenmesini de, ayrıntıların verilmesini de en aza indirir; karmaşık düğümleri az tutar ve düğümü çabucak – bazen iki üç tümceyle – çözüverir. (Bkz.

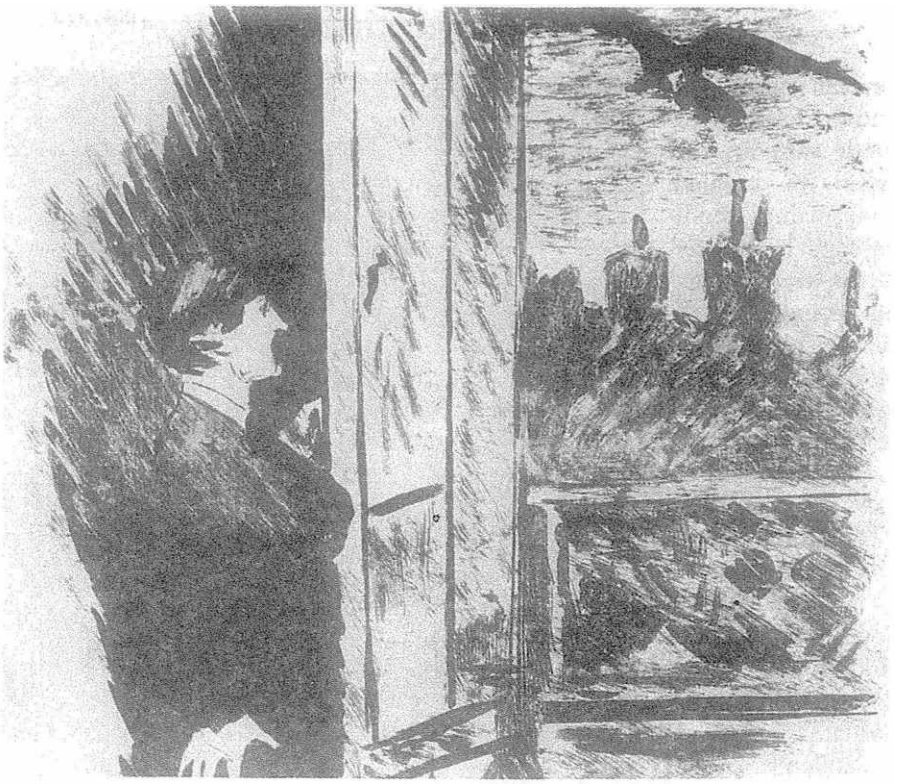

Bazen, temel bir yazın türü olarak kısa öykünün yaratıcısı sayılan E. A. Poe, kısa öykünün ilk eleştirel kuramcısıydı. Poe, "düzyazı masal" dediği şeyi, bir oturuşta yarım saat ile iki saat arasında okunabilecek, bütün ayrıntıların katkıda bulunduğu, "kendine özgü biricik ya da tek" bir etkiyle sınırlanmış bir anlatı olarak tanımlamıştı.

kurgu.) Ana olay, çoğu zaman kahramanın yaşamını ve kişilik yapısını olabildiğince ortaya çıkaracak biçimde seçilir; ayrıntılar da, kurgunun geliştirilmesi açısından büyük önem taşıyacak biçimde kullanılır. Anlatıdaki bu yalınlık, iyi bir kısa öyküdeki ustalığı, daha geniş kapsamlı ve gevşek dokulu olan romandaki ustalığa göre çoğu zaman daha açıkça görülebilir kılar.

Tanınmış kısa öykücülerin pek çoğu, bu örnekten çeşitli yollarla ayrılırlar. Bu yazın türüne verilen adın çok çeşitli düzyazı kurmaca biçimlerini kapsadığı unutulmamalıdır : Belki beş yüz sözcükten oluşan, çok az ayrıntıyla işlenmiş *kısa kısa öykü*'den tutun da, Herman Melville'in *Billy Budd*'ına (yaklaşık 1890), Henry James'in *The Turn of The Screw*'una (1898; *Yürek Burgusu*), Joseph Conrad'ın *Heart of Darkness*'ına (1902; *Karanlığın Yüreği*) ve Thomas Mann'ın *Mario and the Magician*'ına (1930; Mario ile Sihirbaz) dek uzanan bütün o uzun ve karmaşık yazın biçimlerine kadar. Bu gibi yapıtlarda, kısa öykünün sıkı dokunmuşluğuyla romanın yayılmışlığı arasında kalan orta uzunluktaki metinler, bazen *novellette* ya da *novella* sözcüğüyle adlandırılır. Bu yazın biçimi, 1795'te Goethe tarafından başlatıldıktan, Heinrich von Kleist ve daha pek çok yazar tarafından sürdürüldükten sonra, Almanya'da çok geliştirilmiştir (ve Almanya'da *novelle* olarak ad-

landırılmıştır); ayrıca bu tür, Alman kuramcıların da özel bir eleştirel dikkatle eğildikleri konu olmuştur (bkz. aşağıda verilen okuma listesi).

Gerek koşuk, gerekse düzyazı biçiminde kısa anlatı, yazın biçimlerinin en eskilerinden ve en yaygınlarından biridir; örneğin İbranice İncil'de Jonah, Ruth ve Esther'in öyküleri vardı. Kısa öyküden önce gelen ve bu *Sözlükçe*'nin başka yerlerinde de ele alınan bazı anlatı türleri *fable, exemplum, halk masalı, fablia* ve *parable*'dır. Bu yazın türünün tarihçesinin başlarında, çerçeve öykü denen araç geliştirilmiştir : Çerçeve öykü, başlangıç niteliğinde bir anlatıdır; bu anlatının içinde bir ya da daha fazla kişi, sırasıyla bir dizi öykü anlatmaya girişir. Bu araç, *The Arabian Nights/Binbir Gece Masalları* adlı öyküler topluluğunda görüldüğü gibi, Doğu'ya özgü sözlü ve yazılı yazında yaygın olarak kullanılır; ayrıca Boccaccio tarafından, düzyazı Decameron'da (1353), Chaucer tarafından koşukla yazılan *Canterbury Tales/Canterbury Masalları*'nda (yaklaşık 1387) kullanılmıştır. İkinci örnekte Chaucer, Canterbury hacılarının yolculuğundan, konuşmalarından ve etkileşimlerinden oluşan çerçeve öyküyü öylesine geliştirmiştir ki, neredeyse çerçevenin kendisi bir kurgulama biçimine dönüşmüştür. Bu çerçeve-kurgunun içinde, her bir öykü, kendi başına bütün ve tamamlanmış bir anlatı oluşturur; gene de, hem öykü anlatıcının kişiliğini göstermede, hem de hac yollarında geçen kavgaların ve tartışma konularının aktarılmasında bir araç olarak işlev görür. Daha yeni biçimlerinde, çerçeve öykü ya tek bir anlatıyı (Henry James, *The Turn of the Screw/Yürek Burgusu*) ya da ardıl bir anlatılar dizisini kapsayabilir (Joel Chandler Harris'in Uncel Remus'un ağzından anlattığı öyküleri 1881 ve sonrası; bkz. *hayvan fablı* girdisi).

Düzyazı anlatının, çağdaş kısa öykü kavramına yakın düşen biçimi, Washington Irving, Hawthorne ve Poe tarafından Amerika'da, Sir Walter Scott tarafından İngiltere'de, E. T. A. Hoffmann tarafından Almanya'da, Balzac tarafından Fransa'da, Gogol ve Turgenyev tarafından Rusya'da XIX. yy'da geliştirildi. İngiliz dilinde yazılan kısa öyküler, İngiltere'den çok Amerika'da yaygınlık kazandı; Frank O'Connor, kısa öyküyü "ulusal sanat biçimi" olarak nitelendirdi; kısa öykünün Amerika'daki ustaları arasında (yukarıda adı geçen yazarlara ek olarak) William Faulkner, Katherine Anne Porter, Eudora Welty, Flannery O'Connor, John O'Hara, J. F. Powers, John Cheever, J. D. Salinger vardır. ▨

Bkz. H. S. Canby, *The Short Story in English* (1909; İngilizce'de Kısa Öykü); Sean O'Faolain, *The Short Story* (1948; Kısa Öykü); Frank O'Connor, *The Lonely Voice : A Study of the Short Story* (1962; Yalnız Ses : Kısa Öykü Üzerine Bir İnceleme); R. L. Pattee, *The Development of the American Short Story* (gözden geçirilmiş basım, 1966; Amerika'da Kısa Öykünün Gelişimi). Novella üzerine : Ronald Paulson, *The Novelette Before 1900* (1968; 1900'den Önce Novelette); Mary Doyle Springer, *Forms of the Modern Novella* (1976; Modern Novella Biçimleri); Martin Swales, *The German Novella* (1977; Almanya'da Novella). Eski Arabistan toplu öykülerinde çerçeve öykü ve masallar için bkz. *The Arabian Nights* (*Binbir Gece Masalları*'na Giriş, çev. Husain Haddawy; 1990).

İngilizceden çeviren : Yurdanur Salman

NİHAT ZİYALAN

Küsük

KABALARIMDA şakacıktan denediği demir çubuğu elime tutuşturan anneme, şaşkınlık anlarında yaptığım gibi, davranışını kafama sığdırmaya çalışarak baktım.

Sen burada nöbetçi askersin şimdi! Duvardan bu tarafa geçmek isteyen uçan kuş bile olsa, indir kafasına demiri!

Tamamını Türkçe söylemişti. Oysa çoğu zaman, kolay anlamam için İngilizce sözcükler serpiştirirdi.

Sesindeki öfkeden ürkmüştüm.

Olan bitenler üstüne kafamı yoramıyordum sıcaktan.

Arka yola bakan duvarın dibinde pişecektim. Aşmaya kalkışacak kafayı pişman etmek için.

Benden yana değildi duvarın gölgesi. Üstüne üstlük, aynadan yansıyan güneş gibiydi biraz ötemdeki havuzumuzun parıltısı.

Cumburlop!

Kazara düşmüşçesine attım kendimi suya. Demir çubuğu sıkı sıkıya tuttum bu arada. Çıktıktan sonra serinliği bir süre durdu elimde.

Zaman zaman üstümden geçen kuşlara hırsla bakmaktan başka bir şey gelmiyordu elimden. Uçan adam olmam gerek onlara yetişebilmem için.

Havuzun demir kapısının açılma sesiyle, aslında düşük olan omuzlarım daha da düştü.

Gırtlağımızdan keserek biriktirdiğimiz parayla... Al şunları!

Külahtaki dondurma erime durumundaydı. Yalayarak damlasını kestim hemen. Açarak verdiği şemsiyeyi almakta kararsız kaldım bir süre.

Annemin kendini tutarak ağlamasını bastırmaya çalışması boşunaydı. Gözlerinden yuvarlanan yaşlar yüzünü ıslatmıştı bile.

Don't worry mum!

Nasıl üzülmem! Doların üstüne dolar koyarak biriktirdiydik. Komşulara ağız eğmekten kurtulduk diye sevinmiştim. Daha iki defa kullandıydık! İnsafsızlar!

Çok konuşacaktı ama, sesi boğuldu. Mutfağına döndü.

Annemi dinleyeceğim derken dondurma erimiş, bomboş külah kalmıştı. Elimdekileri bırakıp gene kazaraymış gibi düştüm havuza.

Suda debelenmemi uzun tuttum bu kez!

Tekrar şemsiyenin altına girdim. Dineldiğim yeri gölleyiverdi üstümden sızan su.

Neyseki okul tatildeydi.

Kız arkadaşlarımdan biri bu halimi görse! Şemsiye ve demir çubukla duvarı bekleyen... Alık! Şapşal! Annesinin kuzusu!

Büyük abimin gümbürdüyen sesiyle sıkıntım arttı. Daha girişte, kapıya sataşıyor galiba! Küçük abim veya babam gelseydi ilk, ne iyi olurdu. En büyüğünüz benim diyen bir konuşması vardır. Ortalığı rahatlatmaz, yangına körükle gider. O işte! Yürümesinden tanırım. İster yalınayak olsun ister ayakkabıyla, topuklarıyla yeri döverek öttürür! Bazen koltukları kabararak onunla övünür babam. "Türk gibi yürüyor!" Daha çok Türkleşsin diye Türkiye'ye yolladıydı. Oraları hiç sevmemiş. Giyiminden ötürü arkasına takılanlar olmuş. Dövmeye kalkmış birkaçını. Başı belaya kalacakmış!

Abimin, mahkeme kararıyla adının önüne bir Avustralyalı adı kondurması aileyi karıştırmıştı. Babamın yüreğine inecekti neredeyse. Sanki hemen duyulmuş gibi, kimselerin yüzüne bakamam diyerek haftalarca kahveye çıkamamıştı. Annem her zamanki gibi korumuştu abimi.

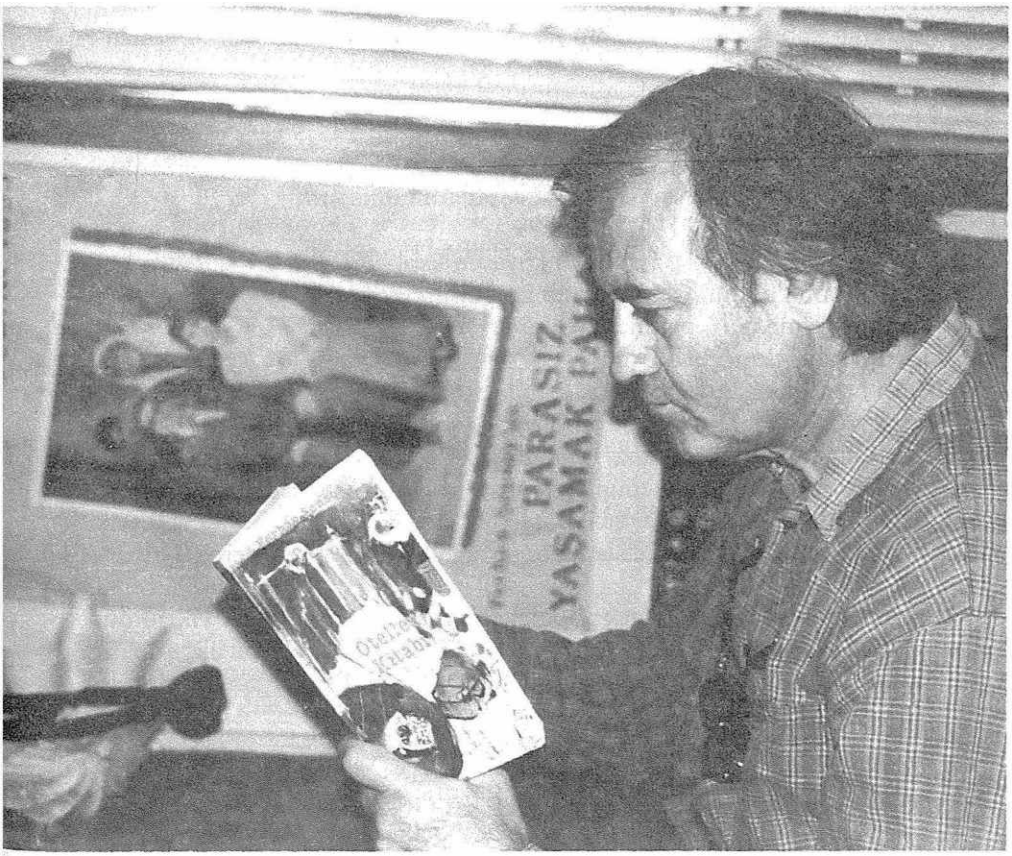

Güm! Güm! Güm!

Ayak sesi değil, sanki havuza doğru gürleyen bir top! Şunu hemen eve sokamaz mıydın Allah Baba?

Korkuluk mu oldun? İyi iyi kuşlar gelmez!

Ha! Ha! Ha!

İşte böyle kendi sorar kendi yanıtlar, ardından karga gibi garklayarak güler durur.

Öfkeyle şemsiyeyi kapadım. Güneş öyle bir yüklendi ki, tekrar açmak zorunda kaldım.

Yürümesi gibi gürültüyle yüzerken kahkahasını eksik etmedi.

İçeri gitmesinden anladım, yeterince serinlemiş olmalı.

Kısa bir süre sonra hışımla açılan kapının sesi, güneşin kavurucu dilini bastırdı.

Bu köpekleri öldüreceğim! Gündüz vakti! Boşuna besliyoruz bunları! Şunlara bak! Evin altına saklanmışlar.

Kuyruk sallayarak kendine doğru gelen Semi'yi kaptığı gibi yere çarptı.

Elin kırılır inşallah diye içimden bağırdım.

Viyaklayan köpek, çişini, kakasını kaçırarak yıldırım gibi evin altına saklandı.

Ne yapsınlar abi? Güneşe baksana!

Kes sesini! Öldüreceğim onları!

Gürleye gürleye tekrar eve girdi.

Güneşin izin verdiğince sevecen bir sesle adlarını ünledim.

Çıkmadılar.

Arkadaşlığımın kanıtı olarak taze su koydum kaplarına.

Onları abimin hışmından nasıl kurtarabilirim diye düşünmeye başladım. Aklıma bir şey gelmedi. Hep güneşteydi suç.

O hırsızları bir ele geçirebilsem!

Demiri nasıl sıkmışım ki, parmak kemiklerim sancıdı.

Şemsiyeyi tüfek gibi tutarak duvar boyunca volta atmaya başladım.

Güneş solmaya başlamıştı ama, havanın sıcaklığında bir değişme yoktu.

"*Artık içeri gel...*" diyen annemin sözünün bitmesini beklemeden kendimi eve attım. Soğutucu aygıtıyla neredeyse buza kesmiş eve! Güneşin dalamasına tutsak olmuş derimin, milim milim çözülerek özgürlüğe kavuşmasını ürpererek hissettim.

Annem mutfağındaydı. Yemek yapma sırasında kirlettiği şeyleri yıkıyordu. Hemen yardıma giriştim. Böyle zamanlarda, köpürtürcesine saçlarımı okşardı. Bu kez okşamadı. O kadar tutturmaya çalıştığım halde benimle göz göze gelmekten de kaçındı.

Sus pus işimi bitirdikten sonra, gidip sus pus iliştim kanepeye.

Bunları niçin getirdin içeriye?

Bilmem...

Öfkeyle savurdu dışarı.

Bir yerlere çarpan demirin sesi çınladı bir süre.

Televizyonu açmaya çekindim.

Gark gark garkladıktan sonra odasına kapanan, abi olmanın keyfini çıkaran abimi kıskanmıştım. Oh ne güzel! Televizyonu açık! Yatağa da uzanmıştır muhakkak!

Taşan sese kulak kesildim.

Böyle keyif çatan birisi köpekler için söylediğini unutmaz mı?

Hava kararmış halde ışığı yakmaya çekindim. Mutfağın ışığıyla yetinmek zorundaydım.

Çaresizlik içinde kıvranırken ortanca abim çıkageldi.

Şen şakraktı.

Ne haber millet?

Sözünü ettiği sırada, kafama şakacıktan bir şaplak indiriverdi.

Ellerini önlüğüne kurulayarak oturdu annem. Olanları anlatmak için ağzını açtığı an, abim konuştu.

Pamela soğuk almış.

Uzatmalı kız arkadaşıydı Pamela.

Zavallı zorlukla konuşuyor. Boğazı acayip şişmiş. Okula da gidemedi tabii. Veletlere nasıl ders anlatacak? Mercimek çorbası yaptım...

Annem sözünün arasına girerek olayı anlattı.

Yapma yahu!

Dedikten sonra yarım kalan konuşmasını sürdürdü abim.

Düşünebiliyor musun anne, hayatımda ilk defa çorba yaptım! Güzel olmuştu vallahi...

Abim çorba faslını uzatıp dururken kafasına şaplağı indirdi annem.

Kardeşine vurma diye sana kaç defa söyledim!

Geldiğinde vurmuştu. Üstelik acıtmamıştı ki!

Aldırmadı abim. O zaten kimseye kızmaz. Hele anneme, hiç.

Makarna yapacaktım, istemedi.

Kafasına vura vura çocuğu mankafa yapacaksın.

Masada bir yapışkanlık vardı. Elimi yapıştırıp çektikçe tuhaf sesler çıkıyordu. Kestim.

Bu arada abim çorabını çıkarmaya kalkışınca, şaplağın üstüne bastırdı annem.

Git banyoda çıkar, ortalığı leş gibi kokutacaksın! Ayaklarını da yıka!

Bu havada, üstelik lastik ayakkabıların içinde pişmiş ayakları. İyi ki burada çıkarttırmadı annem.

Banyoda işini bitirince odasına çekildi abim. Televizyonunun büyük abiminkini bastıran sesi yükseldi hemen. Ardından gitarının tıngırtısı.

Gözucuyla anneme baktım. Eli hâlâ ıslakmış gibi önlüğüne kurularken bir yandan da dudaklarını kemiriyordu.

Sığınırcasına mutfağa geçti.

Oturduğum yerde iyice büzüldüm.

Oh be! Babamın sefertasıydı dış kapıya çarpan. Tınlamayı taşıyarak içeri girdi. Birlikte yoğun bir bira kokusu da.

Ben böyle sıcak görmedim yahu! Ne haber ufaklık?

Odanın havasıyla ferahladığı belliydi.

Ağzımdan çıkan mırıltıya aldırmadı babam. Belki de duymamıştır. Hemen ışığı yaktı, televizyonu açtı.

Biz dışarda kavrulalım, sizin keyfiniz gıcır burada!

Laf olsun diye konuştuğu belliydi. Mavi iş elbisesiyle kanepeye uzanıverdi. Gevşek potinleri yavaş yavaş ayağından sıyrılmaya başladı.

Kendisine bir merhaba bekleyen annem, sesinde bunu hissettirerek hoş geldin dedi.

Televizyona dalmıştı babam.

Annemin masanın üstüne çarparcasına bıraktığı tabakların sesine sıçradı yerinden.

Sorma bugün başımıza gelenleri...

Gülümseyerek dinliyordu babam.

Vay anasını! Gündüz vakti ha!

Gülümsemesi, gülüşe varmıştı.

Kocasının kayıtsızlığına bozularak ünledi annem.

Çocuklar yemek hazır!

Ünlemesinin yankısı daha ortalıktan çekilmeden, gidip odasına kapandı.

Ayaklarımın ucuna basarak annemin kapısına varıp kulak kesildim. Ağlıyordu. Onun ağlama sesine, salonun, abimlerin televizyon sesi ve gitarın tıngırtısı karışıyordu.

Hafiften bir horlama geliyordu salondan.

Köpekleri öldürmeyi unuttun değil mi abiciğim?

Başımı annemin kapısına dayadım.

AYFER COŞKUN

Sevgi mi Desem?

DEMEK karını bıraktın? Demek onunlasın şimdi?

Hem inanmazlık var sorumda, hem de sonucu önceden sezmiş olduğuma değgin vurgu. Daha çok da bu vurgu. Bilince çıkarmadığım kuşkularımı, kendi ses titreşimlerimden ayrımsamak, nedense, sinirlendiriyor beni.

Chatlet'de sapa bir kahvede oturuyoruz. İşaret parmağını mermer taklidi masanın kenarına vurup duruyor. Anlayış beklemeler, kendisiyle didişmeler yüklü gözleri üzerimde.

Geçip gitmişti beni görmeden. Son anda seslenmiş, döndürmüştüm. Fazla sevindiği söylenemez. Hatta tam tersine, yakalandığı için rahatsızdı. Benim uzun süren Türkiye yolculuğum, artık onun dolaştığı mahalleye pek uğramıyor olmam nedeniyle çoktan beri görüşmüyorduk oysa. Sevinçle karşılamasa bile, bu denli sıkkın olması gerekmezdi.

– Öyle oldu, diyor. Kısaca, bir yükten kurtulmakta acele edercesine.

Karısını tanımam. "Sakin tabiatlı" olduğunu söylerdi, fırsat buldukça. Yaşamına hiç yük getirmemiş. Kendi halindeymiş. İşleriyle – her görüşmemizde başka iş yaptığını öğrenirdim – ilgili tek soru yöneltmezmiş. Zaten kadın dediğinden de bu beklenirmiş. Her pazarını ailesine ayırdığını söylerken öyle özverili bir tavrı vardır ki, eksiksiz bir eş olduğuna inandırır çevresini. Karısına tek fiske bile vurmadığını söylerken de, bir hakkından feragat etmişçesine mağrur bakınır. Çocuğuyla daha yakından ilgilenmek istermiş ama işte, koşullar elverdiğince tabii.

Çocuğunu bir kez gördüğümü anımsıyorum. Babasının bacaklarına sarılmış, ürkek mi, ürkek. Hayır, babası kadar sevimli değildi. Sonsuzca ürkekti. Hemen, her şeyden kırılıverecekmiş gibi bakıyordu insana. Kaygıyla :

– Peki, çocuk? diye soruyorum.

Eli birasına uzanıyor, köpüğü üflüyor. Yudumlarken siyah, kıvrık kirpikleri titreşiyor. Sormasa mıydım? Fazla mı yüklendim? Ben de kahvemi çekiyorum önüme. Sert geliyor. "Keşke hafif isteseydim," diye düşünüyorum. Şekerden küçük bir parça ısırıyorum.

Uzun bir sessizlik...

Boş bardağı masaya bırakıyor. Ağzının kenarlarına birikmiş köpükleri elinin tersiyle siliyor. Yandaki masaya servis yapan garsona bardağı göstererek bir tane daha bira istiyor. Hafifçe gırtlaktan, kesik kesik konuşuyor :

– Ben... inan, anlayamıyorum. Nasıl yaptım, nasıl buralara geldi? Hele onunla...

Yeniden sessizlik.

Dudaklarında çaresizliğini belli eden bir kıvrım, tombul yanaklarını aşağı doğru çekiyor. Bakışıyoruz. Tanıştığımızdan beri yüzünü fazla sevimli bulmuşumdur. Hak etmediği bir sevimlilikti sanki. Özel çaba harcanmadan elde edilmiş, "Tanrı vergisi" dedikleri türden bir sevimlilikti. Dudaklarının birleştiği iki noktadaki alay gizli çizgiler değil bende bu duyguyu uyandıran. Anlayamadığım, rahatsız edici bir uyumsuzluk vardır halinde, davranışlarında. Yaptığı belirsiz ve durmadan değişen işler, konuşma biçimi, insanı şaşırtan sözcük dağarcığı. Yürürken sağ ayağını dışa dışa atmalar, ellerini pantolonunun ceplerine sokup ceket uçlarını geriye savurmalar... Üst üste basılmış, birbirine geçmiş iki aykırı fotoğraf gibidir.

Olduklarından iri görünen kara gözlerini yere indiriyor, ince kıvrımlı dudakları güçlükle kıpırdıyor. Ama konuşmuyor.

– Anlamalıydım, diyorum, hâlâ kendime kızgınlığım sürüyor anlaşılan. Seni bana o tanıştırdıydı değil mi? Oysa O'nu her yönüyle, tüm gizleriyle bana sen tanıttın. Ne çok anlattın O'nu, ne çok! Yaptıklarını, değişik erkeklerle yaşadığı aşklarını. Ve acımalarını... Sonra, insanın başına belalar açabileceğini... İlle de acımalarını.

Birden sıkılıyorum. Onu bir av hayvanı gibi köşeye sıkıştırmışım duygusuyla dönüyorum, gözucuyla yan masadaki yaşlı çiftin konuşmaksızın çikolatalarını içişlerini izliyorum. Her yudumun tadını çıkararak birbirlerine gülümsüyorlar. Kadının başı arada bir parkinsonlulara özgü titremelerle sarsılıyor. Henüz ilerlememiş olmalı hastalığı. Çok hafif, belli belirsiz titriyor. Bunun ona hoş bir hava verdiği söylenebilir. Sonbahar güneşi gri, düzgün bukleli saçlarına dökülmüş, başının her sallanışında okşuyor onları.

İkisi birden yola dönünce, ben de onları izliyorum. Sarmaş dolaş öpüşerek geçen genç çifte bakıyorlar. Eskilerde, çok eskilerde kalmış esrikli günlere dalmış olmalılar.

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin.
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde.

Ama onlar bu şarkıyı bilmezler ki...

– Acımalarını, diyerek, kendine çekiyor beni. Gerçekten çok acırdım. Neden, diyeceksin, ona da acınır mı? Erkeklerin gözlerine öyle bakardı ki, beğendiklerinin tabii, içim sızlardı. "Benimle yat!" derdi, bakışlarıyla. Arsızca değil ama. Hayır, arsız olsa, kızar insan ya da... Ne bileyim, "Şey!" der, çıkar işin içinden. Öyle değil. Aç birisinin ekmek dilenmesi gibi doğal bir istektir onda aşk yapma isteği.

Başını iki yana sallıyor :

– Anlatmakta zorlanıyorum inan. Hani çocuğun bir yeri kanar da, uzatır ya, ilgi bekler ya... Yok, tam bu da denemez. Davranışıyla aç çocuğunu doyurmaya uğraşan bir annenin telaşını yaşatır insana. Evet evet! Daha çok buna benziyor.

Birden duralıyor. Gözlerini kısıp düşünüyor. Neden sonra, bir şeyleri yeni kavramış gibi arkasına yaslanıyor :

– Belki de, belki de bu nedenle kocası tüm yaptıklarına katlandı. Kendisine

her dönüşünde kabullendi. Hepten bıraktığında da, gitmesin diye yalvardı. O da benimle aynı duyguları mı yaşadı dersin?

– Bilemem. Demek, başını yana eğip dudaklarını küsmüş numarası yapan şımarık çocuklar gibi sarkıtarak...

Biraz şaşkın, sözümü kesiyor :

– Evet, aynen senin dediğin gibi. "Benimle aşk yapar mısın?" der. Peki, ama sen nereden biliyorsun?

– Doğrusunu istersen, bilmiyorum. İsteklerini genellikle aynı biçimde dile getirir de...

Elini masaya vuruyor.

– Hayret! Hiç dikkat etmemişim şimdiye dek. Nasıl olur? Evet, aynen öyle. Ben... ben hep reddettim ama. Yani karıma bağlıydım ne de olsa. O kadar kahrımı çekmiştir ki. Kaçtım. Hep kaçtım. Güzel değildir, bilirsin. Çekiciliği de yoktur. Pasaklıdır üstelik. Düşünürdüm. Arada sırada düşünürdüm : Güzel olsaydı, bunları yapmaz, böyle davranmazdı, diye. Gerekmezdi. Çünkü erkekler onun peşine düşerlerdi.

Dalıyor bir süre, iç geçiriyor :

– Belki dikkat çekmez, ama gözleri güzel sayılır. Özellikle arzulu veya sıkkın olduğu anlarda. Hani "hülyalı" derler ya, öyle işte. Nasılını bilemiyorum, zamanını da. Birden kendimi onu güzel olduğuna inandırmak için bir uğraşın içinde buldum. Tuhaf, çekici bir yolculuk gibiydi bu. Her gün güzel diye tanımlayabileceğim bir yerini buluyordum. Aslında azıcık uğraşsa, kaşlarına değişik biçimler verebilir, dudaklarına sürüştürdüğü ruju, daha özenle kullanıp onlardaki kusurları gizleyebilirdi. Belki inanmayacaksın, ama artık her yerde onun yüzü, oturuşu, kalkışı ve giyimiyle uğraşıyordum. Olmadık yerde ona yakışacak bir elbise görü-

yor, giydiriyor, başka bir saç modeli buluyordum hayalimde. Sigarayı yakarkenki hafif erkeksi tavrı, dumanı üfleyişi, gövdesine oranla kalın bacakları, bir tutam perçemini işaret parmağına dolayışı, hepsi giderek güzelleşiyordu gözümde. Önceleri hiçbir kalıba sokamadığım burnu bile usul usul anlam kazanıyordu. Burun kapakçıklarının titreyişleri... inan, yüzlerce kez o kapakçıkları öpmek geldi içimden. Bunu yaparsam, tüm acıları dinecek, arayışları sona erecekti sanki. Zaten onun acılarını yalnızca ben dindirebilirdim. Onu istediğince ancak ben sevebilirdim. Ben! Seksten, cinsel doyumdan söz etmiyorum. Bunları da içine alan başka bir şeydi aradığı...

Duruyor, düşünüyor biraz.

– ARADIĞIMIZ... "Sev beni!" derken aradığı, iki gövdenin bilinen tutkulu, uyumlu haz yolculuğu değildi.

Konuştukça açılıyor, sözcükler hiç zorlanmadan art arda sıralanıyor. Âdeta güzellemeye dönüşen anlatımı, ansızın öykünün sonunu bildiğimi anımsatıyor. Onu tutkulu, uyumlu haz yolculuğu ve daha fazlasıyla, baş başa bırakıp gitmek geliyor içimden. Ve kalkıyorum. Yürek burkan bir hüzünle bakıyor bana. Gözlerimi kaçırıyorum. Yine de görüyorum elini. Bardaktan taşmış biranın izlerini siliyor. Mır... mır... mır, sürünüyor. Bakmayacağım, bakmayacağım. Dayanamıyorum, soruyorum :

– Neymiş peki, aradığı?

Yüzünde kırık dökük bir gülümsemeyle başını kaldırıyor :

– ARADIĞIMIZ, diyor.

Kızgın mıyım? Ne hakla? Elim, hâlâ masanın üzerinde sürünen eline gidiyor. Sıkıyorum, hem onu hem kendimi yatıştırırcasına.

– Eeee?

Omuzlarını kaldırıyor. Artık bakmıyor bana.

– Bilmem ki...

Bilmem ki, bilmem ki...

EMİNÖNÜ-Topkapı otobüsü. Ter ve ayak kokusu.

– İlerleyelim beyler! Arkadakilere şeker dağıtmıyorlar. İlerleyelim hanımlar, beyler!

Biletçinin kalın, mübaşir sesi, dudaklara gülücük dağıtıyor. Birileri gayrete geliyor, öne doğru dalgalanıyor kalabalık. Dolmuşa mı binseydim? Dolmuş da bulunmaz ki bu saatlerde. Önce gövdem sürükleniyor, ayaklarım geride kalıyor. Etten duvar olmasa, yaşlı bir ağaç gibi devrilivereceğim. Telaşla karnımı tutuyorum. Yok, devrilmem. Geçti, tehlike yok. Hafif bir kıpırdanma içimde. Kuş kanadını çırpıyor. Artık otobüse binmeyeceğim. Gerekirse taksi tutacağım. Bu son olsun.

Ter kokusu... Ayak kokusu... Sentetik kumaşın tere batmış berbat kokusu...

Midem bulanıyor. Bulanmamalı! Başka şeyler düşünmeli. Yutkunuyorum. Sık sık yutkunuyorum. Ağzımdan solumaya çalışıyorum. Burnumu devre dışı bırakmayı deniyorum. Bu son olsun! Bir daha mı otobüs? İleri geri sarsılıyor kalabalık. İnenler, binenler, itişmeler ve birden yanı başımda keskin bir yağlıboya

kokusu. Belki biraz da tiner. Buna dayanılmaz işte. İnmeli mi? Yana çekiliyorum. İlerleyip gitsin istiyorum. Gitmiyor oysa. Tam tersine biraz daha sokuluyor ve giderek tüm kokuları, hatta kalabalığı bile bastırıyor. Kulağımın dibinde benim gibi soluklanan birisi. O da bunalmış olmalı, diye düşünüyorum. Ama hemen kokunun kaynağının o olduğunu anlıyorum. Duraktan ayrıldığımızda, koku iyiden iyiye yanaşıyor ve usulca elime dokunuyor, ürkek, nemli, kaçmaya hazır. Hızla çekiyorum elimi. Ağzımdan soluk alıp veriyorum. Dönüyorum : Boya lekelerinin arasında, kabaran deniz gibi bir çift göz. Utangaç, hak arayan, yalvaran, arzu dolu ve ağlamaklı.

Elime yeniden ve daha kararlı bir dokunuş.

Nasıl baktım ki adamın boyalı yüzüne? Yeni terlemiş bıyığına, dağınık sarı saçlarına, titreyen dudaklarına nasıl baktım ki? Parmaklar elimin üzerinde dolaşıyor. Titrek, nemli, yağlıboya ve tiner kokulu. Dayanılır gibi değil koku. Havasız kalmışçasına ağzımı açıyorum. Parmaklar elimi kavrıyor. Her an bırakmaya hazır. Bir ters baksam ya da çekiversem... Gövdemi uzak tutuyorum. Salt buna özen gösteriyorum. Durmadan burnunu çektiğini duyuyorum. Bakmıyorum ondan yana, bakamıyorum. Yeniden göz göze gelmeye cesaretim yok. Ya da... Ya da ne? Hiç kıpırdamadan, bir elim karnımda, öteki... Bekliyorum. Neyi beklediğimi de bilmiyorum. Kıyamıyorum aslında. Hepsi bu. Kıyamıyorum. Hiçbir konuşma yok aramızda. Hiçbir iletişim yok. YOK! VAR! YOK! Yalnızca sessiz bir... bir... Of! üzerime mavi mavi taşıyor işte deniz. ACIMAK?..

Haseki'de iniyor adam. Yağlıboya ve tiner kokusu otobüste kalıyor. İnmeden, son bir kez parmaklarımı okşuyor. Onun akşam karanlığında yitip giden incecik gövdesine bakıyorum bir boşluktan. Elimi güçlükle yüzüme götürüyorum, saçlarımı arkaya itiyorum. İçimden ağlamak geliyor. Öylesine, nedensiz. Bilmiyorum ki...

KAHVE iyice kalabalıklaşıyor. Tatlı, serin bir akşamüzeri yavaştan Paris sokaklarına inmekte. Kalkıyorum yerimden, garsonu aranıyorum. Onun hüzünlü yüzüne, tedirgin oturuşuna bakıyorum. Hesabı ödemek için doğruluyor, uzanıp omuzunu tutuyorum.

– Hoşça kal, derken, sesimin yumuşadığını ayrımsıyorum.

NEVRA BUCAK

Acı

bilseydi annen örterdi üstünü düşlerin
gözlerini eritip çalmasınlar diye
ilk gençliğinin*

KADIN köye sonbaharla birlikte geldi. Köy öylesine sessiz ve ıssızdı ki, orada deniz bile içine kapanıktı. Dalgalar sır vermezcesine yorgun bir baş eğişle usulcacık vururdu kumlara. Kadın gözlerinde katılaşan koyu bir dalgınlıkla izlerdi köpükleri, kıyıdaki sivri küçük taşlar çıplak ayaklarını incitirken. Sanki görmeden acıtırcasına bakar ve yalnızca dalgaların dingin hışırtısını dinlerdi. Gerçekte, dinlediği yaşanmışlıklarının ara ara yinelenen acısı mıydı. Tenindeki görünmez yara henüz açıktı, artık kanamıyordu, ama kapanmamıştı da...

Kumsala köpeğiyle inerdi. Birbirlerinden ayrılmazlardı. Kadını köyde, yanında köpek olmadan gören yoktu. Köpek biraz uzaklaşır gibi olsa hemen ardından seslenirdi : "Mars! Mars, buraya gel!"

İri bir kurt kırmasıydı Mars ve sol kulağı düşük. Köylüler, ona aralarında iktidarsız kulak derlerdi. Buna karşın, pırıl pırıl uzun kızıl kahve tüyleri vardı. Sahibi gibi insana yakın sayılmazdı, ama onları sevmez değildi. Önce çocukları, en çok da genç kızları. Çünkü Mars iktidarsız kulağına karşın bir delikanlıydı.

Onları ilk kez köyün gönüllü doktoru gördü. Mor begonvilli patika yolun ucundaki küçük beyaz evin kapısında. Ansızın göz göze geldiler, kadın isteksizliğini gizleyemediği tedirgin ve uzak bir biçimde başıyla hafifçecik selam verip sanki kaçarcasına hemen içeri girdi. Köpek adama havlamadı, ama o da hanımının ardından eve yöneldi.

Köylüler aynı akşam o küçük beyaz evin bütün ışıklarının yandığını gördüler. Önce meraklanıp baktılar, sonra sevindiler. Onlara yeni bir iş ve ilgi alanı çıktığı için. Ev uzun zamandır boştu. Yine de kadın daha sonraki günlerde, köylüleri fazla incitmeden kendinden uzaklaştırmayı başardı.

Kaldığı ev, muhtarın eski eviydi, oldukça bakımsızdı ve bahçesinde otlar diz boyu yükselmişti. Kadın, bahçeyi o doğallığıyla istiyor, evin durumuna aldırmıyordu, kirası da ucuzdu.

Her sabah erkenden köpeğini yanına alıp kumsala iniyordu. Doktor kadını merak ediyordu, kadın her şeye, herkese uzak ve ilgisizdi.

Kentten köye bu garip kadının gelmesiyle köylülere yeni bir konu çıktı. Köyün yaşlı kadınlarından biri, bir gün doktora yolda rastlayıp, "Dohtur bey, şehirli kadın bizi netsin, beğenmez, yüzümüze bakmaz, ama sen başkasın," demişti.

Doktor kadının sırtını dostça sıvazlamıştı : "Öyle söyleme Fatma nine, belki başını dinlemek, yanlız kalmak istiyor, hasta da olabilir." "O zaman sana gelsin, dohtur bey!" Doktor susmuştu. Üstelik kadının kendisine gelmesini istiyordu ve bekliyordu da, adeta hınzır ve gizemli bir sabırla.

Köylüler kadını, bazen antik tiyatronun yıkık dökük basamaklarında oturup kitap okurken, bazen de eski manastırın kalıntıları arasında dolaşırken görürlerdi, elbette Mars'la birlikte. Kadın onlarla konuşmadıkça merakları daha da artıyordu, tıpkı bir zamanlar köye kendiliğinden gelip yerleşen gönüllü doktoru merak ettikleri gibi. Üstelik adam onlardan para almazdı. Sanki büyük kentte kafayı üşütüp çıldıran soluğu köyde alıyor gibiydi.

Peki bu kadın kimdi? Gecenin bir yarısında yaşamın hangi koyu gölgelerinden ve hangi acımasız oyunlarından çıkıp gelmişti. Onun yıkıcı ve korkunç bir şeyler geçirdiğini doktor bal gibi anlamıştı.

Kadın, evdeyken pencereyi açar, sabahtan akşama kadar opera dinlerdi. Bütün köy Verdi'nin aryaları ve Schubert lidleriyle çınlardı.

Sonra bir gün yabancı bir adam geldi kadını ziyarete. Kadının evinde bir iki saat kalıp gittikten sonra, doktor ondan biraz süt istemek bahanesiyle kadının kapısını çaldı. Kadın kapıyı açtığında doktor onun gözlerinde delip geçen çılgın bir bakış yakaladı. İrkildi. İşte buna hazırlıksızdı.

"Ne istemiştiniz?" diye sordu kadın. Doktor kendini hemen topladı : "Bir bardak sütünüz var mı, çay bardağı da olabilir!"

"Sütüm yok, bugün almadım." Kapıda bir an durdular. Kadın geçit vermiyordu, uzaktı. Doktor aynada kendini görür gibi oldu, ama ondan daha girişken olduğunu düşündü. Sonra kadın adamın beklemediği bir davranışta bulundu. "Gelmez misiniz, sütüm yok, ama çayım var, yeni yaptım, az önce bir konuğum vardı."

Doktor içeri girerken engelleyemediği bir merakla, "Gördüm," dedi. Kadın adamın gözlerinin içine dik dik baktı : "Artık sevgili değil, bir arkadaş yalnızca." Sonra, birden sustu. Karşılıklı oturdular. Doktor kadının konuştukça şaşırtıcı, dahası irkiltici şeyler söyleyeceğini anladı. Ama kadın suskunluğunu sürdürdü, doktor konuştu. Ona köyü tanıttı. Kadın onu bazen özenli bir ilgi, bazen de kayıtsızca dinledi. Kadında ikisinin ortası yoktu. Ya hep, ya hiç! Çaylarını içerlerken adam ona köyde ne kadar kalacağını sordu. Kadın ona yine delip geçen o çılgın ve acıtan bakışla baktı : "Onları unutana, aklımdan çıkarana kadar!"

"Onlar mı? Bağışlayın, ama onlar kim?" diye sordu doktor. Birden göz göze geldiler. Sonra usulcacık ve yumuşacık bir sesle, "Bana güvenebilirsiniz, anlatın," dedi adam. Kadın ilk kez güldü : "Hangisini, kadını mı, yoksa adamı mı? Beni anlayabileceğinizi sanmıyorum, üstelik beni yargılarsınız. Ben bütün bunları yaşadım, doktor. Peki, siz neden evliliğinizden söz etmiyor, eşinizi anlatmıyorsunuz? Köylüler beni merak ettikleri gibi sizi de ediyorlar, eşinizi yalnızca perde arkasında görüyorlarmış, evden dışarı çıkmıyormuş." Adam birden donuklaştı : "Eşim hasta ve ben bu konuda konuşmak istemiyorum."

"Siz de beni bağışlayın," dedi kadın. "Biraz daha çay alır mısınız?" "Evet, lütfen..."

KADIN yine kumsaldaydı. Mars da her zamanki gibi yanında. Sabahın çok erken bir saatiydi, gün henüz ağarıyordu. Kadın ayakta, gözlerini denize dikmiş bakıyor bakıyordu. İşte o sırada büyük tekneyi gördü. Yelken açmış, onurlu, boyun eğmez bir kraliçe edasıyla ağır ağır süzülerek açıklardan geçiyordu. Kadın bembeyaz kesildi, tırnaklarını avuçlarına geçirdi. Onlardı, onu aramaya çıkmışlardı. Teknenin adı Gizem olmalıydı. Adam beyaz tekneye karısının adını vermişti... Kadın tırnaklarını avuçlarına biraz daha batırdı, canı yanana kadar. Anılar ve düşlerden kurtulamıyordu... Unutmak istedi ve uzun bir süre asla başaramayacağını anladı. Onu bulsalardı, yeniden onlarla gider miydi, bir kez daha o acıtan aşkı ve o büyük acıyı yaşar mıydı... Gözlerinin kararduğını duyumsadı, kendini yumuşacık bir düşüşle kumların üzerine bıraktı, sanki yeniden 'Onlara' teslim olurcasına, yüreğini, kafasını ve bütün el açıklığıyla çekincesiz sunduğu tenini verircesine...

Hangi kadın, erkeğini bir başka kadınla paylaşmayı düşünürdü, hem de aynı uykuda!

Beyaz cibinlik, dev bir duvak gibi çıplak bedenlerinin üzerine iniyordu. Kadın özlemini çektiği erkeğe tutkuyla sarıldı, ama omuz başlarını öpüp koklayan bir başka kadındı. Erkek çırılçıplaktı ve sıcacık, uzanmış öylece yatıyordu, kıpırdamadan, gözleri yarı kapalı. Kadınların onu hoşnut etmesini bekliyordu yalnızca, onları düşünmeden. Oysa kadınlar ona yabancı değillerdi, biri karısı, diğeri sevgilisiydi. Kadınlar birbirlerinden öldüresiye nefret edercesine yıpratarak seviyorlardı birbirlerini. Aynı erkeği paylaşıp erkeğin bencilliğinde birbirlerine sığınıyorlardı.

O son gece, Gizem kadının ellerini göğüslerinin arasına bastırıp, "Ben seninle erkeğimi paylaşmayı öğrendim," demişti, "gerçekte acı, ama yine de bunun karşı konulamaz bir çekiciliği var, çünkü sana tutkunum, üstelik kocama bir kez daha tutuldum, tıpkı kocamın senin teninde bana yeniden tutulduğu gibi! Sen tekdüze yaşantımıza renk kattın, artık çürümeye yüz tutan evliliğimize taze kan verdin, yüreğimize ve tenimize bir kıvılcım attın, sonra da ateşledin. Biz seninle tamamlanıyoruz, kocamın gözü ikimizden başka bir kadını görmüyor, onun için yalnızca sen ve ben varız. Bizi bırakma Birce, n'olur..." Gizem ağlıyordu, o güzeller güzeli soğuk görünümlü kadın hıçkırıklarla sarsılıyordu.

"Beni öldürüyorsunuz, ama siz bunun farkında bile değilsiniz," dediğini anımsadı Birce. O zaman Gizem titreyen bir sesle, "İstersen kocamla evlen, ben boşanırım, yeter ki bizimle kal," demişti.

"Ah, sevgili Gizem, kocan çok bencil, sen de çok vericisin, artık ikinize de dayanamıyorum. Üstelik korkuyorum, delirmekten, çıldırmaktan."

Kumsaldaki kadın şu an hangisini en çok düşünüp özlediğini bilmiyordu. Güzeller güzeli Gizem'i mi, yoksa onun uzun boylu, iri yarı yakışıklı, kendini beğenmiş kocasını mı? Demir biraz donuk ve soğuk bir erkekti, yine de o bile kadına yalvarmıştı : "Gitme Birce, bizimle kal sevgilim... Karım beni senden başka bir kadınla asla paylaşmaz. Sen ikimizin de tenindesin artık." Birce acıdan titreyen bir sesle Demir'e sormuştu : "Karını ille bir başka kadınla mı paylaşmak istiyorsun?" "Başka türlü olmuyor," demişti adam. "Üstelik onu seviyorum, sana da âşığım!"

"Peki ben ne olacağım, ben olmadan siz yatağa giremiyorsunuz diye böyle bir duruma daha ne kadar dayanabilirim?"

"O zaman neden kabul ettin?"

"Biliyorsun, o zamanlar sana çılgınlar gibi âşıktım, seni yitirme tehlikesini göze alamadım."

"Peki şimdi?"

"Şimdi Gizem'i de seviyorum. Gizem de önce senin hatırına bana katlanmıştı. Sonra senin kendini beğenmişliğin yüzünden biz birbirimize katlanmayı, dahası sığınmayı öğrendik, adeta can yoldaşı olduk. Artık gücüm kalmadı. Kendimi çok aşağılanmış gibi hissediyorum, gerçekte ben bu duyguyu üzerimden hiç atamadım."

Demir usulcacık kadını kolları arasına almış, sonra da adeta büyük bir saflıkla, "İkinizin birbirinize âşık olacağınızı asla düşünmemiştim," diye fısıldamıştı. "Biri karım, diğeri sevgilim, aman Tanrım!"

Kadın, arkasında bir ayak sesi duydu. Döndü, baktı. Doktordu. Kadının yanına kumlara oturdu.

"Siz de erkencisiniz," dedi Birce. Doktor ona ilgiyle baktı : "Evet, ama siz burada değilsiniz, o kadar uzaklardasınız ki." Kadın içini çekti : "Evet, burada değilim doktor. Beni bu köye yeniden geri getirebilir misiniz? Anılar ve düşler geri dönmeme izin vermiyor!"

"Bu sizin isteğinizle olur, ben sizi geri getiremem." Birce, ona baktı, göz göze geldiler. Doktor bir kez daha irkildi. Kadının gözlerinde yine o çılgın ve garip ışığı yakaladı.

"Ben artık acının kaldığı yerdeyim doktor, onun daha fazla ilerlemesine izin vermeyeceğim, ama ne yazık, sizin de bana bir gün acı vereceğinizi biliyorum!"

Doktor şaşırıp güldü : "İlginçsiniz, ben size ne yaptım."

"İlerde, daha sonraki günlerde, yine de pek uzak değil."

"İsterseniz sizi bir daha görmem, evinize gelmem."

"Bırakın bu boş sözleri, aynı yerdeyiz ve aynı kaçışın içindeyiz. Üstelik bu köy küçücük, birbirimizden nasıl gizlenebiliriz, bu çocukça bir şey olur."

"Beni yanlış anladınız, ben sizinle dost kalmak istiyorum."

Birce güldü : "Bizim durumumuzda bu daha da sakıncalı. Saygıya dayanan çok ender ilişkilerin dışında, kadın erkek birlikteliğinde dostluğun yeri yoktur, buram buram cinsellik kokar. Erkekten kadına dost olmaz, yalnızca sevgili olur, hepsi bu. Erkek, sorumluluktan kaçmak, sıkıntıya girmemek için kadına dostluk kılıfında yaklaşır. Onunla yatmak ister, ama dost olduğunu söyler. Ben buna aldanacak yaşı ve deneyimi çoktan geçtim doktor."

"Siz bir kez buna inandıysanız, artık sizi bu konuda daha fazla ikna edemem, ama söyleyin bana, neden zaman zaman buradan ayrılıp başka yerlere doğru uzaklaşıyorsunuz?"

"Ben de sizin gibi karanlığı bir türlü delemiyorum doktor, delsem anlatırım, biraz sabırlı olun. Ancak daha önce de söylediğim gibi beni anlamaya çalışmaktan çok, yargılarsınız. Üstelik anlattıklarıma kafanızda kendinize göre sorular üretip kökenine inmeyi düşünmeden hem de."

"Yine de bir deneyin, sizi dinlemeye hazırım."

"Ama ben anlatmaya henüz hazır değilim doktor."

KADIN evinde bu kez Operadaki Hayalet'i dinliyor, içindeki o korkunç duyguyla özdeşleşiyordu, Webber'in tutkunun gizemini yaşatan müziğinde. Acı, hiç o denli yansıtılamazdı, bu sanki acının tek şarkısıydı ve görkemli bir biçimde irkiltici, adeta karşı koyucu. Ezgiler, bazen yabancı donuk, bazen da kara bir sevda gibi göz karartıcıydı. İnsanı kuyu gibi içine doğru çekiyordu yavaşçacık... Trampetler çalıyordu kafasının içinde. Sanki idama gider gibi karabasanlar görüyordu... Hayaletin yüzündeki siyah maske hiç çıkmıyordu. Maskenin ardındaki yüz korkunç, çirkindi. Adam sevdiği kıza bu yüzü göstermek istemiyordu. Kız, erkekten korkuyor, yine de ondan maskesini çıkarmasını istiyordu...

Kadın da erkeklerden korkuyordu, onlara yabancıydı, her şeye karşın tanıyamamış, anlayamamıştı onları... O da, Demir'in ve doktorun yüzünden maskeyi çekip almak istiyordu... Gerçeği bütün acımasızlığıyla yakalamak için belki de. Adamlar asla çıkarmıyorlardı maskelerini. Oysa operadaki Hayalet onlardan daha dürüsttü, onun maskesi ortadaydı, görünüyordu. Kadın müziğin acıtan ezgilerinde, kendini ve onları buluyordu, sopranonun lirik yakarışında Gizem'i, adamın acımasız ve uzak kişiliğinde Demir'i, bazen de doktoru... Operadaki Hayalet, bir Demir oluyordu, bir doktor! Perdenin ardında doktorun karısı vardı, hayır bu Gizem'di, oraya gelip gizlenmişti. Kadını gözlüyor, onu doktorla birlikte paylaşmak istiyordu... Anılar ve düşler kadını asla rahat bırakmıyorlardı...

Beyaz yelkenli iskeleye yanaşıyordu... Gizem'in gür, kızıl saçları beline kadar iniyordu... O, erkeğin soluğunu keserdi, kadınların da! Birce, o kızıl ipek yığınının kokusunu içine çekerdi. Taze bal kokardı. Bir gece onu kocasından, (çılgınlar gibi âşık olduğu kocasından) kıskandığını duyumsadı. O zaman anladı Gizem'i de sevdiğini...

Kadın doktorla yürüyordu kumsalda. Köpek arkalarından geliyordu. Onlara köylüler uzaktan, çok uzaktan bakıyorlardı.

"Bana düşlerini anlat," diyordu doktor. Birce gülüyordu acıyla :

"Onlar bana ait, bırak bende kalsınlar. İzin ver seninle yeni düşler kurmama." "Olmaz," diyordu doktor, sır dolu karanlığına gömülerek... Birce, onun yanından ağır ağır uzaklaşmasını izliyordu... Sonra, bir mağaranın içinde buluyordu kendini. Birden Gizem'i görüyordu karşısında. "Gel canım," diyordu Gizem, o yumuşacık, sıcacık sesiyle. "Gel. Demir bizi bekliyor!" "Demir kim?" diye soruyordu Birce. Gizem çatıyordu kaşlarını : "Kocam! Onu ne çabuk unuttun?" Sonra Demir yanlarına geliyordu. Adam elini uzatıyordu ona. Hayır, bu Demir değil, bu köyün gönüllü doktoruydu. Kadın eliyle kapatıyordu yüzünü...

BİRCE, Demir'le nasıl tanışmıştı. Özel bir kulübün barında mı, yoksa bir arkadaş davetinde mi? Artık bunun ne önemi vardı. Birce onu daha çok yalnız görürdü. Demir evli olduğunu gizlemez, ama yüzük takmazdı. Kadın, yine de, erkeğin karısına karşı ilginç bir bağımlılığı olduğunu sezerdi... Sonra, çok sonra bir gün Demir şöyle demişti : "İki kadının sevişmesini görmek istemeyen erkek

yok gibidir. Hep merak ederim..." Birce ona irkilerek bakmıştı. "Ne demek istiyorsun?" "Seni bir kadınla sevişirken görmek istiyorum. Ama yalnızca seni, diğer kadının kimliği önemli değil, eli yüzü bakılır gibi olsun yeter! Gerekirse o kadına para da veririm."

Kadın, ilk acıyı işte o sırada duyumsamış ve kulaklarına inanmak istememişti. Adam son derece ciddiydi. Şaka yapmadığı öylesine belliydi ki. Birce, önce işi alaya almak istemiş, sonra duyumsadığı acıyla şöyle demişti : "Bir şartla kabul ederim. Karını istiyorum! Onunla henüz karşılaşmadım, ama o olmazsa olmaz. Bunu ona söyleyebilir misin, bana söylediğin gibi?" Demir önce şaşırmış, ama bozulmamıştı. Yalnızca çaresizlikle bakmıştı kadına : "Ona bunu nasıl söylerim?"

"Bana söylediğin gibi!" "Birce, n'olur beni anla, karıma, bir sevgilim var, onunla değişik fanteziler yaşamak istiyorum, sen de bize katıl, nasıl derim."

"Sus, lütfen... sus!"

"Ne oldu, nereye gidiyorsun, Birce?"

"Üzgünüm, bu iş burada biter. Canım yanıyor. Üstelik bizden habersiz, masum bir kadından ne istiyorum ben. Kendimi asla bağışlamayacağım, asla. Hoşça kal!"

"Hey, dur biraz, nereye kaçıyorsun, Birce? Hem cinsellikte çekinmek ve utanmak yoktur, bana göre her şey doğaldır. Herkesin düşleri vardır, bunlar da benim düşlerim. Diğer kadın neden benim eşim olmasın. Seninle yatağa girerse namusu gidecek değil ya. Birce kal, bir dakika, hey..."

Sonra, Birce adamdan uzaklaşmıştı. Ama hâlâ erkeği istiyordu, onun tenini, kokusunu, gücünü... Unutamıyordu, asla!

"SEVGİLİ doktor,

Onu o kadar çok arıyor, istiyordum ki, karısıyla aynı yatağı paylaşmaya artık hazırdım! Bunu ona açıkladığımda, Demir karısının da hazır olduğunu söyledi. Onu da kandırıp yola getirmişti.

Önce, Gizem'le ben üzerimize inen dev cibinliğin altında gözlerimizi utançtan kapadık. Aslında ikimiz de aynı acıyı duyumsuyorduk. Sonra, çok sonra, haz ve doyumun doruğu bizi esrar gibi etkileyip gevşetti... Demir'in gücü korkunçtu. Her şeyi unutmuş kendimi ona bırakmıştım. Yanımda yatan karısının varlığını görmüyordum bile. Birbirimizden ayrıldığımızda birden Gizem'i anımsadım. Bize bakıyordu, sanki taş kesilmişti. Gözleri kuruydu, ama sol yanağından aşağıya ince bir gözyaşı sızıyordu usulcacık. Acıyı somut bir biçimde şimdiye kadar görmemiştim, ilk kez onda gördüm. Demir sırtını dönüp uyumaya başlamıştı bile. Utancımdan ezilip ona çekinerek yaklaştım, 'Bağışla,' dedim. Başını usulcacık öte tarafa çevirdi. Ona yeniden beni bağışlamasını söyledim. İçim korkunç bir acıma duygusuyla dolup taşıyordu. Yüzüne dokundum, parmağımın ucuyla gözyaşını sildim. Saçlarını okşamaya başladım. Tıpkı benim gibi sevgiye, şefkate öylesine açtı ki, beni kıskanıp benden nefret etmesine karşın, başını istemeden göğsüme yasladı. Birbirimize sarılıp öylece yattık, ama uyuyamadık. Sonra, Demir ikimizi birbirimizden usulcacık ayırdı, karısına sahip oldu. Oracıkta, yanımda, az önce

bana sahip olduğu gibi. Başımı öte yana çevirdim. Aynı inleme ve kesik çığlıklar... sanki ben atıyordum. Sonra, Demir yine sırtını dönüp hemen uyudu. Bu kez Gizem yanıma sokulup yumuşacık bir sesle, 'Sen de beni bağışla,' dedi. 'Senin bağışlanacak neyin var, ama ben suçluyum, kocanın gücüne esir oldum, kendimi onun kölesi gibi duyumsuyorum!' Gizem aynı o yumuşacık sesle, 'Bunu nasıl bilmem,' dedi. İster istemez birbirimize yine sarıldık ve artık uyumaya çalıştık. Ondan sonraki günlerde, üçümüz birlikte olduğumuzda önceliği Gizem'e vermeye çalıştım, buna bazen Demir karşı koysa da... Bir gün uykuyla uyanıklık arasında Gizem'in dudaklarını ağzımın üzerinde duyumsadım, sonra dudakları çeneme, boynuma indi, oradan göğüslerime ve karnıma... Kocasının az önce öpüp okşadığı yerlerimi, sanki diliyle tenimde silmeye çalışıyor gibiydi. Kendinden geçmişti. Öylesine içten ve tutkulu sevişiyordu ki, kısa zamanda ben de kendimi kaybedip ona uydum. Bu çok farklı bir aşktı ve artık bizim için oyun olmaktan çıkmıştı. Birbirimizle Demir'i aldatıyorduk. Üstelik Demir bunu çoktan hak etmişti. Onun uyanıp bizi irkilerek seyrettiğini neden sonra fark ettik. Gözleri gittikçe açılıyor, büyüyordu. Sonra her şeyi anladı, çok geç kaldığını da. O gece ikimize de dokunamadı. Bir süre sonra onları terk ettim. Aslında Gizem'in sonsuz yumuşaklığını, duygudaşlığını, Demir'in tenini, tutkulu gücünü, doyuma ulaştıran hoyratlığını özlüyorum. Ne yazık, bu karmaşık duyguları aynı zamanda yaşamaya alıştım. Yine de, onlara duyduğum aşkım can çekişiyor, duygularım bir harabeden farksız, dokunulsa hemen dağılırlar.

İşte doktor, benim öyküm bu. Her şey ortada ve açık. Seninkini bilmiyorum, bundan böyle anlatsan bile, ben artık köyde olmayacağım. Senin de gözlerinde Demir'de gördüğüm aynı tutku, istek ve gücü yakaladım. Artık bundan korkuyorum, bir kez daha göğüsleyemem, asla! Evet, buradan gidiyorum, hayır kaçıyorum. Bu kez onlardan değil, senden doktor. Ben *acının kaldığı yerde* artık durmak zorundayım. Yarın sabah erkenden, gün ağarırken köpeğimle birlikte yola çıkıyorum. Hoşça kal!" ❁

*Emine Erbaş

TARIK GÜNERSEL

Bütün Eserlerim İçin Önsöz (1972)

KALABALIK içindeydim. Kalabalık gerilimde, koşuyordu. Ben de koşuyordum.

Durdum. Bir yığın insan gelip geçiyordu.

Durdum.
Baktım.
Gördüm.

Yanımdan geçerken durmakta olduğumu farkeden bazı merhametli kimseler, "Zavallı, geride kaldı!" dedi.

Şaşkınlığımı farkedenler kızdı : "Aptal! Şaşacak ne var!" Bunlar böyle dedi, çünkü gerilimde hep aynı yüzleri, sesleri, düşünceleri yaşıyorlardı.

Gülümsediğimi görenler, "Deli herhalde!" dedi. Öyle ya efendim, insan hem 'geride' kalsın hem de keyif çatsın, olur mu?

Kavga (1974)

"ATIN şu adamı otobüsten! Gördünüz bana nasıl vurduğunu! Güya kasten yanıma almanyaya aldırmamışım!

Orada eşarplı olduğum için kızıyorlardı. Türklüğün şerefini iki paralık ediyorsun dediler. Ama ben böyle alışmışım. Öldürseler başım açık gezemem ki!"

Çay molası bitti, kocası döndü. Saatler geçti. Kadın başını adamın omuzuna bıraktı, uyudu.

Aile Mezarcımız (1986)

GEÇENLERDE anneme uğradığımda, "İnsanın doktoru, terzisi, berberi olur da mezarcısı olmaz mı?" dedi neşeyle. "Bak kartvizitine! Hem de fotoğraflı! Dedenin mezarına bakıyor."

Aile mezarcımızın temiz yüzlü biri olması beni memnun etti. "Soyadına bakılırsa âlicenap biri," dedim. "*Dirin.*"

Gülüştük. "Geçen gün uğramıştı," diye devam etti annem, "boş bulunup 'E nasıl gidiyo' işler?' diye sordum, 'Allah'a şükür iyi, abla,' dedi."

*

(Kartviziti hâlâ duran Ahmet Dirin bir iki yıl sonra mezarlıkta uyurken donarak öldü. Annem Güngör Tanyeri 22 Temmuz 1990'da, 57 yaşında, kansere yenik düştü. Hayat doluydu.)

Korkuluk (1972)

ÖZÜNÜ kemiren, ona aykırı durumda yaşayan kişi, üstesinden gelemeyeceğine inandığı zaman, artık aykırılık üstüne kafa yormaz, susturur beynini, dakikaların sallapati geçişine takar gözlerini, uykuda gibi yaşar. Diyelim ki cephedesin. İnandığın bir dava için de dövüşmüyorsun. Çukurda mevzidesin. Yanındaki asker az önce ölmüş; sessizlik basmış. Birkaç saat sonra, şafakla, patırtı yine başlayacak. Sıra bana mı geldi diye soramazsın cesaret edip de. Bir kere geçer aklından belki ama işte o kadar. Bırakırsın kendini, bakışlarını rastgele astığın bir noktaya dalar gidersin. Hayal de kurmazsın o sıra. Barışın geldiğini, yuvana döndüğünü kurmaya girişmezsin –öyle uzak, öyle anlamsızdır ki bunlar. Ölünce nasıl olacak acaba diye tehlikede bulunmayan kimse sorar ancak. Ölümü koklayarak yaşayan bunu soramaz. Bu durum insana şaka gibi gelebilir, gülünebilir hatta, ama gülümsemenin ruhsuzlaşıp ağız yayıklığına dönüşmesi uzun sürmez. Bu ağız yayıklığında, bir damla canı olan bir bostan korkuluğunun hali okunabilir. Fırtınanın biraz sonra çöküp ortalığı altüst edeceğini sezer korkuluk; yalnız o kadar, ama. Bir damla canı vardır çünkü. İki damla olsa canı, işin bilincine varacak, üç damla olsa kaçıp sığınak arayacaktır. İnsanın o bir damla canı olan korkuluğu anlayabildiği zamandır bu. İnsanın en çok kendi başına ve en çok kendinden uzak, en az cesur ve en az korkak olduğu andır bu.

ŞÜKRAN YÜCEL

Aşk da Ölür

UZAK anılarımın içinde bir resim var ki onu hiç acı duymadan ama içime dalga dalga dağılan bir hüzünle anımsarım. Bu benim resmim, bir ressamın kara kalemle çiziktirdiği beni daha ben olmadan tam da beni ararken gösteren küçük bir karalama. Onu bir süre defterimin arasında saklayabildim ama sonra oradan oraya savrulmalarımın arasında bilmediğim bir yerde yitip gitti. Yazık ki saklayamadığım bu resim bazen hayalimde karşıma çıkar ve ben o kızı alnından gözlerine yayılan o derin endişeden tanırım. Dudaklarının kıvrımlarında bir kararlılık, gözlerinin koyuluğunda yalnızca benim anımsayabildiğim bir aşk vardır.

Belleğimin derinliklerine gömdüğüm bu aşkı anımsadığımda duyduğum özlem değil de, ölen ilk aşkımın duygu halini bir an için de olsa yakalama isteğidir. Belleğimiz ne derece güçlü olursa olsun geçmişte unutmak istediklerimizi sonraları istesek de anımsamakta güçlük çekeriz.

Onun resimlerini ilk kez bir sergide görmüş ve etkilenmiştim. Kendi dar çevresine sığmayan sürekli sınırlarını aşmaya çalışan bir lise öğrencisi olduğum için ona mektup yazmıştım. Mektubuma yanıt olarak kocaman bir zarfın içinde çok içten bir mektupla birlikte birçok fotoğraf, broşür geldi. Bu, yıllarca sürecek, zaman zaman keyifli zaman zaman sancılı bir mektup arkadaşlığının başlangıcı oldu. O bana genellikle kendisini anlattı ben de bunalımlarımı, arayışlarımı ve o küçük kentteki tıkanmışlığımı. Bu mektupları kaybettiğim için onun bana yazdıklarını hayal meyal anımsayabiliyorum. Kendi düşünceleriyle beni oluşturmaya çalışıyordu diyemem. O yalnızca onları bana sunuyordu. Alıp almamakta, kabul edip etmemekte özgürdüm. Yine de o kendinden çok emindi ve düşüncelerinin doğruluğuna inancı tamdı. Aslında kendi benliğine duyduğu bu sınırsız inançtan başka hiçbir inanç da taşımıyordu.

O yıllarda aydınlar arasında böyle düşünenler çok azdı ve pek de önemsenmezlerdi. O ise tek başına da kalsa kendi kurduğu bireysel dünyayı savunuyordu. Herkes vatan kurtarmaya çıkmışken onun bireyi savunmaya diretmesinde ince bir Don Kişot'luk vardı. Ben onun düşüncelerine katılmadığım için karşılıklı kendi düşüncelerimizi çarpıştırıyorduk mektuplarımızda. Ünlü, başarılı ve üstelik bencilliği zırh edinmiş bir sanatçının küçük bir liseli kıza hiç aksatmadan yıllarca mektup yazması bugün bana hiç de anlaşılır gelmiyor ama yine de o mektuplaşmanın güzelliğini ve tuhaf çekiciliğini yaşadığım için kendimi şanslı buluyorum.

Onun tek kişilik dünyasında başkalarına, ona bir zenginlik katmalarının

ötesinde yer yoktu. Benim mektuplarımdan duyduğu bir çeşit haz mı onu bana mektup yazmaya itmişti bilmiyorum. Bildiğim tek şey aramızdaki adlandırılamayan etkileşimdi. O insanları yaşamına ancak kendi izin verdiği sınırlarda sokardı. Hiçbir kadın-erkek veya çocuk onun düzenini bozamazdı. Buna asla izin vermezdi. Değil düzenini bozmak, tek bir eşyasının bile yerini değiştiremezlerdi. Evi onun özgürlüğünün ve dünya üstündeki egemenliğinin alanıydı. Bu özgürlüğü ve egemenliği kimseyle asla paylaşamazdı. Paylaşılan bir özgürlük zaten özgürlük olamazdı.

Hiç kimseyi kendi korunma alanına sokmama kuralının altında iflah olmaz bir romantizm gizliyor olabilirdi. Mektuplarına o tuhaf çekiciliği veren belki de bu adlandırılmamış, tanımlanmamış saklı duygusallıktı. Şu anda düşünüyorum da bana o mektupları mı istersin yoksa o aşkı mı deseler, hiç tereddütsüz mektupları seçerdim. Tümcelerini unutsam da, kağıtları ve yazısı gözlerimin önünde. Özünü de en sevdiğim kitaplar gibi hep içimde taşıdım.

O beni aydınlatmaya çalışıyordu. Zincirlerimi kırabilmem için 'Kendi için varlık' olmayı öğretmek için kendi özgür benliğini anlatıyordu. Oysa ben de çokları gibi kendine karşın varlık olmayı sürdürüyordum. Başına buyruktum ama benim olmayan davalar için kendimi akıntıya bırakma isteğiyle uçuruma atlama arzusu içimi her an kemirirken kendim için var olmayı nasıl becerebilirdim?

Doğrusu bencillik konusunda kötü bir öğrenciydim. Kendim için, gövdem için, zevk için yaşamak düşüncesi beni tiksindiriyordu. Var olmanın anlamı yalnızca bu zavallı bedenimle sınırlı olmamalıydı. Ruha da inanmadığıma göre başka, benden daha büyük bir şeylerin parçası olmalıydım. Varlığımı onlarla birleştirmeli, benliğimi eritip yok etmeliydim.

Varlığım böyle sürekli ikiye bölünmüşlük halinde katlanıyordu kendine. Bölüne bölüne çok kesirli yok edilemeyen bir benlik ve içinde erinmesi mümkün olmayan bir bütüne özlem. O zamanlar ne kadar çabalarsa çabalasın insanoğlunun yalnızlığa yazgılı olduğunu henüz bilmiyordum.

Mektuplar gidip gelirken ben başka bir kente taşındım. Onu görmek için bir istek duymuyordum. Hatta bu beni korkutuyordu belki de. Onun hep mektuplarda kalması gerektiğini düşünüyordum. En yakın dostlarıma bile açmadığım iç dünyamı ona anlatmıştım. Ete kemiğe bürünürse birden benim için bir yabancı olacaktı. Ama kaçınılmazdı. Bir gün bir telgraf aldım, ertesi gün beni görmeye geliyordu. Telgrafta bir telefon numarası da vardı. Tuhaftır bunca yıl mektuplaştığımız halde o güne kadar telefonla konuşmak bile gelmemişti aklımıza. Telefonu çevirdiğimde ilk kez sesini duydum. Uçakla geliyordu. Ama birbirimizi nasıl tanıyacaktık? Onun dergide çıkan pek net olmayan bir fotoğrafını görmüştüm yalnızca. Bense tam anlamıyla bilinmeyendim. Yakama kırmızı bir karanfil takmamı önerdi gülerek. Ben de gülerek reddettim. "Eminim seni karanfil olmasa da tanırım," dedi. İki yıldır en gizli duygularımızı bile yazmıştık birbirimize. Yine de karanfili deneyebilirdik, ne de olsa içimizde gizlediklerimizden daha görünür bir şeydi.

Onunla Piknik'te buluştuk ve karanfile gerek kalmadan birbirimizi hemen tanıdık. Önleri dökülmeye başlamış olan saçları ensesinde kıvırcık bir yumak halinde uzuyordu. Mavi gözleri alaycı kıvılcımlarla parlarken özgün kişiliğini de

dışarı vuruyordu. İlk bakışta dış görünüşü bana biraz itici geldi. Konuşmaya nereden başlayacağımı bilmiyordum. Sayfalar dolusu yazabilirdim ama ağzımı açtığımda sesimi tanımayacağımdan emindim. O çok rahattı. O gün bana neler anlattı hiç anımsamıyorum. Akşam uçağıyla çok sevdiği kentine geri döndüğünde bende belli belirsiz bir şeyler kalmıştı ondan. İlk andaki yabancılık duygusu çoktan uçup gitmişti.

Bir sonraki mektubunda beni çağırıyordu. Onu ayrılmaz biçimde bütünleştiği, her sokağı, her avlusu, her meydanıyla iç içe, kucak kucağa yaşadığı kentinde görmeliydim.

"İstanbul benim kentim. Her sabah onun uğultusunu duymazsam uyanamam. Sokaklarında kaybolmazsam yaşadığımı duyamam. Kalabalığına karışmazsam dünyayı algılayamam. Cami avlularındaki güvercinlerine yem atmazsam, vapurlarıyla boğazda tur atmazsam, tepelerine çıkmazsam, sevdiğim mekânlarda sevdiğim dostlarımla içkimi yudumlamazsam, sevdiğim kızı Hisar'da öpmezsem ben "ben" olamam ki. Ben varsam ve sanatımla yaşıyorsam, İstanbul'da olduğum içindir ve tabii ki İstanbul'u resmettiğim için. Ben İstanbul'um ve İstanbul da ben. Öylesine kaynaşmış, öylesine birleşmiş, ayrılmaz bir ikiliyiz biz. İkili demek yanlış, biz biriz, tekiz, bütünüz."

Benim içinse İstanbul hep ulaşılamayan ama vazgeçilmeyen bir sevgili oldu. İçinde kaybolacağımdan korktuğum, sırrına hiç erişemediğim büyüleyici olduğu kadar ürkütücü bir tutku gibi sardı benliğimi. Onu yaşamaktansa uzaktan sevdalanmayı yeğledim hep. Gizemine ulaşmayı hiç istemedim. Her taşının altında kim bilir ne kadar çok umutsuzluk, umarsızlık, kan, pislik, aldatma, yalan, ent-

rika ve acı gizliydi. Gizlenmemişti bile, sokaklardan akıyor meydanlara ulaşıyor, boğazı karaya boyuyordu. Kirliydi bu kent, yüzyıllar boyu sabunlu sular akıtsan, umutlarla, sevgilerle, iyiliklerle yıkasan, mutlulukla, aşkla beyazlara boyasan yine de temizlenmezdi. Ne kadar çok kirlense, bahçeler ,evler, caddeler, meydanlar ne kadar çok ölüyle dolsa, ölülerden yaşayanlara yer kalmasa, doymak bilmeyen bir masal canavarı gibi kurbanlarını yutsa, karanlık dehlizlerinde insanlar hep can çekişse, kan içse, damarlarında kan yerine uyuşturucu aksa, kentin altını üstünü çöplükler kaplasa, insanlar çöpün içinde boğulsa, kuyularda umarsızca yeryüzüne ulaşmaya çalışsa ve güneşi hiç göremese, karanlığında kentin unutulmuşluğa terkedilse, yabancılaşsa kendine ve cümle aleme, duyguları, umutları, sevgileri, tüm varlıkları bir uyuşmuşluğun içinde yok olsa yine de İstanbul'a tutkuları artar, hiç eksilmez, Mecnun misali İstanbul'u arar dururlar. Bu kentin büyüsüdür. Bu nedenle de en umarsız, en tutkulu aşklar İstanbul'da yaşanır. Yaşanmaz da ölünür.

İstanbul'a giderken İstanbul'a âşık olacağımı biliyordum. Kaçınılmaz yazgıydı yazılmış ve basılmış gizli harflerle alnıma. Bilmeden sokak sokak, yokuş yokuş, insan insan hep İstanbul'u yaşamayı hayal etmiş, ummuş ve beklemiştim. Bu çağrıya uymamak olmazdı. İstanbul seni çağırdı mı gideceksin.

O beni bir yokuşun tepesinde bekliyordu. Tepeden aşağıya bakıldığında rengârenk çamaşırların asıldığı iplere tutunmuş gibi görünen ahşap evler birbirinin üstüne yıkılacak kadar bakımsız, insanların yüzü kentin tüm geçmişini taşırcasına yorgun ve bezgindi. Her eski sokak, her yıkık ev, her bükülmüş gövde, her kırışık yüz, kentin tarihinden ona bulaşan bir büyüyü içinde saklıyormuşçasına tuhaf bir çekiciliğe sahipti.

Heyecanla koşuyorduk sokaklarda sanki bir define bulmuşçasına umutla. Ve her evin önünde durup her tabelanın, her taşın, her pencerenin ve kapının fotoğrafını çekiyorduk aşkla. Tepelerine tırmanıyor, kuşbakışı kendimizi kentin üstüne atıyorduk. Vapurlarda boğaza ve rüzgâra karışıyorduk. Hisar'da öpüyordu İstanbul beni.

"İstanbul seni kucaklıyor, en gizli köşelerini gösteriyor sana, hep sakladığı hazinelerini. İstanbul'da yaşayarak İstanbullu olunmaz. İstanbul'u keşfederek İstanbullu olunur."

Ben İstanbullu olamazdım. Oraya ait değildim. Nereye gitsem bir gün kendi sakin koyuma dönecektim, büyük dalgaların ve rüzgârların ulaşmadığı. İnsanların ve doğanın tanrısal bir armağan gibi hep umut taşıdığı, evlerin ve insanların beyaza boyandığı, denizin ve gökyüzünün hep mavi kaldığı o küçük kentte bir gün beni götürecek gemiyi bekleyecektim.

İstanbul'u parça parça, dilim dilim keşfetmeyi seviyordum yine de. İstanbul'un taşları, sokakları dile gelse konuşsa hangi dilden konuşurdu acaba? Burada yaşanan aşkları mı anlatırdı, kanlı katliamları, gizli komploları, çeteleri mi? Aşkı İstanbul'la birleştirmek; geçiciliğini baştan kabullenmek gibi bir şey. Boğazın sularının o pek ünlü akıntıyla Karadeniz'e ya da Marmara'dan, Ege'ye, Ege'den Akdeniz'e akıp gitmesi kaçınılmaz. Diğer yandan aşkı İstanbul'la bütünleştirmek onu ölümsüzleştirmek, sokaklara, taşlara, binalara kazıtmak ve o bitse bile her an kentin varlığında o aşktan bir şeylerin hep yaşaması.

Onunla oturup bir tepeden İstanbul'u içerken yaptı o küçük karalama res-

mimi. İstanbul'la ben birleşmiştik kağıdın üzerinde. Arkasına şunları yazmıştı :

"Aşkın aldı benden beni
Bana beni gerek beni."
Bense altına
"Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni." yazdım.

"Yavaş yavaş senleşmeye başladığımı hissediyorum. Ben dünkü ben değilim. Bu beni ölümüne korkutuyor."

"Damarlarımda akan kanın aynı olmadığını hissediyorum. Beynimin kıvrımlarında dolaşan mesajlar değişti. Başka bir gözle bakıyorum dünyaya ve İstanbul'a. Senin gör dediğini görüyor gözlerim. Senin gözlerinden geçiyor her görüntü odak noktama düşmeden önce."

"Beni güçbela taşırken beynimde seni hiç yüklenemem. Kendinde kalmalısın."

"Ben sende kaybolmak, erimek, sana karışmak istiyorum."

"Kimse kimsenin içinde kaybolamaz. Kaybolsa da bu bir felaket olur. Benim asla kaldıramayacağım bir felaket."

"Benim için felaket aşkın kaybolmasıdır."

"Doğru değil bu. Sen başkasının içinde kaybolamayacak bir kişiliksin. Sende sevdiğim bu kişilikti, benim silik bir kopyam değil."

"Peki ya aşk?"

"Hiçbir aşk kusursuz değildir. Çünkü hiçbir insan kusursuz olamaz. İnsan yalnızca kendisini kusurlarıyla sevebilir."

"Ben seni kusurlarınla seviyorum. İstanbul'u kusurlarıyla sevdiğim gibi. Belki de kusurlarını erdemlerinden bile fazla sevebilirim."

"Daha çok gençsin. İnsanları tanımıyorsun. Beni de. Hatta kendini de. Bunu öğreneceksin. Aşk, kendini gerçekleştirmek için başkalarını kullanmaktır."

"Çok acımasızsın."

"Acımasız olan aşktır. Diş kökündeki bir iltihap gibi farkına varılmadan yavaşça kana karışıp tüm organizmayı çürütür."

"Aşkla çürümek bazen aşksız serpilip büyümekten güzeldir."

"Ben çürümek istemiyorum. Benim bir hayatım var. Senin de olmalı."

Aşk, benliğe çarptığında parça parça olur dağılır, her bir zerresi İstanbul kentinin sokaklarına, taşlarına, çöplerine karışır, bugün adı henüz bilinmeyen bir madene dönüşüp tepelerinin birinin toprak altında gizlenir. Yüzyıllar sonra insanlar onu bulup yeni bir bombanın yapımında kullanıncaya dek.

İstanbul'dan dönüşümde içimde bir boşluk olacağını, bu boşlukta boğulur gibi karanlığa gömüleceğimi biliyordum. Uçaktaki yalnız kadını seviyor muydum? O kimsesizliği, tüm yaşamım boyunca en değerli yükümmüş gibi taşıyacağımı bilseydim, yine bir başkasının içinde kaybolmaya gönüllü olur muydum, bu soruların yanıtını hiç bulamadım. Şimdi bile içime dalga dalga dağılan ayrıksı bir hüzünle anımsadığım, benim ölen ilk aşkımdı. Aşk zaten hep ölür ama hiç yokolmaz, beynin bir kıvrımında bir düşünce, bir imge, bir sözcük, bir tümce, bir dize, hatta bir öykü olur kalır.

GÜNÜMÜZ TÜRK EDEBİYATINDA KISA ANLATI

TİMOUR MUHİDİNE

"Bütün gezginlerin doğruladığı bir şey olmuş gibi yaptı : Dev kitaplıkta birbirinin aynı olan iki kitap yoktu."

– J. L. Borges, *Fictions*

NEDEN "kısa anlatı"? Bu biraz gelenekçi adlandırmayı neden kullanıyoruz? Kısa anlatının ne olduğu bilinir – ya da bilindiği sanılır – ama "kısa anlatı" terimi sorun yaratmaktadır. Herkes şunu diyecektir kendisine : Bir anlatı roman değildir, ama hiçbir durumda bir öyküden ya da masaldan daha kısa değildir. Gerçekte biz böyle hareket etmeyiz. Bir kitapçıdan ya da kitaplıklardan elli ve iki yüz sayfa arasında bir kitap alınır ve kapağın salık verdiği tanımlama kabul edilir. Anlatının yüz sayfadan sonra romana geçtiği kabul edilir. Bir dilek ya da öğüt isteniyormuş, kısacası rahatlamak isteniyormuş gibi! Düşünün ki sadece bir anlığına, on sayfalık bir kitap *roman* olarak adlandırılsın. Öte yandansa altı yüz sayfalık koca bir tuğlaya yüzsüzce "öykü" denilsin!

Neden olmasın?

Şimdilerde yazınsal uzlaşmaların, kategorilerin, biçimlerin – biçimin – krallığında yaşıyoruz. Çok gerekli olan bu kategoriler, indirgemeci niteliklerinin ötesinde evrensel olarak tartışılmış ve kabul görmüşlerdir.

Öyleyse Sait Faik, Tahsin Yücel ve Bilge Karasu'nun tartışma götürmez başarılarına karşın bu ders tam anlamıyla anlaşılamamıştır.

Öykü üretiminin özü, kapalı olanın dışına çıkmayı yeğlemektir. Seksenli yıllar boyunca kuşkusuz, düşünmeden işi kolaylaştırmak ve belli bir biçimde önceden bir açıklama getirmek için *öykü* olarak adlandırılmıştır, kısa metinleri içeren kitapların çoğunluğu. Bazı durumlara uygun düşen bu "tanım" kitapların tamamını kavramaktan uzaktır.

Suç dönüp dolaşıp eleştiriye mi gelir?

Bizce öyle, mademki bu incelemeler öncelikle eleştirmenleri ilgilendiriyor. Denebilir ki Türkiye'de biçembilimin ve dilbilimin bilgilerine dayalı eleştiri çok ilerlemiş değildir ve her ne olursa olsun üniversite çevrelerini asla aşmaz. Öyküye dönecek olursak, eleştirel bir bakışın ortaya koydukları çok eskilere dayanmamaktadır. Bu bakış, yazarların kendilerine ve Füsun Akatlı[1] ya da Feridun Andaç[2] gibi birkaç araştırmacıya kalmıştır. Feridun Andaç'ta, tarihsel ve betimlemeli yaklaşımın ağırlığı önemli bir eksikliği, her metne özgü, anlatmalı ve yazınsal konuşların açığa vurulmasını örtmektedir. Sınıflayıcı, ansiklopedist anlayış içinde, biçimlerin çözümlenmesine girişmede bir çekingenlik sezilmektedir. *Hikâye*'den *öykü*'ye geçildiğinden bu yana terimler yine de eksik kalmamıştır,

cumhuriyetçi anlayışın bütünleyici belirtisiyle. Gitgide kümeler halinde *anlatı, öykücük, kısa öykü* (short-story'nin sözcüğü sözcüğüne çevirisi) ya da altmışlı yılların Fransız yazarlarını anımsatan Bilge Karasu'da o soğuk *metin* terimlerine rastlanmaktadır.

Terim, kendi niyetini doğrulayacak düzeyde olsun olmasın, herkesin kendine ait olan bir sözcüğü vardır. Zaten metinlerin kalınlığını önceden bir yerde durdurmak olanaklı ve olası bir mıdır? En azından şu söylenebilir : Kısa anlatı, iki ve otuz sayfa arasında alır yerini. Bunun ötesinde açıkçası, önce anlatı ele alınır sonra da roman.

Kısa anlatıyı sorgulamak yazınsal türlerin gelişmeleri ve etkileşimleri üzerine tartışmalara girişmeye sürüklüyor. Bundan başka Türk edebiyatında kısa öykülü metinler geleneğini incelediğimizde (sözlü hikâyelerden günlük konuşmaların sınıflanamayan örneklerine kadar) öyle görünüyor ki ortada sınırlarını kestiren ve başarıları tanıyan çok özel bir *konuş* var.

On Yılın Görünümü

Füruzan, Sevgi Soysal ya da Adalet Ağaoğlu gibi kadın yazarların sahneye çıkışına veya Bekir Yıldız'ın hoyrat ustalığına tanık olan yetmişli yılların tartışılmaz zenginliğine karşın, 1980-90 arasında kalan on yılın, kendi ürettiklerinden dolayı yüzünü kızartacak hiçbir mazereti yoktur. Dönemi belirlemek için dört temel eksen sayabiliriz : Her şeyden önce öykü alanında Aziz Nesin, Tahsin Yücel ya da Bilge Karasu gibi önemli adların kalıcılıkları ve Onat Kutlar veya 1989 yılında Sait Faik ödülünü alan Nezihe Meriç gibi eskilerin yeniden ortaya çıkışı;[3] ardından bu edebiyatın taze kanını temsil eden genç yazarların yükselişleri; 1980'den sonra ciddi olarak kendini gösteren Nedim Gürsel, Hulki Aktunç ya da Murathan Mungan, Mahir Öztaş, Gülderen Bilgili veya Kürşat Başar gibiler, en gençlerden sayılabilecek birkaçı. Onların öykülerinde biçim, kökten gelişme göstermiş, ölçülüp biçilmiş ve ciddi biçimde işlenmiştir. Türk nesrinde bu döneme kadar oluşturulmuş verileri altüst eden üçüncü bir unsur da daha çok küçük tirajlarla savaş sonrasında yayımlanan Demir Özlü, Onat Kutlar, Sevim Burak, Orhan Duru ve Oğuz Atay gibi yazarların kesinleşmiş konumlarından ötürü yayıncıların dikkatlerini çeken metinlerin yeniden basılmasıdır. En önemli yayıncılar, neredeyse elbirliğiyle bu bilançoya katılmıştır. Yapıya taş koyanlar Adam, İletişim, Ada ve Can yayınlarıdır.

Kültürel yaşamın (tam olarak yazınsal tarihin değil) bu oluşturucusu kesin bir ayırt edici özellik koymaktadır ortaya. Son zamanlarda kendi edebiyatını gelecekte görmek, oluşum halindeki "Modern Türk Edebiyatı" kendiliğinin somut yerleştirimiyle geride bırakılmış gerçekler, eleştirel bilincin öncüllerini oluşturmaktadır. Tutulmuş isimler kendilerinden söz etmektedir. Köy izleğinin temsil edilmemiş olduğu görülür. Sanki 1950'lerden beri işgal ettiği, ederinden fazla değer biçilen yer onu bu yenilikten çıkarıp atıyordu. Düzensiz nehir-romanların ötesinde yine de çok iyi duruşlu kaç kısa metin vardı daha! İçlerinden en azından biri kayda değer. Başarıları, köy esinlenmelerinin henüz son sözünü söylemediğini ve hiç kuşkusuz benzer bir iyileşme evresi geçirebileceğini düşündüren Osman Şahin.[4]

Edebiyat dergilerine gelince; "Yazko Edebiyat"tan sonra "Gergedan" ve "Argos"un lüks sayfalarında öykünün yerini koruduğu görülür. "Gösteri" ve küçük ölçüde "Milliyet Sanat" ve "Varlık" düzenli olarak kısa anlatılar yayımladılar. Cumhuriyet dönemi edebiyatının bir geleneğiydi bu. Fakat aynı zamanda da bu tür için gelişimin izlenmesini sağlayan ve hiçbir zaman yeniden gözden geçirilmemiş bir alanın varlığı demekti.

Son noktayı koymak için yazınsal yaşamın devindirici bir unsuru olan yabancı yazarlardan çevirileri analım. Bu dönem Amerikan, Güney Amerika, Avusturya (özellikle Peter Handke ve Thomas Bernhard) öykülerinin yayımlandığı; Jorge Luis Borges'den, Italo Calvino'dan, Goncourt ödülünü almasından sonra Marguerite Duras'dan kitapların yayımlandığı dönemdir. Bu kısa ufuk gezintisine, Jorge Luis Borges'in ilk kitabının Tomris Uyar tarafından çevrilip[5] Ada Yayınları'nda basıldığı eklenirse, hiçbir şeyin rastlantı olmadığı çıkar ortaya. Düşüncelerin içeri girişi ve belli bir yazınsal altüst oluş tipinin (sayıca sınırlı bir topluluğun) modernlik isteğinin yönlendirilmesi. Güncel yeri, altmışlı yılların kuşağında Kafka'nın işgal ettiği kadar olmayan Borges, bu birbiri ardına gelişi, yani yazı üzerine metafizik bir düşüncenin ikincil bir düzeyde çözüldüğü metinlerin Türk edebiyatına girişini yadsıyamaz. Bundan kârlı çıkan da eleştiri tartışmalarıdır.

Sözcükler

Dönem içinde verilen kısa metinlerin bütününü bu satırlarda anamayacağımdan, öykülemenin görünümlerinden birini ele almak durumundayım, ki o da yedi yazarda ortaya çıktığı üzere kısa anlatıdaki anlatıcı seslerinin kullanılışıdır. Ya da "o"nun sahte yansızlığını geçtikten sonra *ben*'den *sen*'e kayan çağdaş "öykü" kendini oyun olarak izleklerden çok biçimlerle tanımlamaya çalışmaktadır. İlgimiz temel olarak anlatıcının taktığı maske ve yazar ve anlatıcı kategorileri arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinde yoğunlaşacak. Karmaşıklığın daha çok birinci tekil kişinin kullanımından doğduğu göze batacak. Kendini anlatan bu ben, daha çok yazar tarafından özümlenmiştir. Çünkü ortada özgürce kabul edilmiş bir estetik seçimin olduğu unutulmaktadır. Bir günce yazarı bile itiraf yoluna gitmemektedir. Öykücüye gelince, bir yazarın "hayatını anlattığına" inanmakla tatmin olmak yerine, bir kurguyla hesaplaşmak anlamına gelen sözleşmeyi kabul etmek gerekir. Önemli bir kesinlik ortaya konmak zorundadır : Yakın tarihi içinde Türk edebiyatı, özyaşamöyküsü, günce, itiraflar ile batı edebiyatının kurmuş olduğu bağları kurmamıştır. Kültürlü kesim, yazar ve anlatıcıyı birbirinden ayırma konusunda bazı zorluklar yaşamaktadır.

Giderek saydamlaşan bir yazı içinde, kendi iradesiyle indirgenmiş bir derece içinde (bilinen metinlerin hiçbiri on beş sayfayı aşmamakta ve daha çok beş sayfada birleşmektedir) kısa anlatılar bir yoğunlaşma gücüyle soluk almaktadır. Peki ya masallar, belgeseller ya da gerçekçi öyküler? Bütün türlerin yeniden bu noktada düzenlendiğini görüyoruz.

İlk örneğimiz Nedim Gürsel'in "Montsouris Park"[6] adlı bir metninden olacak : Öyküleme, Gümrükçü Rousseau'nun bir tablosu (*Yılanlı Kadın*) üzerine bir düşe dalış çevresinde gelişiyor. Olgunlaşan ve çözülen bir çiftin yaşamı ve çağdaş

bir Paris'te olayı içine alan bir yer. Bu tanınmış gerçek yer yavaş yavaş sınırsız imgelemin içinde akıp gidiyor. Birinci tekil kişiye ait olan anlatıcı ses için, konuşanın yazarla karıştırılageldiği bir ayna işlemi ile (yaşı, mesleği, coğrafi konumu paylaşıyorlar) gözlenen daha çok yazarın ve onun yaratıcı tekniklerinin sahnelenmesidir. Metnin kendi içinde belirttiği gibi, yaşam kurmacalaştırılmıştır : "Diyeceğim, ilk bakışta hiçbir benzerlik yoktu. Rousseau'nun dünyasıyla Montsouris parkı arasında."

Bununla birlikte sonuç olarak, doğal yaşama ve korkunç, hayvansı bir duyarlığa dönen çiftin barışmasını ve aynı zamanda egemen imgeleme geçişi sağlayarak düş gerçekleşir : "Elim karımın ıslak, tüylü elindeydi hâlâ. Kalın bacaklarımızdan, iri gövdelerimizden beklenmedik bir çeviklikle koşuyor, ayışığında boğuk sesler çıkararak çimenleri eziyorduk. Eğrile büküle gökyüzüne tırmanan dallarında siyah yılanların oynaştığı, hışırtılı kocaman yapraklarının gölgesine pembe-yeşil kuşların konduğu tropikal ağaçların altından geçerek parkın derinliklerine daldık."

"Aşırılmış" özyaşamöyküsünün hoş izlenimlerini pekiştirerek, (üstmetine ait olan) "Erdek 1984" anlatısını çevreleyen simge, kesinlikle özyaşamöyküsel göndermeyi ortadan kaldırmamaktadır. Metin, yazarın gerçek adresinin anma yoluna açılmaktaydı. Şimdiyse yazarın düzenli olarak uğradığı yerlerden birinde son buluyor! İkisi arasında bir kurmaca açıldı ve bize de onu kabullenmek düşüyor.

YETMİŞLİ yılların sonundan bu yana Nazlı Eray, tuhaf hikâyeleri, neredeyse sadece birinci tekil ya da çoğul kişilerce hemen hemen alışılmış olarak nitelendirilebilecek duru ve sade bir dille anlatılmış anlatılarla bir isim yaptı.

Ele aldığımız metin "Karanfil Gece Kursu"nda[7] anlatıcı ve yazar arasındaki kimlik yanılsaması birçok ayrıntıyla işlenmiştir. Ankara'nın iki semti arasında gidip gelen bir otobüs içine yerleştirilmiş hazırlıksız giriş sahnesi, bize bu iyi dilekli ve ilk gelen yolcuyla konuşmayı sağlamak için hep hazır olan 'ben'in, pekâlâ kadın anlatıcı ile aynı ses olabileceğini destekler görünüyor. Bu gözle görülür basitlikle durumların apaçıklığı, alaya alınmış insan tiplerinin her zaman için en büyük hoşgörüyle karşılandığı, düşe özgü bir düşlem içine son hızla devrilmektedir : Para harcamayı öğrenmenin sürekli isteğine (para kazanılamadığından) karışmış günlük yaşamın güçlüklerinin çağrıştırılması, içinde bize sunulmuş Türk toplumunun bugünkü halinin bir meselidir öyleyse bu. Yani Özal modelinin kapalı bir eleştirisi. Kadın anlatıcı Karanfil Kulübüne yazıldığı zaman toplum kadar zengin bir kişiler galerisi keşfeder :

"Kız bizi tanıştırdı.
'Mösyö Jakob Esterhaze... Kurs bölüm arkadaşınız...'
Adamın uzattığı kemikli hafif ıslak eli sıktım.
Kız :
'Siz ve mösyö ile ben birazdan ilgileneceğim. Şu gördüğünüz oda kapıcılara, odacılara, evrak memurlarına, çırak, usta ve işçilere ayrılmıştır. Şimdi içerde kurs görüyorlar. Şu yandaki odada ise, emekli memurlar, dul ve yetimler var. İşadamları için ayrı bir bölüm açtık. Onlar bazen emekli memurlara, dullara veya kapı-

cılara seminer verirler. Para harcamayı öğretiyoruz biz. Paranın felsefesini... Paranın beyindeki yerini...' "

Acı alay ağır ağır zamanın ötesinde bir yaşam atmosferi kurmaktadır ve bu duyguyu doğrulamak için – bir düşteymiş gibi – olayların düzeyi düşürülmüştür : Anlatıcı kadın, karşılaştığı şeylerin hayatını ağır bir şekilde değiştirdiğini hiç görmemektedir. Dinlemekte birkaç söz söylemekte, ama sonuçta arkadaşlarından daha zengin olduğu ortaya çıktığı için bu dünyadan bahtı açık bir müşahit olarak geçmektedir. Aslında birçoklarının gurur duyduğu maddi zenginlik sahtedir : Mösyö Esterhaze bir milyarder değildir. Küçük bir anlaşmazlığın varlığını sürdürmesine karşın, foyası meydana çıkan basit bir memurdur. Başarısızlık, yazarın sevdiği bu melankolik ve mizahlı kişinin peşini hiç bırakmaz : Kadın anlatıcı – onun derse geri dönmeyeceği anlaşılıyor – kendisi için bir taksi çevirdiği sırada Mösyö Esterhaze otobüs durağına gidiyor! Nazlı Eray anlatılarının ahlakı doğrulanmıştır : "Her insan kendini tanıttığı gibi çıkmaz."

Gerçeklik de öyledir.

Orhan Duru'nun "Gerisin Geri İleri"[8] adlı öyküsünde, "Ben bir başkasıdır"; burada aslında anlatıcının canlandırdığı ses, duyarlı bir biçimde yazarın sesinden farklıdır. Müslüman bir bilincin bize teslim ettiği kurmaca, kalem savaşçısının silahlarını hizmetinde bulamayan bir öykücünün daha iyi ifade edemediği sessiz bir bunalımı açıklama olanağı verir. "O sabah erkenden kalkıp boy apdestimi alıp böylece çevre kirliliğinden arınıp sabah namazımı kılmaya başladım. Kula seccadem üzerinde secdeye vararak ve Ulu Tanrı'ya verdiği nimetlerden ötürü şükranlarımı sunarak. Büyük ve tarihi bir gün olacak, şimdiden kestiriyorum ve seziyorum. "*İn media res :* işte doğrudan doğruya, anlatan bilinç akışının ve yazar/anlatıcı farkının ürettiği ironik bir yöntemin hazırlanışının içindeyiz. Kavgaya yer vermeden, kimi zaman yolumuzu şaşırtan bir mizahla birlikte (yazar bizim tarafımızda olamaz mı?) çelişkileri, saflığı ve – aslında – Türk düşüncesinin önemli bir sınırını temsil eden bir kişinin dokunaklı iyi niyeti bize sergilenmektedir. Anlatının ortalarına doğru : "Eşimle ben çok mutluyuz. Ne istersem yapıyor, bana bağlı ve son derece saygılı. İstesem pek çok kişinin yaptığı gibi ikinci ya da üçüncü bir hanım alabilirim. Ama almıyorum. Bu yüzden zaman zaman adım Atatürkçü'ye çıkıyor. Ben de büyük bir özveriyle katlanıyorum bu dedikodulara." Söylemin çoğunlukla, cumhuriyetin bütün laik sorunsallarına bir yanıt önermek için tersine çevrildiğini, bozulduğunu görüyoruz. Örneğin anlatıcının Ortak Pazar'a koşullu bir giriş üzerine izlediği monologda. Aslında sözü edilen – ki sonradan bu doğrulanmaktadır – bölgedeki ekonomik ve kültürel anlaşmaya yönelik büyük bir özlemin sonucu olan Müslüman bir ortak pazardır.

Metin boyunca üslup, entelektüel tartışmaya bağlı olarak gelişir, sanki bu düşünceyi kurcalayan temalar üzerine bir konuşmaya katılıyormuşuz gibi : Sorular, eksik yanıtlar, genelgeçer düşünceler. Ben, okurdan etkin bir katılım istemektedir : *Riyakâr okur, benzerim, kardeşim,* cephe al! Anlatımın sonu korkuların şiddetini onaylamaktadır : Önemli açıklama bir satır gibi sertçe iner : "Bu kadarla kalmadık. Aynı gün Meclisin aldığı bir kararla yeni bir devrim yasası daha yürürlüğe girdi uygun bir zamanlamayla. Latin alfabesini yasakladık. Arap harflerine

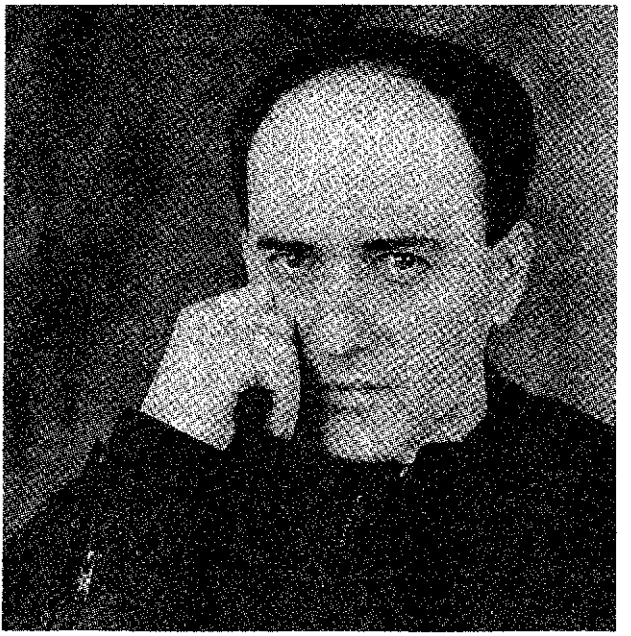

Murathan Mungan, geleneksel masalın hükümlerine sahip çıkıyor.

döndük..."

1987 YILINDA Murathan Mungan "Yedi Cücesi Olmayan Bir Pamuk Prenses"i yayımlar.[9] Bu kısa anlatıda geleneksel masalın hükümlerine sahip çıkar ve onu ikinci bir zora bağlar : Gönderme metni bir Alman masalıdır, yani Batılıdır ve düğümün gülünçleştiği ikinci bir yorumlamayla çarpıtılmıştır.

Bir varmış bir yokmuş.

Uzak ülkelerin birinde bir Pamuk Prenses yaşarmış. Ne var ki bu Pamuk Prenses, Yedi Cücesi olmayan bir Pamuk Prenses'miş. Bu yüzden hayatta en büyük emeli Yedi Cüceye sahip olmakmış." Anlatı, masalın alışılmış kalıplarıyla başlar : *Bir varmış bir yokmuş.* Hemen hemen yarısına kadar bu kurmaca türünün gerektirdiği deyişlerle ritmlendirilerek devam eder : *Gel zaman git zaman, onca yol tepmiş, onca dağ tepe dolaşmış.* Özellikle gözlemsiz geçmişin vurgulanmış kullanımı, düşsel veya söylensel anlatımın biçimsel belirtisi. Anlatının yarısında rolü bulunan dramatik kesilme ondan daha güçlüdür. Bir paragraf aralığında zamanlar değişir (gözlemli belirli geçmiş, ilerleyici hikâye birleşik zamanı), anlatı denetimden çıkar, anekdota, günlük olaylara girmek üzere masalın alanından çıkılır :

Pamuk Prenses ise kendini idealleri uğruna feda etti. Ölürken kendini – eksik de olsa – bir kahraman gibi hissediyordu. Bir masalı bir başına yaşamaya kalkışmıştı.

Ve Pamuk Prenses doksan yaşındayken öldü.

Bütün anlatı boyunca bulunmayan Yedi Cüce, toprağa verilmesi sırasında tanımış olmayı çok istedikleri prenses için ağlarken ortaya çıkarlar. Oysa "beyaz atlı" veliaht ve prensler taziye telgrafı göndermekle yetinirler. Masalın kıssadan hissesi : Hiçbir şey eskisi gibi olmaz; her ne kadar çağdaş olmayı isteseler de sadece kıyıcı olabilen masallar bile. Kurmaca bazen gerçekçilik kaygısı içinde sınırlarına kadar zorlanabilir – bu çağın bir özelliğidir – ve neredeyse alışageldiğimiz simgeler yoluyla (prensesin yaşlılığı üzerine örneğin) yanılgılardan kurtarılır. Anlatıcı kendisini kesinlikle anlatının akışına müdahele etmekten yoksun bırakmaz, oysa

ki türün kuralı gereği, öykücünün konumuyla meşrulaştırılmış bir gerçeğe benzerliğin çerçevesi içinde daha çok olası bir dış görünüşe yerleştirilir. Ama öykücü her defasında anlatıyı yeniden yorumlayan kişi değil midir?

NEDİM Gürsel'in 1988 yılında yayımladığı "Beşinci" adlı öykü başka bir düzen içindedir : Bir ailenin merceğinden 80 sonrası yaşanan oldu bittinin nasıl olduğu, askeri iktidarın etkisinin nasıl hissedildiğini dile getirmeye çalışan siyasi bir öyküdür bu. "Sofradaydılar. Üzerinde akşam sefalarıyla mor menekşeler açan masanın çevresinde dört kişi. Beşinci bekleniyordu."[10] Gecikmenin kışkırttığı heyecandan ileri gelen küsüşme ve ardından oğulun yokluğu üzerinde durmak için yazar üçüncü çoğul kişiyi kullanmayı tercih ediyor, aile topluluğunun bir birlik olduğunu ve birliğin yıkıldığını hemen bildirme tarzı içinde. Ardından anlatma oranında perspektif, bir kişiden ötekine (anne, büyükanne, erkek kardeş, baba) "atlayarak" kuruluyor. Metnin özgünlüğü, tiyatro tipinde sahnelemeden ileri gelen gerilimin içinde yatıyor. Dış görünüşte hissedilen kaosa karşıt olarak durgun bir çerçeve oluşturan bir balkon ve iki oda var bu sahnede. Özgünlük aynı zamanda diyaloglarla verilmiş sınırlı bölümde yer alıyor. Anlatıya egemen olan betimleme her şeyden önce, büyük bir önem kazanan ağır bir sessizliğin ve gürültülerin almaşıklığını çağrıştırmaya yarıyor.

"Baba açık pencerenin önünde durmuş, aşağıdan yemek odasına dek gelen çığlıkların, gece çatılarda dolaşan kedilerin çığlıklarına pek benzemediğini düşünüyor, ne yapması gerektiğine bir türlü karar veremiyordu. Sonunda anne de yerinden kalktı, kocasının koluna girip onu pencerenin önünden uzaklaştırdı. O an çim makinesinin patpatları başladı yeniden. Motor gürültüsü aşağıdan gelen çığlıkları bastırdı."

Dipten kesilmiş çimenlerin üzerinden geçen çim biçme makinesinin gerçekte işkence görenlerin çığlıklarını örtmeye yaradığı anlaşıldığı zaman, aile yaşamının geçici huzuru sağlanmış olmaktadır ve aile üyelerinin bekleyişi derin bir bunalım haline gelmektedir. Çağdaş tarihin bir ânı, alışılmadık bir bakış altında, militanlığa kaçılmadan, fakat kanımızı donduran bir açıklık içinde ustalıkla açıklanır bize.

SON ÖRNEĞİMİZ olan Tomris Uyar'ın Kalenin Bedenleri,[11] daha hacimli bir metin olarak sunulmaktadır ve her bakımdan daha tutkuludur anlatma arzuları içinde. Sesler üzerindeki çalışma yeteri kadar ileri götürülmüştür : Birinci bölüm, annesine veya kendine çok yakın birisine danışıyormuş izlenimi veren bir kadın anlatıcıyla birlikte üçüncü tekil kişiyle açılır. İkinci bölümde çok içli dışlı bir ses, başka bir kişiliği sergileyen o'ya geçmezden önce, ki bu kadın anlatıcının elbette eşanlamlı, varoluşuna ilişkin (ama siyah ve Amerikalı) kişiliği olan "Dev Temizlikçi"dir, bir sarkaç devinimi içinde kişisel geçmiş üzerine bir bakışı çağırır görünür.

Öte yandan her şeyi bilen bir anlatıcı kendini müdaheleden alıkoymaz : "Genç ömrünün vargücüyle sol koluna abandığından – 'nedense' demeyeceğiz, çünkü nedenlerini öğreneceğiz nasılsa – sağ omzundaki vatka geriye kaymış." Ya da metinde daha uzakta : "Çenesinin altında duran sol eli, rüzgârda önce havala-

nıp sonra içe bükülen saydam bir eşarp sanki, o yüzden başını aslında hiç varolmayan bir tutamağa mı dayadığı, yoksa çenesini tutarak bedeninin somutluğunu mu kavramaya çabaladığı anlaşılmıyor, anlamıyoruz." Hangi amaçla? Bir ilişkiye, hatta Gérard Genette'in *narrataive* (anlatılan) olarak adını koyduğu (başka bir deyişle anlatının gönderildiği kişi) ile diyaloga yol açmak için ve belli bir biçimde onun ve okunmasının üzerine etki yapmak üzere. Eğer *şahıs*ların karışıklığına ortak olan bu çalışmanın; yazgı, varoluş ve güzel bir ayna izlenimi içinde yazınsal yaratının kendisinin geçişi üzerine felsefi kapsamlı çok sayıda düşünceye yol gösteren zamanlar ve kipler üzerine bir oyun sayesinde (birbirlerini izledikleri halde karışan şartlı gelecek, haber kipi, belirli geçmiş, şimdiki zaman) kendini yüksekte (ve güçlendirilmiş) gördüğü doğrulanırsa, kısa anlatının, böyle örneklerle birlikte Türkçe düzyazı içinde eşitsizleştirilmiş bir kompozisyon inceliğine ulaştığı anlaşılacaktır. Her şeye rağmen bir ret : Zamanların ve yerlerin çokluğu, daha da uzağa izlemek isteyeceğimiz anlatıcı ben'in keşif zenginliği, filizlenen bir roman önünde bulunduğumuzu düşünmeye yol açmaktadır. Belki de bir roman bütünüyle sergilenmeyi hak etmektedir.

Anlatı nereye gidiyor?

Bizi ilgilendiren dönem içinde serbestçe seçilmiş bu birkaç örnek incelemesi iki eleştiri getirmektedir : Kısa anlatı çok canlı, kendini yeni tekniklerin oluşma yeri olarak tanımlayan bir ilerlemenin peşindedir. Bu yer seslerin, zamanların kullanımının, betimleme tekniklerinin ve diyalog sanatının laboratuvarı olarak görülebilir. Ayrıca, anlatının giderek açık bir biçimde bireyselleştiği (romandaki yapıt tekniklerinden kurtulduğu) görülmektedir. Demir Özlü, son kitabı *Stockholm Öyküleri* (1988) üzerine konuşurken bunu ileri sürer : "Varoluşçu anlayışa, görece olarak da romantizme duyduğum yakınlık yüzünden, *Stockholm Öyküleri*'nde (*ben*) anlatımının yanında, (*sen*), (*o*), (*siz*) anlatımlarını da kullanıyorum. Doğal olarak başlıca amacım bu değil, ama Türk dili, en gelişkin batı dilleriyle (örneğin Fransızca) ölçüştürüldüğünde, anlatım açısından aynı zenginlikte midir, diye dilsel bir araştırma da yapıyorum, denebilir.[11]

İlk sonuç şöyle olabilirdi : Kültürün küreselleştirildiği bir dönemde ve postmodern perspektif içinde, kimi zaman anlatma modellerinin çokluğu (çevirilerin eğik duruşlarıyla giren modeller de dahil olmak üzere) ve onun bağlılaşığı olan, öteki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hareketlerin, ekollerin reddi göze çarpıyor. Süpermarkette olduğu gibi edebiyatta da bir ürün fazlalığı seçiliyor. Amerikan edebiyatı *Short-short*'ların[13] (*kısa kısa öykü*) ortaya çıkışını gördü. Bir paragraf ve üç sayfa arasında değişen short-short adı verilen diyaloglu ya da diyaloglu olmayan, çok kısa, işlenmiş ya da incelenmiş anlatmalı metinler, önemli bir şiirsel yükle belirginlik kazanmaktadırlar. Şiirle karışmaya izin verildiği noktadır bu – nesir şiire en azından. Türk edebiyatında bu yönde bir ilerleme niye olmasın? Bu genç geleneğin yerel atalarının yeri kolaylıkla bulunabilir : Sait Faik ve onun sınıflandırılamayan yaprak çerçeveleri, Sevim Burak, Hulki Aktunç; Ece Ayhan'dan olduğu gibi *İkinci Yeni*'nin bazı metinleri...

Reklam spotlarının, video kliplerinin (zararlı?) etkisi kaçınılmaz olarak mikro-kurmacaya yöneliyor. Bu minimal sanat, bir şok etkisiyle "barut hakkı"nı ser-

best bırakmak zorundadır :

"Dün de aynı düşü görmüştüm, dedi.
Yeniden gözlerini yumdu."

Bu, yarı-düzyazı, yarı-şiir biçimlerine ilgi duyduğunu bildiğimiz Ferit Edgü'nün 1990 yılında "Sanat Dergisi"nde yayımladığı on *Minimal Öykü*'den biridir.

Ya da eksiltinin kendine nasıl anlatı sanatı süsü verdiği. ⊠

Fransızcadan çeviren : Halil Gökhan

[1]Füsun Akatlı *Bir Pencereden* (Adam Yayınları, 1982) ve *Edebiyat Defteri* (Afa Yayınları, 1987) kitaplarında öykücüleri ve yapıtlarını incelemişti.
[2]Feridun Andaç, *Gerçekçilik Yolunda,* Cem Yayınları, 1989
[3]*Bir Kara Derin Kuyu,* Can Yayınları, 1989
[4]bkz. "İzmirli Bekir" adlı öykü.
[5]*Ölüm ve Pusula*, Ada Yayınları, 1982
[6]*Sevgilim İstanbul,* Can Yayınları, 1986
[7]*Yoldan Geçen Öyküler,* Can Yayınları, 1987
[8]*Şişe,* Ada Yayınları, 1989
[9]*Kırk Oda,* Remzi Kitabevi, 1987
[10]*Sorguda,* Can Yayınları, 1988
[11]*Yaza Yolculuk*, Can Yayınları, 1986
[12]"Sanat Dergisi", no. 205, 1988
[13]*Sudden Fiction – American Short-Short Stories,* Penguin Books, Harmondsworth, 1988

DONALD BARTHELME

Sırça Dağ

1. Sırça dağa tırmanmaya çalışıyordum.
2. Sırça dağ Onüçüncü Sokakla Sekizinci Caddenin birleştiği köşede yer alıyordu.
3. Dağın alt yamaçlarını tırmanmıştım.
4. Aşağıdaki insanlar yukarı, bana bakıyorlardı.
5. Mahalleye yeni taşınmıştım.
6. Ama yine de birkaç tanıdık edinmiştim.
7. Ayaklarıma tırmanma kramponları geçirmiştim ve her iki elimde büyükçe birer musluk pompası tutuyordum.
8. 70 metre yüksekliğe varmıştım.
9. Bıçak gibi bir rüzgâr esiyordu.
10. Tanıdıklarım beni desteklemek için dağın eteklerinde toplanmışlardı.
11. "Pislik herif"
12. "Orospu çocuğu"
13. Kentte herkes sırça dağı bilir.
14. Buralılar sırça dağ ile ilgili öyküler anlatırlar.
15. Kente gelenlere hemen onu gösterirler.
16. Dağın yüzeyini elediğinizde soğukluğunu duyarsınız.
17. İçine doğru bakınca parıldayan mavi-beyaz derinlikler görünür.
18. Dağ bulunduğu yerde Sekizinci Cadde üzerinde görkemli, kocaman bir iş merkezi gibi yükselir.
19. Dağın tepesi bulutlar arasında kaybolur, açık havalarda güneş kürenin derinliklerine doğru uzanır.
20. Ağırlığımı sıkıca tuttuğum sol elimdeki musluk pompasına vererek sağ elimdekini gevşetip kaldırdım.
21. Sonra yukarı uzanarak sağ elimdeki pompayı az daha yükseğe yapıştırdım. Ardından ayaklarımı da yukarı çektim.
22. Çok değil ancak bir kol boyu yükselebilmiştim.
23. Tanıdıklarım düşüncelerini esirgemiyordu.
24. "Sersem deyyus."
25. Mahalleye yeni taşınmıştım.
26. Sokaklarda gezinen tedirgin bakışlı bir sürü insan vardı.
27. Herkesin derdi kendine.
28. Aşağı baktığımda sokak aralarında, kapıların, park etmiş arabaların ar-

dından ortaya çıkıveren yüzlerce genç insan dolaşıyordu.

29. Yaşlıca olanlar köpeklerini gezdiriyordu.

30. Kaldırımlar parlak renkli köpek pislikleri ile doluydu : koyu sarı, açık sarı, esmer, kahve-sarı, fildişi-siyah, kızıl-kahve.

31. Adamın birini ağaçları keserken yakalamışlardı, Wolkswagen ve Valiant'ların arasındaki bir dizi karaağacın kesik gövdeleri görünüyordu.

32. Eminim adam bu işi elektrikli testereyle yapmıştır.

33. Mahallede daha yeniydim, ama bir sürü tanıdık toplayabilmiştim.

34. Tanıdıklarım koyu renk bir şişeyi elden ele dolaştırmaya başlamışlardı.

35. "Ne heyecanlı olacak ama, kasıklara gömülen bir tekmeden daha kıyak"

36. "Tam gözbebeğine saplanan şişten de"

37. "Karın üstüne ıslak balıkla atılan şaplaktan da"

38. "Sırtın ortasına gömülen taştan da"

39. "Enayi yere düşünce ne biçim saçılacak etrafa değil mi!"

40. "Bunu kaçırmak istemem doğrusu. Kanına mendilimi batıracağım."

41. "Yamuk dangalak."

42. Ağırlığımı sağ elimdeki musluk pompasına vererek solumdakini gevşetip kaldırdım.

43. Ve yukarı uzandım.

44. Sırça dağa tırmanmak için önce iyi bir nedeni olmalıdır insanın.

45. Dağa bilim adına tırmanan olmadı hiç ya da ün kazanmak için, ya da zoru başarmanın keyfine varmak için.

46. Bunlar iyi birer neden değildir.

47. Ama iyi nedenler vardır.

48. Dağın tepesinde som altından bir şato bulunur ve şatonun bir odasında duran...

49. Tanıdıklarım aşağıdan bana sesleniyordu.

50. "On kâğıdına bahse girerim ki birkaç dakika içinde kıçüstü yere çakılacaksın."

51. ...büyülü güzel bir simge

52. Sol elimdeki musluk pompasına tutunarak sağdakini çekip kaldırdım.

53. Ve yukarı uzandım.

54. 70 metre yükseklikte hava bayağı soğuktu; aşağı doğru baktığımda pek yüreklendiğimi söyleyemem.

55. Dağın eteklerini at leşleri ve ölmüş binicilerinden oluşan bir yığın çevreliyordu. Arada can çekişen insanların iniltisi yükseliyordu.

56. "Hakikate karşı duyduğumuz o şehevi arzuda kaydedilen azalmanın son zamanlarda durduğu müşahade edilmiştir." (Anton Ehrenzweig)

57. Kafamı kurcalayıp duran birkaç soru var.

58. Sırf bir simgenin büyüsünü bozmak için insan bunca sıkıntıyı göze alıp camdan bir dağa çıkar mı?

59. Günümüzün güçlü benlikleri hâlâ simgelere mi gereksinim duyuyor?

60. Bu soruların yanıtının "evet" olduğunda karar kıldım.

61. Yoksa benim burada işim neydi – tepeden baktığımda akçıl gövde kesitlerini gördüğüm karaağaçların 70 metre yukarısında?

62. Dağa tırmanmada başarısız olmanın en emin yolu tepeden tırnağa zırhlı bir şövalye olmaktır – atının nalları dağın yamaçlarına çarptıkça kıvılcımlar çıkartan.

63. Aşağıda adı geçen şövalyeler dağa tırmanmayı başaramamışlar, bir yığın ceset içinde inliyorlardı : Sir Giles Guilford, Sir Henry Lowell, Sir Albert Denny, Sir Nicholas Waux, Sir Patrick Grifford, Sir Gisbourne Gower, Sir Thomas Grey, Sir Peter Coleville, Sir John Blunt, Sir Richard Vernon, Sir Walter Willoughby, Sir Stephen Spear, Sir Roger Faulconbridge, Sir Clarence Vaughan, Sir Hubert Ratcliffe, Sir James Tyrrel, Sir Walter Herbert, Sir Robert Brakenbury, Sir Lionel Beaufort ve daha niceleri.

64. Tanıdıklarım cesetler arasında dolaşıyordu.

65. Tanıdıklarım cesetler arasında dolaşıyor, yüzük, cüzdan, cep saati, soylu bayanlardan alınmış anılar, ne varsa topluyorlardı.

66. "Halkımızın aklı selimi sayesinde memlekette huzur ve sükûn hüküm sürmektedir." (M. Pompidou)

67. Som altından şatonun bekçiliğini sıska kafalı, yakuttan gözleri alev alev yanan bir kartal yapıyordu.

68. Sol elimdeki musluk pompasını gevşetirken kendi kendime düşündüm –

69. Tanıdıklarım henüz ölmemiş şövalyelerin ağzından altın dişlerini söküyordu.

70. Sokaklarda içlerindeki huzuru belirsiz bir korku görünümü ardında gizleyen insanlar dolaşıyordu.

71."Geleneksel bir simge (örneğin çoğu kez karaduygu ile bağdaştırılan bülbül gibi) bu konumunu her ne kadar yaygınlaşmış bir kanıdan alsa da, gerçek anlamda (örneğin trafik lambası gibi) bir gösterge değildir. Şöyle ki, simgenin, insanda derin duygular uyandırması bakımından, gözle görünenden öte birtakım özelliklere sahip olduğu düşünülür. (*Yazınsal Terimler Sözlüğü*)

72. Az önümden ayaklarına trafik lambaları bağlanmış birkaç bülbül uçarak geçti.

73. Yukarımda uçuk pembe renk zırhlı bir şövalye belirdi.

74. Aşağıya doğru düşmeye başladı. Zırhı cam yüzeye değdikçe hafif çığlıkları andıran gıcırtılar çıkartıyordu.

75. Önümden geçerken göz ucu ile bana bir baktı.

76. Önümden geçerken "Ölüm" sözcüğü döküldü ağzından.

77. Sağ elimdeki musluk pompasını gevşettim.

78. Tanıdıklarım aralarında oturduğum daireye kimin geçeceği konusunu tartışıyorlardı.

79. Şatoya ulaşmanın geleneksel yollarını gözden geçirdim.

80. Şatoyu ele geçirmenin geleneksel yolları şöyle belirlenebilir : "Kartal sivri pençelerini delikanlının yumuşak tenine geçirdi, ama delikanlı acıya hiç ses çıkartmadan katlanarak kartalın her iki ayağını elleriyle kavradı. Kuş korku içinde havalanırken delikanlıyı da birlikte götürdü ve şatonun çevresinde dolanmaya başladı. Delikanlı kuşun ayaklarını sımsıkı tutuyordu. Aşağıda parıldayan şatoyu gördü, ayın soluk ışığında kısılmış bir lambaya benziyordu. Sonra kulesindeki pencereleri, balkonları gördü. Kuşağından çıkardığı küçük bir hançerle kartalın

her iki ayağını kesti. Kuş acı ile haykırarak göğe doğru yükselirken, delikanlı geniş balkonlardan biri üzerine yavaşça kendini bıraktı. Aynı anda bir kapı açıldı ve ardında ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiş bir avlu gördü delikanlı ve avlunun ortasında duran büyülü güzel prensesi." (*Sarı Peri Kitabı*)

81. Korkmuştum.

82. Yara bantlarını da unuttuğumu hatırladım.

83. Kartal sivri pençelerini yumuşak tenime geçirdiği zaman –

84. Yara bantları için geri dönsem mi diye düşündüm.

85. Ama yara bantları için geri dönseydim tanıdıklarımın hakaretlerine dayanmak zorunda kalacaktım.

86. Yara bantları olmadan işime devam etmeyi kararlaştırdım.

87. "Bazı çağlarda insan muhayyelesi hayat denen şeyi zevk veren fiiliyatın tatbikatına münhasır kılabilmiştir." (John Masefield)

88. Kartal sivri pençelerini yumuşak tenime geçirdi.

89. Ama acıya hiç ses çıkartmadan katlanarak kartalın her iki ayağını ellerimle kavradım.

90. Musluk pompaları dağın yan yüzeyine dikey olarak yapışmış duruyorlardı.

91. Kuş korku içinde havalanırken beni de birlikte götürdü ve şatonun çevresinde dolanmaya başladı.

92. Kuşun ayaklarına sımsıkı yapışmıştım.

93. Aşağıda parıldayan şatoyu gördüm, ayın soluk ışığında kısılmış bir lambaya benziyordu. Sonra kulesindeki pencereleri, balkonları gördüm.

94. Kuşağımdan çıkardığım küçük bir hançerle kartalın her iki ayağını kestim.

95. Kuş acı ile haykırarak göğe doğru yükselirken, geniş balkonlardan biri üzerine yavaşça kendimi bıraktım.

96. Aynı anda bir kapı açıldı; ardında ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiş bir avlu göründü, avlunun ortasında ise büyülü güzel simge duruyordu.

97. Simgeye yaklaştım, kat kat anlamlarıyla orada duran simgeye, ama ona elimi değdirir değdirmez güzel bir prensese dönüştü.

98. Güzel prensesi tutup tepetaklak dağın dibindeki tanıdıklarıma doğru fırlattım.

99. Tanıdıklarım ona ne yapacaklarını iyi bilirler; bundan hiç kuşkum yok.

100. Kartallar bile inandırıcı değil, hem de hiç değil, bir an bile. ❁

İngilizceden çeviren : Türkân Araz

DONALD BARTHELME
POSTMODERN DÖNEM AMERİKAN KURMACASI'NDAN BİR ÖRNEK

TÜRKAN ARAZ

AMERİKAN Romanı'nda Postmodern Dönem 1960'lı yılların ortalarında başlar. Bu dönemi toplumsal ve sanatsal yönden tanımlamaya çalışan birçok kuramcı ve eleştirmen Postmodern akımın bir yandan 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı Akılcılığı ve İnsancılığı'nın değerlerini, öte yandan 20. yüzyıl modernizminin sanat anlayışı ve ölçütlerini yadsıyarak yeni bir düşün çizgisi oluşturduğunu öne sürerler. Postmodern düşünceye göre Akılcılık ve İnsancılık İlkeleri'nin güvencesindeki büyük beklentiler Batı düşünce ve kuramlarını yüzyıllar boyunca yönlendirmiş, fakat 20. yüzyıl dünyasının yaşadığı yıkımlar bu beklentileri boşa çıkarmıştı. Bu durumda eski değerlerin yeniden gözden geçirilmesi ya da yenilerinin aranması kaçınılmazdı. Böylece 1960'lı yıllar Amerika'da büyük değişimlere sahne oldu; önce toplum yapısında – yaşayış ve düşünüş biçimi, törel değerler vb. bağlamında – başlayan köklü değişimler sanat alanına da yansımakta gecikmedi. Amerika İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal ve ekonomik alanlarda büyük bir aşama sürecine girerek dünyanın süper güçlerinden biri olmuştu. İşte bu koşullar ülkede gelişmiş piyasa ekonomisi, tüketimcilik, yaygın eğitim, iletişim ve haberleşme olanaklarının da yardımı ile çağcıl, çoğulcu ve varsıl yeni bir toplum biçimini oluşturdu : toplumbilimcilerin deyimiyle kitle-toplum. Postmodern Amerikan romanı bu topluma karşı, onun dili ile, onun değerlerini, yaşamını, yaşantısını, kaygılarını, özellikle de özeleştirisini dile getirmek gibi önemli bir işlev üstlenmiştir.

1960'lı yılların Amerikan romanına baktığımızda savaş yıllarının büyük ustaları William Faulkner, John Fitzgerald ve Ernest Hemingway'in ölümü ile boşalan bu alana genç bir yazarlar kuşağı ve yeni bir roman anlayışının egemen olduğunu görürüz. Aslında yeni romana öncülük eden isimler arasında İngiliz Samuel Beckett, Arjantinli Jorge Luis Borges, Fransız *nouveau romancıları* ile ülkede türün ilk örneklerini veren birinci kuşak yazarlardan Vladimir Nabokov ve John Barth gösterilebilir. Onların hemen ardından gerek roman gerekse kısa öykü bağlamında yeni oluşumları biçimleyen daha genç bir kuşak göze çarpar. Donald Barthelme, Thomas Pyncheon, Robert Coover, William Gass, John Hawks gibi başlıca isimlerden oluşan bu grubu bir arada tutan bir savsöz vardır : "Başyapıtlara son!" Bu genç yazarların en büyük kaygısı önce geleneksel roman yöntemlerinin günümüz yaşam dünyasına uyarsızlığı, sonra da sinema gibi görsel sanatların yeni anlatım olanakları ile geleneksel romanı saf dışı bırakmış olması idi. Başka bir

deyişle, yazılı anlatı türü için ivedilikle yeni olanaklar sağlanması gerekiyordu.

Adları anılan genç kuşak yazarlar yetmişli ve seksenli yıllar boyunca içinde bulundukları kitle-toplumun gereksinimleri doğrultusunda yeni bir değerler dizgesi oluşturarak buna uygun yapıtlar vermeye başladılar. Toplum ve yaşam düzeyinden sanat alanına yansıyan bu değişim süreci özellikle geleneksel roman türünün benimsediği anlatı yöntemlerinin bir yana bırakılmasını, tutarsızlık, süreksizlik, çatışkı gibi öğelerin egemen olduğu yeni bir biçemin gelişmesini sağlamıştır. Postmodern romanın öteki özellikleri kendi özüne dönük üst kurmaca, karşıtlam, tersinleme ve parodidir. Kurguda anlam katmanları oluşturarak derinlik etkisi yaratmak, anlam çözümlemesi, gerçekliğe belirli bir düzen anlayışı ve arayışı içinde yorum getirmek, sanatçının topluma yabancılaşması vb. gibi modernist eğilimlere karşı çıkan postmodern anlayışın getirdiği yeni ölçütler arasında en işlevsel olanlar sanat türleri ve değer ölçüleri arasındaki ayrımların belirsizleşmesi ve gerçek ile düşlem, sanat ile yaşam, seçkin sanat ile yaygın sanat arasındaki duvarların yıkılması ve yeni bireşimler oluşturulmasıdır. Yazın türünün anlatım aracı olan dil postmodern romanın en önde gelen uğraşlarındandır. Sözdizim, sözcüklerin düzanlam ve yananlam kullanımları, gösterge ve gösterilen ilişkileri, kullanılan kurgu düzenekleri gibi öğeleri irdelemeyi ve açıklamayı görev edinen postmodern roman artık geleneksel romandan çok farklı düzlemlerde varlığını sürdürmektedir.

Postmodern Amerikan Romanı'nın önde gelen yazarlarından biri olan Donald Barthelme (1931-1989) kısa süren yaşamı boyunca bu türde önemli yapıtlar vermiş bir isimdir. Bir süre gazetecilik eğitimi gören Barthelme Japonya ve Kore'de savaşa katılmış, daha sonra Houston Çağdaş Sanat Müzesi'nde müdürlüğe varan görevlerde bulunmuş, aynı zamanda çeşitli gazete ve dergilerde yazar ve yayıncı olarak çalışmıştı. 1962 yılında New York'a yerleşen Barthelme'nin ilk yapıtı olan bir kısa öykü ertesi yıl "The New Yorker" dergisinde yayımlandı. Ardından *Come Back, Dr. Caligari* (1964) adlı kısa öyküler kitabı ile *Snow White* (1967) adlı ünlü romanı geldi. Bunları *Unspeakable Practices, Unnatural Acts* (1968), *City Life* (1970), *Sadness* (1972), *Guilty Pleasures* (1974) adlı kısa öykü kitapları izledi. Barthelme *The Dead Father* (1975) adlı ikinci romanının ardından, *Amateurs* (1976), *Great Days* (1979), *Overnight to Many Distant Cities* (1983) adlı kısa öykü kitaplarını *Paradise* (1986) adlı romanını ve en son olarak ölümünden iki ay önce *The King* (1989) adlı kısa romanını yayımladı.

Yapıtlarında yeni roman anlayışını benimseyen Barthelme, geleneksel romanın neden-sonuç bağlantısı, olay, karakter, zaman ve yer birliği gibi ilkelerini yadsıdığı gibi romanın gerçekliği yansıttığı ve yorumladığı varsayımına da karşı çıkmıştır. Yazara ününü kazandıran *Snow White* (1967) adlı ilk romanı *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* masalının çağdaş Amerikan toplumuna bir uyarlamasıdır. Barthelme bu yapıtında masal kahramanlarını Amerikan orta sınıf tipleri ile özdeşleştirirken dil ve söylem olgularındaki yozlaşmayı çağdaş yaşamın anlamsızlığı ve düzeysizliği ile bağdaşık olarak sergiler. Yazara göre çevremizi oranı giderek yükselen bir 'atık' (dreck) yığını oluşturmaktadır. Aynı olgu bilim, sanat, politika, iletişim vb. gibi toplumsal yaşamımızın tüm kurumlarına ve onların söylemlerine olduğu kadar günlük yaşantımıza, düşünme ve yaşama biçimimize, özellikle de

Barthelme'nin öyküsünde sanatçı bir dağın tepesinde eli boş kalmış, çevresinden kopmuş, gerçek dışı bir ortamda kendini tanımlama sorunu ile baş başa kalmış bir kişidir. Ama önemli olan bu konuma kendi özgür istemi ile gelmiş ya da varmış olmasıdır.

tek iletişim aracımız olan konuştuğumuz günlük dile egemen durumdadır. Bu gerçek karşısında alınabilecek etkin bir tavır önermeyen yazara göre tek çare kendimizi onunla yaşamaya alıştırmaktır.

Barthelme'nin ses getiren yapıtlarından bir başkası da *City Life* (1970) adı altında topladığı kısa öyküleri oldu. Bu öyküler yazarın başlıkta belirtmeye çalıştığı gibi kentsel yaşamdan değişik kesitleri görüntülemektedir. Bunlar arasında yer alan "The Glass Mountain" ("Sırça Dağ") başlıklı öykünün konusu ise sanatçı ile toplum arasındaki kopukluğu sergiler. 100 adet numaralanmış tek tümce ya da ikili üçlü küçük tümceler grubundan oluşan öyküde kaygan yüzeyli camdan bir dağa tırmanmaya çalışan sanatçının serüveni anlatılır. Sanatçı tüm çabası ve özverisi ile göğüslediği tehlikeler karşısında nereye varacağı ya da neyi elde edeceği konusunda kesin bilgi sahibi değildir. Yalnızca başlattığı bu 'eylem'in kendisini bir kin ve nefret odağı konumuna getirdiğinin farkındadır. Bir yandan toplumdan dışlanışını gözlemlerken öte yandan aynı eylemde başarısız olanların acı sonuna tanık olur. Yoluna devam ederken kendini ya da eylemini yüceltmeye kalkmaz, bu konudaki yorumsuzluğu bir bakıma sanatına olan saygısından kaynaklanır. Yolculuğun son noktasında karşısına çıkan geleneksel "büyülü simge/güzel prenses"i sanatçı bir ödül olarak değerlendirmez. Böyle olacağını belki önceden de düşünmüştür, o nedenle hiç duraksamadan 'ödül'ünü elden çıkarıp ondan anlayanlara iletir. Sanatçının gerçek ödülü belki de bulduğu 'şey' değil öz çabası ile vardığı yerdir. Bunun dışında inanabileceği ya da güvenebileceği bir şey yoktur. Barthelme'nin öyküsünde sanatçı bir dağın tepesinde eli boş kalmış, çevresinden kopmuş, gerçek dışı bir ortamda kendini tanımlama sorunu ile baş başa kalmış bir kişidir. Ama önemli olan bu konuma kendi özgür istemi ile gelmiş ya da varmış olmasıdır. ◙

HELEN SIMPSON

İsteksiz Erkek Arkadaşına

ZAMAN önümüzde sonsuza akıp giden bir görünümle uzanıyor olsaydı, geleceği düşünme konusundaki isteksizliğinin bir zerre bile önemi olmazdı. Tüm öğleden sonrayı yatakta atlası inceleyerek geçirir, önümüzdeki yirmi otuz yıl içinde yapacağımız yolculukları planlardık.

Şeker pembesi, sarı ve fıstık yeşiline boyanmış bölgelerin siyasal durumlarını tartışır, ekvatordan aşağıya yukarıya sıçrar, Tasmanya ve Hazar denizlerine atlar, Kandy, Changchun, La Paz, Minsk çevresinin tadına bakardık. Seni rakun kürkün ve fok derisi botların içinde Nova Scotia rüzgârlarında Natashquan'dan Sept Ilez'e kanoyla giderken ve oradan da karaya çıkıp Otish dağlarına ve ötesine tırmanırken düşlerdim. Olimpia'nın eski stadyumunda gümüş yaprakların hışırtılı alkışı uğruna, Eski Yunan atletlerinin iki bin yıl önce fırlamaya hazır durdukları çizgide yerlerimizi alır, yüz metre yarışı yapardık durmadan. Sevgimiz gençliğimizi korurdu, elbette aşırı güneş ışınlarından kaçınmak koşuluyla. Tüm seçeneklerimizi açık bırakırdık.

Kuşkuculuktan hoşlanmanı, bağımlı olmayan bir kişinin önüne açılan kaygan ve sonsuz olasılıklara değer vermeni gerçekten anlıyorum. Özgürlüğü çağırıyorsun ve ben seni duyuyorum. Hemen kapının ardında bir mucizenin gerçekleşeceği duygusuyla, soluğunu tutmuş, yaratıcı bir edilgenlikle, sana yaşamının hangi yöne gideceğini kristal bir küre içinde gösterecek bir ışık ya da bir sözü bekliyorsun. Kendi başına eyleme geçme isteğin yok. Bana çocuk sorumluluğunu almak için hazır olmadığını söylüyorsun; neden *olasın* ki sevgilim? Yalnızca otuz altı yaşındasın.

Birbirimize âşık olduğumuzdan beri tam on yıl geçti, ama o ilk karşılaştığımız akşam, cüzdanımda taşıdığım bir fotoğraf gibi açık seçik gözümün önünde. White Hart'da kalabalık bir masada sigara dumanı bulutu içinde oturuyordum. Seninle hiç konuşmamıştık, beni görmemiştin bile, ama ben senin çatık kaşlı kahramansı profiline, konuşmanın akışına (bir sözcüğünü bile anımsamıyorum, sanırım eğitsel bir konuşmaydı), yanan sigarana ve onu güzel konuşma sanatının kuleleri arasına ağzına götürüp getiren heyecanlı ellerine çarpılmıştım. Söylediklerinle ilgilenmiyordum, yalnızca yanan bir şömineye sokulmak istediğim gibi sana da sokulmak istiyordum. Bunu o denli duyumsuyordum ki, anlaşılacağından korktuğum için, gözlerimi kalın yünlü, şık paltondan zorla ayırarak aşağıya indiriyor, bedenim güneşe doğru uzanan bir çiçek gibi sana doğru sallandığında

kendimi düzeltiyordum.

İçki almak için kalkıp bara gittin. Benden başka kimse ayırdına varmadı, konuşmasını sürdürdü. Bana ise, dişim çekilmiş gibi geldi. Masada oturduğun yerin önünde dolup taşmış bir kül tablası ile kullandığın kibrit kutusu duruyordu. Ben sigara içmem. Uzandım, son derece doğal bir biçimde, ve ohh, kibrit kutusunu kaptım. Elimi yavaşça kapatarak onu sakladım. Daha sonra ganimetimi inceledim, barut kokusunu kokladım ve başparmağımla küçücük çekmecesini ittim. Sonra değerli kibrit çöplerinden birini yaktım ve alevi parmaklarıma değinceye dek yanışını izledim. Uff!

O günden bu yana kayığını zaman ırmağında kayıtsızlık ve gittikçe artan bir bitkinlikle götürüyorsun. Senin dışındaki olaylar kişisel seçim yapmana gerek bırakmadan bir değişiklik yarattığında, bu değişikliği zarafetle kabul ediyorsun. Sence edilgin kalmak içindeki kayıtsızlığın el değmeden kalması demek.

Başka bir kadın olsa, bazı kazaları düşlemeye başlayabilirdi. Ama düşün, yalnızca düşle, eğer zaman yavaşlasa ve yitse, ki dilerim öyle olur, dönüşüm yasaları bizim için biraz şaşsa, belki üçüncü bin yılda tatlı bir gri-mavi akşam kendimizi elli beş-altmış yaşlarında şöminenin karşısında otururken buluveririz. Gözlerimiz karşılaşır ve sonunda hazır olduğumuzu anlarız. Evin ipoteği o zaman belki önemsiz bir konu olmuştur, tezin altın işlemeli deri kaplanmıştır sonunda ve o müthiş gezi tutkumuz artık doyurulmuştur. El ele merdivenlerden bebek yapmak için ancak o gece çıkarız. Daha önce değil.

Çünkü canım sevgilim, sen kilometrelerce uzunlukta zamanı, onun kırmızı uzun halılarını hak ediyorsun; ben de senin için bundan azını istemiyorum zaten.

Ama, benim tatlı ölümsüz delikanlım, son aylarda ritmik bir ses, yumuşak, ama belirgin, tik-tak, tik-tak, Peter Pan'daki timsah gibi beni izliyor. Biliyorsun artık belli bir yaşa geldim ve bu alçak saat sesi her geçen gün artıyor. Ve en kötü, en rahatsız edici yüksekliğe, yatmadan önce soyunurken ulaşıyor; bana, Haydi-çabuk-ol, Haydi-zaman-yok, diyor.

Senin için önemli değil, Rönesans papaları gibisin, seksen üç yaşına dek baba olabilirsin. Ama eğer birlikte kalmamızı istiyorsan, bunu birlikte olduğumuz onca yıl içinde sana hiçbir duygusal şantaj yapmamış biri olarak söylüyorum, birlikte kalmamızı istiyorsan, zamanı benim saatime göre ayarlamak zorundasın. Bu çok önemli.

Sen, elbette, benim şömine fantezimde olduğu gibi, bir on on beş yıl daha beklemeyi yeğleyebilirsin. Uzun süre saklanmış tohumları ekmek için önce bir göbek ve kök kanal çalışması yapılmasını da beklemeyi yeğleyebilirsin. Ama o zaman geldiğinde ben orada olmayacağım. Ben başka bir yerde, ergenlik çağındaki kızımla kıkırdıyor olacağım.

Diyorsun ki, birbirimize duyduğumuz sevgi yeter, konuşmam tehlikeli biçimde gurur verici, günlerimizi o günler geldiğinde değerlendirelim.

Burada sorun, hoşlansak da hoşlanmasak da aynı biçimde kalamayacağımız. Buna izin verilmiyor. Şu andaki mutluluğumuzu donduracak bir işlem yapılması olanaksız, gelecekte yaşayabileceğimiz üzüntüler ya da soğukluk ve yanlış anlamalar da sigorta kapsamında bulunmuyor.

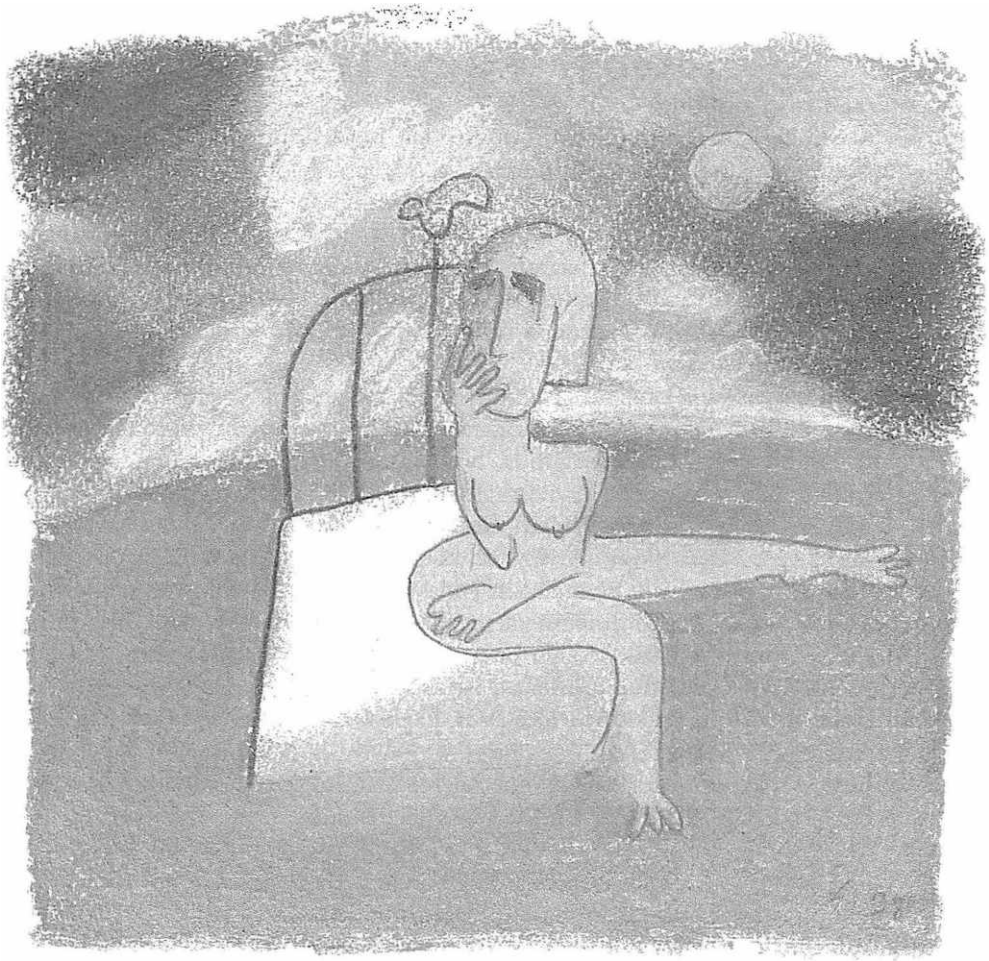

Zamana "sonsuz" damgasını vuramayız. Ayrıca, bu çocuk istememe düşüncesi bizi umutsuzluğa kaptıracak biçimde tutuşmayan bir kibrit çöpü gibi görünmeye başlayacak gitgide. İşin tuhafı, ölüm düşüncesiyle her zaman sen daha çok uğraşırsın. Ölüm ne demek? Sonumuz yalnızca hiçlik mi? Yaşama kanca atmanın en güvenli yolunun bu olduğunu göremiyor musun? Tamam, itiraf ediyorum, sonunda fizik yasalarınca moleküllerin dağılacak, bedenin toz parçacıklarına, sporlara ve polikarbonlara ayrılacak. Belki en rahatlatıcı olanı, şansın varsa, havaya karışmak olabilir. Ama sen son nefesini verirken çocuğun, senin o kahramansı profilini, köşeye sıkıştırılmış bakışlarını almış, kopyan olan bir çocuk yatağının başucundaysa, o zaman sen asanı devretmiş olacaksın.

Bir çocuk aramızdaki dengeyi değiştirebilir, bir çocuk gözlerimizi artık aşırı tanıdık gelen, solgunlaşan ve şişmanlayan bedenlerimizden büyüyen taze, yeni bir varlığı izleme zevkine doğru çevirebilir.

Bu söyleyeceklerim için beni bağışla aşkım, ama sende öyle bir asık suratlılık, miskinlik ve bezginlik duygusu var ki, benim canlı varlığım bile bunları tümüyle eritemiyor. Başka kişilerin eğlenmesinin ateşinde ellerini ısıtabilirsin, ama kendi mutfağına mahzunluk çökmüş, pişirilmeyen kekin hüznü. Bir çeşit sığınmacının,

çok önceden bırakılmış ve – benim tüm çabalarıma karşın – henüz kurtarılmamış bir sığınmacı.

Müthiş keskin zekâlısın, dayanılmaz yakışıklısın ve geçmişte sana acı veren dertlerden seni çekip çıkardığımı söylüyorsun. Senin için yine çok şey yapabilirim; ama ben senin annen *değilim.*

Anne olmak *istiyorum,* senin annen değil, ama bir anne olmak istiyorum. Bunun için de senin onayını istiyorum.

Beni dokuz ay boyunca izle. Bahçe duvarının güneşten ısınmış tuğlaları üstünde duran güzel olgun bir armut olmak istiyorum.

Oğlun olsa tıpkı sana benzerdi. Geceleri kolunun üstünde kıvrılıp yatardı. Parlak mavi gözleri ve çatık kaşlarıyla önceleri seni şaşkınlıkla süzerdi. Bağırmaya başlayınca onu benim kucağıma verirdin, ben sakinleştirirdim. Her şeyi yoluna koyardım, sen ayırdına bile varmazdın.

Belki de bir kızımız olur, bir kız bebek, ve onca yorucu dikenli yılları yararak ilerledikten sonra, sonunda kendi prensesini bulmuş olursun. İçinde gizli öyle sevecen bir yumuşaklık var ki, sanırım hem hayran olan, hem de hayranlık duyulan bir baba olmakta başarısızlığa uğramazsın.

Anlamanı sağlamak için bir paralel çizmeye çalışacağım. Çok zeki bir insanın bu denli anlayışsız olabilmesi bana çok tuhaf geliyor.

Susan'ı son görüşümüzü anımsıyor musun? Ansty'de güneye bakan bahçesi olan küçük bir eve taşındıktan hemen sonraydı. Anımsıyor musun, en sonunda yuvasında olduğunu, bu evin yaşamının geri kalan bölümünde içinde yaşamak istediği yer olduğunu söylemişti. Ve bunu doğrulamak istercesine, dallarında daha en az yirmi beş yıl meyva göremeyeceğini bilmesine karşın, bahçesine bir incir fidanı dikmişti. Bu yaptığı çok hoşuma gitmişti. Bir bağlılık davranışıydı. Bu denli aşağılıkça tedbirli oluşumuzdan bıktım.

Durağanlığın kalın kablolarıyla bizi birbirimize bağlamaya çalışmayı sürdürürsen, sonunda birbirimizden iyice kopup gideceğiz. Yalnızca şimdiye dek aşkta şanslı olduğumuz için zaman yerinde durmayacak, bundan ötesi acıma duygusu olur.

Evet, o halde : Şimdi eyleme geçelim. Hâlâ zaman varken, zor-beğenir rahatlıklarımızı bırakalım, güvercin yuvamıza elveda diyelim. Haydi gel. Kendini sonsuza dek saklayamazsın. Yürekli ol. Onlar itmeden biz atlayalım.

Yatağa gel. Korunmasız. Şimdi. ❁

İngilizceden çeviren : E. Çağlayan Nazlıca

WILLIAM BOYD

Hotel des Voyageurs

PAZARTESİ, 26 Temmuz 1928

Paris. Londra'dan bindiğim tekne bağlantılı tren garip bir biçimde tenha; kocaman kompartmanda bir tek ben varım. Gare du Nord'da sicim gibi yağmur yağıyor. Kahvaltıdan sonra, Londra'daki evinde Louise'e telefon etmek için iki saat uğraştım. Sonunda numaraya ulaşabildim; bir erkek sesi yanıt verdi. Çok sert bir havayla, "Kim arıyor?" dedi. Ben de aynı sertlikle, "Louise'e söyleyin, Logan Mountstewart aradı," dedim. Uzunca bir sessizlik oldu. Sonra adam, Louise'in Hampshire'da olduğunu söyledi. Ben de adama Louise'in hafta içinde hiç Hempshire'a gitmediğini söyledim. Sonunda, karşımdaki kişinin Robbie olduğunu anladım. Kendisinin Robbie olduğunu bir türlü itiraf etmiyordu; ben de ağzıma geleni söyleyip telefonu kapadım.

Yalnızlık duyguları içinde, kötü bir akşam geçirdim; çok fazla içtim. Marais'nin içinde, sokaklarda uzun uzun dolaştım. Louise'in Robbie'yle birlikte olduğu düşüncesi midemi bulandırıyordu. Robbie: *faux bonhomme** ve faşist pistliğin teki.

Salı

Yağmur arttı. Bayonne'da kalan Douglas'la Sylvia'ya telgraf çekerek arabayla yanlarına gelmekte olduğumu bildirdim. Sonra Paris'te bulabildiğim en büyük arabayı kiraladım: Amerikan yapımı kocaman bir Packard; hayvan gibi bir şey; önünde balon gibi şişkin kocaman farları var. Öğle yemeğinden sonra, hava patlarken, bütün gece araba sürme kararlılığıyla yola koyuldum; Güney, Güney, sonunda Güneyi. İç huzurumu orada bulacağım. İngiliz tarzı yaşamdan müthiş iğreniyorum. Londra'dan ve bütün arkadaşlarımdan nasıl da nefret ediyorum! Belki Sholto dışında. Hermione dışında. Sophie dışında.

Çarşamba

Loire'ı geçtikten sonra her şey değişti. Masmavi bir gökyüzü; ışıkları mirenal parlaklığında çakan yakıcı bir güneş. *Beau ciel, vrai ciel, regarde moi qui change.*** Packard'ın bütün pencerelerini açtım; ılık bir esinti içinde arabayı sürmeye devam etim.

Angoulême'de öğle yemeği. Jambon ve Moselle. Birden içimden Douglas'la Sylvia'ya biraz tatlı Monbazillac götürmek geldi. Libourne'a kadar çıktım, sonra

NECATİ ABACI

ırmak boyunca ilerleyerek St Foy'a geldim. Daha önce, 1926'da, Pomport diye bir yerin yakınlarında ziyaret ettiğimiz küçük *château*'nun nerede olduğunu hatırlamaya çalışarak ana yoldan saptım.

Bir işaret levhasını kaçırmış olmalıyım, çünkü kendimi hiç tanımadığım bir yerde, koyu renk ağaçlıklarla çevrelenmiş dar bir koyakta buldum. İki yanımda rüzgârın saçlarını tarayıp durduğu buğday tarlaları nazlı nazlı salınıyordu; yol artık mıcırlı değildi. Packard'ın motorundan işte tam o sırada bir vuruntu sesi gelmeye başladı.

Arabayı durdurup motor kapağını kaldırdım. Sıcak, yağlı bir koku, garip bir esinti geldi. Duman mı? Buhar mı? Orada, öğleden sonranın yoğunlaşan, kavurucu sıcaklığında ne yapacağımı düşünerek kalakaldım.

Bir midillinin çektiği iki tekerlekli arabasında oturan keçi suratlı bir çiftçi, '*garage*'la ilgili sorumu anladı ve bana tozlu bir yolu gösterdi. Orada bir köy varmış. St Barthelmy.

St Barthelmy : çok eski, kepenkli, üstleri delik değişik bal rengi duvarlarıyla sıra sıra evlerin bulunduğu tek bir sokak. Garip, yeni bir kule eklenmiş, oranları epeyce bozuk bir kilise. Köyün içinden köpürdeyerek akan ırmağın üstündeki köprünün yakınlarında garajı buldum. Bağa gözlük takmış, güleryüzlü bir delikanlı olan *garagiste*, gerçek bir şaşkınlık içinde Packard'a bakakaldı ve onarım için gereken parçayı Bergerac'tan getirtmesi gerektiğini söyledi. Bu ne kadar sürer, diye sordum. Omuz silkti; bir gün, iki gün, kim bilir? Zaten, dedi, blokların üzerine konup yükseltilmiş cilalı limuzini göstererek, önce Monsieur le Comte'un arabasını bitirmek zorundayım. Kalabileceğim bir otel varmış, öyle dedi, köyün öbür ucunda. Hotel des Voyageurs.

Perşembe

Dün gece otelde akşam yemeği yedim. Kızarmış sert tavuk ve kaba, lezzetli, tatlımsı kırmızı şarap. Yemek odasında yalnızdım; çok yaşlı, zorlukla soluk alan bir adam bana servis yaparken otelin öbür müşterisi geldi. Bir kadın; uzun boylu ve inceydi; koyu kahverengi saçları modaya uygun biçimde kısa kesilmişti. Üzerinde kobalt mavisi krepdöşinden, kısa etekleri kalçasında toplanmış bir elbise vardı. Bana hemen hemen hiç bakmadı. Yaşlı garsona, sert bir tavırla çok kaba davranıyordu. Fransızdı ya da Fransızcayı ana dili gibi konuşuyordu; üstünden bir zenginlik ve ayrıcalık havası akıyordu. İlk bakışta yüzü pek güzel değildi; biraz sert hatlıydı; hafif kemerli bir burnu vardı ama ben yemek odasının bir ucundan gizli gizli bakıp o yemeğini yerken yüz çizgilerini inceledikçe, gözümde kadının yüzünün gölgeli kesimleriyle açıları, üst dudağının hafifçe dışarıya çıkık olması, alınmış kaşlarının kusursuz kavisleri, yavaş yavaş büyüleyici bir dünyevi güzelliğe bürünmeye başladı. Benim bulunduğum yöne bir kez bile bakmadan kahve ısmarladı ve bir sigara içti. Birlikte bir *digestif* içmek üzere onu masaya davet etmek üzeredeydim ki yerinden kalkıp odadan çıktı. Masamın yanından geçerken rahat, içten bir merakla, ilk kez dosdoğru yüzüme baktı.

İyi uyudum. Londra'dan ayrıldığımdan beri ilk kez rüyamda Louise'i görmedim.

Cuma

Otelin küçük bahçesinde o kadına rastladım. Bir kestane ağacının altında, metal masaya oturmuş, elimdeki ay çöreğine incir reçeli sürerken birinin bana seslendiğini duydum.

"Thierry?"

Arkamı döndüm; yüzündeki ışık söndü. Rahatsız ettiği için özür diledi; beni başka biri sandığını söyledi; üstümdeki keten ceket nedeniyle beni kocası sanmış.

Kocasının da böyle bir ceketi varmış, saçlarının rengi de benimkiyle aynıymış. Kendimi tanıttım. O da kendisinin La Comtesse de Benoit-Voulon olduğunu söyledi.

"Kocanız da burada mı kalıyor?" diye sordum. Boyu uzundu; gözleri neredeyse benim gözlerimle aynı hizadaydı. Üstündeki köstebek rengi ipek atletin göğüslerine yapışmasına gözüm takıldı. Gözleri çok açık elaydı; bana olağanüstü bir merakla bakıyor gibiydi.

Kocasının, annesini ziyarete gittiğini söyledi. Kavisli kaşlarından biri yukarı kalktı. "Yaşlı hanımefendiyle ben . . ." dedikten sonra hesaplı bir havayla sustu. "Birbirimizden hoşlanmıyoruz, bu nedenle, bu nedenle ben otelde beklemeyi yeğliyorum. Üstelik, şu sırada arabamız da onarımda."

"Benimki de öyle," dedim, aptalca gülerek. Sonra güldüğüme hemen pişman oldum. "Tam bir rastlantı."

Düşünceli bir havayla kaşlarını çatarak, "Evet," dedi. Gene o meraklı bakış. "Gerçekten öyle, değil mi?"

Boş günümü doldurmak için en yakın köye, Argenson'a kadar yürüdüm; öğle yemeğinde sert bir biftek yedim; çok lezzetli, kokulu bir *vin rouge en carafe* içtim. Dönüş yolunda, ıslak çam tomrukları yüklenmiş bir kamyon beni yoldan aldı. St Barthelmy'ye kadar, yol boyuca burnumu keskin reçine kokuları gıdıkladı durdu.

Otel sakindi, salonda hiç kimse yoktu. Anahtarım masanın arkasındaki çengelinde asılı değildi; bu nedenle hizmetçinin odayı hâlâ temizlemekte olduğu sonucuna vardım. Yukarıya çıktığımda kapı hafifçe aralıktı; güneş girmesin diye kepenkleri indirilmiş olan oda karanlıktı. İçeriye girdim. La Comtesse de Benoit-Voulon açık duran valizimden bir kitap alıyordu.

Yüzündeki suçluluk ve şaşkınlık ifadesi bir saniyede silinip gitti; bana, "Mr Mountstewart," dedi, "erken dönmeye karar vermeniz beni çok sevindirdi."

Cuma

Buna hakkım olduğundan emin olmalıyım. Hiçbir şeyi unutmadığımdan emin olmalıyım.

Öğleden sonra odanın serin karanlığında seviştik. Her şey garip, rahat bir güven içinde olup bitti; sanki daha önceden, bir şekilde hazırlanmış gibiydi; telaşsız, anlayışlı bir hava içinde bedenlerimiz birbirine uyum sağladı. Daha sonra da eski dostlar gibi sohbet ettik. Adının Giselle olduğunu söyledi. Hyères'e doğru gidiyorlarmış; orada bir evleri varmış; Ağustos'u hep Hyères'de geçirirlermiş, kocasıyla birlikte.

Sonra yüzünü bana çevirip, "Logan?.." dedi. "Daha önce hiç karşılaşmış mıydık?"

Ben güldüm. "Sanırım, karşılaşsak ben hatırlardım."

"Belki Thierry'yi tanıyorsundur? Belki de ben seni Thierry'nin yanında görmüşümdür."

"Kesinlikle hayır."

Yüzümü ellerinin arasına aldı, keskin bakışlarla süzdü. Sakin bir sesle, "Seni

o göndermedi, değil mi?" dedi. "Eğer o gönderdiyse, bana bunu şimdi söylemelisin." Sonra, yüzümdeki afallamış ifadeyi, buna şaşkınlık içinde karşı çıktığımı görünce kendisi de güldü. "Unut gitsin," dedi. "Bana böyle tuzaklar kurduğu kuşkusuna kapılır dururum. O böyledir, Thierry, oyunlar oynar durur."

O gün öğleden sonra uyudum. Uyandığımda o gitmişti. Aşağıda yaşlı garson akşam yemeği için tek masa hazırlamıştı. Hanımefendinin nerede olduğunu sordum; hesabını ödeyip otelden ayrıldığını söyledi.

Garajda da limuzin gitmişti. Genç *garagiste*, Packard'ımın yedek parçasını elinde tutup sallayarak arabamın yarın hazır olacağını söyledi. Ben, Kont'un arabasının üstüne konup kaldırıldığı, şimdi boş kalmış blokları gösterdim.

"Gelip arabasını aldı, öyle mi?"

"İki saat önce."

"Karısıyla birlikte mi?"

"Kimle?"

"Yanında bir kadın var mıydı, bir hanımefendi?"

"Aaa, evet." *Garagiste* gülümseyerek bana sarı sigaralarından bir tane ikram etti. "Kont, her yıl güneye inerken annesinin yanında iki gün kalır. Her yıl yanında farklı biri vardır."

"Farklı bir eş mi?"

Garagiste bana çok bilmiş bir havayla baktı. Sigarasından derin bir nefes çekti; gözlerinde özlem dolu bir bakış vardı. "Parislidir bu kızlar. İnanılmaz." Gıpta dolu bir hayranlık içinde başını iki yana salladı. "St Barthelmy'ye her yıl bu çarpıcı kadınlardan biri gelir," dedi, "ışık saçan bu ziyaretçilerden biri. Hotel des Voyageurs'de kalırlar..." Bir gün, bir gün, kendisi de Paris'e gidip bu kadınları kendi gözleriyle görecekmiş.

Cumartesi

Bergerac'ta Café Riche et des Sports'da Sainte-Beuve üzerine yazdığım yazıyı bitiriyorum. Kahvemin içine konyak döküyorum ve Douglas'a, ziyaretimi iptal ettiğimi bildiren bir telgraf yazıyorum. *O qu'ils sont pittoresques les trains manqués!* Benim yazgım kesinlikle böyle olmayacak. Yol haritamı açıyorum ve Hyères'e doğru giden bir güzergâh belirliyorum. ❁

İngilizceden çeviren : Yurdanur Salman

*faux bonhomme : sahte dost (ç. n.)

**Beau ciel, vrnai ciel, regarde moi qui change : Güzel gökyüzü, gerçek gökyüzü, bak nasıl da değişiyorum. (ç. n.)

SÜRGÜN VE KRALLIK'TA ÖZNE-UZAM İLİŞKİLERİ

NEDRET TANYOLAÇ ÖZTOKAT

ALBERT Camus *Sürgün ve Krallık*'ı[1] 1956'da yayımlamış, bir yıl sonra da, tüm yapıtıyla çağımızda insan bilincinin karşılaştığı sorunları gündeme getirmesi gerekçe gösterilerek Nobel ödülüne değer görülmüştür. 1957'nin Aralık ayında Stockholm'de yapılan ödül töreninde 1914'ten beri Cezayir üzerine bir kitap hazırladığını, bazı yerleri daha sakin bir gözle görmek için yeniden Cezayir'e gitmek istediğini dile getirir. Bu kitap *İlk Adam* olacaktır. Cezayir Camus'nün yapıtında önemli bir yer tutar. Yalnızca anlatılarının kahramanları değil, yazarın kendisi için de Cezayir bir tutku, geçmişinin dayanak noktasıdır. Bunca duygusallıkla bağlandığı bu topraklar Camus'nün yapıtında eylemin, düşüncenin, duyumsallığın, inancın, insan sevgisinin anlatılmasında çok yönlü bir uzam işlevi görmüştür. Bu ışığa boğulmuş ülke bir bakıma parlak bir bilincin işlemesi için biçilmiş kaftandır. Yalan ve kandırmaca ise *Düşüş*'teki gibi bulutlu, sisli, güneşten yoksun bir uzamın özelliği olarak karşımıza çıkar.[2]

Öte yandan Camus'nün denemelerinde de güneş ve mavi, duru bir gökyüzü mutluluğu yansıtır. *Tersi ve Yüzü*'de yazar Prag'da kendisini saran kapatılmışlık duygusunu ve o boğucu yalnızlığı anlatırken, İtalya'ya gelmesiyle nekahet dönemindeki bir hastaya benzetir kendisini; Akdeniz'in pırıl pırıl güneşinde, serin serin esen rüzgârında, masmavi gökyüzünde soluk alır. *Başkaldıran İnsan*'da da güneş/gölge ikiliği bu kez eğretilemeli olarak yer almıştır : Avrupa karanlığa kapamıştır kendini, oysa Akdeniz'de "usun katı bir ışıkla kardeş olduğu"nu belirtir yazar.[3] Önyargıya, bağnazlığa, yalana ve yanılsamaya karşı durmak için gereken güç işte bu arı ve arındırıcı ışıktadır. Aydınlanmış bilinç bize içimizde taşıdığımız "zindanlarımızı, cinayetlerimizi, yıkımlarımızı" görmemizi ve onlarla savaşmamızı, onlara başkaldırmamızı sağlayacaktır.[4]

Türkçeye yeni kazadırılan *Sürgün ve Krallık*'ın da önemli izleklerinden biri bu arı bilinç. Aslında bu kitapta gerek anlatı teknikleri, gerek içerik açısından, birbirinden son derece farklı altı öykünün bir araya geldiği daha ilk bakışta göze çarpıyor. Üstelik kitaba adını veren "Sürgün ve Krallık" diye bir öykü de yok. Öykülerden yalnızca ikisi Cezayir'de geçiyor. İlk bakışta kahramanları birbirine yaklaştıracak kişisel düzlemde bir ortak özellik metnin yüzey katmanında belirmiyor. Cezayir'de kumaş ticareti yapan Marcel'in karısı Janine, eski din öğrencisi, başarısız grev girişiminde bulunan fıçıcıların ustası Yvars, Cezayir'in uzak bir köyünde öğretmenlik yapan Daru, Ressam Jonas ve Brezilya'nın yoksul bir kasabasında iş için bulunan mühendis D'Arrast. Her biri birbirinden ayrı tasarı ve yazgıları olan, farklı evrenlerde yaşayan insanlar.

Bununla birlikte, *Sürgün ve Krallık* başlığını göz önüne alarak, hiç değilse ilk yaklaşımda, altı öyküyü kurgulayan sözceleyim öznesinin[5] varlığını kesinleyebili-

riz. Okuyucuya – bir başka deyişle metnin alıcısına – yönelik, tüm öyküleri ilgilendiren bir ileti içerir bu başlık. Sözlüksel bilgilere dayanarak "sürgün"ün hem bir uzaklaşma durumu, hem de gidilen, yaşanan uzamı belirttiğini, "krallık"ın da egemenlik durumu ve uzanımı içerdiğini biliyoruz. Yapıttaki altı öyküde de sürgünün zorlama bir yanı yoktur. Düzanlamda bir krallıktan da söz edilemez. Her iki sözcük de öznenin uzamla ilişkileri doğrultusunda birbirine eklemlendiği görülür.

Gerçekten de, Janine, Marcel ("Aldatan Kadın") ve Daru ("Konuk") Cezayir'de yaşayan Fransızlardır, eski papaz okulu öğrencisi ("Dönme" ya da "Karışık Bir Kafa") din eğitimi çerçevesinde önce Fransa'dan Cezayir'e gider, sonra din eğitimini ve öğretilerini yadsıyarak Cezayir'den bir çöl kasabasına kaçar. D'Arrast ("Büyüyen Taş") görevi gereği kısa bir süre için, kendisine benzemeyen insanların arasında, alışageldiğinden çok farklı değerlerin egemen olduğu bir toplumun içinde bulur kendini. Ülke boyutundaki bu uzaklık öteki iki öyküde yer almaz. Fıçı ustası Yvars ("Dilsizler") bir kıyı kasabasında sıradan bir yaşamı sürdürür bir yere gitmez, ama yaşadığı yerden uzaklaşmayı, karısıyla birlikte genç olup, "denizin öbür yanına" çekip gitmeyi ister. Jonas'ın da ("Jonas" ya da "Resim Yapan Ressam") Yvars gibi ailesiyle birlikte yaşadığı ortamdan uzaklaşma olanağı yoktur ama, tek bir uzamda bir iç sürgün yaşar. Böylece, altı öyküde, ister düşünce ve istek boyutunda, ister bedensel açıdan, "uzaklaşma", "sürgün" izleğini bütünleyen temel bir izlek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözceleyim öznesine dönersek, değişik tekniklerle, değişik tonlarla kurguladığı öykülere bu izlek çerçevesinde anlamsal türdeşlik kazandırır. Öte yandan, sözceleyen özne ana izlek olarak suduğu "sürgün"ün değişik düzeylerde içerebileceği uzamsallığa okurun dikkatini çekmektedir. Bir başka deyişle uzamsal bir kavram olan "sürgün"ün insanın yaşadığı dış uzamı olduğu kadar bireysel, ruhsal, öznel nitelikli iç uzamı da kapsadığını vurgular. "Uzaklaşma"yı iç uzamı açıklayan bir anlam öğesi olarak

ele aldığımızda gerek Yvars'ın gerekse de Jonas'ın öyküsünde "uzaklaşma" bir "değer nesnesi"[6] niteliğine bürünür. Öznede istek uyandıran bir öğe olarak "uzaklaşma" aslında her iki kahraman için de olumlu sonuçlanmaz. Yvars yaşamını "denizin öbür yanına" taşıyamayacak kadar yaşlıdır. Jonas ise eski sanat gücüne kavuşmak için gereksindiği eviçi parçasına sonunda ulaşır, ama bu uzamı kullanacak hevesi ve enerjisi kalmamıştır. Böylece bu iki öyküde "uzaklaşma" bir iç uzam olarak ya ulaşılması güç, ya da ulaşıldığı zaman kullanılamayacak hale dönüşmüş bir istek nesnesi olarak belirir. Sözceleyen, bu iki öyküde, bir bakıma bireyin içindeki öznel "uzam"ın kırılganlığını olduğu kadar ulaşılmazlığını da anımsatır bize.

Öykü kahramanlarından Janine ve D'Arrast'ın yaşadıkları deneyimin benzerliği dikkat çekicidir.

"Büyüyer Taş" adlı öyküde Brezilya'nın bir ucundaki kasabaya giden D'Arrast'ın sürgünü ilk bakışta yaşadığı yerden görevi gereği uzaklaşma edimini içerir. Ancak bu yabanıl topraklarda, tümüyle yabancısı olduğu bir topluluğun geleneği onu kendi içinde bir yolculuğa iter. Kendi gücünü, kendi istencini ve ekinsel – Avrupalı – kimliğini sorgular. Bu öyküde, yabancı ülkede bulunmak sorgulayıcı bir edime eşlik etmektedir. Böylece dış uzamı kapsayan "yolculuk" aslında bir "içe yolculuk"a dönüşür. Dış uzamla ilgili olarak anlatıcı D'Arrast'ın izlenimlerini şöyle aktarır : "Bu ülke fazla büyüktü, içinde kan ve mevsimler birbirine karışıyor, zaman suya kesiyordu. Burada yaşam toprak düzeyindeydi, ona katılmak için, yıllar boyu, çamurlu ya da kurumuş toprağın üstünde yatmak ve uyumak gerekiyordu. Orada, Avrupa'da, utanç ve öfke vardı. Burada, ölmek için dans eden bu bitkin ve devingen deliler ortasında, sürgün ve yalnızlık." (s. 133)

Öyküde ekinsel karşıtlık fazlasıyla vurgulanmıştır. Sessiz sedasız ayinlere katılan Avrupalıların tersine İguape'lılar Ermiş Georges'a adanan törende davulların ağırlıklı olduğu coşkulu bir müzik eşliğinde çılgınlar gibi dans ederler. Tören sırasında yorgunluk ve baş dönmesiyle bunalan D'Arrast bu ülkeden kaçmak ister. Ancak adak olarak kocaman taşı taşımakta olan adamın sonunu da merak etmektedir. Adamın koca taşın altında neredeyse ezilip artık yenilgiyi kabul edeceği noktada D'Arrast taşı ondan devralır. Aslında kendisinin de beklemediği bu davranıştaki kararlılığı cesareti kendisini olduğu kadar bu dilini anlamadığı kalabalığı da şaşırtır. Taşla birlikte adak sahibinin kulübesine dönerken "ad koyamadığı karanlık ve soluk soluğa bir sevinç dalgasının içinde yükselişini dinle(r)". (s. 142) İçini mutluluk dolduran kahraman artık "gözleri kapalı, kendi gücünü se-

Albert Camus (1913-1960) Cezayir'de doğdu, Fransa'da öldü. Denemeleri, oyunları, romanları ve makaleleriyle çağdaş Fransız yazınına ve düşünce tarihine damgasını vurdu. Kuşağının en bilinçli ve en ödün vermez aydınlarındandı. Yapıtı 1957'de Nobel ödülüne değer görüldü. Türkçede daha çok *Veba* ve *Yabancı* adlı romanlarıyla tanınan Camus, romanlarının yazınsal değeriyle olduğu kadar uyumsuz (absurde) insan, uyumsuz sanat çevresinde geliştirdiği görüşlerle Fransa'da felsefel tartışmaların odağını oluşturmuştur.

vinçle selamlıyor, bir kez daha, yeniden başlayan yaşamı selamlıyordu". (s. 142)

İlkin, yabancısı olduğu bu topraklar, bu insanlar ve bu gelenekler Iguape'ı D'Arrast'ın gözünde "esenliksiz" bir uzam yaparken, yaşadığı bu deneyimden sonra, kaçmak istediği bu yer "esenlikli" bir uzama dönüşür. Öte yandan acıya dayalı, insanın dayanma gücünü tüketen bir deneyim aracılığıyla, yaşamın başka yönlerinin bilincine vararak, bir anlamda acıya üstün gelen D'Arrast bize yine Camus kahramanlarından Sisyphos'u düşündürür. "Tepelere doğru tek başına didinmek bile bir insan yüreğini doldurmaya yeter. Sisyphos'u mutlu olarak tasarlamak gerek," der Camus.[7]

Yine D'Arrast'ın serüvenine dönersek bireyi sarmalayan evrenin uzak köşelerine yapılan yolculukların bir bilinçlenme sürecine yol açtığı söylenebilir. Camus'nün yine *Tersi ve Yüzü*'de yolculuğu ruhu yalınlaştıran, bireyin kalıplaşmış iç dekorunu kıran, hileye, gündelik kısırlıklara sığınmayı engelleyerek onu yaşamın duyumsal zenginliklerine yönelten bir deneyim olarak gördüğünü de anımsarsak, D'Arrast'ın öyküsünün açık görüşe kavuşan, böylece özgürleşen bir yüreğin serüvenini anlattığını kesinleyebiliriz.

"Aldatan Kadın"ın kahramanı Janine de böyle bir yolculuk sırasında kendisini tanıma, kendisiyle hesaplaşma olanağı bulur. Tekdüzeleşmiş evliliğini çok da çaba harcamaksızın sürdüren Janine, kocası Marcel'le geldiği Arap kentinde otelcinin önerisi üzerine kaleye çıkar. Bu yüksek uzamda Janine ufku izler. Yerle göğün birleştiği çizgide hep yokluğunu duyduğu ancak adını bilemediği bir şey onu bekliyor gibidir. Anlatıcının deyişiyle, "Aynı zamanda, buraya yalnızca rastlantının getirdiği bir kadının yüreğinde, yılların, alışkının ve sıkıntının sıktığı bir düğüm yavaş yavaş çözülüyordu." (s. 22) Kente ve uzaklardaki göçebe kamplarına bakarken, yalnızca varlığını bilmekle yetindiği bu evsiz barksız bir avuç göçebenin aslında "tuhaf" bir krallık oluşturduğunu düşünür : "Öteden beri, bu ölçüsüz ülkenin kemiğine dek kazınmış, kuru toprağın üzerinde kimi insanlar durmamacasına yol alıyordu, hiçbir şeyleri yoktu, ama kimseye hizmet etmiyorlardı, tuhaf bir krallığın yoksun ve özgür beyleriydiler." (s. 22) Yalnızlığını duyumsadığı bu an Janine için bir bilinçlenme ânıdır. Çöl insanının bir Avrupalı için değersiz gibi görünebilecek yaşamı Janine için o kalenin tepesinde birden anlam kazanır. Ortak bir yazgıyı özgürce yaşayan bu kitle karşısında Janine, maddi olanaklarına karşın, bireysel yazgısını özgürce yaşamaktan yoksun bir kişilik olarak belirir. Öte yandan içini ezik bir mutluluk doldurur : "Yalnızca bu krallığın her zaman kendisine adanmış olduğunu, gene de hiçbir zaman kendisinin olmayacağını biliyordu, belki de, Arap kentinden yükselen sesler birdenbire susarken, gözlerini birden kımıltısızlaşan göğe ve donmuş ışık dalgalarına açtığı şu geçici an dışında hiçbir zaman. O zaman dünyanın akışı durmuş ve bu andan sonra hiç kimse yaşlanmayacakmış gibi geldi ona." (s. 22) Çelişkili gibi gelse de bu farkındalık acı vermekten çok, Sisyphos'un "sessiz sevinci"ni bize anımsatır.

Zamanın durması Janine'in yaşadığı bilinçlenme anının bir parçası gibi algılanabilir; bu kısacık andan sonra otele dönen Janine'i uyku tutmaz. Kocası yanında uyurken o bu birlikteliği sorgular, evliliğini, mutsuzluğunu, yaşama sinmiş ölüm korkusunu, ikili yaşamın yirmi yıldır omuzlarına bindirdiği ağırlığı düşünür. Kurtulmak ister ve sessizce otel odasından ayrılarak yine kaleye gider. Bu kez

daha derinlemesine yaşar aynı deneyimi. Tepede, yıldızlı bir göğün altında yalnızlık ve sessizlikle kuşatılmış kahraman soluk almaya başlar : "(...) Janine her seferinde biraz daha geceye açılıyordu. Soluk alıyor, soğuğu, insanların ağırlığını, çılgın ya da donmuş yaşamı, yaşamanın ve ölmenin uzun bunalımını unutuyordu. Korkudan kaçarak çılgınca, amaçsızca koştuğu bunca yıldan sonra, en sonunda duruyordu. Aynı zamanda köklerini yeniden buluyormuş gibi geliyordu ona, artık [soğuktan] titremeyen bedenine yeniden özsu yürüyordu." Janine'in bilinçlenişi aynı zamanda iç özgürlüğe açılır. *Sisyphos Söyleni*'nin bazı satırları da bu deneyimi açıklar gibidir : "Aynı biçimde uyumsuz insan da, sıkıntısı üzerinde gözleme başladığı zaman, bütün putları susturur. Birdenbire sessizliğine bırakılmış evrende, yeryüzünün binlerce hafif, hayran sesi yükselir".[8]

Bilinçlenen öznenin uzamı da "esenlikli"dir. Bulutsuz bir göğün altında, yerleşimlerin yukarısındadır. Kahraman burada soluk alır, yerleşmiş korkulardan uzaklaşır. Oysa, Janine'in buraya gelmeden önce, yolculuk sırasında otobüste ne denli sıkıldığı okurun gözünden kaçmaz.

Hemen belirtelim, bu öyküde söz konusu olan bilinçlenme ve özgürlük izleği kuşkusuz kadın-erkek ilişkisinin bir parçası gibi görülebilir. Ancak kadın kahramanın çöl gibi sınırsız bir uzamın parçasında ve yüksek, açık bir yer olan kale tepesinde böyle bir deneyim yaşamasını, en son olarak da, yeniden kocasının yanına dönmesini göz önüne alırsak öykünün ana okuma eksenini evlilik yaşamının açmazlarına dayandırmak doğru olmaz. Üstelik bu açık uzamın ne denli ışıklı bir yer olduğunu vurgulayan sözcükbirimlerin ağırlığını düşünürsek : "(...) kuru ve soğuk gecenin derinliklerinde, artsız arasız biçimde *binlerce yıldız* oluşuyor ve hemen kopan *ışıl ışıl buz parçaları* ayrımsanmaz bir biçimde çevrene doğru kayıyordu. Janine bu *akıp giden ateşleri* izlemekten kendini alamıyordu. (...) önünde yıldızlar düşüyordu birer birer, sonra çölün taşları arasında sönüyorlardı. (...) *Burçların son yıldızları* da salkımlarını çölün çevreninde biraz daha aşağıya bıraktılar, sonra kımıltısızlaştılar." (s. 27) (abç) Bu imgelerde "ışık" bir izleksel yerdeşlik olarak belirir. "Hava", "su", "ateş" ve "toprak" temel öğelerini ve sıvılaşma, mineralleşme, katılaşma, sönme gibi evreleri kapsamaktadır. İlk bakışta dört temel öğenin iç içe geçmiş varlığı ışığı / doğa / düzlemine yerleştirir. Ancak şunu da belirtelim, Janine'in bir iç özgürlük duygusunu yaşamasını, yaşam ve ölüm konusunda arı bir bilince kavuşmasını da göz önüne alırsak, ışık izleğinin aynı zamanda bilişsel bir yerdeşliğe açıldığını da belirtebiliriz. Evrenin gerçeğini yansızca görme, kendi ve başkalarının gerçeğini anlamaya dayanan bu bilişsel deneyim yıldızlarla aydınlanmış gecenin içinde gerçekleşir. Böylece uzamın aydınlığı öznenin aydınlanışına sahne olur. Bu ilişki de uzamın "esenlikli" niteliğini vurgular.

Yıldız imgesi bir başka biçimde, öncelikli olarak iç uzama, sonra da dış uzama – gökyüzüne – ilişkin bir öğe olarak Jones'da kullanılmıştır. Yetenekli ressam hep bir yıldızının olduğuna inanır. Yaratıcı gücü azaldıkça yıldız da uzaklaşır. Yıldızın uzaklaştığını hissettikçe ressam gökyüzü resimleri çizmeye çalışır. Ancak yıldız bir daha parlamaz, yeni tablolar bir türlü yaratılmaz. Bir başka deyişle aydınlanışın, bilinçlenişin, kısacası bireyin gücünün göstergesi olan ışığın Jonas'ın iç uzamından yok olması onu yaşayan ölüye çevirir.

***

Sürgün ve Krallık'ta ana uzamlar yoksulluk ve yoksunluğun egemen olduğu yerlerdir, kimi zaman uzak bir kent, kimi zaman bir eviçi. Ancak hepsi de insanın kendisiyle hesaplaştığı, kendi sınırını, evrenin sınırsızlığını algılayabileceği bilişsel uzamlar olarak belirir. Dış dünyadaki ışığın bireyin iç dünyasına da yansıdığı bu duru uzamlarda insanların hiçbir şeye sahip olmadan da kendi krallıklarının efendisi olduğunu görürüz. İnsanın kendi efendisi olması, bir başka deyişle özüne ulaşması, kendinden kaçmayı bırakması düşünceye dayalı içe doğru bir yolcuğa bağlıdır. Evren karşısındaki güçsüzlüğümüz ve çaresizliğimiz bu yoldan güce, yengiye çevrilecektir. "Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır," diyen[9] Camus'nün öykülerinde hem bu yolculuğun değişik görünümlerini buluruz, hem de "varsıl" ve "yoksul" kavramlarının içeriklerinin nasıl tersine çevrildiğine tanık oluruz. ◙

[1]A.Camus, *Sürgün ve Krallık*, çeviren : Tahsin Yücel, Can Yayınları, 1996, İstanbul

[2]*Düşüş*'ün uzamı, kahramanı J.-B. Clamence gibi, oldukça karmaşık niteliklidir. Bkz. Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, YKY, 1993, ss. 161-180

[3]A. Camus, *Başkaldıran İnsan*, çeviren : Tahsin Yücel, Bilgi Yayınları, 2. baskı, 1975, Ankara, s. 327

[4]A.g.y., s. 328

[5]"Sözceleyen özne" ya da "sözceleyim öznesi" Greimas'çı göstergebilim kuramında metni (sözce) kurgulayan öznedir. Yazarın fiziksel, ruhsal vb. varlığıyla karıştırılmaması gerekir, anlatıcının üstünde yer alan bilişsel (cognitif) bir öznedir, ancak metinden yola çıkılarak çözümlemeyle oluşturulur.

[6]Göstergebilimsel çözümlemenin anlatısal bileşeninde "değer nesnesi" kavuşulmak istenen bir amaç olarak tanımlanır.

[7]A. Camus, *Başkaldıran İnsan*, çeviren : Tahsin Yücel, Adam Yayınları, 1983, İstanbul, s.135

[8]A.g.y., s.134

[9]A.g.y., s.14

Ayfer Tunç ile Öykücülüğü Üstüne

"İnsanlara, sadece bakarak bile yazmaya devam edebileceğimi umuyorum."

Fotoğraf: Canan Aşık

Konuşan : Nalan Barbarosoğlu

Mağara Arkadaşları'ndaki öyküleri çekiştirelim mi?.. Örneğin hangisi sizi daha çok uğraştırdı?.. Hangisinin içine girmek kolay oldu?.. Hangisi daha uysaldı vb. gibi... Tabii bir de hangisini daha çok seviyorsunuz?

– Öykülerimin çoğu, beni her zaman çok uğraştırıyor. Onun için diğerlerine göre az uğraştıranları hemen söyleyebilirim... Mesela "Küçük Kuyu", başlamam epey zor olsa da, kolaylıkla yazılan bir öykü oldu. Âdeta kendiliğinden aktı. "Siz ve Şakalarınız" da beni üzmüş bir öykü değildi. Onu *Saklı* adlı kitabım çıktıktan

hemen sonra yazmıştım. Yeni kitabıma alırken, üzerinde biraz çalışmam gerekti. "Ara Renkler Grubu"ndaki "Gülkurusu" da kolay çıktı. Ama buna karşılık, beni çok fazla uğraştıran öykülerim de oldu. Mesela "Alafranga İhtiyar" yapısını ve üslubunu tamamen değiştirerek iki kez yazdığım bir öyküdür. Onu 1990'da bambaşka bir şekilde yazmıştım. Öyküyü okura anlatan bir kadın yazardı. Günlük dille yazılmıştı ve adı da "Ah!" idi. Hatta senaryosunu da yazmıştım, daha sonra TRT için "Öykülerde Yaşayanlar" dizisi içinde, "Ah!" adıyla filme de alındı. Ancak beni hep tatmin etmeyen bir öykü olarak kalmıştı. Onu yeniden yazdım. Şimdiki halini de çok seviyorum. "Mağara Arkadaşları", beni teknik olarak çok uğraştırdı. Çünkü o ve "Gençlik Sabah Çiyidir", bir romanın parçalarıydılar. Sonra aslında bir roman değil, birbirine bağlanan öyküler yazdığımı fark edince onları ayrı öyküler haline getirdim.

Hangisini daha çok sevdiğime gelince... Elbette bazılarını daha çok seviyorum. "Alafgranga İhtiyar"ı çok seviyorum. "Ara Renkler Grubu"nu seviyorum. "Mağara Arkadaşları"nı beğeniyorum. "Cinnet Bahçesi"nden hoşlanıyorum. Ama, önceki öykü kitabım *Saklı*'daki "İhtilaller Neye Benzer" adlı öykümü nedense hâlâ çok seviyorum.

İkinci öykü kitabınız Mağara Arkadaşları ve her öykünün iklimi farklı... Bu bir seçim miydi? Başlamadan önce tasarlayıp ona göre mi kurguladınız bu kitaptaki öyküleri? Yoksa bir rastlantı mı?

– Hiçbiri değil... Bu kitap benim otuz yaşımdan önce ve otuz yaşımdan sonra yazdığım öyküleri bir araya getirdiği için, böyle oldu. Otuz yaşın insan hayatında önemli bir aşama olduğunu, ben otuz yaşımı geçtikten sonra anladım. Yaşarsam, kırk yaşımdan sonra ne düşünürüm bilmem ama, otuz benim için bir tür milat oldu. Otuz yaşımdan sonra, önceki gibi düşünmemeye, hatta yaşamamaya başladım. Birçok konuda. Edebiyat, sanat, siyaset, hayatın ta kendisi... Arkama baktığımda birçok şeyi farklı gördüğümü, insanı, insan denen varlığı çok başka bir gözle değerlendirdiğimi fark ettim. Bu, ister istemez benim dilime de, kurguma da, öykü anlayışıma da yansıdı. Ama yazma hazırlığı olarak pek değişen bir şey olmadı. Eskiden olduğu gibi, kimilerini tam tasarladığım gibi yazdım, kimileri yazarken kabuk değiştirdi, kimileri hiç de tasarladığım gibi olmayarak bana sürpriz yaptı. Her öykünün ayrı bir serüveninin olması doğrusu çok hoşuma gitti.

Her öykü ve öykü kitabı niteliğini, niceliğini beraberinde getirir, atmosferini yüklenir gelir ama "Saklı"dan "Mağara Arkadaşları"na giderken neler değişti Ayfer Tunç'ta?.. Nasıl bir süreçten geçtiniz? Örneğin "Saklı" öyküleri kısayken, "Mağara Arkadaşları"nın öyküleri uzuyor...

– Daha önce söylediğim gibi, bir kere otuz yaşımı geçtim. Sonra söyleyecek ve didikleyecek şeylerim arttı. Şiirli yazmanın tek başına sadece hoşluk olduğunu gördüm. Bu hoşlukla yetinemez oldum. Dille öyküye taşıdığım belirgin, herkesin kolaylıkla algılayabileceği atmosferlerin ötesinde, uysal, sessiz, soluk, ama derin durum ve duygular da beni yakından ilgilendirir oldu. Bunun hayata, adına dünya denen küre üzerinde olup biten ve insani olan her şeye, daha derin bakmak çabası göstermekle ilgisi olduğunu sanıyorum.

Mağara Arkadaşları öykü olarak nasıl çıktı?.. Öykülerin öyküsü de çok ilginç olabiliyor...

– "Mağara Arkadaşları"nın en ilginç tarafı, bir roman olarak tasarlanmışken öyküye dönüşmüş olması bana kalırsa. Bu roman-öykü çatışmasından "Ayyıldız Apartmanı" kârlı çıktı. Çünkü konuyu roman olarak düşündüğümde, öne çıkan apartmanın kendisi değil, apatmanda yaşayan birtakım insanlardı. Ama eskiden beri nesnelere dille hayat vermekten, onlara bir ruh yakıştırmaktan hoşlanıyordum. "Mağara Arkadaşları" öyküleşince bana gerek romanı, gerek öyküyü yazdıran, bir zamanlar Taksim'in göbeğinde yer alan ve Tarlabaşı yıkımıyla ortadan kaldı-

Öykücülüğümün kaynağı hayat. Özellikle "Mağara Arkadaşları"nda hayatın ta kendisi. "Aslonan hayattır." Bakıp geçtiğimiz, duyup geçtiğimiz, gülüp geçtiğimiz küçük şeyler. Bizi ürküten haberlerle dolu gazetelerin en görünmez yerlerinde kalmış, küçük puntolu satırlar. Gerçeğin kendisi.

rılan Ayyıldız Apartmanı, insanların önüne geçti ve itiraf etmeliyim ki, yazarken beni çok heyecanlandırdı.

Aslında bu öyküyle birlikte bir şehri, bir ülkeyi ve bir geçmişi yazdığımı düşünüyorum. En azından yazarken ben hepsini yaşadım. Eskiden İstanbul, bu İstanbul değildi. "Hatırada kalan şey değişmez zamanla" demiş Ahmet Muhip Dıranas. Doğru... Ama hatırada kalan şeyi bulamamak insana acı veriyor. Biz, kendini, kişiliğini, tarihini yapan bütün ayrıntılara hassasiyet gösterenler ve bütün bu ayrıntıların vandalca bir tutumla silinip süpürüldüğünü, ancak izleyebilenler, hatıramızda kalan İstanbul ile bugünkü İstanbul'u, hatıramızda kalan diğer güzelliklerle birlikte, sık sık karşılaştırıyoruz ve çok üzülüyoruz. Ama ülkesini ve bizzat kendisini yapan unsurların farkında olmayan binlerce kişi, Tarlabaşı'ndaki daracık cadde yerine, kocaman bir bulvar yapıldığı için çok memnun... Oysa biz o daracık caddeyi bulvara dönüştürürken Ayyıldız Apartmanı'mızı kaybettik. Hayatımız yapan küçük "şey"lerden birini yıktık. Hatıralarımızı, değerlerimizi bir bulvara değiştik. Çok ucuza gitti doğrusu...

"Mağara Arkadaşları"ndaki öykülerin yaşam kaynakları nelerdi?.. Nasıl doğdular? Buradan yola çıkarak, kendi öykücülüğünüzün kaynaklarından söz edebilir misiniz?

– Öykücülüğümün kaynağı hayat. Özellikle "Mağara Arkadaşları"nda hayatın ta kendisi. "Aslonan hayattır." Bakıp geçtiğimiz, duyup geçtiğimiz, gülüp geçtiğimiz küçük şeyler. Bizi ürküten haberlerle dolu gazetelerin en görünmez yerlerinde kalmış, küçük puntolu satırlar. Gerçeğin kendisi. Birinin bize söylediği, hemen unuttuğumuz bir cümle. *Mağara Arkadaşları* kitap olarak hayatın öyküsüdür. Gerçek hayatın değişik zamanlara, zeminlere, olmayan kişilere taşınmış, alabildiğine dönüştürülmüş bir öyküsü. Ayyıldız Apartmanı diye bir apartman vardı. Gerçekti. "Mağara Arkadaşları"nda canlandı. Şimdi adını bile hatırlamadığım biri, başka bir apartmanın önünden geçerken bana şöyle demişti. "Bu apartmanın kapıcısı var ya, klasik müzik dinliyormuş. Senelerce konservatuarda hademelik yapmış." Bana bu cümleyi söyleyen kimdi unuttum. Ama cümleyi unutmadım ve "Alafranga İhtiya"ı yazdım. Bir zamanlar Kartal'da Nizam Plajı'nın karşısında oturuyorduk. Bu plajlı pansiyon kışın ölümcül bir yalnızlığa terk edilirdi. Sonra her mevsim yalnızlık onu sardı. Nizam Plajı'nın, o yan yana sıralanmış pansiyon odalarının yalnızlığından etkilendim. "Ara Renkler Grubu"nun Camgöbeği'ndeki pansiyon biraz Nizam Plajı'dır. Yıllar önce, gazetede bir balerinin oğluyla birlikte intihar ettiğini okumuştum. "Ses Tutsağı"nın kaynağı hiç tanımadığım bu balerinin intiharıdır. Ancak gerçek hayatta ölümle bitmesine rağmen, benim kahramanını öldürmeye kıyamadığım tek öyküm "Ses Tutsağı" oldu. Hemen hemen bütün öykülerimin gerçekle, hayatla buluştuğu bir nokta var. Bu bir mekân, bir zaman, bir cümle, bir insan ya da sadece bir duygu olabiliyor. Yazarken gerçeği, gerçek hayatı dönüştürdüm, kendi yazma serüvenime katıp, çetrefil yollarda dolaştırdım. Bunun bana bir yararı oldu; gerçek hayatı ve insanı asla küçümsemedim. Bir yazar olarak dünya üzerinde nefes alabildiğim ve insanlar iyi kötü nefes alabildik-

leri sürece, insanlara bakarak, sadece onlara bakarak bile yazmaya devam edebileceğimi umuyorum.

Kitabınızda üç öykünün ("Alafranga İhtiyar", "Siz ve Şakalarınız", "Gençlik Sabah Çiyidir") ana konusu "yaşlılık yaşamı"... Çok güzel, çarpıcı öyküler... Konusu ve doğası gereği, düşmek çok kolayken duygu sömürüsünden uzak öyküler... Yazdıklarınız kendi yaşlılığınız mı? Çok mu yaşlılarla birlikte oldunuz?.. Kısacası sizin için neden bu kadar önem taşıyor "yaşlılık"? Diğer öykülerinizde de, öyle ya da böyle çok yaşlı insan var...

– Bence yaşlılık konsantre edilmiş hayattır. Nasıl bazı maddeler bekledikçe kendini bulur, mesela şarap; yaşlılık da öyle. İnsan yaşlandıkça hayatı 'birikiyor'. Bu birikimden bütün fazlalıklar unutularak atılıyor ve geriye hayatın özü kalıyor. Yaşlılık aynı zamanda en katı gerçektir, kaçınılmazdır. Ben yaşlılığa bu katı ve acı gerçek oluşuyla yaklaşıyorum. Ama yaşlılara bir 'genç insan' gözüyle bakmıyorum. Sanırım 'bir gencin bir yaşlıya acıması' bakışına hiç itibar etmediğim ve yaşlılığı anlamaya çalıştığım için onlara yaklaşımımda duygu sömürüsü yok.

Yazdığım yaşlılıkların kendi yaşlılığım olmamasını dilerim. Aslına bakarsanız kendimi genellikle, genç yaşasam da, yaşlı düşünen biri olarak görmüşümdür hep. Bunun nasıl bir şey olduğunu ya da neden bu kanaate vardığımı açıklayamam. Ama böyle. Bu yüzden gençliğin hep kalıcı olduğunu sanıp, yaşlılığın acı gerçeğiyle karşılaşan yaşlılar gibi olmayacağımı ümit ediyorum. Yaşlılarla hiç birlikte olmadım. Büyükannelerim ve dedelerim, ben çok küçük yaşlardayken öldüler. Genç bir ailenin içinde yetiştim. Belki de bu yüzden, bana uzak oldukları için, yaşlılığı içselleştirmeden yorumladım.

Saklı'da dokuz, Mağara Arkadaşları'nda sekiz öykü armağan ettiniz edebiyat dünyamıza... Romanınız Kapak Kızı ve gazetecilik araştırması İkiyüzlü Cinsellik var kitaplarınız arasında. Öykünün ağırlığı ne olacak bundan sonraki yazma uğraşınızda?.. Öyküye ilişkin tasarılarınız neler?

– Bazı yazarlarda öykü hamuru var, bazılarında roman. Bu yüzdendir ki, romancıların öyküleri, öykücülerin de romanları genellikle "asıl ürün" muamelesi görmüyor. Mesela Memduh Şevket Esendal roman da yazmış olmasına rağmen, öykücüdür. Sait Faik de öyle... Ama Reşat Nuri Güntekin, Halit Ziya Uşaklıgil çok sayıda, üstelik çok da başarılı öyküler yazmış olmalarına rağmen romancı olarak anılırlar. Adalet Ağaoğlu ve Yusuf Atılgan gibi... Bunun bence en büyük iki istisnası, Ahmet Hamdi Tanpınar ile Oğuz Atay'dır. Bu iki yazar benim için hem öykücü hem romancıdırlar. Buna bir de Refik Halid Karay'ı ekleyebilirim.

Bana gelince... Bende anladım ki, öykü hamuru var. Peki niye roman yazdım? Denedim. Roman yazarken eğlendim. Roman yazdığım dönemde kendimi kesintisiz olarak bir şeye vermek durumundaydım. Roman beni rehabilite etti diyebilirim. Ama öykü yazmak, tam aksine kışkırtıyor acı çektiriyor ve müthiş haz veriyor. Bu yüzden öykü yazmaya devam edeceğim. Nasıl öyküler olacak bunlar? Bilmiyorum. Çok da merak ediyorum. Son yazdığım birkaç öykü, *Mağara Arkadaşları*'ndaki öyküleme tarzımın ağırlığını artırdığını gösteriyor bana. Şimdilik. Şimdilik diyorum, çünkü hayatı bir "muamma" olarak düşünmekten hoşlanıyorum ve bu muammanın neresinde, öykülerimde neler değişecek, bilemiyorum.

Genelde edebiyat, özelde öykü dünyamızın güncel durumunu bir yazar ve ayrıca bir okuyucu olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Sanatı yapanlar, buna bir tür "üretim" olarak pek bakmazlar. Ben objektif değerlendirme yapabilmek ve doğru soruları sıralayabilmek için sanata da öncelikle bir üretim, kültür üretimi olarak bakmak ve bunun ekonomiyle, sosyolojiyle, siyasetle ilişkisini iyi kötü belirleyerek değerlendirmek gerektiği kanısındayım.

Bir üretim söz konusu olduğunda, bunun nicel ve nitel değerlendirmesi ayrı

faktörlere bağlı. Nicel olarak edebiyat dünyamıza bakıldığında bir patlama yaşandığı bir gerçek. Birbiri ardına açılan yayınevleri, yayınevlerinin her ay yayımladıkları kitap sayısı nicel bir büyümenin çok belirgin göstergeleri. Yayımlanan kitapların ne kadarının yerli yazarların kitapları olduğunu bilmiyorum. Ama hemen hemen yarısına yakın olduğunu tahmin ediyorum. Yani Türkiye'de kitap yazılıyor, kitap basılıyor. Ve kitap satılıyor ki, bu kadar çok yayınevi yaşayabiliyor, her ay piyasaya yüzlerce yeni kitap, yeni yazar çıkabiliyor. Tabii bu durumu Türkiye nüfusuna oranlayarak değerlendirmiyorum. Geçmiş yıllara bakarak söylüyorum. Nüfusa oranlarsak, içler acısı bir halimiz var. Ama her şeye rağmen, bu nicel gelişme umut verici...

Peki nitelik olarak durum ne? Cevap bence hem çok karmaşık, hem de çok basit. Türkiye'de hukukun durumu, insan haklarının durumu, ekonomik yapının durumu, sinemanın, tiyatronun, operanın, balenin, popülist olmayan müziğin durumu neyse, o. Edebiyat dünyamızdaki büyümenin niteliği ile niceliği doğru orantılı değil. Sanatın her alanında 'beslenmek' ile 'tükenmek' aynı şey sanılıyor.

Bir kere, okur kitlesi açısından bakıldığında, Türkiye'de insanın aklının almayacağı çelişkiler hemen göze çarpıyor. Türkiye gibi gazete satışlarının dörtbuçuk milyonu geçmediği bir ülkede, bu ülkenin okurları, nasıl oluyor da hem *Simyacı*'ya hem de *Yüreğinin Götürdüğü Yere Git*'e, aynı ilgiyi gösteriyorlar? İki kitabı da aynı heyecanla beğeniyor olabilirler mi? Bu kitle aynı değilse, *Simyacı*'yı beğenenler, *Yeni Hayat*'tan sonra başka kitap okumadılar mı?

Bu sorular sıralandığı zaman, nicel büyümenin niteliği zedeleyen bir tehlikeyi yanında taşıdığı görülüyor. O da medyatiklik. Sektörde nicel büyümeyi sağlamak için ürünün satılması gerek. Satılması için de duyurulması şart. Duyurulması için en büyük reklam, ürünün "medyatik" olması. Ürünün satılmasını nitelikli olması değil, medyatik olması sağlıyor. İşte bu medyatik yaklaşımın hem yazarın, hem okurun bilinçaltına sızmasının, sağlıklı bir değerlendirme yapmaya engel olduğunu düşünüyorum. Doğrusu böyle tuzaklarla dolu bir zamanda ve zeminde, medyanın pek de umurumda olmamasına rağmen, edebiyat dünyamıza ilişkin, günlük saptamalar yapmanın doğru olacağı kanısında değilim. Ama şunu biliyorum, bu çelişkiler ülkesinin bağrından daha çok yazar çıkacak. Batının kendi tarif ettiği evrensel ölçülere, dünyanın öbür yakasında doğmuş olduğu için ulaşamamış olan yüzlerce büyük yazar yetiştirmiş olan bu topraklarda, yazılacak çok öykü, çok roman var. Yazılacağına inanıyorum. ❁

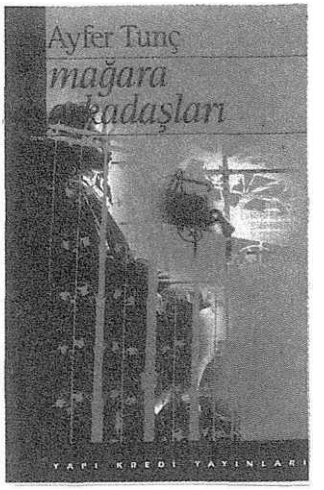

Son yazdığım birkaç öykü, *Mağara Arkadaşları*'ndaki öyküleme tarzımın ağırlığını artırdığını gösteriyor bana.

HÜRRİYET YAŞAR

Dünya Hali

SÖZ BİTMİŞTİR. Yeni söz yoktur.
Yeni söz yok diye, eski sözleri yinelemek yoktur.
Bakınır öylece... Suskun...
Hangi akşam gitsem ordadır.
Geleni gideni çok, bir büyük evi.

Yokuştan ağır ağır yaklaşır. Geçiyormuş gibi... Bahçe kapısının önünde başını kaldırıp içeri bakınca, "Aleykümselaaam!" der ev sahibi. "Gelsene!" Kalkar hemen, yer gösterir.

Oturulur. Yıllanmış bir gülümseyişle, göz göze soruşurlar. Başını şöyle iki yana salladı mı, "Ne olsun işte!' demektir.
Sonradan gelenlere bir hoş geldin selamı, bir de güle güle, erkenden gidenlere. Konuşması, hepsi bu.

Gece ilerler. Biten çayın yerine yenisi demlenir. Başka gelenler olur. Köylüydü, akrabaydı, memleketliydi...

O değil. Yabancı o. Üstelik, kentli.
Konuşulur, o dinler. Çayını yudumlar.
İlk kez görenler, konuşmayacağını anlayınca, 'Değil mi amca?', 'Sen söyle haksız mıyım?' sorularını ötekilere yöneltirler.
Bahçedeyseler boğazın ışıklarına, içerdeyseler televizyondaki futbol maçına dalar.

Kırk yıllık komşudurlar.
Tuttukları parti de karşıttır birbirine, sevdikleri takım da...
Karısı ölünce başlamış, başka da kimseye gitmezmiş pek. Öyle derler.

Herkes gidip de ikisi kalınca, derinden bir iki soluk sesi, karşılıklı...
Yaşamdan bir şey kaçırır gibi son sigaralar...
Çayın son demleri de acılaşır, dili burar.
Kalkılır.
Biri gider, öbürü yolcu eder. ❁

LEYLA RUHAN OKYAY

Yakıştırıver Bişey

BOLAHENK sokak lüks beyaz arabanın motor gürültüsüyle canlandı. Bütün pencerelerden başlar uzandı, çocuklar koşuştu. İstanbul plakalı araba aşı boyalı evin önünde durdu. Genç adam bildik yönde ilerleyip bahçenin kapısını açtı. Ballıbabalar, papatyalar arasındaki mermer kurnaları, alaturka kiremitleri inceledi. Çocuklar da onu. Birinin başını okşadı. Çocuk sevinçle peşine takıldı, elini tutmak istedi, utandı. O, gülümsedi, yıkıcı Adil ustayı sordu.

"Tamam," deyip ok gibi fırladı çocuk.

"Nerelerdeydin, Murat Bey?" diye çıkageldi, Adil usta.

"Önemsiz bir kaza," diye geçiştirdi.

"Ne istemiştin, Murat Bey?"

"Kapılara bakacaktım."

Bahçenin köşesindeki kulübeye girdiler birlikte. Mahalleli çocuklar da peşlerinde. Yer yer boyaları dökülmüş, yorgun, çiçek motifli kapıya gitti eli.

"Ne istiyorsun bu kapıya Adil Usta?"

"Yakıştırıver bişey Murat bey, senin yaptığını ben yıkmam. Çok eski, yaramaz bu sana. Kurt kemirmiş hep."

"Olsun, ben onarırım. Bir fiyat söyle."

"Ne bileyim, sen daha iyi yakıştırırsın."

Kırmızı, güleç yüzlü, saçları dökülmüş Adil usta bakışlarını utangaç utangaç dolaştırıp sanki ayıp bir şey söylüyormuş gibi sıkılarak,

"Üç milyon," deyiverdi, kocaman, oymalı, antika kapıya.

"Ama istersen sen yakıştır. Çok mu?" diye yineledi. Sanki yıktığı evden bedava çıkardığı kapıya çok para istemiş gibi, ikircikli.

"Çok değil Adil usta, alıyorum," diye rahatlattı Murat Bey. Deri cüzdanından çıkardığı üç milyonu uzattı. Derin bir nefes aldı Adil usta. Birden canlandı, çardağın altına bir iskemle getirip oturttu onu. Keyifli adımlarla girdi eve.

"Biraz otur hele, laflayalım Murat Bey. Ayran getiriversin benim kız sana, acık soluklan," diye seslendi içerden. Hayriye babasının arkasından elinde tepsiyle geldi yanlarına. Gözlerini ona değdirmemeye çalışarak saygıyla uzattı ayranı. Titrek, telaşlı. Murat Bey, yalnızca ayranı gördü, bir solukta içti.

"Sağ olun," dedi bardağı verirken.

"Bir bardak daha?" diyebildi Hayriye, yanıt alamadı. Yüreği oynadı altı ay önceki gibi. Hiç kimse anlamadı. İçeri girip perdenin arkasına geçti yeniden.

Komşu kadınlar, çocuklar meraklı gözlerle izlediler onları. Hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan. Konuşmalarını, sigara tüttürmelerini. Sinemada heyecanlı bir film izler gibi.

Yalnızca Hayriye ayrımsadı yanağında oluşmuş belli belirsiz, incecik çizgiyi. Güldükçe kaçan, kaykılan, sustukça oturan dikiş izini. ❁

İNAN ÇETİN

Ölüm ve Öncesi

GÖRDÜĞÜM düşü tümüyle unutmuştum. Canım öylesine sıkılmıştı ki, kaba bir küfür savurdum.

Övgü kahvaltı hazırlarken, ben gördüğüm düşü çıkarmaya çalışıyordum. Uzun süreden beri kendime yeni bir iş edinmiştim : Gördüğüm düşleri yorumlamak.

Kimsenin karışma hakkının olmadığı, baştan sona bana ait olan bu işi oldukça seviyordum. Ama doğrusu bu son durum beni kaygılandırmıştı. En çok korktuğum şey gördüğüm düşleri bir daha anımsayamamaktı.

Övgü mutfaktan seslenirken, babamın odasından iniltiler yükseldi.

"Baba." Başka bir şey demeden terliklerimi ayağıma geçirip koştum odasına.

"İlaçlarımı ver oğlum. Şurada. Sehpanın arkasındaki dolapta olacaklar."

Küçük, birer çizgi halindeki gözlerini öyle sıkı kapamıştı ki, yanaklarına inen çizgiler iyice derinleşmişti.

"İlaçlar yok," dedim, fısıldar gibi çıkan sesimi duymadı. Gözleri kapalı, sağa sola devinip duruyordu.

"Övgü, babamın ilaçları nerede?"

Övgü koşarak yanıma geldi. Telaşlanmıştı. Yüzü sapsarı kesilmişti. Dolabı karıştırırken elleri titriyordu.

"Burada olacaklardı," dedi, ağlamaklı sesi içe işleyen üzüntüsünü taşıyordu. "Baba, ilaçların nerede olduğunu biliyor musun?"

"Orada olacaklar kızım," dedi babam. Bir an gözlerini açtı, acı çektiğini açığa vurmamak için gülümsemeye çalıştı, ama beceremedi. İkimiz de anlamıştık bunu.

"Telaşlanmayın," dedi, "balkona bak kızım, dün akşam orada bırakmış olmalıyım."

Övgü balkona seğirtti. Bacaklarının çarpık olduğunun ilk kez ayırdına varıyordum. Belki, telaştan öyle olduğunu düşünmüştüm, ama sonraki günlerde gördüm ki gerçekten bacakları biraz çarpıktı.

Göz açıp kapayıncaya değin bir süre geçti. Uçar gibi gidip dönmüştü.

"Yok," dedi, "ilaçlar orada değil."

"Neyse, boş verin, şimdi geçer," dedi babam. Tatsız bir sessizlik oldu. Odama gittim. Ağlamak istiyordum, ancak gözlerimde tek damla yaş yoktu.

"Eczaneye gitmeliyim, başka çare yok."

"Her tarafı didik didik aradık," dedi Övgü. "Yok! Acele etmelisin, çok acı

çekiyor."

"Hangi parayla alacağım?"

Umarsız bakışlarımız donup kalmıştı. Bir kıvılcım çakıp çözüm üretmeye yabancı değildik. Aylar boyunca hep aynı şeyleri yapmıştık. Sonuçta yardım isteyeceğimiz tek kişi olan teyzem Nare'ye gitmekten başka çözüm yolu bulamıyorduk. Ama asıl sorun ilaçların nasıl ortadan kaybolduğuydu? Bunu düşünecek zamanımız olsaydı bulabilir miydik bilmiyorum.

Övgü feci denecek ölçüde sinirliydi. Tam sinirlilik hali de denemezdi belki. Umarsızlık, kin, nefret, üzüntü, her şey karmakarışıktı kafasında. Buna inanıyorum.

"Hiçbir çözüm yolu gelmiyor aklıma," dedi.

"Benim de, dedim, ne yapacağız?"

Yatağında kıvranan babamın iniltileri kulaklarımıza gelirken ikimiz de birbirimize bakıyorduk. Hadi, bir şey söyle, dercesine.

"Eczane veresiye vermez mi?"

"Bilmiyorum."

"Denemekte yarar var," dedi Övgü.

Kabullenmekten başka ne yapabilirdim? Tek sözcük etmeden fırladım. Çarşıya gelmem on dakika sürmüştü. Oysa yürüyerek yirmi beş otuz dakika uzaklıktaydı. Küçücük bir kasabada herkes birbirini tanır. Küçük kasabaların bu özelliğini hem çok sever, hem de rahatsız olurdum. Bu karşıtlığı aynı anda yaşadığım çok oldu.

Eczaneden içeri girer girmez yabancı birinin Eczacı İshak ile konuştuğunu gördüm. Yüzü kırmızıydı. Bugüne değin gördüğüm en kırmızı yüzdü. Göbeği burnunun hizasında, sandalyede iyice yayılmıştı.

"Buyrun," dedi Eczacı İshak.

"Babama ilaç almaya geldim," dedim, güvensiz, cılız ve ürkek bir ses tonuyla.

"İki gün önce aldınız ya!"

"Kayboldu," dedim, neredeyse ağlayacaktım. Nedense dökülmeyen gözyaşlarım akın ediyorlardı.

"Tuhaf," dedi mırıldanırcasına.

"Yalnız," dedim, kırmızı adamın bana acıyarak baktığını hissedince sustum.

"Efendim,"

"Parasını sonra versek olur mu?"

Bir çırpıda söylemiştim. Üstümden ağır, çok ağır bir yük kalkmış gibiydi.

Burnunun ucuna doğru kayan gözlüklerini işaret parmağıyla iterek gülümsedi.

"Olur," dedi, ilk kez bu küçücük kasabada iyi insanların varlığını kabulleniyordum. İlaçları aldım ve dışarı çıkar çıkmaz koşmaya başladım. Dönüp bana bakanlara, ne oldu, bu ne telaş diyenlere aldırış etmeden koştum. Eve geldiğim zaman saatime baktım, on bir dakika... Babam ilaçları içtikten sonra acılardan kurtuldu. Hiç olmazsa geçici bir süre.

Ablam ve ben kahvaltıya oturduğumuzda babam derin bir uykuya dalmıştı. Kahvaltıda hiç konuşmadık. Üzücü bir hava çökmüştü. Gökyüzü soluktu, güneş

yeterince aydınlatmıyordu çevreyi. Günebakanların parlak sarı yaprakları solmuştu. Ablam da ben de tek lokma koymadık ağzımıza. İkişer çay içtik, sonra ablam bir sigara yaktı.

O gün başka önemli bir olay olmadı. Ablam gün boyu babamın başucunda oturdu. Ben odama çekildim. Ağlamak istedim, ağlayamadım yine. Gece boyunca durmaksızın yağan yağmur penceremi dövüp durdu. Kara duyguya girmiş gibiydim.

Sabahın ilk ışıkları karanlığa sızarken yağmur yavaşladı; sonra büsbütün durdu. Çevreyi saran toprak kokusu babama ölümü anımsattı mı bilmiyorum; güneş yükselmeye başlarken, hava rüzgârsız, ılık ve gökyüzü eski mavi rengine bürünmüştü.

Böyle havalarda balkonda kahvaltı yapmak aile alışkanlıklarımız arasına çoktan girmişti. Ablam ilaçları almaya gittiğinde kahvaltı henüz bitmemişti.

Sapsarı bir yüz; Övgü'yü ilk kez bu kadar yıkılmış, solmuş ve korkmuş görüyordum. Balkona sağ ayağını uzatır uzatmaz bayılıp düştü.

"Kolonya," dedi babam, tek sözcük : Kolonya.

Verilen her emre uyan bir robot gibi, Övgü'nün üstünden atlayarak koştum. Kolonya şişesini kaptım ve döndüm. "Yüzüne sür," dedi babam. Kolonyayı yüzüne damlatmaya çalışırken, delikli, plastik kapağı açılarak, bütün şişe boşaldı yüzüne. Ateşe dokunmuş gibi şişeyi elimden bıraktım. Yuvarlanıp demir parmaklıklar arasından aşağı kayıp gitti. Bir süre sonra küt diye bir ses geldiğinde şişenin kırıldığının ayrımına henüz varamamıştım.

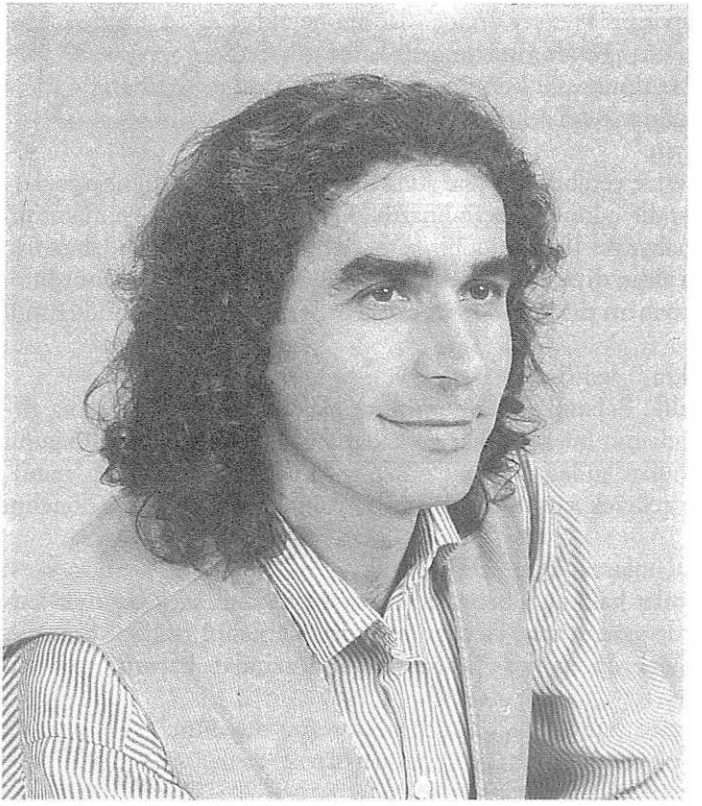

"Yüzüne vur," dedi babam. Bir sağ, bir sol yanağına iki tokat attım. Yüzünü ovdum.

Övgü yaklaşık on beş dakika baygın kaldıktan sonra uyandı.

"Ne oldu kızım?"

Yanıt verme-

di. Bir süre başını ellerinin arasına aldı ve öylece kaldı.

"Övgü iyi misin?"

"İyiyim baba. Kaygılanmayın."

"Neyin var abla?"

"Hiç! Ben iyiyim."

Soru ve yanıt. Önemsiz, avutucu türden. Buna karşın babam birkaç kez aynı soruları sordu.

"İyiyim," dedi Övgü, "ama garip olan ilaçların ortadan kaybolması."

"Ne!.."

"İlaçlar yok! Dün akşam koyduğum yerde değiller." Babam, zayıf ve cılız kahkaha bozuntusunu bastırdı.

"Üzülme yavrum," dedi. Övgünün gür, kıvırcık saçlarını okşadı. "Belki başka yere koymuşundur."

"Hayır baba, masanın ilk çekmesine koyduğumdan kuşkum yok."

"Peki kızım, ne yapalım, üzülme artık, hem ben kendimi çok iyi hissediyorum."

"Ama baba..."

"Boş ver... İlaçlar uçmadı ya!"

Boş bardakları toparladım, beyaz melamin tabağın içine koyarak mutfağa götürdüm. Korkmuştum. İlaçların ortadan kaybolmasına inanmak güçtü. Ancak gerçeği yadsımak olanaksız. Her şey ortada. İlaçlara ne oldu?

Babamın ağrıları tuttuğunda yine umarsız kalmıştık.

Bu kez babam ilaç alınmasını istemiyordu. Nedeni, parasızlık elbet.

Arada bir geçer deyip sonra tekrar inlemeye başlıyordu.

"Sakın ilaç almayın."

Eczacı İshak veresiye verebilirdi oysa. Ama bu kez de kaybolduğunu söylersem kasabada dedikodu çıkması kaçınılmazdı. Övgü de böyle düşünüyordu. Nasıl bir yalan bulmalıydık? İnandırıcı bir gerekçe bulamazsak Eczacı İshak ilaç vermezdi. Daha dün aldın diyecekti. Benim yalan söylediğimi bile düşünürdü.

İniltileri kesilen babam düşündüklerimizden habersizdi ve çok üzüldüğümü seziyordu.

"İlaç almayın sakın," dedi.

O gün ilaç almadık. Babamla biraz gezinti yapmak üzere çıktık. Koluma girmiş, zayıf, kuru bu adamın bir zamanlar ne kadar yakışıklı ve sağlıklı olduğunu düşünmüştüm. Havadan sudan konuştuk. Gelip geçenlerle selamlaşıp temiz, duru havayı içimize çekerek yürüdük. Babam yorulmuş olmalıydı ki, dönelim dedi.

Yine yol boyunca onlarca kişiye selam verdik.

Bazen gelip geçenler hakkında babamın yorumlarını dinlemek zorunda kaldım. Eve geldiğimizde aradan tam iki saat geçmişti. Zamanın çoğunu oturarak geçirmemize karşın yine de epeyce yürümüştük. En azından babam açısından böyleydi.

Kapıyı Nare teyzem açtı. "İkinci zil sesinden sonra duydum," dedi. "Övgü televizyonun sesini çok açmış." Babamla kucaklaştılar.

Televizyonun sesini kısıp odama geçtim.

"İlaçları bulduk," dedi Övgü. Sevinçliydi. Dans eder gibi zıplayıp duruyordu.

"Nerede buldunuz?"

Bir an sorunun yanıtını bulmak ister gibi düşündü.

"Babamın yatağının altında."

Duyduğum en saçma yanıttı. Benimle alay ettiğini sandım. Ancak yüz ifadesinin oldukça ciddi olduğunu kavradığım an donup kaldım.

"Ne dedin?"

"Dediğimi duydun."

İnanılmaz bir şeydi. Övgünün gözlerindeki ışıltıya baktım. Sevincinin nedenini anlayabilseydim... Sustum. Yine ağlamak geliyordu içimden. Yapabilseydim hüngür hüngür ağlayacaktım.

Tam o sırada kapı açıldı; Nare teyzem usulca girdi odaya. Hep içeri girdikten sonra girebilir miyim diye sorardı. Tuhaf tuhaf gülümsedi, uzun siyah eteğini çekiştirip oturdu. "Buna inanmak zor," dedi, belli ki tepki bekliyordu, ama bizden herhangi bir söz çıkmayınca, "İlaçları babanız saklamış," dedi.

Bu durumu doğal karşılıyormuş gibiydi. İyi bir kadındı, ancak insan duygularını hiç anlayamazdı.

"Bunu niçin yapmış?" Sesini birilerinden gizleme gereksinimi duyuyor gibiydi Övgü. Öylesine alçak sesle sormuştu ki, teyzem acıma dolu bakışlarla onu sözüyordu.

"Her şey düzelecek," dedi teyzem. Sorunun yanıtı olmasa da, teyzeme çok yakışan bir tümceydi. Öğüt vermeye ve teselli etmeye bayılırdı.

Teyzem oturduğu yerden kalktı, en sevecen tavrını takınarak sarıldı ablama.

MÜGE İPLİKÇİ

Aşure

BUĞDAYLARI bir gece önceden suya koy.

Ben suçlu değilim, dedi kadın. Ben o kadar da suçlu değilim. Suçun kavramsal tanımlarına girişti. Dışarda bir yaz akşamı vardı. Az önce kırlangıçlar alçaktan uçmuşlardı garip akşam kokularıyla birlikte. Ağustos böcekleri için erkendi, leyleklerin göçlerini sezinlemek, ayırt etmek içinse geç. Yanlışın küçük sundurmasında ona yüklediği edilgen seyirciliğinde yattığını düşündü. Çok, çok yaşlıydı artık.

Bir tez yazmıştı kadın. Tezi kardelen çiçeğinin yapraklarındaki biyolojik direngenlik üzerineydi. Bir kimyager değildi, bir sosyolog ya da botanikçi. O sadece gözpınarlarından kovalarca sular akıtmış bir su pınarcısıydı. Bahçesindeki onlarca çiçekten biriydi kardelenler. Önünden hızla geçerken fark ettiği çiçekçiden, o narin beyazlar için duyduğu çekim adına alınmışlardı. Ardından yaşam içinde satırlara dökülmemiş, sadece sözlerde kalmış işte o tezin ana konusu olmuşlardı. Jüride gene yaşam vardı. "Yaşam bir düşün biçimidir," demişti bahçıvan Peter Sellers.

Nohut ve fasulyeyi de...

Her şeyi hatırlarız. Ama en çok istediklerimizi.

Otuz sekiz yaşındaydı o zamanlar Kuzey. Karnında sağlıklı raporu olan bir oğlan. Avon'un temsilciliği iyi gelmişti, selülit sökücü bir krem almıştı indirimli. Bacaklarına ve kalçasına, bazen de gizli gizli karnına sürüyordu kremi; doğum sonrasındaki çatlaklardan pek fazla nasibini almamak için. Dar elbiseler giyiyor, oğlana bir sürü adlar koyuyordu. Yeni yetme anasını üzmüyordu; geri zekâlı olmadığına göre içine kapanık bir velet olacaktı demek ki. Bozburun'da büyüyecek, Bozburun ilkokuluna gidecek, kasım ayının sonlarına doğru okumayı sökecek, anne topu tut, diyecekti. Yazın o, annesi ve babası İstanbul'daki akrabalarına ziyarete geleceklerdi. İlkokul üçüncü sınıfta altına yapacak, hemen o yıl sonunda sünnet olacaktı. Ondan sonrası kolaydı; ortaokulda futbola merak sarardı, sivilceleri çıkar ve ilk aşkını tam da o sırada yaşardı. Gerisi nasıl olsa kendiliğinden gelir, diye düşündü Kuzey ve karnını sıvazlayıp, bir dahaki sene seninle denize gireceğiz birlikte, dedi karnındakine, benim arslan oğlum.

Düdüklü tencerenin içinde hepsi

Kırk yaşındayken : Kocasının bilmem kim akrabasının bir düğünündeydi. Üzerinde ametist rengi soluk bir tişört, yüzü solguncaydı. Ayaklarında gene

ametist rengi fare ayakkabılar, arada bol etek, bacaklarının detaylarını alıp götürmüş, uzayda bulunmuş o yeni yıldızı bile saklayacak kloşlarla yan gelip yatmıştı oturduğu askeri gecenin koltuklarından birine. Koltuk gül kurusu, etraf sınırsız dedikodularla çalkalanmaktaydı . O elbette yalnızdı. Düşleri duvarlara vurduğundan, duvarların olduğunu anladığından beri. Elbette artık sonsuzca yalnız. Komparsita. Dans ve dans. Kimsesizler Mezarlığına bırakılmış bir ısırgan otu gibi yalnız. Tırıs tırıs tırıs. Gelin Sulukule'deyken daha güzel ritm tutturan bacaklarına zorla naylon çorap giymiş o çingene kızdan nefret ediyordu. Gelin, Sulukule'ye hiç gitmemişti. Damadın devasa, sıkı bir geleceği, paraları vardı. Damat alnında boncuk gibi terlerle cünüp olduğu o gece bozmasını hatırladı. Gelinler hep güzel, akpaktırlar, lanet olsun, sonra hep bulaşık yıkarlar dedi içinden kadın. Yemekli bir düğündeydi fare ayakkabılarıyla; mezeler bolca, zeytinyağlı dolma, Rus salatası, peynir, rakı, ahali, ah ahali, geline yüzük ve Cumhuriyet altını takıyordu tutkuyla. Görümcesi gene kocasını kıskanıyordu kendinden ve o gece çok esrik bir rüzgâr esti Kimsesizler Mezarlığının üstünden.

İncir ve kayısıyı ayrı ayrı pişir.

Kırk sekiz yaşındayken dayak cennetten çıkma değildir, çocuğuma vuramazsınız demeyi çok fazla isterdi o histerik öğretmen kadına. Bana ve çocuğuma vuramazsın demek on yıllık kocasına. Ben boşanacağım demek babasına. Dul kalırsam dul kalırım n'olmuş?

Ve ardından masada duran mumun alevine uzattı kısa parmaklarını. İçinde derinden bir çekingenlik; yaklaşan sızının beyin kıvrımlarında dolaşımını hissetti. Yüzü kaşlarından dudaklarına, yürüyen kum tepeleri gibi ve yürüdükçe soğutan bir beyazlamayla farklılaştı. O günün ve diğerlerinin acısını hissetmek, onlarla

daha kolay savaşmak istedi. Tüm bu çektikleri daha kolay tanımlanır, daha kolay hissedilir olmalıydı. Elinin mumun ışığına uzanan bu kısacık anında koca bir şarkıyı bir anda duymak, işittiği tüm baba azarlarını kısacık bir saliseye sığdırmak, bir anda bağırmak, bir anda ağlamak, belki bir yemek yapmak, tümünü birkaç satıra...

Ellerini ateşten çektiğinde içindeki sızının ve kimsenin duymadığı o çığlığın saatlerce sürmesini istedi. Tüm vücuduna yaymaya çalıştığı bu acı iyice yaşanmalı, dengeyi sağlamalıydı.

Odasının dışında yüzlerce binlerce mum olduğunu bir türlü hatırlayamadı.

Üzümler, üzümler de ayrı pişirilmeli.

O yaz hepimizi şaşırtan bir şey oldu. Bütün aile Bayramoğlu'ndaki yazlıklarımıza çekilmiştik. Günlük dertler malumdur; sabah geç kalkarsın, kahvaltıdan sonra havaya girilir, erkekler tavla oynar, orta şekerli kahveler içilir.

Biz kadınlar mutfaktaki yerlerimizi almıştık çoktan; etler çözülmeye yatmış, zeytinyağlılar için hazırlıklar hafiften başlamıştı.

Sonra uzaktaki demir kapının ağır ağır silkelendiğini duyduk. Tavlalardan başlar kalktı, mutfaklarımızdan uzandık. Kuzey, dünkü çocukluğumuzun şekerli erik tadında, yanlış ve lezzetli bir anı gibi ilk önce dağınık saçları, biraz eskimiş bir orta yaş ve on yaşlarında kendi cılız bacaklarıyla öylece ayakta duran bir oğlanla sırıtıyordu.

Sonra Hepsi Ağır Ağır

Böyle bir yaşam tezi olmaz, dedi jüridekiler. Tekrar kocana, yıkık umutlarına dön; yitirilmiş gençliğine dön; kendin için mutsuz o önü kapanmış geleceği, bir ana olarak oğluna siper edip gerekirse bu çaresizliğinle bir oluk gibi zamana uy ve onu akıt.

KUZEY, on gün sonra yuvasına döndü. Giderken gençliğine bir mektup yazdı; olsaydı bir aşkı, belki ona sığınarak kurtulabileceği iyi niyetli bir yaşam jürisine sunulacak o mektubu da diğer yalnızlıklarının tek sahibi olan Kimsesizler Mezarlığına bıraktı. En çok da annesinin daha küçücük bir kızken kendisine hazırladığı gelecekler içindeki "her kız olan evde aşure pişme zamanı" sözde mutluluklarının o geleceklere dağılmış yalnızlıklarını. ❁

MURAT ATEŞ

Öfke

SEN, o mahallenin en çok korkulan insanıydın. Yüzlerce kez kavga etmiştin, vücudunun birçok yerinde hep o kavgaların izleri vardı : çizikler, yaralar, morluklar; birçoğu belki de ömrünün sonuna kadar vücudunda kalacaktı. Geniş omuzlu, uzun boyluydun, kocaman ellerin vardı, bir de kısık kısık hep sert bakan yeşil gözlerin. Çok konuşmazdın, etrafında hep bir dalkavuk vardı, o senin yerine konuşurdu insanlarla. Sen susardın, yalnızca sert sert bakardın konuşulan kişiye, belki de dalkavukların konuşmaları yerine, senin bakışlarından yapması gerekeni anlardı insanlar. Ne çok insan tanırdı seni öyle, caddede salına salına yürüdüğünde bütün esnaf, gelip geçenler başıyla selamlarlardı seni. Sen büyük bir insan edasıyla, gözlerini hafif kısıp başını öne eğerek selamları alırdın. Mert biriydin, sözüne de çok sadıktın. Senden korkan çok insan vardı, ama sen, seni seven yalnızca iki kişi olduğunu çok iyi biliyordun, zaten onlar senden hiçbir zaman korkmamışlardı.

Biri Vedat'tı, dokuz yaşından beri tanırdı seni. Çok akıllı olduğunu düşünürdün onun. Senden çok farklıydı, hep sakindi Vedat, soğukkanlıydı. Konuşmaları seni nasıl da rahatlatırdı. Bazen sana öyküler okurdu. Sen arka arkaya sigara yakar, sandalyeye rahatça sırtını yaslar, gözlerini kısıp dumanı üfleye üfleye keyifle dinlerdin öyküleri. En sonunda da dudağını büzerek etkilenmiş olduğunu göstermek için, kafanı ileri geri sallayıp 'Vay be!' derdin.

Beraber çıraklık yapmıştınız Vedat'la. O karanlık, yağlı, pis kokulu kaporta atölyesinde. Aynı ustadan ilk dayağı yemiştiniz. Senin ellerin hep Vedat'tan daha çok pislenirdi. Bir türlü o yapışkan siyah yağı çıkaramazdın ellerinden, tırnakların hep pis gözükürdü. Hafta sonu mahalle maçlarının oynandığı sahanın etrafında simit satardınız, o hep senden önce bitirirdi simitleri, ama senin simitlerin bitmeden eve dönmezdi. İlk aşkını, sen ona anlatmıştın. Sarı saçlı Zeynep'ti ilk aşkın. Kalbin ne kadar hızlı atardı onu gördüğünde. On iki yaşındaydın. İlk büyük kavganı Zeynep için yapmıştın, daha o yaşta kimse seni tutamamıştı, kaldırımın kenarına beş-altı kez vurmuştun o çocuğun kafasını, ne çok kan akmıştı, ama sen kandan korkmadın, hiçbir yere de kaçmadın. Çocuğun babası gelip sürükleye sürükleye dövmüştü seni. Yanında bir tek Vedat vardı.

Birçok kez Vedat'ı orda burda kitap okurken görmüştün. Senin bir arkadaşın Vedat'a, 'Bilgin mi olucan lan, ne okuyon öyle durmadan,' dediğinde, nasıl tokatlamıştın çocuğu. 'Bilgin olacak lan, var mı itirazın,' demiştin. Evet, Vedat'ı çok severdin, onun da seni sevdiğini bilirdin.

İkinci sevdiğin kişiyse, senden biraz büyüktü, yani oldukça büyük. Altmış yıl kadar, evet o bir dedeydi, ak sakallıydı, zayıftı, gözleri nasıl da bakardı hep ağlar gibi. Yalnızdı, kimsesizdi, bir yerlerde oğulları, kızları olduğunu söylerdi, ama sen hiçbirini görmemiştin. Küçük bir kulübede yaşardı, bazı akşamlar bir şişe şarapla giderdin o kulübeye. Geç saatlere kadar konuşurdunuz, sana öğütler verirdi. 'Keskin sirke küpüne zarar oğul, çok kavga ediyorsun, biraz sakin olsan he, kavga etmeden önce biraz düşünsen he oğul, seni severim bilirsin emme benden önce ölürsen kırılırım sana, he oğul.' Hep uslu uslu dinlerdin onu. 'Olur dede,' derdin. 'Olur.' Öyle derdin, ama sen yine de bildiğini okurdun.

Dede karnını doyurmak için, esnaftan para toplardı. Öyle Allah rızası için falan değil, girerdi dükkâna, 'Benim karnım aç oğul,' derdi. 'Hele biraz yemek parasıyla, biraz kayıntı parası versen, he, olur mu?' Esnafın hepsi bilirdi onun senin en sevdiğin insanlardan biri olduğunu, biraz korkudan, biraz da acıdıklarından, üç-beş kuruş verip gönderirlerdi.

Dede ve Vedat. Senin hareketli, kavgalı, gürültülü, kanlı yaşantında, seni durultan, seni sakinleştiren, dalgalı bir denizde uğradığın limanlardı. Seni sen olduğun için seven, o kalabalıklar içinde yalnızlığını paylaştığın iki insandı, onları çok severdin.

Seni sevmeyenler de çoktu, özellikle de gördüğün her yerde tokatlayıp yanından kovduğun Volkan. Kişiliksiz bir insandı Volkan. Babası oraların en zenginlerindendi. Şımarık yetiştirmişti oğlunu, Volkan'ın babası da pek öyle sevilen bir insan değildi. Mahalledeki birçok insana faizle borç para verirdi, gününde vermeyenlerin dükkânlarına girip mallarına el koyardı. Birçok insan ona olan borçlarını ödeyemedikleri için iflas etmişti. Volkan fırsat buldukça senin takıldığın kahveye gelip sana sırnaşırdı, bazen babasına güvendiğinden midir bilinmez dikleşirdi de. Ama sen hep onu başından savmanın bir yolunu bulurdun. Hatta bir keresinde, öylesine oynanan iskambil oyununda hile yaptığını söyleyip suratına kâğıtları atmıştı da, sen bir hışımla kalkıp onu ayağının altına almıştın. Bayıltana kadar dövmüştün, onu elinden Vedat zor almıştı. Babası polislerle kahvenin kapısına dayanmış, onun yüzünden bir hafta nezarette yatmıştın.

Volkan'ların üç katlı bir binaları vardı. En altı dükkândı. Dükkânın adını da Volkan Elektronik koymuşlardı. Birkaç yakın dostları dışında o dükkândan alışveriş yapıldığı görülmemişti. Zaten onların da ihtiyacı yoktu, daha çok faiz parasını çevirdikleri bir büro olmuştu.

O gün Vedat'la her zaman takıldığın kahvede tavla oynuyordunuz. Sen her zamanki gibi Vedat'a yeniliyordun. O da ince ince dalgasını geçiyordu seninle. Seni tavlada yenen bir tek oydu, ama Vedat'ın ince esprileri yenilmeni bile keyifli kılıyordu. Uzun süredir görmemiştin Vedat'ı. Bazen mahalleden ayrılıp günlerce gelmiyordu, onun arkadaşları çok farklıydı. Senin çevrendeki dalkavuklar gibi kaba saba konuşmuyorlardı. Bazı zamanlar Vedat'ın evine gidip onun arkadaşlarının konuşmalarını dinlerdin, anlamadığın ne çok kelime vardı o konuşmaların içerisinde. Ama konuşmaların özünü anlamayacak kadar aptal değildin. Hiç kimseye söz etmedin o konuşmalardan.

Tavla bitmek üzereydi, birden kahvenin kapısı hışımla açılıp içeri bir sürü çocuk girdi. Volkan Elektroniğin yanındaki kahvenin önünde ayakkabı boyayan

çocuklardı bunlar. Seni çağırıyorlardı, hep bir ağızdan, "Yetiş Dergo Abi, koş!" diye bağırıyorlardı. Sen gözlerini kısıp hızla kalktın ayağa, "Ne var çocuklar, ne oldu?" diye sordun. "Dedeyi dövüyorlar abi, dedeyi!" deyip parmaklarıyla dışarıyı gösteriyorlardı. Sen anlayamamıştın. "Ne dedesi?" diye sordun. "Senin deden Dergo Abi." Afallayıp kaldın, bir dedeyi nasıl dövebilirlerdi ki, hem kim dövebilirdi, yaşlı bir insana kim elini kaldırırdı. "Kim lan kim!" diye öfkeyle bağırdın. "Kim dövüyor dedeyi?" "Volkan, Dergo Abi, Volkan'la babası dövüyor." Senin gözlerin kısıldı, çene kasların hareketlendi. Sabit bir yüzle kapıya bakıyordun, yumruklarını sıktığını gördü herkes. Vedat'ın gördüğüyse elini pantolonunun arkasında kemerine sıkıştırdığın bıçağına götürdüğündü. O an senin neler yapabileceğini kimse kestiremezdi. Yanındaki insanların hepsi ayağa kalkmış, sessizce sana bakıyorlardı, bir anlık sessizlikten sonra, hışımla kapıya yöneldin, elin belindeki bıçaktaydı. Senle beraber boşaldı kahve, en önde, hızla koşuyordun, arkandan birisinin bağırdığını duydun. O Vedat'tı. "Dur Dergo, dur!" diyordu. "Yapma." Senin neler yapabileceğini aslında bir tek o biliyordu. Ama sen dinlemedin, daha da hızlandın gideceğin yere.

Geldiğini gören Volkan'la babası kapıyı kilitlemiş, camekândan sana bakıyorlardı. O anda yan taraftaki kahvenin önündeki dedeyi gördün, yere çömelmiş elleriyle yüzünü kapatmıştı, hızla yanına gittin, ellerinle dedenin bileklerinden tutup iki yana açtın, dede utanıp yüzünü aşağıya eğdi. Sen elinle çenesinden tutup başını kaldırdın, ak sakalına kan düşmüştü, her tarafı toz topraktı. "Ne oldu dede?" diye sordun. O gözlerini yavaşça kapatıp sessiz sessiz ağladı, sen parmağınla dedenin gözyaşlarını silerken yine sordun. "Ne oldu dede?" "Bir şey yok oğul," diyebildi dede. "Vallahi bir şey yok oğul, sen celallenme, ben düştüm, oğul vallaha düştüm, a benim oğlum vallaha düştüm." Bunları derken titreyen iki eliyle senin yanaklarını avuçluyordu, ama sen onun düşmediğini biliyordun. Dedenin ellerini yavaşça tutup öptün, sonra hızla ayağa kalktın. Tekrar dükkânın önüne geldin, belinden bıçağı çıkarıp sapıyla camlara vurmaya başladın, gürültüyle inen camların kırık uçları arasından içeridekilere haykırdın. "Çıkın lan, çıkın dışarı, erkekseniz bana vurun." Çıldırmış gibiydin, kimse seni tutmaya cesaret edemiyordu, gözlerini kan bürümüştü. Volkan'la babası, dükkânın içinden üst kattaki evlerine çıkan merdivenden çıkıp kapıyı arkalarından kilitlemişlerdi. Sen öfkenle kalakalmıştın orda, ne yapacağını bilmiyordun. Vurman gereken kişilere ulaşamadığın için öfken daha da artıyordu. Dükkânın kapısından geri dönüp kalabalığa yöneldin, insanlar kaçıştı. Elindeki bıçak, camları kırarken etine saplanan cam parçacıklarının kestiği yerden akan kanla kıpkırmızı olmuştu, ama sen aldırmıyordun, öfkenden etrafındakileri tanıyamıyordun. Hepsi sanki üstüne üstüne geliyordu. Birçoğu uzaklaşmıştı zaten. Yalnızca Vedat önünde dimdik duruyor, sabit gözlerle sana bakıyordu. Bir şeyler söylüyordu Vedat, ama sen onu duymuyordun, kulakların uğulduyordu, Vedat'ın bakışlarından kurtulup öfkeni kusacağın bir şey bulmalıydın. Sonunda buldun. Yolun kenarına park etmiş tüp arabasına doğru koştun, arabanın yanına varır varmaz kafanı kaportasına vurmaya başladın, hiç bağırmıyordun, yalnızca hızlı hızlı nefes alıp tekrar tekrar kaportaya kafanla vuruyordun. Her tarafın kan içindeydi, ama sen acı duymuyordun. İki kolun, belinden sarılıp seni çekmeye çalıştığını anladın, ama kim olduğunu bil-

miyordun, zaten o anda kimseyi tanıyacak durumda değildin. Kafandan akan kanlar gözlerine dolmuştu, tıpkı bir şeytana benziyordun, hızla kendini geriye çekip seni tutan ellerden kurtuldun. Bıçak hâlâ elindeydi. Kıpkırmızı bıçağı seni tutan insanın karnına sokuverdin, seni tutmaya çalışan kollar boynuna dolanıverdi. Sen hiç aldırış etmeden, sana dolanan vücudu gögüslerinden tutup olanca hızınla tüp arabasının çelik kuşaklarına vurdun... boş çuval gibi yıkıldı ayaklarının dibine... O Vedat'tı.

Ne Yazıyor, Ne Okuyorlar

Hulki Aktunç

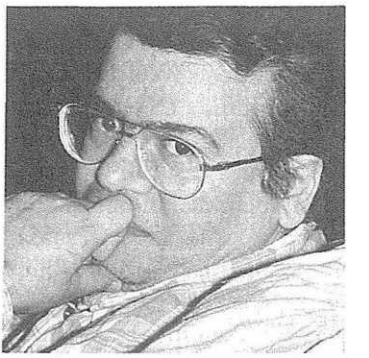

• Yeni şiir kitabımı ("Beni Arıyorlardı, Yoktun") bitirdim. Şimdi kitap yapısını düzenliyorum. Bu yıl yayımlanacak. (İngilizceye çevrilen şiirlerimin de bu yıl yayımlanacağını umuyorum : "A Selection of Poems and Needlework Interior" - "Şiirlerden Bir Seçme ve Eviçi Kaneviçe".

• Yeni öykü dosyamın ("Güz Her Şeyi Bilir") başına gelen felaketi onarmaya çalışıyorum. (Kitabın ilk 115 sayfası tek nüshaydı ve esrarengiz bir biçimde kayboldu. Elimdeki notlar yönünde yeniden yazıyorum.) Bu arada doğan yeni öyküler de var : "Gecesiz" gibi, "Jiyan" gibi. Kitaba eklemleniyor.

• 1970'ten bu yana, öykümüzün genel ve özel sorunları üzerine, öykücülerimiz üzerine birçok deneme/inceleme/eleştiri yayımladım. Bunlardan kimileri, bugünün sorunlarıyla da derinden ilgili. Zamanla oluşan yeni görüşlerimle de harmanlayarak, "Bir Öykümüz Vardır" adlı bir kitapta toplayacağım onları.

• Büyük Argo Sözlüğü'nün yeni basımı için çalışmalarımı bitirdim. Kimi yanlışları düzelttim; yeni birçok sözcük ve deyimi ekledim. Yılın ilk yarısında yayımlanır. Ama sözlüktür bu, bitmez. Kendisine habire eklenir durur.

• Ülkemiz erotologyası (ki henüz bir kılgılar toplamıdır ve "logya"sı yoktur) üzerine denemelerimi toparlıyorum. Nicel anlamda hayli okkalı sayılabilecek bu denemeler, yöntemsel bir bütünlük içinde yayımlanacak.

EGE GÖRGÜN

Sisli Gezegen

XEROX III'ten indiğimde elimde olmadan titremiştim. Sanırım geminin sıcacık ortamından, o ayaz havaya çıkmak biraz irkiltmişti beni. Neyse ki uyumsağlayabilir üniformam sayesinde, birkaç saniye içinde normal ısıma kavuştum.

Gökyüzüne kaldırdım başımı. Bembeyaz güneş hayal meyal seçilebiliyordu. Anakent havalimanı kapalı alanının kapısına doğru ilerledim. Kapıdan girmek üzereyken, içerideki kalabalığı fark ettim ve bizden biraz önce bir sivil geminin iniş yaptığını anladım. Gemiyi görebilmek umuduyla geldiğim yöne doğru şöyle bir bakış attım. Faydasız bir bakıştı. Kalın sis tabakası birkaç metre ötemi bile görmeme izin vermiyordu. İçeri, kontrol gişelerine doğru yürümeye devam ettim. Gişeleri geçip bekleme salonuna gitmeliydim. Birileri beni karşılamak için muhtemelen orada bekliyordu. Yalnızca iki kontrol gişesi açıktı. Yolcuların hemen hepsi birinci gişede sıraya girmişlerdi. İkinci gişeden ise tek tük geçen oluyordu. İkinci gişeye yöneldim. Askeripolis kimliğimi gösterip gişeden geçerken görevliye, "Diğer gişenin farkı nedir, çok kalabalık?.." diye sordum.

"Orası silahı olanların geçtiği gişe. Silahları kaydediliyor," diye yanıt verdi. Bu yanıt bulunduğum yerin Sisgen olduğunu hatırlattı bana.

Terör gezegeni, savaş gezegeni, ölüm gezegeni Sisgen. Silahlar yıllardır susmamıştı bu yirmi sekiz saat aralıksız sisle örtülü gezegende. Hükümet bütün çabalarına rağmen, Sisgen asilerini bir türlü bastıramamıştı. Gezegendeki sivillerin zaten pek gül bahçesi olmayan hayatları cehenneme dönmüştü. Sisgen'de görevli askerlerin aileleri her gün endişeyle bekledikleri kötü haberlerle yüzleşmemek için kapı ve vizyofonlara yanıt vermeye çekiniyorlardı. Sisgen'den birkaç ışık yılı uzakta benzer bir acıyı paylaşıyorlardı Sisgen insanlarıyla.

Hükümetin buradaki savaş için harcadığı paralar korkunç rakamlara varıyordu. Kısaca bu savaş nüfusu haddinden fazla kalabalık her devlet gibi ekonomik problemler yaşayan Xzenom'un başındaki en büyük belaydı.

Bekleme salonuna ulaştığımda üniformam yüzünden beni hemen fark eden teğmen yerinden kalktı. Bana doğru hızlı adımlarla yaklaşıp fiyakalı bir selam çaktı.

"Binbaşı Zoltex?"

"Evet!"

"Ben Teğmen Xtar. Sisgen'e hoş geldiniz."

"Teşekkürler."

"Taşıt dışarıda bizi bekliyor, buyrun."

Bizi bekleyen taşıt kömür renkli dev bir aspirin tabletini andırıyordu. Alt kısmı yerle birleşikti. Tamaman metalden yapılmıştı ve üzerinde ne bir pencere, ne de herhangi bir işaret vardı. Bu taşıtı ilk defa gören biri, onu çok düzgün kesilmiş metal ya da kaya parçası sanabilirdi. Taşıta bindik. Şoför yönünü sanal kameralar sayesinde tayin ediyordu. Sis ve teröristlere karşı dizayn edilmiş bu araba Xzenom yapımı değildi.

"Yolculuğunuz nasıl geçti Binbaşı?" diye sordu Xtar.

"Sakin," diye yanıt verdim. Xerox III yirmi dört kişilik bir savaş mekiği idi. Mekikte mürettebat ve benim dışımda kimse yoktu. Görev emrini pek gelen gidenin olmadığı Druva uydusunda bulunduğum sırada almıştım. Xerox III sırf benim için çıkmıştı bu uzun yolculuğa. "Sanırım buraya Druva'dan geldiniz. Duyduğum kadarıyla orası insanın gitmek isteyeceği son yermiş. Sessiz, sıkıcı... Ama siz orada görev icabı bulunuyordunuz tabii?"

"Hı hı!" diye onayladım. Onun sormasına fırsat vermeden ben devam ettim. "Bir cinayet soruşturmasıydı. Garnizon komutanı alnından tek kurşunla vurulmuş olarak bulunmuş."

"Teröristler mi?"

"Cık!" dedim kafamı sallayarak. "Ama öyle görünmesi için ellerinden geleni yapmışlardı."

"İçeriden biri mi? Ama neden?"

"Her zamanki hikâye? Generalin çok güzel bir karısı var. Hatta o kadar güzel ki onu görür görmez neler olduğunu tahmin ettim. İş yalnızca kanıt bulmaya kalıyordu. Herif karısını yatakta bir yüzbaşıyla yakalıyor. Silahını çekiyor ateş ediyor. Iskalıyor. Yüzbaşı ise oldukça iyi bir nişancı. Tek kurşunda işi bitiriyor."

"Âşıklar ne yapmış sonra?"

"Yetkililere telefon edip ucuz terörist edebiyatıyla cinayeti üsleniyorlar. Kahrolsun bilmem ne; yaşasın şu, bu. Eylemlerimiz sürecektir falan... Bilirsin işte!"

"Ucuz numara."

"Kesinlikle."

Ona kadınla yüzbaşıyı suçlayabileceğim delilleri nasıl topladığımı ayrıntılarıyla anlattım.

Öyle güzel bir kadınla olduğu için yüzbaşıyı suçlayamayacağımdan, neler olup bittiğini anladığımı fark eden kadının beni de ayartmak için cazip teklifler yaptığından söz ettim ona. Sonra bu teklifleri kabul etmiş gözüküp de, istediğimi elde ettikten sonra kadını yine de tutuklasaydım ne olurdu diye sorduk birbirimize. Bu davranışın kişisel, genel ve mesleki ahlaka ters düştüğü konusunda birleştik ama...

"Ama yine de ahlakın canı cehenneme," dedi Xtar. Kısa sürede oluşan samimi ortam rütbe farkını ortadan kaldırmıştı. "Ben öyle bir fırsatı asla kaçırmazdım."

"Olaya senin gibi dışarıdan bakıyor olsam belki ben de senin gibi düşünebilirdim."

"Hadi yüzbaşı. Sonuç olarak ikimiz de erkeğiz. Bana sizin de içten içe o kadını becermek istemediğinizi söylemeyin sakın!"

"Açıkçası onu ilk gördüğüm andan beri..."

"Şimdi konuşmaya başladınız işte."

Sohbetimiz bu şekilde uzayıp gitti. Aslında başta çene çalacak havada değildim, ama laf lafı açmıştı işte... Sanırım Druva'daki sıkıcı günlerin acısını çıkarıyordum. Oradayken insanlarla sorgulamalar dışında pek konuşmamıştım.

Taşıt durduğunda üsse geldiğimizi anladım. Hemen ardından taşıtın arkası açıldı. Araçtan çıktım. Kendimi eski ama büyük bir binanın önünde buldum. Burası komuta merkezi olmalıydı. Bir an önce General Puxo ile görüşüp soruşturmayı yürüteceğim kente gitmek istiyordum. Teğmen bana generalin odasına kadar eşlik etti. Kapıdaki subayın generale haber vermesinin hemen ardından beni içeri aldı. Bu General Puxo ile ilk karşılaşmamız değildi. Ben henüz bir teğmen, o ise bir yüzbaşıyken tanışmıştık. Birçok anlaşmazlık yaşamıştık onunla. Sert bir askerdi. Metotlarını beğenmezdim. Ama bu metotlar onu koskoca bir gezegen garnizonunun başına getirmişti.

İçeri girdiğimde yüz ifadesinden geldiğime pek de sevinmediği belli oluyordu. Bunu bir gurur meselesi yapmış olmalıydı. İşine karışılmasından nefret ederdi.

"Zoltex! Yine karşılaştık. Bakıyorum başkalarının işine karışmayı sonunda kendine meslek edinmişsin. Rahat!"

"Sizinle görüştükten sonra mümkünse hemen Kent 12'ye doğru yola çıkmak istiyorum."

"Nasıl istersen. Oradaki karakolumuzda senin için bir yer ayarladılar. Önce seni uyarmak istiyorum. Adımlarına dikkat et. Benim ya da askerlerimin ismini lekelemeye çalışma."

"Öyle bir amacım yok. Yalnızca görevimi yapacağım."

"Yola çıkabilirsin. Teğmen Xtar Sisgen'de olduğun sürece sana eşlik edecek. Size iki de asker vereceğim."

Odadan çıktım. Beni odanın dışında bekleyen Xtar'a, "Hadi gidelim," dedim.

Kent 12'ye yolculuğumuzu bir "pırpır"la yapacaktık. Atmosfer içi hava taşıtlarına bu ad verilirdi. Xtar'a bize sorun çıkarmayacak iki asker seçmesini söyledim. "Zaten seçmiştim," diye yanıt verdi. Asansöre binip üzerinde hangar yazan düğmeye bastık. Hangar atmosfer içi araçlarla doluydu. Kalkış rampasında önceden hazırlanmış bir gemi bizi bekliyordu. Pırpırı iyi bir pilot olduğunu o an öğrendiğim Xtar kullanacaktı. Ben de bu aletleri birçok kez kullanmıştım. Gemiye bindik. Askerler bizden önce gemiye binmişlerdi. Birisi kırk kırk beş yaşlarında kara derili bir çavuştu. Diğeri ise oldukça iri kıyım kızıl saçlı, bembeyaz tenli bir gençti. Taşıdığı silah da kendisiyle orantılı bir şekilde büyüktü. Normal boydaki iki adam bu minyatür topu ancak taşıyabilirdi. Beni görünce hazır ola geçtiler.

"Rahat! Adlarınız nedir?" diye sordum.

"Çavuş Bixbo, efendim!"

"Kaç yıldır ordudasın çavuş?"

"Yirmi beş yıldır efendim."

"Senin gibi tecrübeli bir adamın yanında kendimi güvenlikte hissedebilirim. Ya sen asker?"

"Er Trixtan, efendim. Beş senedir ordudayım, efendim."

"Güzel bir tüfek asker."

Tanışma faslından sonra Xtar'la pilot koltuklarına yerleştik. Rampa yükseldi, yeryüzüne çıktı. Pırpır havalandı.

Ne uğursuz bir gezegendi burası. Göz gözü görmüyordu. İnsanın içine kasvet çöküyordu. Sanal kameralar olmasa bu gezegende birkaç metre bile ilerleyebilmek mümkün değildi. Oldukça küçük bir gezegen olan Sisgen'in her metrekaresi, bütün yer şekilleri, bütün yapılar anabilgisayara kaydedilmişti. Gezegendeki her şey gibi taşıtlar da bu bilgisayarla bağlantıdaydı. Pilot gözüne taktığı gözlükekran sayesinde takip ettiği koordinatlardaki tüm yer şekillerinin ana bilgisayarda kayıtlı olan sanal görüntüleri alıyor ve kazasız belasız istediği yere gidiyordu. Bilgilerin ana bilgisayara kaydedilmesinden sonra olabilecek muhtemel değişikler ve diğer taşıtlar içinse gemide çok gelişmiş otomatik alarmlı radarsonar sistemi vardı.

NECATİ ABACI

"Yaklaşık dört saat sonra Kent 12'deyiz," dedi Xtar.

Dört saat... Kestirsem zaman çabuk geçerdi ama buraya gelirken yeterince

uyumuştum, uykum yoktu. Ben de biraz ders çalışmaya karar verdim. Sisgen dosyamı çıkardım, okumaya başladım.

"Sisgen... Nüfus 18 milyon. En önemli gelir kaynağı madencilik. Ama çıkan maden – süs eşyaları yapımında kullanılan kelström – Sisgen'de bulunan tek madendir, ancak gezegen halkını hayatta kalmasını sağlayabilecek miktarda. Sisgenliler kentlerde yaşıyor. Kentlerin dışındaki bölgelerde asilerin dışında kimse yok. Xzenom'un yedi sömürgesinden biri olan Sisgen'de toplam 27 kent var. Kent 12 en küçük yerleşim bölgelerinden biri. Sisgenliler eğitim düzeyi, gelir seviyesi düşük insanlar. Hükümet, Sisgen'in özgürlüğü için savaştığını iddia eden asilerle on iki yıldır mücadele ediyor. Kendi halklarından insanları bile acımadan katleden bu canilerin kökü ne yazık ki kurutulamıyor. Kentlerde çok zor şartlar altında yaşayan ve bunun için Xzenom'u suçlayan bazı gençlerin katılımıyla asilerin sayısı devamlı artıyor. Sisgen bulunduğu yer açısından önemli bir gezegen. Zaltar sınırına en yakın gezegen olan Sisgen her türlü savunma ve saldırı stratejisinde başrolde.

"Yıllardır sürüp giden bu gerilla savaşında asilerin Xzenomlulara karşı yöresel özelliklerinden kaynaklanan fiziksel üstünlükleri var. İnsanların burunlarının ucunu bile göremediği yoğun siste onlar doğduklarından beri yaşıyorlar. Yüksek görüş yetenekleri savaşta onlara avantaj sağlıyor. Soğuğa daha dayanıklılar. Yöreyi çok daha iyi biliyorlar. Asilere silah sağlayan kaynaklar da bir türlü ortaya çıkarılmıyor. Ama komşu ülke Zaltar'dan şüphelenilmekte."

Gerilla savaşının ne kadar zor olduğunu biliyordum. Daha yıllarca sürebilirdi. Trilyonlarca X (Xzenom para birimi) harcanır, yüzlerce insan ölür ve bu anlamsız savaş hâlâ devam ederdi.

Benim görevime gelince... Kent 12'de asi teröristler izin gününde eğlenen beş Xzenom askerini kaçırmış ve dördünü öldürmüştü. Bu da elimizde bir görgü tanığı var demekti. Böyle sıradan bir olaya dışarıdan bir askeripolis verilmesinin iki nedeni vardı. Birincisi; hem Sisgen hem de Xzenom halkı arasında bu olayda asker ihmalinin söz konusu olduğu hakkında dedikodular yayılmıştı. İkincisi; Kent 12 küçük olmasına rağmen önemli bir kentti. Çok uzun zamandır burada olay yaşanmamıştı. Güvenlikte öncelikli durumunun kaldırılması söz konusuydu. Bu da buradaki askerin yavaş yavaş geriye çekilmesi, bazı yasakların kalkması (sokağa çıkma yasağı gibi) demekti. Ama birdenbire bu olay patlak vermişti işte.

Dört saat kadar sonra Kent 12'ye vardık. Xtar telsizle kente giriş izni aldı. Kentin güvenlik duvarını geçip merkez karakola gittik. Karakolda benim için hazırladıkları odaya kısa sürede yerleştim. Fazla bir eşyam yoktu zaten. Daha sonra Xtar'ın odasına gidip ona hazırlanmasını söyledim. Bixbo ve Trixtan diğer askerlerle beraber kalıyorlardı. Bir askerle onlara da haber yolladım.

"Bir an önce şu askerle konuşmak istiyorum."

Karakoldan havaalanındakine benzer bir arabayla ayrıldık. Görüşeceğimiz asker kentin kuzey ucundaki bir karakolda görevliydi. Oraya varmamız yirmi dakika bile sürmedi. Karakol komutanına yolda olduğumuzu bildirmiştik. Oraya vardığımızda bizi odasında bekliyordu.

"Kuzey karakoluna hoşgeldiniz. Ben Binbaşı Taxtar."

Başımla selamladım binbaşıyı. Görev başında bir askeripolis binbaşıdan hatta

albaydan bile daha yüksek rütbeli sayılırdı.

"Sizlere birer kahve ikram edebilir miyim?.. Şu an devriyede olan er Mixisis'i beklerken biraz sohbet edelim."

"Dönmesi çok uzun sürer mi?" diye sordum.

"Hayır, hayır. Kendisine haber yollayıp hemen karakola dönmesini söyledik. Yine de biraz zamanımız var," dedi Taxtar.

"Pekâlâ," dedim. "Buralarda durumlar nasıl binbaşı?"

"Kent 12'de çok uzun bir süredir terör olayı yaşanmıyordu. Ama şahsen biz bunun fırtına öncesi sessizlik olmasından şüpheleniyorduk. Haklı da çıktık."

"Kaç yıldır Sisgen'desiniz?"

"Uzun bir zaman oldu. Yedi sene sanırım."

Bu yanıta şaşırmıştım. Nerede görev yaparsa yapsın her subayın üç seneden sonra tayin hakkı doğardı. Binbaşının iki kere tayin hakkı doğmuş ama bu berbat yerden ayrılmamıştı.

"Burada kalmak için gönüllü mü oldunuz?"

"Elbette. Emeklilik günlerimi rahat geçirmek istiyorum," dedi, ama der demez bunu söylediğinden dolayı duyduğu pişmanlık yüzüne yayıldı. Ağzından bir sırrı yanlışlıkla kaçırmıştı sanki.

"Evet," dedim. "Güvenlikte öncelikli gezegenlerde görev alan subayların katlamalı maaş aldığı bir sır değil." Ama yine de orada bulunma nedeninin sırf bu olduğunu açık açık söylemen hiç hoş değil, diye geçirdim içimden. En azından askerlere saygısızlık! Onlar beş kuruş para almıyorlar. Yalnızca görevleri icabı buradalar.

"Tabii ki başka nedenler de yok değil," diye lafı çevirdi Taxtar. "Buralarda tecrübeli askerlere her zaman ihtiyaç var. Ben sorumluluktan kaçan birisi değilim."

"Anlıyorum," dedim. Kent 12 hakkında binbaşıdan biraz bilgi aldım. Kentte birkaç bar ve bir de genelev varmış. Hepsi aynı sokakta toplandığı için birbirlerine çok yakınlarmış. Askerler izin günlerinde daha çok buralara takılırlarmış.

Bir asker gelip binbaşıya er Mixisis'in geldiğini haber verdiğinde, artık havadan sudan konulara dalmıştık. Bu gereksiz sıkıcı konuşma nihayet sona erecekti. Mixisis'i sorgu odasına almışlardı. Binbaşı da bizimle gelmek istedi, ama sorgulamayı yalnız yapmamız gerektiğini söyledim kendisine. Fazla belli etmese de bu isteğime bozulduğunu anladım. Odaya girer girmez...

"Sigara içebilir miyim?" diye sordu Mixisis.

"Keyfine bak," diye yanıt verdim. Bir sigara çıkardı, yaktı.

"Bana olanları anlatmanı istiyorum. Hiçbir ayrıntıyı kendine saklama. Ummadığın bir ayrıntı çok önemli bir ipucu olabilir."

"İzin günümüzdü. Baxar o gün bir mektup almıştı. Karısı bir oğulları olduğunu haber veriyordu. Bu onun ilk çocuğuydu. Bunu kutlamaya karar verdik. Bütün barları dolaşıp deli gibi içip zılzurna sarhoş olacaktık. İlk barda birkaç saat takıldık. Oradan çıkıp başka bir bara gittik ve sonra bir diğerine. Üçüncü bardan çıktığımızda..." der demez durakladı, sigarasından derin bir nefes çekip tavana baktı. Gülmekle ağlamak arası, "Kahretsin, çok eğleniyorduk. Keyfimiz acayip kıyaktı. Sonra sisin içinden taşıtıyla o orospu çocuğu geldi. Bize özel bir eğlence

ile ilgilenip ilgilenmediğimizi sordu. Çok sarhoştuk anlıyor musunuz, yoksa böyle salakça davranmazdık. Pazarlık ettik ve adamın taşıtına bindik. Bizi birkaç mahalle öteye götürüp, 'İşte geldik,' dedi. Arabadan indik. Biz hâlâ kahkahalar atıp eğleniyorduk. Birden çevremizde silahlı adamlar belirdi. Ben o zaman boka sardığımızı anladım."

"Onları iyice seçebildin mi?"

"Gözümüzün içine fenerleri tutuyorlardı. Kahretsin, tutmasalar bile o lanet siste ne görebilirdim ki?"

"Sonra ne oldu?"

"Birimiz, sanırım Elix, siz kimsiniz, diye sordu. Adamlardan biri, biz özgürlük savaşçılarıyız, ya da sizin dediğiniz gibi asiler, diye yanıt verdi. Ne istiyorsunuz, diye sordum ben de. Sizi tutuklu arkadaşlarımızla değişeceğiz, dediler. Bu yanıt biraz rahatlattı bizi. Şimdi gözlerinizi bağlayıp sizi karargâhımıza götüreceğiz, dediler. Hepimizin gözlerini bağladılar. Yürümeye başladık. Yirmi yirmi beş adım yürüdükten sonra, bir silah sesi duydum. Birden çılgınlar gibi birbirimize seslenmeye başladık. Ben bağırdım, Baxar, diye. Baxar bana yanıt verdi. Elix'e seslenirken, ikinci bir el silah sesi duydum. Bu kez bağıramadım. Ama Baxar'la, Rix'in bana seslendiğini duyuyordum. Elix ve Lex'in sesi duyulmuyordu. Sonra art arda iki el silah sesi daha duydum. Baxar'la Rix de susmuştu. Dizelerimin üstüne çöktüm. Sıra bana gelmişti. Bekledim. Bekledim. Kahretsin ne berbat bir bekleyişti. Sanki sonsuza kadar bekledim. Ama uzaklaşan bir taşıtın sesinden başka hiçbir şey duymadım. Zaten o anda ağlamaya başladım ve bayılana kadar ağladım. Ancak bizi bulduklarında kendime geldim." Mixisis birden bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Kendini toplaması için biraz bekledim.

Kendine geldiğinde, "Niye rapor alıp Xzenom'a dönmedin Mixisis," diye sordum.

"Dönemem. Arkadaşlarımın intikamını alacağım. Ancak böyle kendime gelebilirmişim gibi geliyor bana. Her bir arkadaşıma karşılık en az beş asi."

Mixisis'in ciddi bir şekilde psikolojik yardıma ihtiyacı vardı. Komutanları onun bunalımda olduğunu görmüyorlar mıydı? Bu durumda kendi için de, silah arkadaşları için de tehlikeliydi Mixisis. Bu durumu rapor etmeliydim.

"Mixisis, bu soruma çok dikkatli yanıt vermeni istiyorum. Sence bu olay bir şekilde engellenebilir miydi? Yani kentin ortasında böyle bir olayın yaşanması sence normal mi? Bir ihmal söz konusu olabilir mi?"

Mixisis kendini topladı. "Bu olayın tek sorumlusu o asi piçler. Başkasına bok atmaya hiç gerek yok. Olacağı varmış ve oldu bitti. Birilerini suçlamak ne bana, ne de arkadaşlarıma fayda sağlamaz."

Sanırım birileri Mixisis'le benden önce konuşmuştu. Eğer öyleyse bir şeylerden çekinen biri vardı. Belki de Mixisis'i geri yollamayışlarının nedeni onu kontrolleri altında tutmak istemeleriydi.

"Çıkabilirsin Mixisis. Gerekirse daha sonra tekrar konuşuruz," dedim. Mixisis selam verip odadan çıktı.

"Ne düşünüyorsun," diye sordum Xtar'a.

"Berbat bir deneyim," dedi.

"Berbattan da öte. Ama ben onu sormadım. Sence son sorumu yanıtlarken

samimi miydi?"

"Iıı, sanırım." Evet, belki de ben fazla kuruntuluydum.

Kuzey karakolunda işimiz bitince merkeze dönüp odalarımıza çekildik.

Hava iyice kararkığında, sivil giysilerimi giyip tek başıma dışarı çıkmaya karar verdim. Bir gece devriyesi beni barlar sokağına götürdü. Barlar birbirine gerçekten çok yakındı. Barlardan birine girdim. Bara oturup bir bira istedim. Birazdan bardaki diğer tabureler de doldu. Barda hiç asker yoktu. Olaydan sonra izinler geçici olarak kaldırılmıştı. Barmen yanımdaki adamların yanına gelmiş onlarla sohbet ediyordu. Konuşulanlara kulak misafiri oldum. Bar sahibi subaylara bu hafta ne kadar rüşvet verdiğinden, izin günlerinin kaldırılmasının kendini zarara soktuğundan söz ediyordu. Karşısındaki adam da bir yüktaşıtı şoförüydü.

"Her kontrol noktasında aynı hikâye... Ne taşıyon? Şunu taşıyom. Bana da bir koli ver... Yeter be... Yeter. Herifler doymuyor yahu! Vermiyom, dedim ben de... Vermiyom, nap'can? Bi bok yapamadı."

"Niye üstlerine şikâyet etmiyorsunuz?" diye karıştım lafa.

Bana dönüp ters ters süzdüler beni.

Sonra adamlardan biri, "Kimsin sen? Asker misin?" diye sordu.

"Hayır," dedim. "Ben gazeteciyim, burada olup bitenleri Xzenom halkına duyurmak için burdayım."

"Gazeteci kimliğin var mı?" diye sordu bu kez bana göre en uzakta oturan adam.

Sahte gazeteci kimliğimi çıkarıp gösterdim.

"Niye üstlerine şikâyet etmiyorsunuz?" diye tekrarladım sorumu.

"Hıh," dedi adamlardan bana en yakın oturanı. "Sanki onlar çok farklı bi bok."

Arkadaşları konuşanı dürttüler. Anlaşılan hâlâ güvenmiyorlardı bana. Neyse ki adamın susmaya niyeti yoktu.

"Bırakın, konuşacam işte. Bak beni dinle yazabiliyosan yaz. Bunlardan çok çekiyoz. Veriyoz, veriyoz, bi tülü doyuramıyoz. Bir şey daha söylicem sana. Şu öldürülen dört asker var ya. Onları da askerler öldürdü!"

"Ne dediğini kulağın duyuyor mu arkadaşım? Hiç asker askeri öldürür mü?"

"Bunlar öldürür gazeteci, bunlar öldürür. Bunların dini imanı para."

Allak bullak olmuştum. Bu adam doğruyu konuşacak diye bir şey yoktu ama... Yine de böyle ciddi bir suçlama kulak arkası edilemezdi.

"Niye?" diye sordum. "Niye öldürsünler ki kendi askerlerini?"

"Niye mi? Bak, dinle gazeteci. Buranın güvenlikte öncelikli durumunun kaldırılması düşünülüyodu. Bu da askerlerin işine gelmedi. Bu güvenlikte önceliğin kalkmasını istemiyorlar. Çaktın mı?"

"Hiçbir şey anlamadım. Niye istemiyorlar?"

"Ooo! Bizim gazetecinin dünyadan haberi yok," diye dalga geçti benimle.

"Altın yumurtlayan tavuklarını kaybetmek isterler mi? Hükümetin bunlara ne kadar para verdiğinden haberin yok mu senin? Avantaları da ekle. Xzenom'da villaları, bankada milyarlarca xleri, hisse senetleri var hepsinin."

"Bu kadar yeter, Tulk," diye uyardı adamlardan biri alkolün etkisiyle geve-

zeleşen arkadaşını.

Bardan kaçar gibi çıktım. Karakolun olduğu yere doğru yürümeye başladım. Biraz yürüdükten sonra karşıma çıkan bir devriyeye beni karakola götürmesin söyledim. Karakola gidince hemen odama kapandım. Hemen bilgisayarın başına geçtim. Özel güvenlik kodumu girdim. Sisgen'de görevli rütbesi teğmenden yüksek bütün subayların listesini istedim. Sonra Xzemom'daki askeripolis merkeziyle bağlantıya geçip bu subayların malvarlıklarıyla ilgili bir araştırma yapılmasını ve bunu en geç yarın bana yollamalarını istedim. Sonra çantamdan "uyku" kutusunu çıkardım. İçinden bir tane alıp yuttum. Hap almadan uyuyabilmeme imkân yoktu bu gece. Uykuya dalmadan önce çok kısa bir süre için düşünebildim. O adamın dedikleri doğru olabilir miydi? Birden bir soru geldi aklıma. Mixisis'i niye öldürmemişlerdi? Düşününce akla mantıklı hiçbir yanıt gelmiyordu. Beşini de öldürüp olayı sonradan üstlenebilirlerdi. Ama onlar geride bir görgü tanığı bırakma yoluna gitmişlerdi. Katliamı asilerin yaptığını söyleyen bir tanık bırakıp hiçbir şüpheye yer bırakmamışlardı. Başka şeyler de vardı; benim buraya gelmemi hoş karşılamayan general, Mixisis'in Xzenom'a geri gönderilmemesi. Kafamda bu düşünceler uçuşurken uykuya dalmışım.

Sabah uyandığımda beklediğim raporun bilgisayarın ekranında olduğunu gördüm. Düşündüğümden hızlıydı bizimkiler. Ya da... ya da bu raporlar önceden hazırlanmıştı. Belki de bizimkilerin de kuşkulandığı bazı şeyler vardı.

Raporları inceledim. Bilinen malvarlıklarına bakılırsa Sisgen'deki subayların hepsi birer servet sahibiydi. Rütbeler yükseldikçe, servetler de artıyordu. Son model arabalar, en değerli yerlerde villalar... Gerçekten de emeklilikleri rahat geçecekti hepsinin. O anda kapıma vuruldu.

"Girin," dedim. Gelen Çavuş Bixbo'ydu.

"Teğmen Xtar bugün barlara gidip gitmeyeceğimizi sormamı istedi, efendim."

"Bugün değil, Bixbo. Belki yarın. Bugün düşünmem gerekiyor."

"Peki efendim. Teğmen Xtar'a aynen iletirim efendim."

Bixbo arkasını dönüp odadan çıkıyordu ki, arkasından seslendim. "Bixbo!"

"Evet, efendim."

"Uzun süredir mi Sisgen'desin?"

Bixbo gururlanarak, "On iki yıldan beri, efendim. Savaş başladığından beri," dedi.

"Bana biraz bilgi verebilirsin o zaman."

"Hangi konuda, efendim?"

"Gel otur şöyle," dedim koltuğu göstererek. "Rahat ol, çavuş! Bu dostça bir sohbet yalnızca. Çay ya da kahve alır mısın?"

"Mümkünse, çay lütfen."

"Çavuş, Sisgenliler nasıl insanlardır onlar hakkında ne düşünüyorsun?"

"Açık olayım mı efendim?"

"Lütfen."

"Kaypaktırlar. Onlara güvenemezsiniz. Yüzünüze gülüp sizi arkanızdan vururlar. Size şunu bütün samimiyetimle söyleyebilirim, Sisgenliler yalancıdırlar. Size bebek gibi masumlarmış numarası yapabilirler. Bir anda feleğinizi şaşırırsı-

nız. Sizi yanlış taraftan olduğunuza bile inandırabilirler."

Çavuş aklı başında biriydi. Boş konuşmadığına emindim, ama Sisgenliler hakkında bu kadar olumsuz olmasına şaşırmıştım.

"Sisgenli dostun hiç olmadı mı?"

"Oldu tabii. Bizim bölükte Sisgenli askerler vardı. İyi çocuklardı. Zaten onlar Xzenom vatandaşıydılar. Ama onlara bile öyle fazla güvenmezdim. Sanırım kaypaklık bunların ırksal özelliği."

"Bir faşist gibi konuşuyorsunuz."

"Ben milliyetçi bile değilim ki, faşist olayım. Size anlattıklarım on iki yıllık deneyimlerim sonucu oluşan fikirler."

"Sana dün akşam başımdan geçen olayı anlatacağım çavuş," diye başladım ve başıma gelenlerin hepsini barın ismini vermeden bir bir anlattım.

"Ne hissettiğinizi iyi anlıyorum. Ama olaylara tek yönlü yaklaşmamak lazım. Hikâyeyi her iki taraftan da dinlemelisiniz. Şimdi ben de size onların hepsinin asi olduğunu söyleyebilirim örneğin. Onlar hakkında bütün taşların yerli yerine oturduğu bir masal anlatabilirim size. Ayrıca asilerin yalnızca silahlı değil, psikolojik bir savaş da sürdürdüklerini unutmamak lazım. Bu da onlardan biri olabilir."

"Ama ben kendimi bir gazeteci olarak tanıttım onlara."

"Onların her yerde gözleri ve kulakları var, efendim."

Artık ne düşüneceğimi bilmiyordum. Kafam iyice karışmıştı. Araştırmamı iki yönlü de sürdürmeliydim. Ya bu işi askerler yapmış ve suçu asilere atmaya çalışıyorlardı. Ya da işi yapan asilerdi ve suçu askerlerin üstüne yıkmaya çalışıyorlardı.

Bu gece o bara tekrar gitmeliydim. Geçen geceki adamlar yine oradaysa en azından onların asi olmadıklarını anlardım. Çavuşun dedikleri doğruysa orada olmamaları gerekirdi. Üniformamı çıkarıp sivil giyindim. Kimseye haber vermeden karakoldan çıktım. Devriyelerden birine beni barlar sokağına götürmesini söyledim. Sokağın köşesine geldiğimizde devriyeyi durdurdum. Kalan mesafeyi yürümek istiyordum. Sise rağmen yürümek bana iyi gelecekti. Sis lambalarının hayal meyal aydınlattığı sokakta bara doğru ilerlerken, birinin arkamdan yaklaştığını hissettim. Arkamı döndüm. Karşımda kömür karası giysiler içinde bir adam duruyordu. Elindeki silahı yüzüme doğrultmuştu.

"Buraya kadar," dedi gizemli, hırıltılı bir ses tonuyla. "İnsanlar ölür."

Sonum gelmişti. Bir hiç uğruna pisi pisine ölüp gidecektim. Sisgen'e hiç gelmemeliydim. Burada geçirdiğim saatler bir film şeridi gibi gözümün önünden geçmeye başladı. Beni buraya getiren Xerox III adlı savaş mekiğinin Sisgen'e inişini düşündüm. Xerox III'ten indiğimde elimde olmadan titremiştim. Sanırım geminin sıcacık ortamından, o ayaz soğuğa...

FUNDA AKSÜT

Savaşı Kim İstiyor

YAZ AYLARININ geniş öğle sonralarında, mahallenin yaşlıları serin odalarda oturdukları yerde uyuklarken, kadınlar ağır hareketlerle akşam hazırlıklarını yaparlar. Sokağa açılan mutfak kapılarından kızarmış soğan, domates kokuları ve kızgın yağa atılan sebzelerin cızırtıları yayılır. Kediler bile soluklanmak için bir türlü uzamak bilmeyen ağaç gölgelerini ararken, mahallenin çocukları kısa şortları ve tokyo terlikleriyle güneşin altında kan ter içinde oyunlarını sürdürürler. Bu saatlerde sokaktaki oyunlara katılmanın birinci koşulu sokağa şapkayla çıkmaktır. İkinci koşulsa terliyken su içmemek.

Öbür sokaklarda bu saatlerde tam bir ölüm sessizliği vardır. Havadaki uyku dalgalarını ve horultu seslerini, arada bir geçen karpuz ve domates satıcılarının sesleri böler.

Bizim sokağımız çıkmaz sokak. Bu nedenle herkes birbirini, birbirine gelip giden konukları çok iyi tanır. Mahalle halkı kocaman bir aile gibidir. Kuaför Kemal Amcanın karısıyla yine tartıştığını, Melahat Teyzenin romatizma ağrılarından sabaha kadar uyuyamadığını, Ali Amcanın kaptan oğlunun şimdi hangi ülkede olduğunu, bekâr öğretmen Mine'yi Mercedes'li bir adamın geç saatte sokağın başında bıraktığını, Nuran Teyzenin yaşı geçkin kızına görücü geldiğini en fazla yarım gün farkla öğreniriz. Bu haberleri bütün mahalleye alt katımızda oturan Ayşen Teyze ulaştırır. İki küçük çocuğu ve ev işlerinin yanında buna nasıl zaman ayırabildiğini anlayamam. Ayşen Teyzenin dedikodularına karşın, mahalleli arasında en küçük bir anlaşmazlık ve tartışma çıkmaz. Bu insanlar birbirini içtenlikle sever ve sıkıntılı günlerinde, sevinçli anlarında birbirine koşar.

Akşamları en az üç beş aile ya en geniş terasa sahip olan bizim evde ya da sokağın sonundaki mahallenin en yaşlısı Melahat Teyzenin evi önünde toplanır. Melahat Teyzenin kocası genç yaşta ölmüş. Tek katlı küçük evinde özürlü kızı Ülkü Ablayla oturur. Ülkü Abla üç yıl öncesinde, başkentte büyük bir şirkette muhasebeci olarak çalışıyordu. Ama geçirdiği bir apandisit ameliyatı sırasında yanlış verilen narkozla bitkisel hayata girdi. Daha sonra ayağa kalkmasına karşın, beyninde önemli hasarlar kaldı. Önceleri çok canlı ve güzel bir kız olan Ülkü Abla şimdi beş yaşında bir çocuk gibi. Ülkü Abla hastalanınca, pırıl pırıl uzun siyah saçları kısacık kesildi. Elinden düşürmediği sigarası yüzünden parmakları ve dişleri sapsarı oldu. Annesi artık ona çok dar gelen güzel elbiselerini başkalarına dağıttı. Kot pantolonu ve eski bol tişörtlerle artık iri bir oğlan çocuğuna benziyor. Ülkü Abla gece gündüz çat kapı istediği eve girer. Konuşmadan saatlerce oturur.

Hiç kimse ondan rahatsız olmaz. Herkes, elinden geldiğince onu hoş tutmaya çalışır.

Sıcak ve uzun geceyarılarında bir de bakarsınız, uykusu kaçmış pijamalı erkeklerle, gecelikleri üzerine birer şal almış kadınlar Melahat Teyzenin kapısının önünde konuşup gülüyorlar. Çocukların bu saatlerde sokakta olmasına izin verilmez. Onlar uykuları kaçsa da, alınlarında ve çenelerinde tomurcuklanan terlerle yataklarında olmak zorundadır.

GEÇTİĞİMİZ yaz, öncekilerden farklıydı. Babam haftanın üç dört günü evde yoktu. Annem babamın tatbikatta olduğunu söylüyordu. Olası bir savaşa karşı hazırlık çalışmaları yapıyorlarmış. Biz de arkadaşlarla mahallede savaş, hırsız polis oyunları oynuyorduk. Herhalde babam da bizim kadar eğleniyordur diye düşünüyordum. Babamın eve geldiği günlerde, yemek sonrasında annemle birlikte Melahat Teyzenin evi önünde toplanan komşuların arasına katılıyorlardı. Komşular önceki gibi neşeli değildiler. Babama tatbikatla ilgili sorular sorup duruyorlardı. Babam sıkıntılı bir ifadeyle konuşuyor, arada bir, "Belli olmaz, tabii, mümkün," dediğini duyuyordum. Kadınlar şallarının püsküllerıyle oynayıp düşünceli düşünceli önlerine bakıyorlardı. "Şu Kıbrıs, hep sorun oldu Türkiye'nin başına," diyordu Ali Amca. Melahat Teyze, "Yunan'ın işi hep bunlar," deyip başını sallıyordu. Çocukların sokak lambalarının ışığı altındaki oyunları ve gülüşleri bitmek bilmiyordu. Benimse kulağım büyüklerin konuşmalarına takılıyordu. Çünkü babam askerdi ve bir şeylerden kaygı duyulduğunu anlamamak olanaksızdı.

Annem her akşam elini ağzına kapayarak televizyondaki haberleri dikkatle izliyordu. Gazeteciler başbakana, "Savaş çıkabilir mi? Harekât düşünülüyor mu?" diye soruyorlardı. O da, "Böyle bir şey şimdilik söz konusu değil, ama hazırlıklıyız," diyordu. Haberler bitince, "Korkma anne bak savaş çıkmayacakmış, koskoca adam yalan söyler mi?" diyordum. Annemin yüzündeki kaygı eksilmiyordu.

Birkaç hafta sonra yaz ortalarında bir gün güneşin altında ter içinde ip atlarken askeri bir jeep'le babam geldi. Saçımı okşayıp telaşla merdivenleri çıktı. Jeep, kapının önünde hırıltılar çıkararak bekliyordu. Oyunu bırakıp eve çıktım. Babam banyodaydı. Annemin yatak odasında ağladığını duydum. Kapıyı araladım. Annem yatağın üzerine açtığı küçük bir bavulun içine babama ait iç çamaşırları ve çorapları dolduruyordu. Ağlayarak babamın ani bir görevle Mersin'e gönderildiğini, hemen yola çıkması gerektiğini söyledi. Neden diye sormayı düşündüysem de vazgeçtim. Onun mesleğinde "Neden?" diye sorulamayacağını ben bile öğrenmiştim. Bir koltukta sessizce oturup annemin gözyaşları içindeki telaşını izliyordum. Annem bavulun fermuvarını kapatırken babam da hazırlanmış, botlarının bağcıklarını bağlamaya başlamıştı. Kapıdan çıkarken bizleri kucakladı, annemi abimle bana emanet ettiğini söyledi. Annem kollarını babamın boynundan çok zor ayırabildi. Babam aşağıya inmemizi istemedi. Onu götüren jeep sokağın köşesini dönüp gözden kaybolunca dek baktık. Akşam abimle atlası açıp Mersin'i bulduk. Kıbrıs'a en yakın kentti. Birbirimize bakıp sustuk.

Babamın Mersin'e gidişinden sonra mahallemiz eski neşesini yitirdi. Kom-

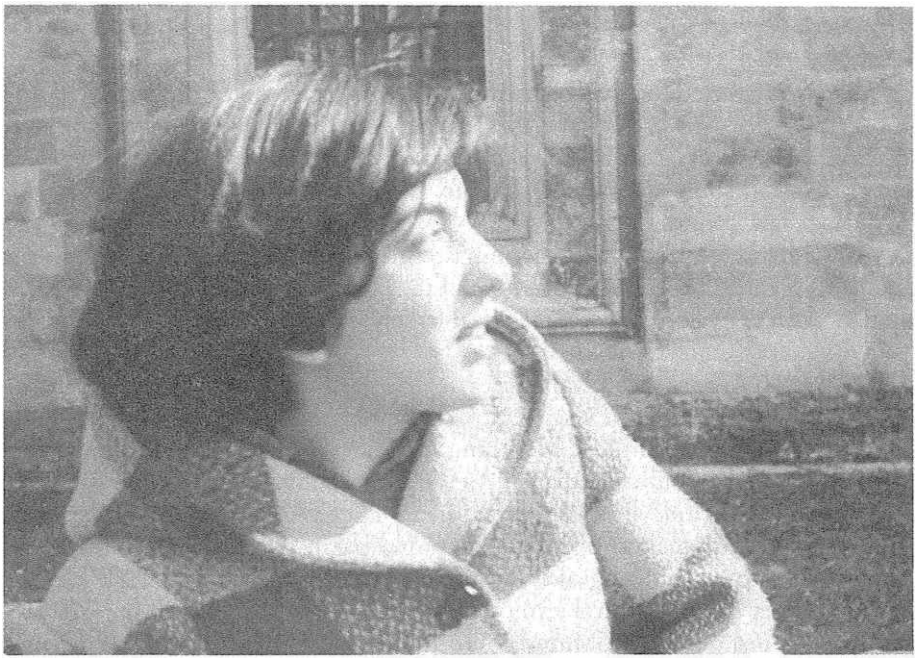

şularımız yine akşamları Melahat Teyzenin evi önünde toplanıyorlardı, ama önceki şen sohbetler yoktu. Kıbrıs'tan ve savaş olasılığından kaygıyla söz ediyorlardı. Annem aralarına katıldığında konuyu değiştirmeye çalışıyorlardı. Herkes evine kilolarca makarna, un, yağ, şeker alıyordu. Bakkallarda stoklar çoktan erimişti. Geç kalanlar alışveriş için uzak semtlere gidiyor, nerede ne bulabildiklerini anlatıyorlardı. Ali Amcanın aldığı rakı ve şaraplar bir içki dükkânını dolduracak kadar olmuştu.

Bizim evimizde böyle bir hazırlık yoktu. Gündelik hayatımız görünürde eskisi gibi sürüyordu. Akşamları herkesin babası gelip açık balkon kapılarından ve pencerelerden çatal bıçak sesleri yükselince içime bir hüzün çöküyordu. Annem, abim ve ben, başımız önümüzde, neredeyse hiç konuşmadan yemeğimizi yiyorduk. Her akşam tabaklarımızda daha fazla yemek kalıyordu. Hepimiz babamı düşünüyor, ama hiçbirimiz ondan söz etmiyorduk. Uzun yaz günleri ve geceleri giderek daha da uzun, bitip tükenmez gibi gelmeye başlamıştı bana. Havada ağır, sessiz bir şeyler vardı. Sanki gökyüzü kararmış, bulutlar yağmurla yüklenmiş, ama bir türlü sağanak başlayamıyordu. Kulağımız sürekli radyo ve televizyon haberlerindeydi.

Bir sabah bulutlar gürültüyle boşaldı. Radyo haberleri Kıbrıs'ta savaşın başladığını bildiriyordu. Annem yumruklarını sıkıp göğsüne bastırdı. Hıçkırıkları radyodan gelen şarkının sözlerine karışıyordu : "Yine de şahlanıyor aman / Aman da kolbaşının yandım da kır atı..." Abimle yüreğimiz sıkışarak anneme sarıldık.

Radyo ve televizyonda gece gündüz halka talimatlar veriliyordu. Bütün ülkede karartma uygulanacaktı. Tehlike anında sığınaklara inmeliydik. Mahallemizde hiçbir evin sığınağı yoktu. Ali Amca evinin altında geniş bir bodrum olduğunu ve hepimizin orada toplanabileceğini söyledi. Komşular elbirliğiyle bod-

rumu iyice temizlediler. Herkes evinden kilim, yastık, pike, çaydanlık, piknik tüpü gibi şeyler getirdi. Bir köşeye içme suyu dolu bir büyük bidon ve konserve, bisküvi gibi yiyecekler istiflendi. Bu iş en çok çocukları heyecanlandırmıştı. Ali Amca savaştan sonra da çocukların oyun evi olarak bodrumu kullanabileceğini söyleyince çok sevindik.

Akşamları herkes kalın perdelerinin üzerine koyu renk bezler iğneliyor, ışıklar hiç yakılmıyordu. Sokak lambaları sönüktü. Herkesin evinde küçük el fenerlerinden vardı. Tuvalete ya da komşuya giderken ancak zorunlu olduğunda ışığını yere dik olarak tutarak kullanıyorduk.

Televizyon ve radyodan yapılan yayınlarla siren sesleri tanıtılıyordu. Bir öğleden sonra deneme alarmı verileceği, bu duyulduğunda herkesin en kısa sürede sığınaklara inmesi duyuruldu. Heyecanlı bir bekleyiş içindeydik. Sonunda siren sesi duyulduğunda bütün mahalleli Ali Amcanın bodrumuna koşmaya başladı. Çocuklar sevinç içindeydi. Olan biten, büyük küçük herkesin katıldığı bir oyun gibiydi. Herkes sığınakta toplanmış, birbirine bakıp gülümsüyordu. Bu sırada Ülkü Ablanın orada olmadığını ayrımsadık. Üç beş kişi sokağa fırladık. Ülkü Abla aradığı bir şey varmış gibi çalıların, çiçeklerin arasına dalıp çıkıyordu. Ona seslendik, ama bizi duymadı. Sonunda bir çalının arkasından kucağında mahallenin iki kedisiyle çıktı. Yüzümüze bakmadan koşarak sığınağa indi. Annesi, "Nereye kayboldun?" diye çıkıştı. Ülkü Abla kedileri yere bırakıp, "Ama onlar da ölmesin," dedi.

Geceleri artık mahalledekilerin çoğunun uykusu kaçıyordu. Aşağıda toplanıp fısıltıyla savaştan söz ediyorlardı. Babamdan hiçbir haber yoktu. Abimle atlası açıp Türkiye'nin hemen güneyindeki bu küçük adaya bakıyor; parmaklarımızla bulunduğumuz kentten Kıbrıs'a doğru bir hat çiziyorduk, sanki babamıza gider gibi.

Babamın gidişinden bir buçuk ay sonra ilk haberini aldık. Postacı, gözlerinin içi gülerek Kıbrıs'tan bir kart getirmişti. Annem titreyen elleriyle kartı okuduktan sonra göğsüne bastırarak ağladı. Abimle kartı elinden zor aldık. Babamın iri ve düzensiz yazısını bir solukta okuduk. Kartın sonu şöyle bitiyordu : "Allah'a emanet olun. Vatan sağ olsun." Babamın, üzerinde Kıbrıs haritası olan kartı, mahallelinin elinde tek tek dolaştı. O gün aylardan sonra ilk kez savaştan söz etmediler.

Okullar açılıyordu. Annem abimi yatılı okula yazdırdı. Ben evimize yakın bir ortaokula başlamıştım. Okulda kimi çocukların beni birbirlerine göstererek, "Babası savaşa gitmiş," dediklerini duyuyordum. Annemle hafta ortalarında akşamları kör karanlığa batarak abimi görmeye gidiyorduk. Annemin evde yaptığı kurabiyeleri, benim harçlıklarımdan biriktirerek aldığım çikolataları götürüyorduk. Abim iyice sessizleşip içine kapanmıştı. Babam yanımızda olsa böyle olmazdı diye düşünüyordum.

Aslında savaşın nedenini kavrayabilmiş değildim ama bu bir oyun değildi. İnsanlar birbirini öldürüyordu. Babalar ani bir emirle savaşa gönderiliyor ve geriye dönüp dönmeyeceklerini yalnızca Allah biliyordu. Gecenin koyu karanlıklarında siren seslerini bekliyor, mehtap çıktığında ise güvensizlikle gökyüzüne bakıyorduk. Gündüzleri çıplak gözle görebildiğimiz Yunan adalarından havalana-

cak bir uçak ilk olarak kentimizi bombalıyacaktı.

Yunanistan'la aramızda uzun yıllar öncesine dayanan savaşlar olduğunu tarih derslerinde okuyorduk. Onlar bizim düşmanımızmış. Benim kimseye düşmanlığım yoktu. Annemin, babamın, mahalledekilerin de. Bir tane bile Yunanlı tanımıyordum. Yunanistan'da da bizim gibi çocuklar, aileler, mahalleler vardı. Herhalde oradaki çocukların babaları da ani bir görevle Kıbrıs'a gönderilmişti. Onlar da bizim gibi kaygı ve özlemle babalarını bekliyordu. İçimden onlar da babalarına kavuşsunlar diye dua ettim.

Bir akşam Ali Amcaların evinde üç beş aile oturmuş, televizyondaki haberleri izliyorduk. Türk köylerinde katliamlar yapılmıştı. Kazılan toprağın altından yaşlı, çocuk, kadın cesetleri çıkarılıyordu. Ülkü Abla ansızın oturduğu yerden fırlayarak avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı : "Savaşı kim istiyor? Savaşı kim istiyor?" Ülkü Ablayı çok zor yatıştırdılar. O gece yatağımda topraktan çıkarılan o masum insanlara da, onları öldüren insanların yitirdikleri masumiyete de, her şeyi böylesine yakıp yıkan savaşlara da ağladım. Ülkü Ablanın sesi uykuya dalana dek kulaklarımda çınladı.

Aylar sonra Kıbrıs'tan babamın bir arkadaşı izinli geldi. Akşam babamın gönderdiği mektubu almak için onlara gittik. Babam mektupla birlikte bir de fotoğraf göndermişti. Zayıflamış ve bıyık bırakmıştı. Arkada pırıl pırıl bir deniz ve palmiye ağaçları vardı. Faruk Amca üç gün sonra Kıbrıs'a döneceğini ve göndermek istediğimiz bir şey olup olmadığını sordu.

Babama seslerimizi kaydettiğimiz bir kaset gönderdik. Abimle ben sırayla konuşup okullarımızı ve onu ne kadar sevip özlediğimizi anlattık, şarkılar söyledik. Annem biz yattıktan sonra kaset bitene kadar konuşup babamın sevdiği şarkıları söyledi.

Bir süre sonra babamın bir haftalığına izne geleceği haberini aldık. Bizimle birlikte bütün mahalleli de sevinç içindeydi. Herkes babam için tepsilerle börekler, tatlılar hazırlıyor, dolmalar sarılıyordu. Evimiz kıyı köşe temizlendi. Son gün mahalledeki kadınlar bizim salonda toplanıp annemle birlikte genç kızlar gibi kıkırdaşarak bacaklarına ve kollarına ağdalar yaptılar. Annem en güzel elbiselerini çıkarıp ütüledi ve dolabın kapağına astı.

Babamın geleceği gün, annemin zoruyla istemeye istemeye okula gittim. Aklım hep evdeydi. Okul çıkışı koşarak eve geldim. Annem babamın uyuduğunu, çok yorgun olduğunu söyledi. Yatağın yanına oturup uyanana kadar onu seyrettim.

Babam uyandıktan sonra, gittiğinden bu yana kapının önünde hiç çalıştırılmadan duran arabamızla ilgilendi ve sonra da koleje, abimi görmeye gittik. Abim yapılan anons üzerine kafeteryaya gelip babamı karşısında görünce heyecandan kekelemeye başladı ve kustu. Onun bu hali hepimizi çok etkiledi, gözyaşları içinde birbirimize sarıldık.

Okul idaresi abime o hafta için izin verdi. Babam savaştan önce sık sık yaptığı gibi bizi önce bir lokantaya sonra da sinemaya götürdü. Film boyunca babamı ve bir araya gelmiş ailemizi yan gözle izledim.

Evimiz, komşular ve tanıdıklarla dolup taşıyordu, ama babam eskisi gibi değildi. Çok az konuşuyor, çok az yemek yiyor ve neredeyse hiç gülmüyordu. An-

nem, uykusunda sık sık sıçrayarak uyandığını, şaşkınlıkla çevreye bakındığını söylüyordu.

"Orada doğa ve iklim öylesine güzel ki, savaş insanın aklına en son gelecek şey olabilir. Kocaman çarşılar, pasajlar, öylece içlerindeki eşyalarla terk edilmişler. Kimi evlerde kahvaltı sofraları bile toparlanmamış. Bardaklarda yarım kalmış çaylar, sepetlerde yıkanacak çamaşırlar bekliyor. Fotoğraf çerçevelerinden bize bakan çocukları gördükçe hep sizi hatırladım. Sivil halkın bunca sıkıntı çekmesi, yerlerinden yurtlarından olması ne kötü bir şey...

"Bana gönderdiğiniz kaset var ya, onu iki kez dinleyebildim ancak. Birden ortadan kayboldu. Sonra arkadaşlardan biri kasetin askerlerin elinde olduğunu, koğuşta dinleyip durduklarını söyledi. Öfkeyle koğuşa gittim, dışarıdan sizin seslerinizi duydum. Kapıyı hafifçe araladım. Askerlerin kiminin elinde sigara, kiminin eli çenesinde, kiminin başı önünde bulutlu gözlerle kaseti dinliyorlar. Sessizce geri çekilip odama döndüm. Kaseti ellerinden almaya içim elvermedi.

"Rum tutsakları taşıyan cemse önümüzde durdu. Tutsakların elleri ve gözleri bağlıydı. Cemselerden atlamaları için bizim askerler arkalarından itiyorlardı. İlk atlayan korku dolu bir çığlık attı. Sanırım toplu olarak bir çukura atıldıklarını sanmıştı. Onun çığlığını duyan öbür tutsaklar da atlarken çığlık çığlığa kaldılar. Onlar kampa götürülürken, ben insana özgü duyguların her yerde aynı olduğunu düşündüm. Barış içinde yaşamaktan daha güzel hiçbir şey olamaz. Barışın değerini bilin çocuklar..."

BABAM, artık savaşın bitmiş sayıldığını, yakın zamanda yeniden aramıza döneceğini söyleyerek bizimle vedalaşıp Kıbrıs'a döndü.

O akşam, abimle birlikte kocaman bir resim kartonuna pastel boyalarımızla atlasa bakarak büyük bir dünya haritası çizdik. Her ülkenin ortasında çocuklar ellerindeki balon ve bayraklarla gülümsüyordu. Abimle ağzımıza birer şeker attık. Şekerleri kıtır kıtır yiyerek birbirimize bakıp güldük.

AYŞEN GÜNER

Sıcak Uykularda

SİYAH, uçuşan lekeler gökyüzünü doldurduğunda anladı akşamın başladığını. Hava soğuktan çok kırgındı sanki. Hafif, belli belirsiz, yumuşak, kabullenemediğiniz bir soğuk. Gül demetleriyle bezeli perdelerin gerisinden sokağı seyrediyordu. Eve dönüş yolunun telaşlı adımlarını, arsız kornalı arabaları, buğulu camlarıyla otobüsleri, ayaklarında taş sektiren ders yorgunu çocukları ve tüm çirkinliğini gizleyen İstanbul akşamını... Kasetçalardan yine unutulmuş bir şarkıcının, eski bir şarkısı dolduruyordu akşamı. Farkında bile olmadan katılıyordu bir zamanların genç sesine. Zili duyduğunda bakışlarını pencereden aldı, kapıya gitti.

Genç, güzel bir kız kapıda duruyordu. "Affedersiniz, Kamil Beyin evini arıyorum ben," dedi az kullanılan bozuk bir Türkçeyle. "Buyrun küçükhanım Kamil Bey benim. Size nasıl yardımcı olabilirim?" Birden geciken taksidi olup olmadığını düşündü. Ama hepsini, her zamanki gibi – yıllardır yaptığı gibi – tam gününde yatırmıştı. Bir arkadaşının yakını, ölüm haberini getiriyor olmasın?.. Yok, yok kafasından attı bu düşünceyi. Uzak bir akrabanın kızı? Kimsesi yoktu ki... "İzin verin, içeri gireyim. Çok önemli çünkü," dedi kız.

Genç kızı önüne alıp salona girdi. O kızı izlerken, kız salonu bir çırpıda gözden geçirmiş ve pencere kenarındaki koltuğa oturmuştu bile. Kız yanındaki küçük sehpanın üzerindeki fotoğrafı eline aldı. Belli belirsiz bir gülümsemeyle yerine bıraktı. "Ben Aslı... Sizinle tanışmadık önce ama, ben sizin torununuz,. Aslı." Adam birden ne yapacağını, ne diyeceğini bilemeden gökyüzündeki kara lekelere baktı. Bu da nereden çıktı diye kocaman bir soru sordu kendine. "Böyle birden... biliyorum... şaşkın oldunuz. Ben oğlunuz Murat'ın kızı," dedi güçlükle. "Benim oğlum, Murat yani, on sekiz yıl önce öldü. Hiç evlenmedi, çocuğu da yoktu. Kusura bakmayın, şaşkınlığımı anlayışla karşılayın kızım ama, bir yanlışlık olmasın! Başka bir Kamil Bey falan..." Gerisini getiremedi. "Hayır," dedi genç kız. "Bakın bu siz değil misiniz, bu da oğlunuz Murat? Hemen tanıyorum, çünkü tek bu yaşını biliyorum." Adam fotoğrafı aldı. O sıcak kentteki yazlık evin bahçesinde birbirlerine sarılmış, objektife kocaman kahkahalarla gülümsüyorlardı. Üniversiteye başladığı yıl, onun sevinciyle gülüyordu. "Evet, ben ve oğlum Murat bu." Gözlerinden suskun gözyaşları dökülmeye başladı. "Üzgünüm, istemedim sizi üzmek. Sadece sizi görmek istedim. Tanımak... ben de bir dedem var, yeni öğrendim. Biraz su getireyim mi size, mutfak ne tarafta?" Sanki yıllardır bu evi biliyormuş, defalarca gelip gitmiş gibi küçük koridordan geçip mutfağı buldu,

pembe bir bardakta suyu eline verdi. Adam, suyu küçük yudumlarla yarısına kadar bitirdiğinde bakabildi ancak kızın gözlerine. Zeytin gibi kara gözlerine, güz güneşi rengi saçlarına, incecik ama oyalı dudaklarına baktı. İki kepçe kulak – aynı Murat'ınki gibi – yüzüne nasıl da büyük geliyordu! "Ben çok şaşırdım, doğru. Bir kış akşamı pat diye kapımı çalıp da torunum olduğunu söyleyen başka bir genç kızla hiç karşılaşmadım da!" Genç kız güldü. Gülünce o incecik dudakları sanki bütün yüzüne dağıldı. Kara gözlerinde çok iyi bildiği, ama unuttuğu bir ışıltı yanıp söndü. "Peki nasıl?.." diyebildi. "Ben de bilmiyorum çok fazla bilgi. Ama babam, oğlunuz yani, öldüğünde iki yaşındaydı. ben. Hiç hatırlamıyorum onu. Hayal bile gibi. Annem diyor, çok sevmişler birbirini. Ama annem, baba isteyince evlenmiş başka bir adamla birlikte. Sonra kaybetmişler babamla birbirini. Kusur olmasın, Türkçe iyi değil bende. Anlıyorsunuz mu beni?" diye sordu adamın gözlerine bakıp, ne olur anladığınızı söyleyin der gibi yalvarırcasına. "Anlıyorum," dedi, ama kendisine bile kuşkulu geldi bu yanıt. Kızın sesi; oğlunun, eşinin, yılların ve ölümlerin görüntülerine fon müziği olmuş gibi akıp gidiyordu odanın içinde. Bu kız, Murat'ın olabilir mi? Murat'a benzese bile bu onun olabilir mi? Kız adamın içseslerinden habersiz sürdürüyordu konuşmasını, bölük pörçük, ordan oraya atlayarak. "Annemle babam aynı okul öğrencisi. O zaman babanın annesi, hastaymış çok, ölmek üzere. Babam söyleyememiş size. Tam söyleyecek bu sefer, annemin babası karşı olmuş onlara. Biz Nejat'la, yeni babayla yani, uzaklara gittik. Orada yaşadım hep. Önce geldim iki sefer Türkiye'ye. Ama İstanbul değil, daha çok Antalya. Nejat ağbinin ailesi orada. Sonra..." Adam birden

genç kızın sözünü kesti. "Biraz yavaş, bir çay içelim, ısınırız hem." Adam mutfağa geçti, elleri titreye titreye koca kavanozdan biraz çay alıp çaydanlığa, onu da ocağa koydu. Kibrit elini yakınca parmağını hemen uzattı musluktan akan kış suyuna. Oğlu, karısı, oğlunun yıllar sonra ortaya çıkan bitmiş aşkı, bu genç kız... adam, ne yapacağını bilemeden bir süre kaldı mutfakta. Karısının hastalığının kâbus gibi eve çöktüğü yıllara geri döndü, istemeden. Nasıl da düşkündü annesine. Oğlunun çaresiz fotoğrafları gelip geçiyordu önünden. Çaresiz, mutsuz. Hep annesine yorulmuş sıkıntılar. Eğer kızın söyledikleri doğruysa, başka sıkıntılar da varmış demek oğlunun yüreğinde. Seslendiremediği acılar. Doğru zamanı bulamamış acılar. Böylesi acıların ölümden bile büyük olduğunu düşündü. Belki de ilk kez oğlunun bilmediği bir gizini öğreniyordu. Her şeyi, ama her şeyi onunla paylaştığını düşünürdü oysa. En yakınlarımızın bile bir gizi oluyormuş demek!

Salona döndüğünde genç kız kalkmış, pencereden dışarı bakıyordu. Yüzünü avuçlarının içine almış dirseklerini mermere dayamıştı. Murat da böyle mi bakardı? Böyle mi izlerdi dünyayı sessiz sessiz? Kız, neşeyle dönüp baktı adama. "İstanbul çok güzel. Sizin manzara da çok iyi. İnsan hiç sıkılmaz burada... Bir resmini yapmak isterim dönmeden," dedi. "Resim mi yapıyorsun?" "Hep yaparım. Çocukken de. Şimdi de, resim bölümünde okuyorum. Bitiyor gelecek yıl." Renkli, küçük çocuk resimleri geldi adamın gözlerine. Perdeleri uçuşan bir ev ve her zaman evden büyük çizilen bir baba. Kalın kolları ve nedense kocaman elleri. Öğrendiği ilk şiiri masaya çıkıp da okuyuşu minik Murat'ın. *Evimizin direğisin... gözümüzün bebeğisin.* Uykuya geçişi kolaylaştırmaktan çok, babayı biraz daha görme arzusuyla ısrarla beklenen masal saatleri. Kendi yazdığı, o anda uydurduğu masallar... Adını unutan tavşan ile orman kralı aslan... Uçurtma ile kuşun aşkı... Babasını kaybeden küçük yunus... Belki on yılda, binlerce masal. "Masal gibi bu saatte İstanbul. Siz hep burada yaşadınız? Ne iş yaptınız? Kaç yaşındasınız?" Minicik bir kahkahayla güldü adam, çayından bir yudum alıp.

"Doğma büyüme İstanbulluyum. Ailem Egeli aslında. Bilir misin İzmir'i? Hiç yakınım kalmadı oralarda. Aslında burada da hiç yakınım yok artık. Eşim... Arkasından Murat... İşte yapayalnız kaldım böyle. Öğretmenim, – dim yani. Yıllar oldu emekli olalı. Birkaç eski dost, uzun yıllara dayanan birkaç mahalle dostluğu... Bu manzarada yaşıyorum çok uzun zamandır anlayacağınız küçük hanım. Bu masalın karşısında," dedi, kızın konuşma hızına kendini kaptırıp. "Size büyük sürpriz, ama bir torununuz oldu bu akşam. Bu da masal gibi değil mi?" Adam şaşkınlıkla baktı kıza. Bir torunun oldu, kocaman bir torunun doğdu bu akşam, dedi içsesi. "Bakın size ne getirdim," dedi ve rengi solmuş bir kâğıt uzattı adama. Rengi solmuş, kimi harflerini yitirmiş bir mektup. Murat gibi solmuş bir mektup; ama yazısını tanıdı hemen. Okudu. Kendisi değil de, oğlu okudu mektubu, oğlunun sesi. Çok uzaklardan gelen, unutulmuş sesi. Mektubu tutan elleri titriyordu. Çok kısa zaman aralıklarıyla nefes alıp vermeye başladı. Solmuş mektuba sessiz gözyaşları döküldü. Annesi hastayken yazmış olmalı. İlk öğrendiğinde. Nur'a. Yorgun hafızasını karıştırmaya, Nur adını bir yerlerden hatırlamaya çalıştı, bulamadı. Başka isimler geldi aklına, oğlunun arkadaşları ama, Nur yok! Kız tekrar, hızla konuşmaya başladı. Ama adam hiçbirini duymuyordu. Oğlunun binlerce görüntüsü bir sergi salonunda dizilmiş gibi çıkıyor-

du karşısına. Bir görüntüden birine geçiyor, resimlerde büyüyordu oğlu. Sessizlik bozulmuştu kızın gelişiyle. Artık unuttuğu her görüntü, her ses, her anı karşısına dimdik dikiliyordu. Gözlerini kapattı ama, yok edemedi hiçbirini. Bir daha da yok edemeyeceğini hissetti. Birden öfke bile duydu bu genç kıza. Bütün canlılığı, tazeliğiyle kapısına gelmiş ve sanki tavan arasına kaldırılmış her şeyi yerle bir etmiş, her şeye hayat vermişti yeniden. O anılarını diriltirken genç kızın istediği kendine ait bir şeyler bulmaktı bu tavan arasından. Anısı olmadan nasıl yaşar ki insan!

Birden, "Yemek yer misiniz, kızım," diye sordu. Birlikte mutfağa geçtiler. Buzdolabında bekleyen köfteler, makarna, kocaman bir salata sofraya geldi. Saatlerce konuştu kız. Adam bir kadeh rakı içti. Sadece bayram günlerinde içerdi ya da yılbaşı gecesi yeni yalnızlık yılına girerken. Kız durmadan konuştu. Kendisini, annesi Nur'u, annesinden dinlediği babasını, yalan babasını – böyle takmıştı yıllar önce adını – o uzak ülkeyi, resimlerini, hayallerini, her şeyi bir çırpıda anlatıyordu. Acelesi varmış gibi, sanki buradan çıkıp başka yalnızlık evlerinin kapısını çalacak, herbirinde başka öykülerle, hayallerle ve anılarla; unutulan bir kız, başka bir torun, yıllar sonra kucaklanacak bir oğul ya da öldüğü sanılan bir anne olacakmış gibi, hızla tüketiyordu yıpranmış sözcükleri ve geceyi. Adam, onu ve kendi içsesini dinlemekten yorgundu. Sanki yıllar süren bir yalnızlık uykusuna yatmış, bu genç kız gelip onu uyandırmıştı. Hem de dürterek, hızla sarsarak. Yavaş yavaş uyku sersemliği geçmiş ve şimdi yıllardır kaybettiği bir şeyi bulmuş gibiydi. "Ben gideyim, geç oldu. Hem uyumak istersiniz belki, yorgun görünüyorsunuz," dedi, hayır yanıtını bekler gibi. "Yok uykum, hem geç oldu Aslı, kalmak ister misin bu gece? Hava soğuk, ama olsun, sıkıca giyinip terasta kahvaltı ederiz sabah, İstanbul'u da karşımıza alıp birlikte. Hem yarın babanın..." Sustu birden. "Biliyorum," dedi kız. "Yarın babamın doğum günü değil mi?"

Kızı, oğlunun eski odasına yatırdı. Oğlunun kısacık süren hayatının resimli romanını, yıllardır sayfaları açılmayan fotoğraf albümünü kıza verdi. O akşam, yıllar sonra bir insan nefesiyle ısındı evi. Sıcacık uyudu. Sanki bir masal dinleyip de yanağına bir öpücük kondurulmuş bir çocuk gibi, sıcacık. ◎

Faruk Duman ile *Seslerde Başka Sesler* Üstüne

"Öykülerim hep kimi sözcüklerden, seslerden, görüntülerden doğuyor."

Öykü edebiyatımıza geçen yıl Seslerde Başka Sesler adlı kitabınla katıldın. Senin için bir olayı, duyguyu özellikle öykiiyle anlatmanın roman ya da şiirle anlatmaya göre ne gibi farkı var? Diğer bir deyişle niçin öykü?

– Niçin öykü, yanıtlamakta zorlandığım bir soru. Öykü yazmayı "tercih" mi ediyoruz, bilmiyorum. Yoksa yazdıkça, öykünün bize daha yakın olduğunu mu düşünüyoruz. Ama öykü, nasıl "an"lardan, görüntü ve seslerden birdenbire doğuveriyorsa, bir yazı türü olarak da bu "birdenbire" ye yaklaşabilmeli, diye düşünüyorum. Sanırım Atilla İlhan söylemişti, insan ne yazdığının farkına ancak kırkından sonra varabilir, diye. Şimdi açıklayamadığım şeyler var, insan niçin kendini öyküye daha yakın hisseder? Ama bence bir tercih değil bu. Hadi ben de öykücü olayım, denecek bir şey değil.

Bir öyküyü kurarken yaşadığın süreci anlatır mısın.

– Öykülerim hep kimi sözcüklerden, seslerden, görüntülerden doğuyor. Çoğunlukla bu sesleri, haftalarca düşünüyorum. onu yazmaya başlayabilmek, devamını getirebilmek için, lik bir iki tümceyi bulmuş olmam gerekiyor. Her öykümde yeni bir şey görmek istiyorum. Her öykümün farklı bir atmosferde yazıldığını düşünüyorum. Ne kadar beğenirsem beğeneyim, bir öykümdeki havayı bir başka öyküde veremiyorum. İşte hepsinde yeni bir yere gelmiş olmam gerekiyor. Benim yazma biçimim bu.

Öykülerinin yapısını gerçek yaşamla düşsellik birlikte kuruyorlar. Öyle ki biri olmasa yazdıkların kendinden çok şey yitirecek gibi. Bu düş-gerçeklik dengesini neye bağlıyorsun? Düş'ün ve gerçekliğin senin için önemi nedir?

– Seslerde Başka Sesler'deki öykülerin çoğu çocukluk anıları. İnsan, anılarını yazmaya kalkıştığında, bir sürü kopuklukla, boşlukla karşılaşıyor. Tıpkı düşlerdeki gibi. Öykülerin biçimi üzerinde çalışırken, bu boşluklara, bu birbiri içinde yansımalara sadık kalmaya karar verdim. Anılar (ne kadar gerçekse) ve düşler, bir resmin renkleri, figürleri gibi dururlar zihnimizde. Ama, düşün, sıradan bir yazıya dönüşmesi tehlikesi de var tabii. Düş-gerçeklik dengesi de bu anlamda titiz, sıkı bir çalışmayı gerektirir diye düşünüyorum. Zaten öykü yazmanın en eğlenceli yanlarından biri de bence bu sıkı çalışma. Sözcüklerin, gözlerimizin önünde küçülüp büyümesi, yer değiştirip kaybolması, bence, anlatılması mümkün olmayan bir mutluluk...

Son olarak da öykücülüğünü oluşturmanda sana yön veren yazarları öğrenebilir miyim?

– Lisede, Maupassant'ın ve Orhan Kemal'in öykülerini okumuş, etkilenmiştim. Yine lisede, Ferit Edgü'nün Çığlık'ı... Son zamanlarda, Cortazar'ı, Calvino'yu, Bilge Karasu ve Cemil Kavukçu'yu tekrar tekrar okuyorum.

• Konuşan : Kaan Özkan

DERGİLERDE *ÖYKÜ*

"Adam Öykü"ye ilgi...

"DERGİLERDE Öykü" bölümünü "Adam Öykü"nün okurlarıyla arasındaki bir iletişim köşesi olarak da görüyorum. "Adam Öykü" ile ilgili bilgileri bundan böyle daha düzenli biçimde okurlarımızla paylaşmaya çalışacağım.

İlkin, "Adam Öykü"nün gördüğü ilginin yanıltıcı olmadığını (çünkü dergilere yakın çevreden gelen ilgiler çoğun yanıltıcı olur), bu ilginin doğrudan satışa da yansıdığını belirtmek istiyorum.

"Adam Öykü"nün ilk on bir sayıda aynı çizgide, hemen hiç değişmeden süregiden satışı, "Kısa Kısa Öykü" özel sayısında (Eylül-Ekim 1997, 12) olağanüstü bir sıçrama yaparak *yüzde 85* oranında bir arttı. Edebiyat dergilerinin satışında düşme başladığında tehlike çanları da çalmaya başlar. Önemli olan aynı çizgiyi koruyabilmektir. Aynı çizgiyi koruyorsa, bu yıllarca sürse de sorun etmeye gerek yoktur. Ama derginin satışı düşmeye başlarsa, o zaman çok zordur işte o düşüşün önüne geçmek ve bu durum çoğu kez derginin sonunu hazırlar.

Neysi ki "Adam Öykü" böyle sorunlarla çarpışmak zorunda kalmadı. Uzun süre belli bir çizgide giden satışı, 12. sayıda kaydettiği sıçramadan sonra, ilk on bir sayıdaki çizginin üstünde bir satış düzeyini yakalamış görünüyor. Sözgelimi 13. sayının satışı, 11. sayıya göre yüzde 35 daha çok. Bu satış düzeyi edebiyat dergileri arasında "Adam Öykü"yü ilk sıralara da çıkarmış durumda. 14. sayının satışının nasıl sonuçlanacağı şimdilik belli değil. Dağıtım şirketinden sonuçları alınca okurlarımıza da bildireceğim.

Nerdesin Ömer Ateş?

HAYDAR Ergülen, "Varlık" dergisinin Şubat 1988 sayısında soruyor bu soruyu. İlkgençlik yıllarının sevgili arkadaşı Ömer Ateş'in izini çoktandır bulamadığını, ona duyduğu özlemi yazıyor...

Beni "Dergilerde Öykü" notlarından alıp dostluk anılarına götürdü Haydar. Ömer Ateş'in nicedir görünmediğini demek ki o da benim gibi ara sıra düşünüyor, belli ki o da benim gibi kaygılanıyor.

Ömer'le tanışalı on sekiz yıl olmuş. On sekiz yılın azımsanmayacak bir kesitinde, daha çok da başlarında Ömer'le çok yakın olmuş, birbirimizi görmediğimiz yıllarda da bu yakınlığımız sürmüştü. Eylül 1981'de yayımlamaya başladığımız "Yarın" dergisinin ilk "Yazı Kurulu"nda bir araya gelmiştik Ömer'le. Epeyce bir süre birlikte çalıştıktan sonra, Ömer "Yarın"dan ayrılıp kendi köşesine çekildi. Uzunca bir süre görüşme olanağı bulamadık.

Haydar Ergülen, Ömer Ateş'in "Yarın" serüveninden söz etmiyor. Oysa "Felsefe Dergisi"nden sonra, Ömer'in yaşamında "Yarın"ın da oldukça önemli bir yeri olduğuna inanıyorum. "Yarın"ın ilk sayısında Ömer'in Ahmet Erhan'la yaptığı bir konuşma vardı. Ömer'le yaşadıklarımızın bu köşede yer almasının bir nedeni ille aranacaksa, o da "Yarın"ın ikinci sayısında : Ömer'in "Salacak İskelesi" adlı öyküsü. Bir sayfada yer alan, kısacık, ama Ömer'deki edebiyat duyarlığını apaçık belirten bir öykü. Yayımlanan ilk öyküsüydü. O günlerde şiirin yanı sıra ciddiye alıyordu öyküyü, sanırım sürdüremedi. Sonra

da şiirlerini yayımladı "Yarın"da... Ne dergiydi "Yarın"! Yaşamayana anlatması zor. ÖmerAteş kim bilir hangi anıları alıp da uzaklaşmıştı "Yarın"dan? Aynı Yazı Kurulu'nda birlikte olduğumuz Ali Cengizkan, Akif Kurtuluş kim bilir nasıl anlatırlar o günleri ve Ömer Ateş'i...

O günlerde Ömer'le birbirimize yakınlaşmakta güçlük çekmemiştik. Bizi birbirimize yakınlaştıran siyasal düşüncelerimiz vardı bir de. Ondaki "Troçkizm" sempatisi beni kızdırıyordu, ama böyle anlaşmazlıkları aramızda tatlılıkla hallediyorduk. O günlerde bizim kuşağımızda züppeliğe şimdiki gibi yakınlık duyulmazdı. Ömer kibirden, böbürden de hiç hoşlanmazdı. Alçakgönüllülüğü çekmişti beni en çok. Ben ketumdum, Ömer ise güleç yüzlü ve çelebi. Doğaldı. Doğru dürüst konuşan bir adamdı işte...

Haydar'la Ömer'i ayıran 12 Eylül, Ömer'le beni "Yarın"da buluşturmuştu. Birkaç yıllık ayrılıktan sonra, ikinci kez İstanbul'da kesişti yollarımız. Araya bir de "Kavram"ı sıkıştırdık bir yarım yıl boyunca. Benim Adam Yayınları'nda olduğum sıralarda, Ömer bu kez "Yazılı Günler"i çıkarmaya başlamıştı. O son serüveni oldu. Şiirlerini kitap olarak da yayımladı, ama belli ki öyküyü bıraktı bu arada. Ona, eleştiri yazılarını bir kitapta toplamasını ısrarla önerdiğimi anımsıyorum. Yapamadı. Benim öyle yazmayacağım konuları, o kendine özgü yaklaşımlarla, oldukça ciddi yazılarda dile getiriyordu. Neredeyse bir yirmi yıl boyunca hep aynı edebiyat anlayışını kararlılıkla korudu...

Tam da bu satırları yazdığım sırada, Turgut Çeviker'in "Diyojen" serüveninin Ömer Ateş Kızıltuğ'u da içine çektiğini okudum. (Bir de soyadına tutkunluğu vardı.) "Yarın"daki günlerimizin en yakın dostlarındandı Turgut Çeviker.

Her şeyi büsbütün bırakmışken, Ömer Ateş'i mağarasından gene o çıkarıyordu demek ki...

Ortadan kaybolduğu yıllarda kim bilir hangi sarsıntıları nasıl ya-

– Sisypos

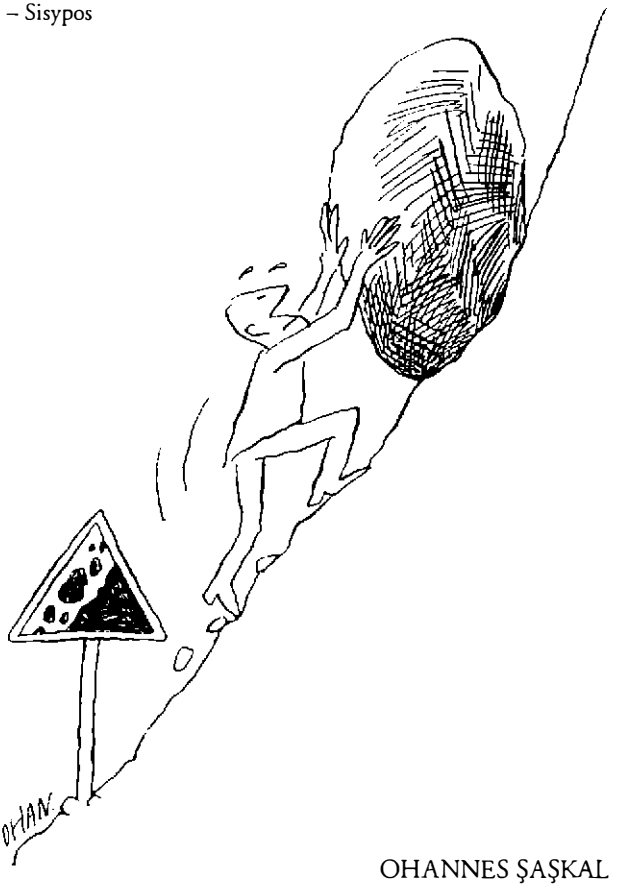

OHANNES ŞAŞKAL

şamış, onlardan nasıl etkilenmiştir, doğru dürüst bilmiyorum. Biz hep benzer çalkantıları yaşadık durduk, onlardan neler aldık, nasıl yaralandık... Eskiler de bizimkileri bilmez aslında...

İkimizde de dergicilik illetinin açtığı izler var. Ben şimdi "Adam Öykü" ile o izleri biraz daha kazıyorum. Peki Ömer kardeşim, sen nerdesin?

Selim İleri ve Aydoğan Yavaşlı...

SELİM İleri ile Aydoğan Yavaşlı arasında "Adam Öykü" ve "Cumhuriyet"te süren tartışma tatlıya bağlandı. Aralarındaki karşılıklı yazışmaya tartışma demek de doğru değil belki. Aydoğan Yavaşlı, geçen kuşaklarından kimi değerli yazarların artık okunmadığını belirtiyor, Selim İleri de böylece o yazarlara büyük haksızlık edildiğini savunuyordu. Aslında Orhan Kemal gibi çok önemli yazarlarımızın ne yazık ki artık okunmadığını nesnel bir saptama olarak belirten Aydoğan Yavaşlı da bu duruma hayıflanıyor; "bu kargaşa ve cinnet" ortamında yalnızca "günün modası"nın izlendiğini belirten Selim İleri de...

Durumun aslında o kadar da korkulacak boyutlarda olmadığını düşünüyorum ben. Bu iki yazarımızın konuyla ilgili yazılarında adları geçen yazarlardan, sözgelimi Kemal Tahir'in kitapları düzenli aralarla yeni basımlar yapmayı sürdürüyor. Yakup Kadri'nin İletişim Yayınları'nda yayımlanan bütün kitaplarının satışının da hayıflanacak kertede olmadığını biliyorum.

Öte yandan, aynı bağlamda düşünülebilecek Sabahattin Ali'nin bütün öyküleri iki kitapta, Yapı Kradi Yayınları'nca, çok güzel biçimde basıldı. Sait Faik'in kitaplarının satışı ve basımı da hiç durmaz...

Öykü edebiyatımızın doruklarından biri olan Orhan Kemal'e gelince, onun az okunmasından söz edilebilir belki. Onun için yapılacak en doğru işin de, en güzel öykülerinden yapılmış bir seçkiyle okurlara ulaştırılması olduğunu düşünüyorum. Orhan Kemal'den bir "Seçilmiş Öyküler" kitabı, hem olağanüstü güzel bir öykü kitabı olacak, hem de Orhan Kemal'i edebiyat okurları arasında yeniden canlandıracaktır. Orhen Kemal için doğru dürüst bir yayıncı aranıyor...

"Fayton Öykü"ye hoş geldin...

"Adam Öykü"nün öykü dergiciliğinde yalnız kalması iyi değil. Yazık ki "Düşler-Öyküler" düzenli yayımlanamıyor. Oysa arada sırada da yayımlansa, "Adam Öykü"nün yanı sıra öykü edebiyatımızın yükünü paylaşmaya çalıştığı için anlamlı bir yeri var. Ocak 1998'de yayımlanmaya başlayan "Fayton Öykü" de benzer bir işlevi taşıyacak gibi görünüyor. İlk sayısı da umut verici. Üç ayda bir, 112 sayfalık bir dergi, baştan sona öyküyle, öykü üstüne düşüncelerle dolu. Onun şansının "Düşler Öyküler"den daha bol olmasını diliyorum. Umalım ki öyküseverler İzmit'ten yükselen bu sese kulak verip dergiyi yaşatsın.

"Fayton Öykü" yöneticilerinin, dergide yer alan öykücülerin sıralamasının nasıl yapılması gerektiğini yeniden düşünümesi gerekiyor sanıyorum. Yeni bir öykücünün ilk sayfalarda, öykü edebiyatımızda yer etmiş öykücülerin son sayfalarda yer alması doğru bir tutum mudur?.. ✎

• Semih Gümüş

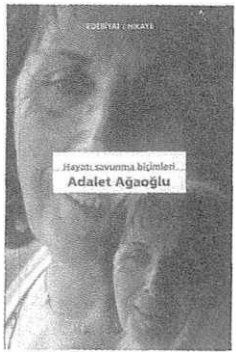

Adalet Ağaoğlu
Hayatı Savunma Biçimleri

Oğlak Yayıncıları, 1997, 121 sayfa

● **Nalan Barbarosoğlu**

YAŞAMIMIZI hep savunmak zorunda mıyız?.. Neye karşı savunmak zorundayız?.. Bir saldırı mı var?.. Niye saldırıyorlar bize, ne adına?.. Peki biz niye saldırmıyoruz?.. Karşıdan gelen saldırıyı bekliyor da yalnızca savunma hazırlıkları mı yapıyoruz, yapmalı mıyız?.. Bir düşman mı söz konusu?.. Düşman varsa, niye bize düşman?.. Yoksa dostlarımıza karşı da mı savunmak zorundayız yaşamımızı?.. Nerden çıktı şimdi bu saldırma, savunma, dost, düşman?.. Şimdi bu kitap bize bir savunma stratejisi çizip elimize bir reçete mi veriyor?.. Vaka 1 : X y'nin saldırısı karşısında kendini savunmak için z'ye gidip a'yı ve b'yi örgütlemesini ister... türünden bir şeyler mi anlatıyor?..

Romanları, oyunları ve anlatılarının dışında *Yüksek Gerilim* (1974), *Sessizliğin İlk Sesi* (1978), *Hadi Gidelim* (1982) adlı öykü kitaplarının yazarı Adalet Ağaoğlu, son öykü kitabı *Hayatı Savunma Biçimleri*'nde sıradan, olağan yaşam akışı içinde, düşmanlık ve dostluk duygularının ötesinde, yaşamımızı, seçimlerimizi, yaşama biçimimizi, inançlarımızı, beğenilerimizi, isteklerimizi, evde oturuşumuzu, sokağa çıkışımızı, yolda yürüyüşümüzü bir biçimde nasıl da savunmak zorunda kaldığımızı anlatıyor. Nerdeyse her hareketimiz, kendiliğinden oluşan bir saldırı altında ve biz hep savunma noktasındayız. Çektiğimiz perdelerimizle, kalkan toz yüzünden ağzımızı burnumuzu kapatmamızla, yoldaki çukurlara düşmemek için topladığımız dikkatimizle, freni patlamış kamyonun yatak odamıza girmesiyle, bir tankerin evimize çarpmasıyla, çocuklarımızın inşaat iskelelerinden düşmesiyle, durakta otobüs beklerken apar topar nezarete atılmamızla, kent gürültüsüyle başımız ağrırken, bize haber diye aktardıkları nerdeyse saniyede bir gerçekleşen felaketler karşısında, hep savunma durumunda değil miyiz?.. Şöyle bir durup baktığımızda, hep savunmada yaşadığımızı ayırt ediyoruz. Adalet Ağaoğlu'nun yeni kitabının öykü kahramanları da yaşamlarını güçleri yettiğince savunmaya çalışıyorlar, kendilerince, kimse anlamasa da protesto biçimleri geliştiriyorlar.

Kitapta sekiz öykü var. Kitabın ilk öyküsü "Rabia", Halide Edip'in *Sinekli Bakkal* romanındaki Rabia'nın yıllar sonra isyan ederek, sahilde geceyi yürüyen bir kadına iç dökmesi. Rabia yaşamını savunamamıştır. Kitabın ikinci öyküsü "Çınlama"da, kamu hizmetinden emekli olmuş Seyfi Bey anlatılıyor. Seyfi Bey'in tüm isteği, emekli ikramiyesiyle alabildiği apartman girişindeki minik dairesinde huzurlu bir biçimde yaşamaktır. Ama, "Aileler, eskinin üstüne hemen bir yenisini koya koya çocuk

bakımından da oldukça yüksek sayılar tutturmuşlar... Bu çocukların ilk işi, ellerine birer top alıp Seyfi Bey'in giriş katı duvarlarında kaleye gol atmaya girişmek oldu diyelim. Bu arada komşulardan birinin tüpgaz kamyoneti de ön balkonun demirlerini zorlayarak kâh burnunu, kâh kıçını aynı kata sokma talimleri yapmaktadır ve çocuklar arasında boyu abisinin dizine ancak gelen çocuk da elden kaçan toplardan birini aynı kamyonet altında arama girişimlerinde bulunmakta, bu böyle günde defalarca yinelendiği için Seyfi Bey'in de yüreği günde defalarca ağzına gelmektedir." Üçüncü öykü, "İki Yaprak", gecenin karanlığında mavinin dalgalandığı bir vakitte, apayrı rüzgârların sürükleyip bir araya getirdiği iki insanın bir kafede söyleşisinden oluşuyor. İç burkucu, çarpıcı bir öykü. "Oh Canıma Değsin", mimarlık bürosunda çalışan odacı bir kadının, Elmas'ın ağzından anlatılıyor. Yeni binanın su oluklarını karga pisliğinden korumak adına tartışırlarken Elmas Hanım'ın anlattığı folklorik öykü, herkesi perişen eder. "Şehrin Gözyaşları", bir önceki öyküdeki kişilerle anlatılır. Mimarlık bürosunda çalışan Deniz'i, sevgilisi Ufuk, akşam almaya gelir. Birlikte yemeğe gideceklerdir. Ufuk, toplumbilimcidir ve "Hayatı Savunma Biçimleri" üzerine araştırma yapmaktadır. Bir arkadaşı, yıllardır aynı lokantada, aynı saatte, aynı masada yıllardır hep aynı yemeği yiyen bir ana-oğuldan söz etmiştir Ufuk'Ia. Deniz ve Ufuk o lokantaya giderler, o akşam. Ana-oğul neyi savunmaktadırlar?.. Şehrin gözyaşlarına denk gelen bir anlamı mı?.. "Gözgöze", kitabın altıncı öyküsü. Mutfak kültürüyle ilgili bir toplantıda rastlaşan iki eski tanıdık kadın... Kadınlardan biri, yaptığı kurabiyenin tadını önemsememiş başka bir kadından söz eder. Dinleyen kadın, bir erkekle göz göze geldiği için kurabiyenin tadını alamamış anlatılan kadın üzerine çarpıcı bir öykü kurar. "Asri Zamanlar Kilimi", kilimin dokuma örgüsü kullanılarak fiilsiz bir anlatımla oluşturulmuş. Öykü tadı çok güzel, zamanımızın öyküsü. Son öykü, "Tanrı'nın Sonuncu Tebliği"nde halk otobüsünde gitmekte olan bir kadın düşe dalar. Tanrı yeryüzünden çeşitli kadınlara çağrıda bulunmuştur. Şimdiye kadar erkek peygamberler kendisini temsil edememişlerdir. Tanrı, artık kendisine gelen şikâyetlere dayanamıyor ve yeryüzündeki erkek peygamberlerin yerine kadınları getiriyor. Ama durum değişiyor mu?.. Değişecek mi?.. Onu da okuyucunun yorumuna bırakmış Adalet Ağaoğlu. ○

Erendiz Atasü
Taş Üstüne Gül Oyması

Bilgi Yayınevi, 1997, 155 sayfa

● Ali Cengizkan

ERENDİZ Atasü'nün beşinci öykü kitabı *Taş Üstüne Gül Oyması,* onun 1995 yılında yayımladığı ilk romanı *Dağın Öteki Yüzü*'ndeki izleklerin, sevinerek söylemeliyim, devamını da muştuluyor bize.

Dağın Öteki Yüzü, Cumhuriyet'in ilk kuşağının yaşadığı emek günlerini, acılı – alın teriyle sulanmış – coşkulu

kişisel ve ailesel özveri günlerini ve bunların ulaştığı boyutları büyük bir yetkinlikle aktarıyordu bize. Son yıllarda edebiyatımızda beliren bu damarı doğrusu ben çok önemsiyorum : Çok *özgün* olduğu için, bir yaşanmışlıkları bir derin kültür potasında pişirdikten sonra tümüyle *kendinin*-kendimizin olarak toplumla paylaşmaya çalışıyor bu yolun yolcusu yazarlar. Bu açıdan Leylâ Erbil'in, Sevgi Soysal'ın ve Oğuz Atay'ın açtıkları, Adalet Ağaoğlu'nun, Tomris Uyar'ın döşediği yolu genişletip yeni hedeflere ve konaklara ilerletiyorlar. İkincisi, Cumhuriyet deneyiminin birinci kuşağının daha yakından anlaşılmasına, daha içeriden okunmasına yol açtıkları için : Bir *yeni içtenlik* sorunu... Bu tür bir içtenliğin ve ilkselliğin açmayacağı kapı yoktur, diye düşünüyorum; çünkü resmi olsun olmasın, edebiyat, *etikaya ilişkin bir şeydir* her zaman.

Taş Üstüne Gül Oyması, kitaba adını veren bu ilk öykü, şiirsel bir anlatımla başlıyor : Bir yakınını, büyük olasılıkla annesini yitiren öykü kişisi, mermerin o kalıcı ve çağlar ötesinden gelen anlamını aklından-yüreğinden geçirirken açılıyor; şimdiki bir mezarlıkta, şimdiden değerlerini sürekli duyumsadığımız satırlarla ve sürekli yakın bir geçmişe geri dönüşlerle bugünün değerlerini, duygu ve düşünce sistemini seriyor önümüze. Ölüm düşüncesi karşısında günümüz insanının tutumu, yaşantı parçaları yoluyla aktarılıyor bize : Küçük ayrıntılar; zanaatkârın bir usta olarak yaratı süreci; maddenin canlı varlık ve taş malzeme türlerindeki macerası ve bunların düşünce ile koşut ya da karşıt dönüşümleri, çok net biçimde *Dağın Öteki Yüzü*'nden süreklilik gösteren tematik başlıklar.

"Son Yörük Çadırı" yine bir önceki öyküdeki izleklere dayanıyor : "Bunca yıldır, uğraşın kendisi anlamlıydı Necati için. Maddeyi değil, çabayı; hedefi değil, yolculuğu önemseyenlerin soyundandı. Yaşamak denen serüvenin tam da bu benimseyişte odaklandığını sezmişti hep." Bu, bir ölçüde *Dağın Öteki Yüzü*'nden anımsadığımız öykü yazarının kendi duruşuna ilişkin bir nitelemedir.

Geriye dönüşler, iç konuşmalar, farklı zamanlardaki olay ve konuşmaları üst üste bindirerek bu zaman kaydırmadan yeni ve karşılaştırmalı bilgi edinmeler, bütün öykülerde kullanılan yöntemin temel direği. "Katran Ağacı", "İkinci Ülke" ve "Zaide" öyküleri de, "Eskil Masalı" ayrı bırakıyorum, hep yaşanan, küçük kırıntılarından yazarın başından geçtiği belli olan olay ve kurgulara yaslanan öyküler. Başta değindiğim eğilimin en temel özelliklerinden birisi de bu : Bir öykü konusunun ille de yaşanması şart değildir kuşkusuz, ama Erendiz Atasü'nün bu öykülerinin yaşanmışlıkları onların daha canlı, daha içeriden kavranarak yazılmasına neden olmuş bence. Tümüyle tasarlanarak, kurmaca yazılan öyküler nasıl hayal gücüne sonsuz özgürlük tanıma gibi bir ayrıcalığa sahipseler; tümüyle yaşanan, özgün bir deneyimin ya da öykü yazarı olarak alımlayıcının eliyle özgünleştirilmiş sıradan bir deneyimin aktarılmasından oluşan öyküler de çok özel bir ayrıcalığa sahiptirler : Öykü yazarının içtenlik ve içtenlik konusunda ilerleyebileceği cesaret çizgisi... Çünkü biliyoruz ki, hayatı roman olmak değildir önemli olan; her hayat bir roman olabilir ama ona yaklaşma biçimimizle, *anlatım ve aktarım tarzı** ile sanatsal bir boyut katabiliriz hayata. Burada kuşkusuz şu ünlü tartışmanın geçişim alanına girmekteyiz yine : Yaşadığını yazmak mı kurguladığını yazmak mı? Erendiz Atasü bu konuda tutumunu net olarak okura duyuran gerçekçi bir yazarımız işte. ○

**anlatım ve aktarım tarzını eskinin ifade sözü ile karşılıyorum, başka bir yerde açmak üzere.*

Sevgi Özel
Bir Yanım Bahar Bir Yanım Kış

Ümit Yayıncılık, 1997, 190 sayfa

● **Nedret Tanyolaç Öztokat**

ON YEDİ öykü. On yedi yaşam. Ancak karanlık, coşkusuz, yaşama sevincinden çoğunlukla yoksun yaşamlar. Gülümsemeyi unutmuş, okurun da gülümsemesini dudaklarında donduran öyküler. Yüce amaçların, ülkülerin ardına düşmek bir yana, yaşamın dar sınırlarından biraz uzaklaşmaktan çekinen bu insanlar bugünkü Türkiye'nin gerçekçi tablosunu çiziyor aslında. Ardında koşulacak hiçbir insan değeri bilmeyen, hep "gibi" yapan, çoğunlukla da ezilmiş, umutsuz, koyu renklerin insanlarını anlatmayı yeğlemiş Sevgi Özel. Bu denli karanlık tablonun ardından incecik bir ışık olsun sızmıyor. O zaman hangi yan bahar oluyor, kesinlemek güç. Belki "Benzetmek" adlı öykünün başkişisi Yonca'nın sonunda sevgiye dönüşü bir umut olabilir. Ancak kardeşi Gonca'nın zehir zemberek mektubundan sonra bu kez de okur, Gonca'nın bu dönüşü kabullenmesi konusunda ciddi bir kuşkuya kapılıyor.

Aslında kişilerin ve olayların olumsuz yanlarının fazla vurgulandığını düşünüyoruz. Bu denli olumsuzluk da okurun gözünde yazarın karamsarlığını fazlasıyla duyurmak gibi bir sonuca yol açıyor. Örneğin son derece gerçekçi "Düzenciler", "Adına Yaraşırcasına" gibi öykülerde çok karamsar bir tabloya umutsuzluk renkleri boca edilmiş. Yazarın, şu anda toplumca içinde yaşamakta olduğumuz çöküş, dibe vurma, yozlaşma sürecinin tanığı olma çabasını en iyi gösteren öykü de medyaya uzun süre malzeme olmuş "Fadime-Müslim" olayı. Bu kez, bir öykücünün gözünden bu olayın geri planını, insan boyutuyla izliyoruz.

Ancak dikkatimizi çeken bir nokta var. Bu tanıklıklarda öykü kişilerinin söylemlerini sövgü sözcükleriyle bu denli doldurmanın, yazarın gerçekçilik kaygısını çok fazla ileriye götürmek amacına mı bağlamalı, bilemiyoruz. En duygusal öykülerde bile, örneğin evin anneannesinin, çocuklarını evlendirmek üzere olan Murat'la Şebnem'i "bok kargası gibi düşünmekten" kurtardığını okuyuveriyoruz. Dilbilimsel açıdan bakınca bu deyimin kullanım sıklığının ne olduğunu bilmemekle birlikte, ilk ağızda "arpacı kumrusu gibi düşünmek" gibi bir deyimin hem halk arasında sık kullanıldığını, hem de andığımız bu öykünün duygusallığına daha uygun düştüğünü düşünüyoruz. Kadınların bir aradayken, erkeklerin de kendi aralarında en içten söyleşmelerinde bile böyle "bok"lu, "pezevenk"li tümcelere rahatça yer vermeleri, yazarın sağlam tümce kuruluşları, özenli kurgulama tekniğiyle, yazınsallıktan ödün vermeyen tavrını göz önüne aldığımızda fazla anlaşılır gelmiyor.

Bizce kitabın en önemli öyküleri "Görünmeyen Konuğun Gidişi", "Nereden Nereye" ve "Keto". Bu öykülerde de bakış açısı üzücü, karamsar, ancak öne çıkan duygusal yoğunluklarıyla son derece insancıl, okuru kimi önemli değerler üzerinde düşündüren öyküler. ❍

ADAM öykü

Geçen sayının (ocak şubat 14) içindekiler

öykü Ambulans *Zeyyat Selimoğlu* • Büyükbabam ve Ben *Oktay Akbal* • Türkücü Neclâ Hanım *Fakir Baykurt* • Kırmızı Odada *Paul Bowles* • Fall River Balta Cinyetleri *Angela Carter* • Ateşlerden Geçmek *Mehmet Güler* • Tokat *Nursen Karas* • Yakası Açılmadık Zarf *Gültekin Emre* • İçeriye Bakan Kim? *Mehmet Günsür* • Kukla *Ahmet Erkan Doğan* • Kıyıda *Hürriyet Yaşar* • San Giovanni'ye Mektuplar *Özcan Karabulut* • Aşk... Masmavi *Faruk Duman* • Sabun Kokulu Çocuk *Belgin Özcan Ökmen* • Dedeme *Şule Tankut* **yazılar** Ben Buradayım Sevgili Okuyucum... *Semih Gümüş* • "Fall River Balta Cinayetleri"... *Şenay Kara* • Melek Yüzlü *Cemal Süreya* • Halit Ziya Uşaklıgil'in Öykücülüğü *Hakan Sazyek* • Evet, Üzücü Ama... *Aydoğan Yavaşlı* **bu sayının konuşması** Necati Tosuner ile Dünden Bugüne **günümüz iskoç kısa öyküsü özel bölümü**

750.000 LİRA (KDV dahil)

ISSN 1300-7556